

Disposición derradeira única. *Entrada en vigor.*

Esta orde entrará en vigor o día seguinte ao da súa publicación no «Boletín Oficial del Estado».

Madrid, 29 de decembro de 2006.—A vicepresidenta primeira do Goberno e ministra da Presidencia, María Teresa Fernández de la Vega Sanz

MINISTERIO DE EDUCACIÓN E CIENCIA

238

REAL DECRETO 1631/2006, do 29 de decembro, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación secundaria obrigatoria. («BOE» 5, do 5-1-2007.)

A Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, no seu artigo 6.2, establece que lle corresponde ao Goberno fixar as ensinanzas mínimas a que se refire a disposición adicional primeira, punto 2, letra c) da Lei orgánica 8/1985, do 3 de xullo, reguladora do dereito á educación. As ensinanzas mínimas son os aspectos básicos do currículo referidos aos obxectivos, ás competencias básicas, aos contidos e aos criterios de avaliación. O obxecto deste real decreto é establecer as ensinanzas mínimas da educación secundaria obrigatoria.

A finalidade das ensinanzas mínimas é asegurar unha formación común a todos os alumnos e alumnas dentro do sistema educativo español e garantir a validez dos títulos correspondentes, como indica o artigo 6.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación. A devandita formación facilitará a continuidade, progresión e coherencia da aprendizaxe en caso de mobilidade xeográfica do alumnado.

En virtude das competencias atribuídas ás administracións educativas, correspóndelles a estas establecer o currículo da educación secundaria obrigatoria de que formarán parte as ensinanzas mínimas fixadas neste real decreto e que requirirán, con carácter xeral, o 65 por cento dos horarios escolares e o 55 por cento para as comunidades autónomas que teñan lingua cooficial.

Os centros docentes xogan un papel activo na determinación do currículo, posto que, de acordo co establecido no artigo 6.4 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, lles corresponde desenvolver e completar, se é o caso, o currículo establecido polas administracións educativas. Isto responde ao principio de autonomía pedagóxica, de organización e de xestión que a devandita lei lles atribúe aos centros educativos, co fin de que o currículo sexa un instrumento válido para dar resposta ás características e á realidade educativa de cada centro.

Na regulación das ensinanzas mínimas ten especial relevancia a definición das competencias básicas que o alumnado debe alcanzar ao finalizar a educación secundaria obrigatoria. As competencias básicas, que se incorporan por primeira vez ás ensinanzas mínimas, permiten identificar aquelas aprendizaxes que se consideran imprescindibles desde unha formulación integradora e orientada á aplicación dos saberes adquiridos. O seu logro deberá capacitar os alumnos e alumnas para a súa realización persoal, o exercicio da cidadanía activa, a incorporación satisfactoria á vida adulta e o desenvolvemento dunha aprendizaxe permanente ao longo da vida.

Os obxectivos da educación secundaria obrigatoria defínense para o conxunto da etapa. En cada materia descríbese o modo en que contribúe ao desenvolvemento das competencias básicas, os seus obxectivos xerais e, organizados

por cursos, os contidos e os criterios de avaliación. Os criterios de avaliación, ademais de permitir a valoración do tipo e grao de aprendizaxe adquirida, convértense en referente fundamental para valorar a adquisición das competencias básicas.

Na regulación que realicen as administracións educativas, deberán incluír as competencias básicas, os obxectivos, os contidos e os criterios de avaliación, se ben a agrupación en bloques dos contidos de cada curso establecida neste real decreto ten como finalidade presentar os coñecementos de forma coherente.

Neste real decreto regúlase o horario escolar para as diferentes materias da educación secundaria obrigatoria que corresponde aos contidos básicos das ensinanzas mínimas, a avaliación dos procesos de aprendizaxe e as condicións de promoción e titulación do alumnado. Así mesmo, establécense as medidas de atención á diversidade que permitan garantir unha educación o máis personalizada posible, poñendo a énfase nos programas de reforzo das capacidades básicas e no incremento, en cuarto curso da etapa, do espazo de opcionalidade para que os alumnos e as alumnas poidan escoller, a través da oportuna información e orientación, as opcións que mellor se axusten aos seus intereses educativos. Tamén, o real decreto determina as condicións en que se pode realizar a diversificación do currículo desde o terceiro curso da educación secundaria obrigatoria, para que o alumnado que o requira poida alcanzar os obxectivos educativos da etapa cunha metodoloxía específica, a través dunha organización de contidos, actividades e, se é o caso, de materias diferentes das establecidas con carácter xeral.

Os programas de cualificación profesional inicial destinados ao alumnado que non obtivese o título de graduado en educación secundaria obrigatoria supoñen, alén da posibilidade de que os que os cursen alcancen unha determinada competencia profesional, a opción de obter o citado título, a través da superación duns módulos de carácter voluntario. Por iso, recóllense neste real decreto a organización dos módulos conducentes á titulación e os correspondentes referentes curriculares dos ámbitos que os compoñen.

Así mesmo, establécense os principios da organización da educación secundaria obrigatoria para persoas adultas, co obxecto de favorecer a flexibilidade na adquisición do título de graduado en educación secundaria obrigatoria e facilitar a mobilidade xeográfica dos que a cursen.

Finalmente, regúlase a realización dunha avaliación de diagnóstico ao finalizar o segundo curso da educación secundaria obrigatoria. A devandita avaliación terá carácter formativo e orientador, co fin de colaborar na análise dos procesos de aprendizaxe de cada alumno e dos procesos de ensino de cada centro e permitirá adoptar as medidas pertinentes de mellora antes de que o alumnado finalice a educación secundaria obrigatoria.

No proceso de elaboración deste real decreto foron consultadas as comunidades autónomas e emitiron informe o Consello Escolar do Estado e o Ministerio de Administracións Públicas.

Na súa virtude, por proposta da ministra de Educación e Ciencia, de acordo co Consello de Estado e logo de deliberación de Consello de Ministros na súa reunión do día 29 de decembro de 2006,

DISPÕÑO:

Artigo 1. *Principios xerais.*

1. A etapa de educación secundaria obrigatoria ten carácter obrigatorio e gratuito e constitúe, xunto coa educación primaria, a educación básica. Comprende catro cursos académicos, que se seguirán ordinariamente entre os doce e os dezaseis anos de idade. Con carácter xeral, os alumnos e as alumnas terán dereito a permanecer en réxime ordina-

rio até os dezoito anos de idade cumpridos no ano en que finalice o curso.

2. Na educación secundaria obrigatoria prestarase especial atención á orientación educativa e profesional do alumnado.

3. A educación secundaria obrigatoria organízase de acordo cos principios de educación común e de atención á diversidade do alumnado.

4. A educación secundaria obrigatoria organízase en diferentes materias. O cuarto curso terá carácter orientador, tanto para os estudos posobrigatorios coma para a incorporación á vida laboral.

Artigo 2. *Fins.*

A finalidade da educación secundaria obrigatoria consiste en lograr que os alumnos e as alumnas adquiren os elementos básicos da cultura, especialmente nos seus aspectos humanístico, artístico, científico e tecnolóxico; desenvolver e consolidar neles hábitos de estudo e de traballo; prepararlos para a súa incorporación a estudos posteriores e para a súa inserción laboral, e formalos para o exercicio dos seus dereitos e obrigas na vida como cidadáns.

Artigo 3. *Obxectivos da educación secundaria obrigatoria.*

A educación secundaria obrigatoria contribuirá a desenvolver nos alumnos e nas alumnas as capacidades que lles permitan:

a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto aos demais, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e grupos, exercitarse no diálogo afianzando os dereitos humanos como valores comúns dunha sociedade plural e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.

b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.

c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres.

d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións cos demais, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo, os comportamentos sexistas e resolver pacificamente os conflitos.

e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes de información para, con sentido crítico, adquirir novos coñecementos. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación.

f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado que se estrutura en distintas disciplinas, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas nos diversos campos do coñecemento e da experiencia.

g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.

h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua castelá e, se a houber, na lingua cooficial da comunidade autónoma, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, a lectura e o estudo da literatura.

i) Comprender e expresarse nunha ou máis linguas estranxeiras de xeito apropiado.

j) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e da historia propias e dos demais, así como o patrimonio artístico e cultural.

k) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o dos outros, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos

de coidado e saúde corporais e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o ambiente, contribuíndo á súa conservación e mellora.

l) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das distintas manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

Artigo 4. *Organización dos tres primeiros cursos.*

1. De acordo co que establece o artigo 24.1 e 3 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, as materias dos cursos primeiro a terceiro da educación secundaria obrigatoria serán as seguintes:

Ciencias da natureza.
Ciencias sociais, xeografía e historia.
Educación física.
Educación para a cidadanía e os dereitos humanos.
Educación plástica e visual.
Lingua castelá e literatura e, se a houber, lingua cooficial e literatura.
Lingua estranxeira.
Matemáticas.
Música.
Tecnoloxías.

2. En cada un destes tres primeiros cursos, de acordo co que establece o artigo 24.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, todos os alumnos cursarán as materias seguintes:

Ciencias da natureza.
Ciencias sociais, xeografía e historia.
Educación física.
Lingua castelá e literatura e, se a houber, lingua cooficial e literatura.
Lingua estranxeira.
Matemáticas.

3. Nun dos tres primeiros cursos todos os alumnos cursarán a materia de educación para a cidadanía e os dereitos humanos, en que se prestará especial atención á igualdade entre homes e mulleres.

4. As administracións educativas poderán dispoñer, en aplicación do artigo 24.4 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, que no terceiro curso a materia de ciencias da natureza se desdobre en bioloxía e xeoloxía, por unha banda, e física e química por outra. En todo caso, a citada materia manterá o seu carácter unitario para os efectos de promoción.

5. En cada un dos cursos primeiro e segundo os alumnos cursarán un máximo de dúas materias máis que no último ciclo de educación primaria.

6. Así mesmo, no conxunto dos tres cursos, os alumnos poderán cursar algunha materia optativa de acordo co marco que establezan as administracións educativas. A oferta de materias neste ámbito de optatividade deberá incluír unha segunda lingua estranxeira e cultura clásica. As administracións educativas poderán incluír a segunda lingua estranxeira entre as materias a que se refire o punto 1 deste artigo.

7. Sen prexuízo do tratamento específico nalgunhas das materias da etapa, a comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e a comunicación, e a educación en valores traballaránse en todas elas.

8. Os programas de reforzo que organicen os centros en virtude do disposto no artigo 24.8 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, irán dirixidos ao alumnado a que se refire o devandito artigo e a aqueloutros que o requiran. Os devanditos programas teñen como fin asegurar as

aprendizaxes básicas que lles permitan seguir con aproveitamento as ensinanzas desta etapa.

Artigo 5. *Organización do cuarto curso.*

1. De acordo co que establece o artigo 25.1 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, todos os alumnos deberán cursar neste curso as materias seguintes:

Ciencias sociais, xeografía e historia.
Educación ético-cívica.
Educación física.
Lingua castelá e literatura e, se a houber, lingua cooficial e literatura.
Matemáticas.
Primeira lingua estranxeira.

2. Ademais das materias enumeradas no punto anterior, de acordo co que establece o artigo 25.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, os alumnos deberán cursar tres materias de entre as seguintes:

Bioloxía e xeoloxía.
Educación plástica e visual.
Física e química.
Informática.
Latín.
Música.
Segunda lingua estranxeira.
Tecnoloxía.

3. As administracións educativas poderán dispoñer que a materia de matemáticas se organice en dúas opcións en función do carácter terminal ou propedéutico que a devandita materia teña para cada alumno.

4. Na materia de educación ético-cívica prestarase especial atención á igualdade entre homes e mulleres.

5. Sen prexuízo do tratamento específico nalgunhas das materias deste curso, a comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e a comunicación, e a educación en valores traballaranse en todas elas.

6. Os alumnos poderán cursar unha ou máis materias optativas, de acordo co marco que establezan as administracións educativas.

7. Os centros informarán e orientarán o alumnado co fin de que a elección de materias a que se refire o punto 2, así como a elección de materias optativas a que fai referencia o punto 6, faciliten tanto a consolidación de aprendizaxes fundamentais como a súa orientación educativa posterior ou a súa posible incorporación á vida laboral.

8. Os centros deberán ofrecer a totalidade das materias a que se refire o punto 2 do artigo. Co fin de orientar a elección do alumnado, poderán establecer agrupacións destas materias en diferentes opcións.

9. Só se poderá limitar a elección de materias e opcións do alumnado cando haxa un número insuficiente destes para algunha delas, a partir de criterios obxectivos establecidos previamente polas administracións educativas.

Artigo 6. *Currículo.*

1. Enténdese por currículo da educación secundaria obrigatoria o conxunto de obxectivos, competencias básicas, contidos, métodos pedagóxicos e criterios de avaliación desta etapa.

2. Este real decreto fixa os aspectos básicos do currículo que constitúen as ensinanzas mínimas da educación secundaria obrigatoria a que se refire o artigo 6.2 de Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

3. As administracións educativas establecerán o currículo da educación secundaria obrigatoria, do cal formarán parte, en todo caso, as ensinanzas mínimas fixadas neste real decreto, que requirirán o 65 por cento dos horarios

escolares ou o 55 por cento nas comunidades autónomas que teñan lingua cooficial.

4. Os centros docentes desenvolverán e completarán o currículo da educación secundaria obrigatoria establecido polas administracións educativas, concreción que formará parte do proxecto educativo a que fai referencia o artigo 121.1 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

Artigo 7. *Competencias básicas.*

1. No anexo I deste real decreto fíxanse as competencias básicas que os alumnos e as alumnas deberán adquirir ao final desta etapa.

2. As ensinanzas mínimas que establece este real decreto contribúen a garantir o desenvolvemento das competencias básicas. Os currículos establecidos polas administracións educativas e a concreción destes que os centros realicen nos seus proxectos educativos orientaranse, así mesmo, a facilitar a adquisición das devanditas competencias.

3. A organización e funcionamento dos centros, as actividades docentes, as formas de relación que se establezan entre os integrantes da comunidade educativa e as actividades complementarias e extraescolares poden facilitar tamén o logro das competencias básicas.

4. A lectura constitúe un factor primordial para o desenvolvemento das competencias básicas. Os centros deberán garantir na práctica docente de todas as materias un tempo dedicado a esta en todos os cursos da etapa.

Artigo 8. *Obxectivos, contidos e criterios de avaliación.*

1. No anexo II deste real decreto fíxanse os obxectivos das diferentes materias, a contribución destas á adquisición das competencias básicas, así como os contidos e criterios de avaliación de cada materia nos diferentes cursos.

2. No caso de que a administración educativa non faga uso da facultade establecida no artigo 5.3, os contidos e criterios de avaliación das ensinanzas mínimas da materia de matemáticas correspondentes ao cuarto curso, serán os que recolle o anexo II como matemáticas B.

Artigo 9. *Horario.*

No anexo III deste real decreto establécese, para as diferentes materias da educación secundaria obrigatoria, o horario escolar que corresponde aos contidos básicos das ensinanzas mínimas, de conformidade co disposto no artigo 6.3 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

Artigo 10. *Avaliación.*

1. A avaliación do proceso de aprendizaxe do alumnado da educación secundaria obrigatoria será continua e diferenciada segundo as distintas materias do currículo.

2. Os profesores avaliarán os seus alumnos tendo en conta os diferentes elementos do currículo.

3. Os criterios de avaliación das materias serán referente fundamental para valorar tanto o grao de adquisición das competencias básicas como o de consecución dos obxectivos.

4. O equipo docente constituído polo conxunto de profesores do alumno, coordinados polo profesor tutor, actuará de xeito colexiado ao longo do proceso de avaliación e na adopción das decisións resultantes deste, no marco do que establezan as administracións educativas.

5. No proceso de avaliación continua, cando o progreso dun alumno non sexa o axeitado, estableceranse medidas de reforzo educativo. Estas medidas adoptaranse en calquera momento do curso, tan pronto como se detecten as dificultades e estarán dirixidas a garantir a adquisición das aprendizaxes imprescindibles para continuar o proceso educativo.

6. Os profesores avaliarán tanto as aprendizaxes do alumnado como os procesos de ensino e a súa propia práctica docente.

Artigo 11. *Promoción.*

1. Ao finalizar cada un dos cursos e como consecuencia do proceso de avaliación, o equipo docente tomará as decisións correspondentes sobre a promoción do alumnado.

2. Promocionarase ao curso seguinte cando se superasen os obxectivos das materias cursadas ou se teña avaliación negativa en dúas materias como máximo e repetirase curso con avaliación negativa en tres ou máis materias. Excepcionalmente, poderase autorizar a promoción con avaliación negativa en tres materias cando o equipo docente considere que a súa natureza non lle impide seguir con éxito o curso seguinte, que ten expectativas favorables de recuperación e que a devandita promoción beneficiará a súa evolución académica.

3. Co fin de lle facilitar ao alumnado a recuperación das materias con avaliación negativa, as administracións educativas determinarán as condicións e regularán o procedemento para que os centros organicen as oportunas probas extraordinarias en cada un dos cursos.

4. Quen promociione sen superar todas as materias seguirá un programa de reforzo destinado a recuperar as aprendizaxes non adquiridas e deberá superar a avaliación correspondente ao devandito programa. Esta circunstancia será tida en conta para os efectos de cualificación das materias non superadas, así como para os de promoción e, se é o caso, obtención da titulación prevista no artigo 15 deste real decreto.

5. Quen non promociione deberá permanecer un ano máis no mesmo curso. Esta medida deberá ir acompañada dun plan específico personalizado, orientado á superación das dificultades detectadas no curso anterior. Os centros organizarán este plan de acordo co que establezan as administracións educativas.

6. O alumno poderá repetir o mesmo curso unha soa vez e dúas veces como máximo dentro da etapa. Excepcionalmente poderá repetir unha segunda vez en cuarto curso se non repetiu en cursos anteriores da etapa.

7. Cando a segunda repetición se deba producir no último curso da etapa, prolongarase un ano o límite de idade establecido no artigo 1.1 deste real decreto.

Artigo 12. *Atención á diversidade.*

1. A educación secundaria obrigatoria organízase de acordo cos principios de educación común e de atención á diversidade do alumnado. As medidas de atención á diversidade nesta etapa estarán orientadas a responder ás necesidades educativas concretas do alumnado e á consecución das competencias básicas e dos obxectivos da educación secundaria obrigatoria e non poderán, en ningún caso, supoñer unha discriminación que lles impida alcanzar os devanditos obxectivos e a titulación correspondente.

2. As administracións educativas regularán as diferentes medidas de atención á diversidade, organizativas e curriculares, que lles permitan aos centros, no exercicio da súa autonomía, unha organización das ensinanzas axeitada ás características do seu alumnado.

3. Entre estas medidas recolleranse os agrupamentos flexibles, o apoio en grupos ordinarios, os desdobramentos de grupo, a oferta de materias optativas, as medidas de reforzo, as adaptacións do currículo, a integración de materias en ámbitos, os programas de diversificación curricular e outros programas de tratamento personalizado para o alumnado con necesidade específica de apoio educativo.

4. A integración de materias en ámbitos, destinada a diminuír o número de profesores e profesoras que interveñen nun mesmo grupo, deberá respectar os obxectivos,

contidos e criterios de avaliación de todas as materias que se integran, así como o horario asignado ao conxunto delas. Esta integración terá efectos na organización das ensinanzas pero non así nas decisións asociadas á promoción.

5. As administracións educativas, co fin de facilitar a accesibilidade ao currículo, establecerán os procedementos oportunos cando sexa necesario realizar adaptacións que se aparten significativamente dos contidos e criterios de avaliación do currículo, co fin de atender o alumnado con necesidades educativas especiais que as precisen, a que se refire o artigo 73 de Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación. As devanditas adaptacións realizaranse buscando o máximo desenvolvemento posible das competencias básicas; a avaliación e a promoción tomarán como referente os criterios de avaliación fixados nas devanditas adaptacións.

A escolarización destes alumnos na etapa de educación secundaria obrigatoria en centros ordinarios poderase prolongar un ano máis, sempre que iso favoreza a obtención do título a que fai referencia o artigo 15 e sen menoscabo do disposto no artigo 28.6 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

6. A escolarización do alumnado que se incorpora tardiamente ao sistema educativo realizarase atendendo ás súas circunstancias, coñecementos, idade e historial académico.

Cando presenten graves carencias na lingua de escolarización do centro, recibirán unha atención específica que será, en todo caso, simultánea á súa escolarización nos grupos ordinarios, cos cales compartirán o maior tempo posible do horario semanal.

Os que presenten un desfase no seu nivel de competencia curricular de dous ou máis anos poderán ser escolarizados nun ou dous cursos inferiores ao que lles correspondería por idade, sempre que a devandita escolarización lles permita completar a etapa nos límites de idade establecidos con carácter xeral. Para este alumnado adoptaranse as medidas de reforzo necesarias que faciliten a súa integración escolar e a recuperación do seu desfase e lles permitan continuar con aproveitamento os seus estudos.

7. A escolarización do alumnado con altas capacidades intelectuais, identificado como tal polo persoal coa debida cualificación e nos termos que determinen as administracións educativas, flexibilizarase, nos termos que determina a normativa vixente, de forma que poida anticiparse a súa incorporación á etapa ou reducirse a súa duración, cando se prevexa que é o máis axeitado para o desenvolvemento do seu equilibrio persoal e a súa socialización.

8. As medidas de atención á diversidade que adopte cada centro formarán parte do seu proxecto educativo, de conformidade co que establece o artigo 121.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

Artigo 13. *Programas de diversificación curricular.*

1. No marco que establezan as administracións educativas os centros poderán organizar programas de diversificación curricular para o alumnado que, tras a oportuna avaliación, precise dunha organización dos contidos, actividades prácticas e materias do currículo diferente á establecida con carácter xeral e dunha metodoloxía específica para alcanzar os obxectivos e competencias básicas da etapa e o título de graduado en educación secundaria obrigatoria.

2. Poderán participar nestes programas os alumnos e as alumnas desde terceiro curso de educación secundaria obrigatoria. Así mesmo, poderano facer os que, unha vez cursado segundo, non estean en condicións de ascender a terceiro e repetisen xa unha vez na etapa. En todo caso, a súa incorporación requirirá a avaliación tanto académica como psicopedagóxica e a intervención da Administración educativa, nos termos que esta estableza, e realizarase unha vez oído o propio alumno e a súa familia.

3. As administracións educativas establecerán o currículo destes programas no cal se incluírán dous ámbitos

específicos, un deles con elementos formativos de carácter lingüístico e social, e outro con elementos formativos de carácter científico-tecnolóxico e, polo menos, tres materias das establecidas para a etapa non recollidas nos ámbitos anteriores, que o alumnado cursará preferentemente nun grupo ordinario. Poderase establecer ademais un ámbito de carácter práctico.

O ámbito lingüístico e social incluirá, polo menos, os aspectos básicos do currículo correspondentes ás materias de ciencias sociais, xeografía e historia, lingua castelá e literatura e, se a houber, lingua cooficial e literatura. O ámbito científico-tecnolóxico incluirá, polo menos, os correspondentes ás materias de matemáticas, ciencias da natureza e tecnoloxías. Cando a lingua estranxeira non se inclúa no ámbito lingüístico e social deberase cursar como unha das tres materias establecidas no parágrafo anterior. No caso de se incorporar un ámbito de carácter práctico, poderá incluír os contidos correspondentes a tecnoloxías.

4. Cada programa de diversificación curricular deberá especificar a metodoloxía, contidos e criterios de avaliación que garantan o logro das competencias básicas, no marco do establecido polas administracións educativas.

5. A avaliación do alumnado que curse un programa de diversificación curricular terá como referente fundamental as competencias básicas e os obxectivos da educación secundaria obrigatoria, así como os criterios de avaliación específicos do programa.

6. O alumnado que, ao finalizar o programa, non estea en condicións de obter o título de graduado en educación secundaria obrigatoria e cumpra os requisitos de idade establecidos no artigo 1.1, poderá permanecer un ano máis no programa.

Artigo 14. *Programas de cualificación profesional inicial.*

1. As administracións educativas organizarán e, se é o caso, autorizarán programas de cualificación profesional inicial co fin de favorecer a inserción social, educativa e laboral dos mozos maiores de dezaseis anos, cumpridos antes do 31 de decembro do ano do inicio do programa, que non obtivesen o título de graduado en educación secundaria obrigatoria.

2. Excepcionalmente, e co acordo de alumnos e pais ou tutores, a dita idade poderase reducir a quince anos para aqueles que, unha vez cursado segundo, non estean en condicións de promocionar a terceiro e repetisen xa unha vez na etapa. En todo caso, a súa incorporación requirirá a avaliación tanto académica como psicopedagóxica e a intervención da Administración educativa, nos termos que esta estableza, e o compromiso por parte do alumno de cursar os módulos a que fai referencia o artigo 30.3.c) da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

3. Os programas de cualificación profesional inicial deberán responder a un perfil profesional expresado a través da competencia xeral, as competencias persoais, sociais e profesionais, e a relación de cualificacións profesionais e, se é o caso, unidades de competencia de nivel 1 do Catálogo Nacional de Cualificacións Profesionais incluídas no programa.

4. Os programas de cualificación profesional inicial incluirán tres tipos de módulos: módulos específicos que desenvolverán as competencias do perfil profesional e que, se é o caso, recollerán unha fase de prácticas nos centros de traballo, respectando as exixencias derivadas do Sistema Nacional de Cualificacións Profesionais e Formación Profesional; módulos formativos de carácter xeral que posibiliten o desenvolvemento das competencias básicas e favorezan a transición desde o sistema educativo ao mundo laboral, e módulos que conduzan á obtención do título de graduado en educación secundaria obrigatoria.

5. De acordo co disposto no artigo 30.4 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, as certificacións académicas expedidas polas administracións educativas aos que

superen os módulos obrigatorios destes programas daralles dereito, aos que o soliciten, á expedición dos certificados de profesionalidade correspondentes pola Administración laboral competente.

6. Os módulos conducentes á obtención do título de graduado en educación secundaria obrigatoria terán carácter voluntario, salvo para o alumnado a que se refire o punto segundo deste artigo, e serán impartidos en centros debidamente autorizados pola administración educativa competente.

7. Os módulos conducentes á obtención do título de graduado en educación secundaria obrigatoria organizaranse de forma modular arredor de tres ámbitos: ámbito de comunicación, ámbito social e ámbito científico-tecnolóxico.

8. O ámbito de comunicación incluirá os aspectos básicos do currículo recollidos no anexo II deste real decreto referidos ás materias de lingua castelá e literatura e primeira lingua estranxeira e incorporará, se a houber, a lingua cooficial e literatura. O ámbito social incluirá os referidos ás materias de ciencias sociais, xeografía e historia, educación para a cidadanía, os aspectos de percepción recollidos no currículo de educación plástica e visual e música. O ámbito científico-tecnolóxico incluirá aqueles referidos ás materias de ciencias da natureza, matemáticas, tecnoloxías e aos aspectos relacionados coa saúde e o medio natural recollidos no currículo de educación física. As administracións educativas incorporaránlles aos correspondentes ámbitos, se así o consideran conveniente, aspectos curriculares das restantes materias a que fan referencia os artigos 24 e 25 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

9. As administracións educativas poderán establecer procedementos que permitan recoñecer as aprendizaxes adquiridas tanto na escolarización ordinaria na educación secundaria obrigatoria como no resto dos módulos do programa, para aqueles mozos que vaian cursar os módulos conducentes a título.

10. A oferta de programas de cualificación profesional inicial poderá adoptar modalidades diferentes co fin de satisfacer as necesidades persoais, sociais e educativas do alumnado.

11. De acordo co establecido no artigo 75.1 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, entre estas modalidades deberase incluír unha oferta específica para os mozos e mozas con necesidades educativas especiais que, tendo un nivel de autonomía persoal e social que lles permita acceder a un posto de traballo, non se poidan integrar nunha modalidade ordinaria.

Artigo 15. *Título de graduado en educación secundaria obrigatoria.*

1. Os alumnos que, ao rematar a educación secundaria obrigatoria, alcanzasen as competencias básicas e os obxectivos da etapa obterán o título de graduado en educación secundaria obrigatoria.

2. Quen supere todas as materias da etapa obterá o título de graduado en educación secundaria obrigatoria. Así mesmo, poderán obter o devandito título aqueles que finalizen o curso con avaliación negativa nunha ou dúas materias, e excepcionalmente en tres, sempre que o equipo docente considere que a natureza e o peso destas no conxunto da etapa non lles impediou alcanzar as competencias básicas e os obxectivos da etapa.

3. Os alumnos que cursen programas de diversificación curricular obterán o título de graduado en educación secundaria obrigatoria se superan todos os ámbitos e materias que integran o programa. Así mesmo, poderán obter o devandito título aqueles que, superando os dous ámbitos, teñan avaliación negativa nunha ou dúas materias, e excepcionalmente en tres, sempre que, a xuízo do equipo docente, alcanzasen as competencias básicas e os obxectivos da etapa.

4. As administracións educativas poderán establecer que, os que ao finalizar a etapa non obtivesen o título de graduado en educación secundaria obrigatoria e teñan a idade máxima a que fai referencia o artigo 1.1, dispoñan durante os dous anos seguintes dunha convocatoria anual de probas para superar aquelas materias pendentes de cualificación positiva, sempre que o número destas non sexa superior a cinco.

5. Os alumnos que cursasen un programa de cualificación profesional inicial obterán o título de graduado en educación secundaria obrigatoria se superaron os módulos a que fai referencia o artigo 30.3.c) da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

6. Os alumnos que cursen a educación secundaria obrigatoria e non obteñan o título recibirán un certificado de escolaridade en que consten os anos e materias cursados.

Artigo 16. *Documentos e informes de avaliación.*

O Ministerio de Educación e Ciencia, logo de informe das comunidades autónomas, determinará os elementos dos documentos básicos de avaliación, así como os requisitos formais derivados do proceso de avaliación que sexan precisos para garantir a mobilidade do alumnado.

Artigo 17. *Autonomía dos centros.*

1. Ao estableceren o currículo da educación secundaria obrigatoria as administracións educativas fomentarán a autonomía pedagóxica e organizativa dos centros, favorecerán o traballo en equipo do profesorado e estimularán a actividade investigadora a partir da súa práctica docente.

2. Os centros docentes desenvolverán e completarán o currículo e as medidas de atención á diversidade establecidas polas administracións educativas, adaptándoas ás características do alumnado e á súa realidade educativa co fin de atender todo o alumnado, tanto o que ten maiores dificultades de aprendizaxe como o que ten maior capacidade ou motivación para aprender. Así mesmo, arbitrarán métodos que teñan en conta os diferentes ritmos de aprendizaxe do alumnado, favorezan a capacidade de aprender por si mesmos e promovan o traballo en equipo.

3. Os centros promoverán, así mesmo, compromisos coas familias e cos propios alumnos en que se especifiquen as actividades que uns e outros se comprometen a desenvolver para facilitar o progreso educativo.

4. Os centros, no exercicio da súa autonomía, poderán adoptar experimentacións, plans de traballo, formas de organización ou ampliación do horario escolar nos termos que establezan as administracións educativas, sen que, en ningún caso, se impoñan achegas a familias nin exixencias para as devanditas administracións.

Artigo 18. *Avaliación de diagnóstico.*

1. A avaliación de diagnóstico, regulada no artigo 29 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, que realizarán todos os alumnos ao finalizar o segundo curso da educación secundaria obrigatoria non terá efectos académicos, terá carácter formativo e orientador para os centros e informativo para as familias e para o conxunto da comunidade educativa.

2. No marco das súas respectivas competencias, as administracións educativas proporcionaranlles aos centros os modelos e apoios pertinentes, co fin de que todos eles poidan realizar de modo axeitado estas avaliacións.

3. Os centros terán en conta a información proveniente destas avaliacións para, entre outros fins, organizar as medidas e programas necesarios dirixidos a mellorar a atención do alumnado e a garantir que alcance as correspondentes competencias básicas. Así mesmo, estes resultados permitirán, xunto coa avaliación dos procesos de ensino e a práctica docente, analizar, valorar e reorientar, se procede, as

actuacións desenvolvidas nos dous primeiros cursos da etapa.

Artigo 19. *Titoría e orientación.*

Correspóndelles ás administracións educativas promover as medidas necesarias para que a titoría persoal do alumnado e a orientación educativa, psicopedagóxica e profesional, constitúan un elemento fundamental na ordenación desta etapa.

Disposición adicional primeira. *Educación de persoas adultas.*

1. De acordo co disposto no artigo 68.1 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, as persoas adultas que queiran adquirir as competencias e os coñecementos correspondentes á educación secundaria obrigatoria, contarán cunha oferta adaptada ás súas condicións e necesidades que se rexerá polos principios de mobilidade e transparencia e poderase desenvolver a través do ensino presencial e tamén mediante a educación a distancia.

2. Con obxecto de favorecer a flexibilidade na adquisición das aprendizaxes, facilitar a mobilidade e permitir a conciliación con outras responsabilidades e actividades, as ensinanzas desta etapa para as persoas adultas organizaranse de forma modular en tres ámbitos: ámbito de comunicación, ámbito social e ámbito científico-tecnolóxico e dous niveis en cada un deles. A organización destas ensinanzas deberá permitir a súa realización en dous cursos.

3. O ámbito de comunicación incluírá os aspectos básicos do currículo recollidos no anexo II deste real decreto referidos ás materias de lingua castelá e literatura e primeira lingua estranxeira e incorporará, se a houber, a lingua cooficial e literatura. O ámbito social incluírá os referidos ás materias de ciencias sociais, xeografía e historia, educación para a cidadanía, os aspectos de percepción recollidos no currículo de educación plástica e visual e música. O ámbito científico-tecnolóxico incluírá aqueles referidos ás materias de ciencias da natureza, matemáticas, tecnoloxías e aos aspectos relacionados coa saúde e o medio natural recollidos no currículo de educación física. As administracións educativas incorporaranlles aos correspondentes ámbitos, se así o consideran conveniente, aspectos curriculares das restantes materias a que fan referencia os artigos 24 e 25 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

4. Correspóndelles ás administracións educativas establecer os procedementos para o recoñecemento da formación regulada que o alumnado acredite e a valoración dos coñecementos e experiencias previas adquiridos a través da educación non formal, co obxecto de proceder á súa orientación e adscrición a un nivel determinado dentro de cada un dos ámbitos de coñecemento.

5. A superación dalgún dos niveis correspondentes a cada un dos tres ámbitos a que fai referencia o punto segundo terá validez en todo o Estado. A superación de todos os ámbitos dará dereito á obtención do título de graduado en educación secundaria obrigatoria.

6. Correspóndelles ás administracións educativas, no ámbito das súas competencias, organizar periodicamente probas para que as persoas maiores de dezaioito anos poidan obter directamente o título de graduado en educación secundaria obrigatoria, sempre que alcanzasen as competencias básicas e os obxectivos da etapa. Estas probas organizaranse baseándose nos tres ámbitos de coñecemento citados.

7. Estas ensinanzas serán impartidas en centros docentes ordinarios ou específicos, debidamente autorizados polas administracións educativas.

Disposición adicional segunda. *Ensinanzas de relixión.*

1. As ensinanzas de relixión incluíranse na educación secundaria obrigatoria, de acordo co establecido na disposición adicional segunda da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

2. As administracións educativas garantirán que, ao inicio do curso, os alumnos maiores de idade e os pais ou tutores dos alumnos menores de idade poidan manifestar a súa vontade de recibir ou non recibir ensinanzas de relixión.

3. Os centros docentes disporán as medidas organizativas necesarias para proporcionar a debida atención educativa no caso de que non se optase por cursar ensinanzas de relixión, garantindo, en todo caso, que a elección dunha ou doutra opción non supoña discriminación ningunha. A devandita atención, en ningún caso comportará a aprendizaxe de contidos curriculares asociados ao coñecemento do feito relixioso nin a calquera materia da etapa. As medidas organizativas que dispoñan os centros deberán ser incluídas no seu proxecto educativo para que pais, tutores e alumnos as coñezan con anterioridade.

4. Os que opten polas ensinanzas de relixión poderán elixir entre as ensinanzas de relixión católica, as daqueles outras confesións relixiosas con que o Estado teña subscritos acordos internacionais ou de cooperación en materia educativa, nos termos recollidos nestes, ou o ensino de historia e cultura das relixións.

5. A avaliación das ensinanzas da relixión católica e de historia e cultura das relixións realizarase nos mesmos termos e cos mesmos efectos que as outras materias da etapa. A avaliación do ensino das diferentes confesións relixiosas con que o Estado subscribise acordos de cooperación axustarase ao establecido nestes.

6. A determinación do currículo do ensino de relixión católica e das diferentes confesións relixiosas con que o Estado subscribiu acordos de cooperación en materia educativa será competencia, respectivamente, da xerarquía eclesiástica e das correspondentes autoridades relixiosas. A determinación do currículo de historia e cultura das relixións rexeráse polo disposto para o resto das materias da etapa neste real decreto.

7. Co fin de garantir o principio de igualdade e a libre concorrencia entre todos os alumnos, as cualificacións que se obtivesen na avaliación das ensinanzas de relixión non se computarán nas convocatorias en que deban entrar en concorrencia os expedientes académicos, nin na obtención da nota media para os efectos de admisión de alumnos, cando houber que acudir a ela para realizar unha selección entre os solicitantes.

Disposición adicional terceira. *Ensinanzas do sistema educativo español impartidas en linguas estranxeiras.*

1. As administracións educativas poderán autorizar que unha parte das materias do currículo se impartan en linguas estranxeiras sen que iso supoña modificación dos aspectos básicos do currículo regulados neste real decreto. Neste caso, procurarán que ao longo da etapa os alumnos adquiran a terminoloxía básica das materias en ambas as dúas linguas.

2. Os centros que impartan unha parte das materias do currículo en linguas estranxeiras aplicarán, en todo caso, os criterios para a admisión do alumnado establecidos na Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación. Entre tales criterios, non se incluírán requisitos lingüísticos.

Disposición adicional cuarta. *Réxime de validacións.*

O Ministerio de Educación e Ciencia establecerá, con efectos para todo o Estado, as validacións entre as ensinanzas

profesionais de música e danza e as ensinanzas de música e educación física da educación secundaria obrigatoria, así como os efectos que sobre a materia de educación física deba ter a condición de deportista de alto nivel a que se refire o Real decreto 1467/1997, do 19 de setembro.

Disposición transitoria única. *Aplicabilidade do Real decreto 1007/1991, do 14 de xuño, modificado polo Real decreto 894/1995, do 2 de xuño, e polo Real decreto 3473/2000, do 29 de decembro, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación secundaria obrigatoria, e o Real decreto 2438/1994, do 16 de decembro, que regula o ensino da relixión.*

Até a implantación da nova ordenación da educación secundaria obrigatoria de acordo co disposto no Real decreto 806/2006, do 30 de xuño, polo que se establece o calendario de aplicación da nova ordenación do sistema educativo, establecida pola Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, as ensinanzas mínimas desta etapa rexeráse polo establecido no Real decreto 1007/1991, do 14 de xuño, modificado polo Real decreto 894/1995, do 2 de xuño, e polo Real decreto 3473/2000, do 29 de decembro, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación secundaria obrigatoria e o Real decreto 2438/1994, do 16 de decembro, que regula o ensino da relixión, no relativo a esta etapa educativa.

Disposición derogatoria única. *Derrogación normativa.*

1. Quedan derogados o Real decreto 1007/1991, do 14 de xuño, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación secundaria obrigatoria e o Real decreto 2438/1994, do 16 de decembro, que regula o ensino da relixión, no que se refire a esta etapa educativa.

2. Quedan derogadas as demais normas de igual ou inferior rango en canto se opoñan ao establecido neste real decreto.

Disposición derradeira primeira. *Carácter básico.*

Este real decreto ten carácter de norma básica ao abeiro das competencias que lle atribúe ao Estado o artigo 149.1.1.^a e 30.ª da Constitución española, e dítase en virtude da habilitación que lle confire ao Goberno o artigo 6.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, e en uso da competencia estatal para a ordenación xeral do sistema educativo e para a fixación das ensinanzas mínimas recollida na disposición adicional primeira. 2. a) e c) da Lei orgánica 8/1985, do 3 de xullo, reguladora do dereito á educación.

Disposición derradeira segunda. *Desenvolvemento normativo.*

Correspóndelle ao ministro de Educación e Ciencia ditar, no ámbito das súas competencias, cantas disposicións sexan precisas para a execución e desenvolvemento do establecido neste real decreto.

Disposición derradeira terceira. *Entrada en vigor.*

Este real decreto entrará en vigor o día seguinte ao da súa publicación no Boletín Oficial del Estado.

Dado en Madrid o 29 de decembro de 2006.

JUAN CARLOS R.

A ministra de Educación e Ciencia,
MERCEDES CABRERA CALVO-SOTELO

ANEXO I

COMPETENCIAS BÁSICAS

A incorporación de competencias básicas ao currículo permite poñer o acento naquelas aprendizaxes que se consideran imprescindibles, desde unha formulación integradora e orientada á aplicación dos saberes adquiridos. De aí o seu carácter básico. Son aquelas competencias que debe desenvolver un mozo ou unha moza ao finalizar o ensino obrigatorio para poder lograr a súa realización persoal, exercer a cidadanía activa, incorporarse á vida adulta de xeito satisfactorio e ser capaz de desenvolver unha aprendizaxe permanente ao longo da vida.

A inclusión das competencias básicas no currículo ten varias finalidades. En primeiro lugar, integrar as diferentes aprendizaxes, tanto as formais, incorporadas ás diferentes áreas ou materias, como as informais e non formais. En segundo lugar, permitir a todos os estudantes integrar as súas aprendizaxes, poñelas en relación con distintos tipos de contidos e utilízalas de xeito efectivo cando lles resulten necesarias en diferentes situacións e contextos. E por último, orientar o ensino, ao permitir identificar os contidos e os criterios de avaliación que teñen carácter imprescindible e, en xeral, inspirar as distintas decisións relativas ao proceso de ensino e de aprendizaxe.

Coas áreas e materias do currículo preténdese que todos os alumnos e as alumnas alcancen os obxectivos educativos e, consecuentemente, tamén que adquiran as competencias básicas. Non obstante, non existe unha relación unívoca entre o ensino de determinadas áreas ou materias e o desenvolvemento de certas competencias. Cada unha das áreas contribúe ao desenvolvemento de diferentes competencias e, pola súa vez, cada unha das competencias básicas alcanzarase como consecuencia do traballo en varias áreas ou materias.

O traballo nas áreas e materias do currículo para contribuír ao desenvolvemento das competencias básicas débese complementar con diversas medidas organizativas e funcionais, imprescindibles para o seu desenvolvemento. Así, a organización e o funcionamento dos centros e das aulas, a participación do alumnado, as normas de réxime interno, o uso de determinadas metodoloxías e recursos didácticos, ou a concepción, organización e funcionamento da biblioteca escolar, entre outros aspectos, poden favorecer ou dificultar o desenvolvemento de competencias asociadas á comunicación, á análise do ámbito físico, á creación, á convivencia e á cidadanía, ou á alfabetización dixital. Igualmente, a acción titorial permanente pode contribuír de modo determinante á adquisición de competencias relacionadas coa regulación das aprendizaxes, o desenvolvemento emocional ou as habilidades sociais. Por último, a planificación das actividades complementarias e extraescolares pode reforzar o desenvolvemento do conxunto das competencias básicas.

No marco da proposta realizada pola Unión Europea, e de acordo coas consideracións que se acaban de expoñer, identificáronse oito competencias básicas:

1. Competencia en comunicación lingüística.
2. Competencia matemática.
3. Competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico.
4. Tratamento da información e competencia dixital.
5. Competencia social e cidadá.
6. Competencia cultural e artística.
7. Competencia para aprender a aprender.
8. Autonomía e iniciativa persoal.

Neste anexo recóllense a descrición, finalidade e aspectos distintivos destas competencias e ponse de manifesto, en cada unha delas, o nivel considerado básico que debe alcanzar todo o alumnado ao finalizar a educación secundaria obrigatoria.

O currículo da educación secundaria obrigatoria estrutúrase en materias, é nelas onde se deben buscar os referentes que permitan o desenvolvemento e adquisición das competencias nesta etapa. Así pois, en cada materia inclúense referencias explícitas respecto da súa contribución a aquelas competencias básicas a que se orienta en maior medida. Por outro lado, tanto os obxectivos como a propia selección dos contidos buscan asegurar o desenvolvemento de todas elas. Os criterios de avaliación serven de referencia para valorar o progresivo grao de adquisición.

1. Competencia en comunicación lingüística.

Esta competencia refírese á utilización da linguaxe como instrumento de comunicación oral e escrita, de representación, interpretación e comprensión da realidade, de construción e comunicación do coñecemento e de organización e autorregulación do pensamento, as emocións e a conduta.

Os coñecementos, destrezas e actitudes propios desta competencia permiten expresar pensamentos, emocións, vivencias e opinións, así como dialogar, formar un xuízo crítico e ético, xerar ideas, estruturar o coñecemento, dar coherencia e cohesión ao discurso e ás propias accións e tarefas, adoptar decisións, e gozar escoitando, lendo ou expresándose de forma oral e escrita, todo o cal contribúe ademais ao desenvolvemento da autoestima e da confianza en si mesmo.

Comunicarse e conversar son accións que supoñen habilidades para establecer vínculos e relacións construtivas cos demais e co contorno, e achegarse a novas culturas, que adquiren consideración e respecto na medida en que se coñecen. Por iso, a competencia de comunicación lingüística está presente na capacidade efectiva de convivir e de resolver conflitos.

A linguaxe, como ferramenta de comprensión e representación da realidade, debe ser instrumento para a igualdade, a construción de relacións iguais entre homes e mulleres, a eliminación de estereotipos e expresións sexistas. A comunicación lingüística debe ser motor da resolución pacífica de conflitos na comunidade escolar.

Escoitar, expoñer e dialogar implica ser consciente dos principais tipos de interacción verbal, ser progresivamente competente na expresión e comprensión das mensaxes orais que se intercambian en situacións comunicativas diversas e adaptar a comunicación ao contexto. Supón tamén a utilización activa e efectiva de códigos e habilidades lingüísticas e non lingüísticas e das regras propias do intercambio comunicativo en diferentes situacións, para producir textos orais axeitados a cada situación de comunicación.

Ler e escribir son accións que supoñen e reforzan as habilidades que permiten buscar, compilar e procesar información, e ser competente á hora de comprender, compoñer e utilizar distintos tipos de textos con intencións comunicativas ou creativas diversas. A lectura facilita a interpretación e comprensión do código que permite facer uso da lingua escrita e é, ademais, fonte de pracer, de descubrimento doutros ámbitos, idiomas e culturas, de fantasía e de saber, todo o cal contribúe pola súa vez a conservar e mellorar a competencia comunicativa.

A habilidade para seleccionar e aplicar determinados propósitos ou obxectivos ás accións propias da comunicación lingüística (o diálogo, a lectura, a escritura, etc.) está vinculada a algúns trazos fundamentais desta competencia como as habilidades para se representar mentalmente, interpretar e comprender a realidade, e organizar e autorregular o coñecemento e a acción dotándoos de coherencia.

Comprender e saber comunicar son saberes prácticos que se deben apoiar no coñecemento reflexivo sobre o funcionamento da linguaxe e as súas normas de uso, e implican a capacidade de tomar a linguaxe como obxecto de observación e análise. Expresar e interpretar diferentes tipos de discurso acordes á situación comunicativa en diferentes contextos sociais e culturais, implica o coñecemento

e aplicación efectiva das regras de funcionamento do sistema da lingua e das estratexias necesarias para interactuar lingüísticamente dun xeito axeitado.

Dispoñer desta competencia leva consigo ter conciencia das convencións sociais, dos valores e aspectos culturais e da versatilidade da linguaxe en función do contexto e a intención comunicativa. Implica a capacidade empática de se pór no lugar doutras persoas; de ler, escoitar, analizar e ter en conta opinións distintas á propia con sensibilidade e espírito crítico; de expresar axeitadamente –en fondo e forma– as propias ideas e emocións, e de aceptar e realizar críticas con espírito construtivo.

Con distinto nivel de dominio e formalización –especialmente en lingua escrita– esta competencia significa, no caso das linguas estranxeiras, poderse comunicar nalgunhas delas e, con iso, enriquecer as relacións sociais e desenvolverse en contextos distintos ao propio. Así mesmo, favorecese o acceso a máis e diversas fontes de información, comunicación e aprendizaxe.

En síntese, o desenvolvemento da competencia lingüística ao final da educación obrigatoria comporta o dominio da lingua oral e escrita en múltiples contextos, e o uso funcional de, polo menos, unha lingua estranxeira.

2. Competencia matemática.

Consiste na habilidade para utilizar e relacionar os números, as súas operacións básicas, os símbolos e as formas de expresión e razoamento matemático, tanto para producir e interpretar distintos tipos de información, como para ampliar o coñecemento sobre aspectos cuantitativos e espaciais da realidade, e para resolver problemas relacionados coa vida cotiá e co mundo laboral.

Forma parte da competencia matemática a habilidade para interpretar e expresar con claridade e precisión informacións, datos e argumentacións, o que aumenta a posibilidade real de seguir aprendendo ao longo da vida, tanto no ámbito escolar ou académico como fóra del, e favorece a participación efectiva na vida social.

Así mesmo esta competencia implica o coñecemento e manexo dos elementos matemáticos básicos (distintos tipos de números, medidas, símbolos, elementos xeométricos, etc.) en situacións reais ou simuladas da vida cotiá, e a posta en práctica de procesos de razoamento que levan á solución dos problemas ou á obtención de información. Estes procesos permiten aplicar esa información a unha maior variedade de situacións e contextos, seguir cadeas argumentais identificando as ideas fundamentais, e estimar e axuizar a lóxica e validez de argumentacións e informacións. En consecuencia, a competencia matemática supón a habilidade para seguir determinados procesos de pensamento (como a indución e a dedución, entre outros) e aplicar algúns algoritmos de cálculo ou elementos da lóxica, o que conduce a identificar a validez dos razoamentos e a valorar o grao de certeza asociado aos resultados derivados dos razoamentos válidos.

A competencia matemática implica unha disposición favorable e de progresiva seguranza e confianza cara á información e as situacións (problemas, incógnitas, etc.) que conteñen elementos ou soportes matemáticos, así como cara á súa utilización cando a situación o aconsella, baseadas no respecto e no gusto pola certeza e na súa busca a través do razoamento.

Esta competencia cobra realidade e sentido na medida en que os elementos e razoamentos matemáticos son utilizados para se enfrontar a aquelas situacións cotiás que os precisan. Polo tanto, a identificación de tales situacións, a aplicación de estratexias de resolución de problemas, e a selección das técnicas adecuadas para calcular, representar e interpretar a realidade a partir da información dispoñible están incluídas nela. En definitiva, a posibilidade real de utilizar a actividade matemática en contextos tan variados como sexa posible. Por iso, o seu desenvolvemento na educación obrigatoria alcanzarase na medida en que os coñecementos matemáticos se apliquen de xeito espontáneo a unha ampla variedade de situacións, provenientes doutros campos de coñecemento e da vida cotiá.

mentos matemáticos se apliquen de xeito espontáneo a unha ampla variedade de situacións, provenientes doutros campos de coñecemento e da vida cotiá.

O desenvolvemento da competencia matemática ao final da educación obrigatoria leva consigo utilizar espontaneamente –nos ámbitos persoal e social– os elementos e razoamentos matemáticos para interpretar e producir información, para resolver problemas provenientes de situacións cotiás e para tomar decisións. En definitiva, supón aplicar aquelas destrezas e actitudes que permiten razoar matematicamente, comprender unha argumentación matemática e expresarse e comunicarse na linguaxe matemática, utilizando as ferramentas de apoio axeitadas, e integrando o coñecemento matemático con outros tipos de coñecemento para dar unha mellor resposta ás situacións da vida de distinto nivel de complexidade.

3. Competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico.

É a habilidade para interactuar co mundo físico, tanto nos seus aspectos naturais coma nos xerados pola acción humana, de xeito que se posibilita a comprensión de sucesos, a predición de consecuencias e a actividade dirixida á mellora e preservación das condicións de vida propia, das demais persoas e do resto dos seres vivos. En definitiva, incorpora habilidades para se desenvolver axeitadamente, con autonomía e iniciativa persoal en ámbitos da vida e do coñecemento moi diversos (saúde, actividade produtiva, consumo, ciencia, procesos tecnolóxicos, etc.), e para interpretar o mundo, o que exige a aplicación dos conceptos e principios básicos que permiten a análise dos fenómenos desde os diferentes campos de coñecemento científico involucrados.

Así, forma parte desta competencia a axeitada percepción do espazo físico en que se desenvolven a vida e a actividade humana, tanto a grande escala como no contorno inmediato, e a habilidade para interactuar co espazo circundante: moverse nel e resolver problemas en que interveñan os obxectos e a súa posición.

Así mesmo, a competencia de interactuar co espazo físico leva implícito ser consciente da influencia que ten a presenza das persoas no espazo, o seu asentamento, a súa actividade, as modificacións que introducen e as paisaxes resultantes, así como da importancia de que todos os seres humanos se beneficien do desenvolvemento e de que este procure a conservación dos recursos e a diversidade natural, e se manteña a solidariedade global e interxeracional. Supón así mesmo demostrar espírito crítico na observación da realidade e na análise das mensaxes informativas e publicitarias, así como uns hábitos de consumo responsable na vida cotiá.

Esta competencia, e partindo do coñecemento do corpo humano, da natureza e da interacción dos homes e mulleres con ela, permite argumentar racionalmente as consecuencias duns ou outros modos de vida, e adoptar unha disposición a unha vida física e mental saudable nun ámbito natural e social tamén saudable. Así mesmo, supón considerar a dobre dimensión –individual e colectiva– da saúde, e mostrar actitudes de responsabilidade e respecto cara aos demais e cara a un mesmo.

Esta competencia fai posible identificar preguntas ou problemas e obter conclusións baseadas en probas, coa finalidade de comprender e tomar decisións sobre o mundo físico e sobre os cambios que a actividade humana produce sobre o ambiente, a saúde e a calidade de vida das persoas. Supón a aplicación destes coñecementos e procedementos para dar resposta ao que se percibe como demandas ou necesidades das persoas, das organizacións e do ambiente.

Tamén incorpora a aplicación dalgunhas noicións, conceptos científicos e técnicos, e de teorías científicas básicas previamente comprendidas. Isto implica a habilidade progresiva para pór en práctica os procesos e actitudes propios da análise sistemática e de indagación científica: identificar

e formular problemas relevantes; realizar observacións directas e indirectas con conciencia do marco teórico ou interpretativo que as dirixe; formular preguntas; localizar, obter, analizar e representar información cualitativa e cuantitativa; formular e contrastar solucións tentativas ou hipóteses; realizar predicións e inferencias de distinto nivel de complexidade; e identificar o coñecemento dispoñible, teórico e empírico) necesario para responder ás preguntas científicas, e para obter, interpretar, avaliar e comunicar conclusións en diversos contextos (académico, persoal e social). Así mesmo, significa recoñecer a natureza, fortalezas e límites da actividade investigadora como construción social do coñecemento ao longo da historia.

Esta competencia proporciona, ademais, destrezas asociadas á planificación e manexo de solucións técnicas, seguindo criterios de economía e eficacia, para satisfacer as necesidades da vida cotiá e do mundo laboral.

En definitiva, esta competencia supón o desenvolvemento e aplicación do pensamento científico-técnico para interpretar a información que se recibe e para predicir e tomar decisións con iniciativa e autonomía persoal nun mundo en que os avances que se van producindo nos ámbitos científico e tecnolóxico teñen unha influencia decisiva na vida persoal, a sociedade e o mundo natural. Así mesmo, implica a diferenciación e valoración do coñecemento científico ao lado doutras formas de coñecemento, e a utilización de valores e criterios éticos asociados á ciencia e ao desenvolvemento tecnolóxico.

En coherencia coas habilidades e destrezas relacionadas até aquí, son parte desta competencia básica o uso responsable dos recursos naturais, o coidado do medio, o consumo racional e responsable, e a protección da saúde individual e colectiva como elementos clave da calidade de vida das persoas.

4. Tratamento da información e competencia dixital.

Esta competencia consiste en dispor de habilidades para buscar, obter, procesar e comunicar información, e para a transformar en coñecemento. Incorpora diferentes habilidades, que van desde o acceso á información até a súa transmisión en distintos soportes unha vez tratada, incluíndo a utilización das tecnoloxías da información e a comunicación como elemento esencial para informarse, aprender e comunicarse.

Está asociada coa busca, selección, rexistro e tratamento ou análise da información, utilizando técnicas e estratexias diversas para acceder a ela segundo a fonte a que se acuda e o soporte que se utilice (oral, impreso, audiovisual, dixital ou multimedia). Require o dominio de linguaxes específicas básicas (textual, numérico, icónico, visual, gráfico e sonoro) e das súas pautas de descodificación e transferencia, así como aplicar en distintas situacións e contextos o coñecemento dos diferentes tipos de información, as súas fontes, as súas posibilidades e a súa localización, así como as linguaxes e soportes máis frecuentes en que esta se adoita expresar.

Dispor de información non produce de forma automática coñecemento. Transformar a información en coñecemento precisa de destrezas de razoamento para organizala, relacionala, analizala, sintetizala e facer inferencias e deducións de distinto nivel de complexidade; en definitiva, comprendela e integrala nos esquemas previos de coñecemento. Significa, así mesmo, comunicar a información e os coñecementos adquiridos empregando recursos expresivos que incorporen, non só diferentes linguaxes e técnicas específicas, senón tamén as posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e a comunicación.

Ser competente na utilización das tecnoloxías da información e da comunicación como instrumento de traballo intelectual inclúe utilízalas na súa dobre función de transmisoras e xeradoras de información e coñecemento. Utilízanse na súa función xeradora ao as empregar, por exemplo, como ferramenta no uso de modelos de procesos

matemáticos, físicos, sociais, económicos ou artísticos. Así mesmo, esta competencia permite procesar e xestionar axeitadamente información abundante e complexa, resolver problemas reais, tomar decisións, traballar en ámbitos colaborativos ampliando os ámbitos de comunicación para participar en comunidades de aprendizaxe formais e informais, e xerar producións responsables e creativas.

A competencia dixital inclúe utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación extraendo o seu máximo rendemento a partir da comprensión da natureza e modo de operar dos sistemas tecnolóxicos, e do efecto que eses cambios teñen no mundo persoal e sociolaboral. Así mesmo supón manexar estratexias para identificar e resolver os problemas habituais de software e hardware que vaian xurdindo. Igualmente permite aproveitar a información que proporcionan e analizala de forma crítica mediante o traballo persoal autónomo e o traballo colaborativo, tanto na súa vertente sincrónica como diacrónica, coñecendo e relacionándose con ámbitos físicos e sociais cada vez máis amplos. Ademais de utilízalas como ferramenta para organizar a información, procesala e orientala para conseguir obxectivos e fins de aprendizaxe, traballo e ocio previamente establecidos.

En definitiva, a competencia dixital comporta facer uso habitual dos recursos tecnolóxicos dispoñibles para resolver problemas reais de modo eficiente. Asemade, posibilita avaliar e seleccionar novas fontes de información e innovacións tecnolóxicas a medida que van aparecendo, en función da súa utilidade para acometer tarefas ou obxectivos específicos.

En síntese, o tratamento da información e a competencia dixital implican ser unha persoa autónoma, eficaz, responsable, crítica e reflexiva a seleccionar, tratar e utilizar a información e as súas fontes, así como as distintas ferramentas tecnolóxicas; tamén ter unha actitude crítica e reflexiva na valoración da información dispoñible, contrastándoa cando é necesario, e respectar as normas de conduta acordadas socialmente para regular o uso da información e as súas fontes nos distintos soportes.

5. Competencia social e cidadanía.

Esta competencia fai posible comprender a realidade social en que se vive, cooperar, convivir e exercer a cidadanía democrática nunha sociedade plural, así como comprometerse a contribuír á súa mellora. Nela están integrados coñecementos diversos e habilidades complexas que permiten participar, tomar decisións, elixir como comportarse en determinadas situacións e responsabilizarse das eleccións e decisións adoptadas.

Globalmente supón utilizar, para desenvolverse socialmente, o coñecemento sobre a evolución e organización das sociedades e sobre os trazos e valores do sistema democrático, así como utilizar o xuízo moral para elixir e tomar decisións, e exercer activa e responsablemente os dereitos e deberes da cidadanía.

Esta competencia favorece a comprensión da realidade histórica e social do mundo, a súa evolución, os seus logros e os seus problemas. A comprensión crítica da realidade exige experiencia, coñecementos e conciencia da existencia de distintas perspectivas ao analizar esa realidade. Leva consigo recorrer á análise multicausal e sistémica para axuizar os feitos e problemas sociais e históricos e para reflexionar sobre eles de forma global e crítica, así como realizar razoamentos críticos e lóxicamente válidos sobre situacións reais, e dialogar para mellorar colectivamente a comprensión da realidade.

Significa tamén entender os trazos das sociedades actuais, a súa crecente pluralidade e o seu carácter evolutivo, ademais de demostrar comprensión da achega que as diferentes culturas fixeron á evolución e progreso da humanidade, e dispoñer dun sentimento común de pertenza á sociedade en que se vive. En definitiva, mostrar un sentimento de cidadanía global compatible coa identidade local.

Así mesmo, forman parte fundamental desta competencia aquelas habilidades sociais que permiten saber que os conflitos de valores e intereses forman parte da convivencia, resolvelos con actitude construtiva e tomar decisións con autonomía empregando tanto os coñecementos sobre a sociedade como unha escala de valores construída mediante a reflexión crítica e o diálogo no marco dos patróns culturais básicos de cada rexión, país ou comunidade.

A dimensión ética da competencia social e cidadá entraña ser consciente dos valores do contorno, avalialos e reconstruílos afectiva e racionalmente para crear progresivamente un sistema de valores propio e comportarse en coherencia con eles ao afrontar unha decisión ou un conflito. Iso supón entender que non toda posición persoal é ética se non está baseada no respecto a principios ou valores universais como os que encerra a Declaración dos Dereitos Humanos.

En consecuencia, entre as habilidades desta competencia destacan coñecerse e valorarse, saber comunicarse en distintos contextos, expresar as propias ideas e escoitar as alleas, ser capaz de se poñer no lugar do outro e comprender o seu punto de vista aínda que sexa diferente do propio, e tomar decisións nos distintos niveis da vida comunitaria, valorando conxuntamente os intereses individuais e os do grupo. Ademais implica a valoración das diferenzas á vez que o recoñecemento da igualdade de dereitos entre os diferentes colectivos, en particular, entre homes e mulleres. Igualmente a práctica do diálogo e da negociación para chegar a acordos como forma de resolver os conflitos, tanto no ámbito persoal coma no social.

Por último, forma parte desta competencia o exercicio dunha cidadanía activa e integradora que exige o coñecemento e comprensión dos valores en que se asentan os estados e sociedades democráticas, dos seus fundamentos, modos de organización e funcionamento. Esta competencia permite reflexionar criticamente sobre os conceptos de democracia, liberdade, igualdade, solidariedade, corresponsabilidade, participación e cidadanía, con particular atención aos dereitos e deberes recoñecidos nas declaracións internacionais, na Constitución española e na lexislación autonómica, así como á súa aplicación por parte de diversas institucións; e mostrar un comportamento coherente cos valores democráticos, que pola súa vez leva consigo dispoñer de habilidades como a toma de conciencia dos propios pensamentos, valores, sentimentos e accións, e o control e autorregulación destes.

En definitiva, o exercicio da cidadanía implica dispoñer de habilidades para participar activa e plenamente na vida cívica. Significa construír, aceptar e practicar normas de convivencia acordadas cos valores democráticos, exercer os dereitos, liberdades, responsabilidades e deberes cívicos, e defender os dereitos dos demais.

En síntese, esta competencia supón comprender a realidade social en que se vive, afrontar a convivencia e os conflitos empregando o xuízo ético baseado nos valores e prácticas democráticas, e exercer a cidadanía, actuando con criterio propio, contribuíndo á construción da paz e da democracia, e mantendo unha actitude construtiva, solidaria e responsable ante o cumprimento dos dereitos e obrigas cívicas.

6. Competencia cultural e artística.

Esta competencia supón coñecer, comprender, apreciar e valorar criticamente diferentes manifestacións culturais e artísticas, utilízalas como fonte de enriquecemento e disfrute e consideralas como parte do patrimonio dos pobos.

Apreciar o feito cultural en xeral, e o feito artístico en particular, leva implícito dispoñer daquelas habilidades e actitudes que permiten acceder ás súas distintas manifestacións, así como habilidades de pensamento, perceptivas e comunicativas, sensibilidade e sentido estético para as poder comprender, valoralas, emocionarse e gozalas.

Esta competencia implica poñer en xogo habilidades de pensamento diverxente e converxente, posto que comporta reelaborar ideas e sentimentos propios e alleos; atopar fontes, formas e canles de comprensión e expresión; planificar, avaliar e axustar os procesos necesarios para alcanzar uns resultados, xa sexa no ámbito persoal ou académico. Trátase, polo tanto, dunha competencia que facilita tanto se expresar e se comunicar como percibir, comprender e enriquecerse con diferentes realidades e producións do mundo da arte e da cultura.

Require poñer en funcionamento a iniciativa, a imaxinación e a creatividade para se expresar mediante códigos artísticos e, na medida en que as actividades culturais e artísticas supoñen en moitas ocasións un traballo colectivo, é preciso dispoñer de habilidades de cooperación para contribuír á consecución dun resultado final, e ter conciencia da importancia de apoiar e apreciar as iniciativas e contribucións alleas.

A competencia artística incorpora así mesmo o coñecemento básico das principais técnicas, recursos e convencións das diferentes linguaxes artísticas, así como das obras e manifestacións máis destacadas do patrimonio cultural. Ademais supón identificar as relacións existentes entre esas manifestacións e a sociedade –a mentalidade e as posibilidades técnicas da época en que se crean–, ou coa persoa ou colectividade que as crea. Isto significa tamén ter conciencia da evolución do pensamento, das correntes estéticas, as modas e os gustos, así como da importancia representativa, expresiva e comunicativa que os factores estéticos desempeñaron e desempeñan na vida cotiá da persoa e das sociedades.

Supón igualmente unha actitude de aprecio da creatividade implícita na expresión de ideas, experiencias ou sentimentos a través de diferentes medios artísticos, como a música, a literatura, as artes visuais e escénicas, ou das diferentes formas que adquiren as chamadas artes populares. Exixe así mesmo valorar a liberdade de expresión, o dereito á diversidade cultural, a importancia do diálogo intercultural e a realización de experiencias artísticas compartidas.

En síntese, o conxunto de destrezas que configuran esta competencia refírese tanto á habilidade para apreciar e gozar coa arte e outras manifestacións culturais, coma a aquelas relacionadas co emprego dalgúns recursos da expresión artística para realizar creacións propias; implica un coñecemento básico das distintas manifestacións culturais e artísticas, a aplicación de habilidades de pensamento diverxente e de traballo colaborativo, unha actitude aberta, respectuosa e crítica cara á diversidade de expresións artísticas e culturais, o desexo e vontade de cultivar a propia capacidade estética e creadora, e un interese por participar na vida cultural e por contribuír á conservación do patrimonio cultural e artístico, tanto da propia comunidade coma doutras comunidades.

7. Competencia para aprender a aprender.

Aprender a aprender supón dispoñer de habilidades para iniciarse na aprendizaxe e ser capaz de continuar aprendendo de xeito cada vez máis eficaz e autónomo de acordo cos propios obxectivos e necesidades.

Esta competencia ten dúas dimensións fundamentais. Por un lado, a adquisición da conciencia das propias capacidades (intelectuais, emocionais, físicas), do proceso e as estratexias necesarias para desenvolverlas, así como do que se pode facer por un mesmo e do que se pode facer con axuda doutras persoas ou recursos. Por outro lado, dispoñer dun sentimento de competencia persoal, que redonda na motivación, a confianza nun mesmo e o gusto por aprender.

Significa ser consciente do que se sabe e do que é necesario aprender, de como se aprende, e de como se xestionan e controlan de forma eficaz os procesos de aprendizaxe, optimizándoos e orientándoos a satisfacer obxectivos persoais. Require coñecer as propias potencialidades e caren-

cias, tirando proveito das primeiras e tendo motivación e vontade para superar as segundas desde unha expectativa de éxito, aumentando progresivamente a seguraza para afrontar novos retos de aprendizaxe.

Por iso, comporta ter conciencia daquelas capacidades que entran en xogo na aprendizaxe, como a atención, a concentración, a memoria, a comprensión e a expresión lingüística ou a motivación de logro, entre outras, e obter un rendemento máximo e personalizado destas coa axuda de distintas estratexias e técnicas: de estudo, de observación e rexistro sistemático de feitos e relacións, de traballo cooperativo e por proxectos, de resolución de problemas, de planificación e organización de actividades e tempos de forma efectiva, ou do coñecemento sobre os diferentes recursos e fontes para a recollida, selección e tratamento da información, incluído os recursos tecnolóxicos.

Implica así mesmo a curiosidade de se formular preguntas, identificar e manexar a diversidade de respostas posibles ante unha mesma situación ou problema utilizando diversas estratexias e metodoloxías que permitan afrontar a toma de decisións, racional e criticamente, coa información dispoñible.

Inclúe, ademais, habilidades para obter información –xa sexa individualmente ou en colaboración– e, moi especialmente, para a transformar en coñecemento propio, relacionando e integrando a nova información cos coñecementos previos e coa propia experiencia persoal e sabendo aplicar os novos coñecementos e capacidades en situacións parecidas e contextos diversos.

Por outra banda, esta competencia require marcar metas alcanzables a curto, medio e longo prazo e cumprilas, elevando os obxectivos de aprendizaxe de forma progresiva e realista.

Fai necesaria tamén a perseveranza na aprendizaxe, desde a súa valoración como un elemento que enriquece a vida persoal e social e que é, polo tanto, merecedor do esforzo que require. Leva consigo ser capaz de se autoavaliar e se autorregular, responsabilidade e compromiso persoal, saber administrar o esforzo, aceptar os erros e aprender de e cos demais.

En síntese, aprender a aprender implica a conciencia, xestión e control das propias capacidades e coñecementos desde un sentimento de competencia ou eficacia persoal, e inclúe tanto o pensamento estratéxico, como a capacidade de cooperar, de autoavaliarse, e o manexo eficiente dun conxunto de recursos e técnicas de traballo intelectual, todo o cal se desenvolve a través de experiencias de aprendizaxe conscientes e gratificantes, tanto individuais como colectivas.

8. Autonomía e iniciativa persoal.

Esta competencia refírese, por unha parte, á adquisición da conciencia e aplicación dun conxunto de valores e actitudes persoais interrelacionadas, como a responsabilidade, a perseveranza, o coñecemento de si mesmo e a autoestima, a creatividade, a autocrítica, o control emocional, a capacidade de elixir, de calcular riscos e de afrontar os problemas, así como a capacidade de demorar a necesidade de satisfacción inmediata, de aprender dos erros e de asumir riscos.

Por outra banda, remite á capacidade de elixir con criterio propio, de imaxinar proxectos, e de levar adiante as accións necesarias para desenvolver as opcións e plans persoais –no marco de proxectos individuais ou colectivos– responsabilizándose deles, tanto no ámbito persoal, como social e laboral.

Supón poder transformar as ideas en accións; é dicir, propoñerse obxectivos e planificar e levar a cabo proxectos. Require, polo tanto, poder reelaborar as formulacións previas ou elaborar novas ideas, buscar solucións e levalas á práctica. Ademais, analizar posibilidades e limitacións, coñecer as fases de desenvolvemento dun proxecto, planificar, tomar decisións, actuar, avaliar o feito e autoavaliarse, extraer conclusións e valorar as posibilidades de mellora.

Exixe, por todo iso, ter unha visión estratéxica dos retos e oportunidades que axude a identificar e cumprir obxectivos e a manter a motivación para lograr o éxito nas tarefas emprendidas, cunha sa ambición persoal, académica e profesional. Igualmente ser capaz de poñer en relación a oferta académica, laboral ou de ocio dispoñible, coas capacidades, desexos e proxectos persoais.

Ademais, comporta unha actitude positiva cara ao cambio e a innovación que presupon flexibilidade de formulacións, podendo comprender os devanditos cambios como oportunidades, adaptarse crítica e construtivamente a eles, afrontar os problemas e atopar solucións en cada un dos proxectos vitais que se emprenden.

Na medida en que a autonomía e iniciativa persoal involucran a miúdo outras persoas, esta competencia obriga a dispoñer de habilidades sociais para se relacionar, cooperar e traballar en equipo: poñerse no lugar do outro, valorar as ideas dos demais, dialogar e negociar, a asertividade para facer saber axeitadamente aos demais as propias decisións, e traballar de forma cooperativa e flexible.

Outra dimensión importante desta competencia, moi relacionada con esta vertente máis social, está constituída por aquelas habilidades e actitudes relacionadas co liderado de proxectos, que inclúen a confianza nun mesmo, a empatía, o espírito de superación, as habilidades para o diálogo e a cooperación, a organización de tempos e tarefas, a capacidade de afirmar e defender dereitos ou a asunción de riscos.

En síntese, a autonomía e a iniciativa persoal supoñen ser capaz de imaxinar, emprender, desenvolver e avaliar accións ou proxectos individuais ou colectivos con creatividade, confianza, responsabilidade e sentido crítico.

ANEXO II

MATERIAS DE EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA

Ciencias da natureza

As ciencias da natureza constitúen a sistematización e formalización do coñecemento sobre o mundo natural, a través da construción de conceptos e a busca de relacións entre eles, de forma que permite xerar modelos que axudan a comprendelo mellor, predicir o comportamento dos fenómenos naturais e actuar sobre eles, en caso necesario, para mellorar as condicións de vida. A construción destes modelos explicativos e predictivos lévase a cabo a través de procedementos de busca, observación directa ou experimentación, e da formulación de hipóteses que despois deben ser contrastadas. Estes procedementos permitiron a construción do saber científico e estendéronse tamén a outros campos do saber pola súa capacidade de xerar coñecemento.

O desenvolvemento científico deu lugar a apaixonantes coñecementos que ampliaron a visión de nós mesmos e do universo, así como do seu pasado e evolución, e mesmo do seu posible futuro. Por todo iso, os coñecementos científicos intégrense hoxe no saber humanístico que debe formar parte da cultura básica de todos para unha axeitada inserción na sociedade, coa capacidade de gozar solidariamente dos logros da humanidade e de participar na toma de decisións fundamentadas arredor dos problemas locais e globais a que se debe facer fronte.

A educación secundaria obrigatoria débelle facilitar a todas as persoas unha alfabetización científica que faga posible a familiarización coa natureza e as ideas básicas da ciencia e que axude á comprensión dos problemas a cuxa solución pode contribuír o desenvolvemento tecnocientífico, facilitando actitudes responsables dirixidas a sentar as bases dun desenvolvemento sustentable. E debe facer posible, ademais, valorar e incorporar en forma de coñecemento válido o resultado da experiencia e a información sobre a natureza que se recibe ao longo da vida.

En síntese, a ciencia nesta etapa debe estar próxima ao alumnado e favorecer a súa familiarización progresiva coa cultura científica, levándoo a se enfrontar a problemas abertos e a participar na construción e posta a proba de solucións tentativas fundamentadas. Esta é a alfabetización científica que require a formación cidadá, pero é tamén a mellor formación científica inicial que pode recibir un futuro científico, pois permite saír ao paso de visións deformadas e empobrecidas, puramente operativas da ciencia, que xeran un rexeitamento cara a esta que é necesario superar.

Nesta materia manéxanse ideas e procedementos propios de varias disciplinas científicas. En particular, o corpo conceptual básico provén da física, da química, da bioloxía e da xeoloxía. Incorporáanse ademais, en conexión con elas, outras ciencias de natureza interdisciplinar como a astronomía, a meteoroloxía ou a ecoloxía.

Partindo do tratamento integrado dos coñecementos científicos na etapa anterior, na cal se relacionan tamén coa experiencia social, na educación secundaria obrigatoria vanse diferenciando, na medida en que exixen un maior grao de profundidade nas ideas e nas relacións que se poñen de manifesto. Esta diferenciación progresiva non debe ocultar a importancia que ten salientar o común e o global na aprendizaxe científica; e iso por varias razóns: porque a experiencia co medio natural adoita ser global e integra case sempre aspectos variados, porque a actuación sobre o devandito medio non distingue entre as ciencias particulares e porque os procedementos para a construción do coñecemento son basicamente comúns. Na busca do equilibrio entre globalidade e especialización parece necesario inclinarse ao comezo da etapa pola primeira para ir progresivamente diferenciando cada unha das ciencias.

Esta diferenciación progresiva reflíctese na presentación unificada dos contidos nos dous primeiros cursos, marcando no terceiro curso a diferenza entre os contidos que corresponden a bioloxía ou xeoloxía e a física ou química. No último curso da etapa diferéncianse nitidamente, xa que se deben impartir necesariamente de xeito separado e con carácter opcional. En cada curso, os bloques de contidos enténdense como un conxunto de saberes relacionados, que permiten a organización arredor de problemas estruturantes de interese que serven de fío condutor para a súa secuenciación e interrelación, o que facilita unha aprendizaxe integradora.

Os conceptos de materia, enerxía, unidade e diversidade son o fío condutor nun primeiro momento, para pasar máis tarde, pola súa maior complexidade, aos de interacción e cambio. Outros criterios que se tiveron en conta ao seleccionar e secuenciar os contidos conceptuais, procedementais e actitudinais foron o carácter obrigatorio dos tres primeiros cursos, o diferente nivel de desenvolvemento cognitivo do alumnado e o obxectivo de favorecer unha progresiva familiarización coa cultura científica así como desenvolver actitudes positivas cara á ciencia e ao traballo científico.

O estudo da Terra no Universo configura o primeiro curso. Tras comezar cunha visión xeral do Universo sitúase nel a Terra como planeta e estúdanse as características da materia que a constitúe para seguir coa introdución ao coñecemento da xeosfera e iniciar o estudo da diversidade dos seres vivos que nela habitan.

No segundo curso o núcleo central é a enerxía, as súas diversas formas de transferencia, estudando a calor, a luz e o son, así como os problemas asociados á obtención e uso dos recursos enerxéticos. Tamén se aborda a transferencia de enerxía interna que se produce na Terra, para estudar a continuación as características funcionais dos seres vivos e as relacións entre eles e co medio físico que conducen á iniciación na ciencia da ecoloxía.

A unidade e diversidade da materia é o eixe central dos contidos de física e química no terceiro curso. Estúdanse as súas propiedades, desde unha perspectiva macroscópica e introducindo os primeiros modelos interpretativos e predictivos do seu comportamento a nivel microscópico, chegando

até os primeiros modelos atómicos. Neste mesmo curso, os contidos de bioloxía e xeoloxía parten do estudo da estrutura e función do corpo humano que, desde a perspectiva da educación para a saúde, establece a importancia das condutas saudables e sinala a relación de cada sistema orgánico coa hixiene e prevención das súas principais enfermidades. Así mesmo propónse unha visión integradora do ser humano co seu contorno, mediante o estudo das interaccións e interdependencias entre as persoas e o medio. Por último, abórdase a actividade xeolóxica debida á enerxía externa ao planeta, cuxa importancia na superficie terrestre a converte no marco de referencia fundamental e dinámico onde teñen lugar aquelas interaccións.

A física e química do cuarto curso inclúe, por unha parte, o estudo do movemento, as forzas e a enerxía desde o punto de vista mecánico, o que permite mostrar o difícil xurdimento da ciencia moderna e a súa ruptura con visións simplistas de sentido común. Por outra banda, iníciase o estudo da química orgánica, como novo nivel de organización da materia, fundamental nos procesos vitais. Por último, o bloque Un desenvolvemento tecnocientífico para a sustentabilidade permite analizar algúns dos grandes problemas globais con que se enfronta a humanidade, incidindo na necesidade de actuar para avanzar cara ao logro dun desenvolvemento sustentable.

A bioloxía e xeoloxía do último curso formula a introdución das grandes teorías biolóxicas e xeolóxicas que determinan as perspectivas actuais de ambas as dúas disciplinas. O coñecemento da historia da Terra e a súa actividade permite dar conta dos grandes cambios producidos na interpretación dos fenómenos xeolóxicos baixo o paradigma da tectónica de placas. Pola súa banda, o tratamento da bioloxía céntrase na teoría celular, cuxo papel unificador abrangue toda a disciplina; o coñecemento da herdanza biolóxica e a transmisión da información xenética, con aplicacións e implicacións de grande alcance social e a teoría da evolución, que dá sentido a toda a bioloxía. Finalmente, vólvese retomar o estudo dos ecosistemas desde un enfoque dinámico, analizando as necesidades enerxéticas dos seres vivos e a interdependencia entre os organismos e o medio fisicoquímico, relacionándoo coa comprensión dos problemas ambientais.

En todos os cursos recóllense conxuntamente os contidos que teñen que ver coas formas de construír a ciencia e de transmitir a experiencia e o coñecemento científico. Remárcase así o seu papel transversal, na medida en que son contidos que se relacionan igualmente con todos os bloques e que se deberán desenvolver da forma máis integrada posible co conxunto dos contidos do curso.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A maior parte dos contidos de ciencias da natureza teñen unha incidencia directa na adquisición da competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico. Precisamente o mellor coñecemento do mundo físico require a aprendizaxe dos conceptos e procedementos esenciais de cada unha das ciencias da natureza e o manexo das relacións entre eles: de causalidade ou de influencia, cualitativas ou cuantitativas, e require así mesmo a habilidade para analizar sistemas complexos, nos cales interveñen varios factores. Pero esta competencia tamén require as aprendizaxes relativas ao modo de xerar o coñecemento sobre os fenómenos naturais. É necesario para iso lograr a familiarización co traballo científico, para o tratamento de situacións de interese, e co seu carácter tentativo e creativo: desde a discusión acerca do interese das situacións propostas e a análise cualitativa, significativa destas, que axude a comprender e a acoutar as situacións formuladas, pasando pola formulación de conxecturas e inferencias fundamentadas e a elaboración de estratexias para obter conclusións,

incluíndo, se é o caso, deseños experimentais, até a análise dos resultados.

Algúns aspectos desta competencia requiren, ademais, unha atención precisa. É o caso, por exemplo, do coñecemento do propio corpo e as relacións entre os hábitos e as formas de vida e a saúde. Tamén o son as implicacións que a actividade humana e, en particular, determinados hábitos sociais e a actividade científica e tecnolóxica teñen no ambiente. Neste sentido é necesario evitar caer en actitudes simplistas de exaltación ou de rexeitamento do papel da tecnociencia, favorecendo o coñecemento dos grandes problemas a que se enfronta hoxe a humanidade, a busca de solucións para avanzar cara ao logro dun desenvolvemento sustentable e a formación básica para participar, fundamentalmente, na necesaria toma de decisións arredor dos problemas locais e globais formulados.

A competencia matemática está intimamente asociada ás aprendizaxes das ciencias da natureza. A utilización da linguaxe matemática para cuantificar os fenómenos naturais, para analizar causas e consecuencias e para expresar datos e ideas sobre a natureza proporciona contextos numerosos e variados para poñer en xogo os contidos asociados a esta competencia e, con iso, dá sentido a esas aprendizaxes. Pero contribúese desde as ciencias da natureza á competencia matemática na medida en que se insista na utilización axeitada das ferramentas matemáticas e na súa utilidade, na oportunidade do seu uso e na elección precisa dos procedementos e formas de expresión acordes co contexto, coa precisión requirida e coa finalidade que se persiga. Por outra parte no traballo científico preséntanse a miúdo situacións de resolución de problemas de formulación e solución máis ou menos abertas, que exixen poñer en xogo estratexias asociadas a esta competencia.

O traballo científico ten tamén formas específicas para a busca, recollida, selección, procesamento e presentación da información, que se utiliza ademais en moi diferentes formas: verbal, numérica, simbólica ou gráfica. A incorporación de contidos relacionados con todo iso fai posible a contribución destas materias ao desenvolvemento da competencia no tratamento da información e competencia dixital. Así, favorece a adquisición desta competencia a mellora nas destrezas asociadas á utilización de recursos frecuentes nas materias, como son os esquemas, mapas conceptuais, etc., así como a produción e presentación de memorias, textos, etc. Por outra banda, na faceta de competencia dixital, tamén se contribúe a través da utilización das tecnoloxías da información e a comunicación na aprendizaxe das ciencias para se comunicar, solicitar información, retroalimentala, simular e visualizar situacións, para a obtención e o tratamento de datos, etc. Trátase dun recurso útil no campo das ciencias da natureza e que contribúe a mostrar unha visión actualizada da actividade científica.

A contribución das ciencias da natureza á competencia social e cidadá está ligada, en primeiro lugar, ao papel da ciencia na preparación de futuros cidadáns dunha sociedade democrática para a súa participación activa na toma fundamentada de decisións; e iso polo papel que xoga a natureza social do coñecemento científico. A alfabetización científica permite a concepción e tratamento de problemas de interese, a consideración das implicacións e perspectivas abertas polas investigacións realizadas e a toma fundamentada de decisións colectivas nun ámbito de crecente importancia no debate social.

En segundo lugar, o coñecemento de como se produciron determinados debates que foron esenciais para o avance da ciencia, contribúe a entender mellor cuestións que son importantes para comprender a evolución da sociedade en épocas pasadas e analizar a sociedade actual. Ben que a historia da ciencia presenta sombras que non deben ser ignoradas, o mellor desta contribuíu á liberdade do pensamento e á extensión dos dereitos humanos. A alfabetización científica constitúe unha dimensión fundamental da cultura cidadá, garantía, pola súa vez, de aplicación do prin-

cipio de precaución, que se apoia nunha crecente sensibilidade social fronte ás implicacións do desenvolvemento tecnocientífico que poidan comportar riscos para as persoas ou o medio.

A contribución desta materia á competencia en comunicación lingüística realízase a través de dúas vías. Por unha parte, a configuración e a transmisión das ideas e informacións sobre a natureza pon en xogo un modo específico de construción do discurso, dirixido a argumentar ou a facer explícitas as relacións, que só se logrará adquirir desde as aprendizaxes destas materias. O coidado na precisión dos termos utilizados, no encadeamento axeitado das ideas ou na expresión verbal das relacións fará efectiva esta contribución. Por outra banda, a adquisición da terminoloxía específica sobre os seres vivos, os obxectos e os fenómenos naturais fai posible comunicar axeitadamente unha parte moi relevante da experiencia humana e comprender suficientemente o que outros expresan sobre ela.

Os contidos asociados á forma de construír e transmitir o coñecemento científico constitúen unha oportunidade para o desenvolvemento da competencia para aprender a aprender. A aprendizaxe ao longo da vida, no caso do coñecemento da natureza, vaixe producindo pola incorporación de informacións provenientes nunhas ocasións da propia experiencia e noutras de medios escritos ou audiovisuais. A integración desta información na estrutura de coñecemento de cada persoa prodúcese se se teñen adquiridos en primeiro lugar os conceptos esenciais ligados ao noso coñecemento do mundo natural e, en segundo lugar, os procedementos de análise de causas e consecuencias que son habituais nas ciencias da natureza, así como as destrezas ligadas ao desenvolvemento do carácter tentativo e creativo do traballo científico, a integración de coñecementos e busca de coherencia global, e a auto e interregulación dos procesos mentais.

A énfase na formación dun espírito crítico, capaz de cuestionar dogmas e desafiar prexuízos, permite contribuír ao desenvolvemento da autonomía e iniciativa persoal. É importante, neste sentido, sinalar o papel da ciencia como potenciadora do espírito crítico nun sentido máis profundo: a aventura que supón enfrontarse a problemas abertos, participar na construción tentativa de solucións, en definitiva, a aventura de facer ciencia. En canto á faceta desta competencia relacionada coa habilidade para iniciar e levar a cabo proxectos, poderase contribuír a través do desenvolvemento da capacidade de analizar situacións valorando os factores que incidiron nelas e as consecuencias que poden ter. O pensamento hipotético propio do quefacer científico pódese, así, transferir a outras situacións.

Obxectivos

O ensino das ciencias da natureza nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Comprender e utilizar as estratexias e os conceptos básicos das ciencias da natureza para interpretar os fenómenos naturais, así como para analizar e valorar as repercusións de desenvolvementos tecnocientíficos e as súas aplicacións.
2. Aplicar, na resolución de problemas, estratexias coherentes cos procedementos das ciencias, tales como a discusión do interese dos problemas formulados, a formulación de hipóteses, a elaboración de estratexias de resolución e de deseños experimentais, a análise de resultados, a consideración de aplicacións e repercusións do estudo realizado e a busca de coherencia global.
3. Comprender e expresar mensaxes con contido científico utilizando a linguaxe oral e escrita con propiedade, interpretar diagramas, gráficas, táboas e expresións matemáticas elementais, así como comunicar a outras argumentacións e explicacións no ámbito da ciencia.

4. Obter información sobre temas científicos, utilizando distintas fontes, incluídas as tecnoloxías da información e a comunicación, e empregala, valorando o seu contido, para fundamentar e orientar traballos sobre temas científicos.

5. Adoptar actitudes críticas fundamentadas no coñecemento para analizar, individualmente ou en grupo, cuestións científicas e tecnolóxicas.

6. Desenvolver actitudes e hábitos favorables á promoción da saúde persoal e comunitaria, facilitando estratexias que permitan facer fronte aos riscos da sociedade actual en aspectos relacionados coa alimentación, o consumo, as drogodependencias e a sexualidade.

7. Comprender a importancia de utilizar os coñecementos das ciencias da natureza para satisfacer as necesidades humanas e participar na necesaria toma de decisións arredor de problemas locais e globais a que nos enfrontamos.

8. Coñecer e valorar as interaccións da ciencia e a tecnoloxía coa sociedade e o ambiente, con atención particular aos problemas a que se enfronta hoxe a humanidade e a necesidade de busca e aplicación de solucións, suxeitas ao principio de precaución, para avanzar cara a un futuro sustentable.

9. Recoñecer o carácter tentativo e creativo das ciencias da natureza, así como as súas achegas ao pensamento humano ao longo da historia, apreciando os grandes debates superadores de dogmatismos e as revolucións científicas que marcaron a evolución cultural da humanidade e as súas condicións de vida.

PRIMEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Familiarización coas características básicas do traballo científico, por medio de formulación de problemas, discusión do seu interese, formulación de conxecturas, experimentación, etc. para comprender mellor os fenómenos naturais e resolver os problemas que o seu estudo formula.

Utilización dos medios de comunicación e as tecnoloxías da información para seleccionar información sobre o medio natural.

Interpretación de datos e informacións sobre a natureza e utilización da devandita información para a coñecer.

Recoñecemento do papel do coñecemento científico no desenvolvemento tecnolóxico e na vida das persoas.

Utilización coidadosa dos materiais e instrumentos básicos dun laboratorio e respecto polas normas de seguranza neste.

Bloque 2. A Terra no Universo.

O Universo e o Sistema Solar.

O Universo, estrelas e galaxias, Vía Láctea, Sistema Solar.

A Terra como planeta. Os fenómenos naturais relacionados co movemento dos astros: estacións, día e noite, eclipses.

Utilización de técnicas de orientación. Observación do ceo diúrno e nocturno.

O lugar da Terra no Universo: o paso do xeocentrismo ao heliocentrismo como primeira e gran revolución científica.

A materia no Universo.

Propiedades xerais da materia.

Estados en que se presenta a materia no universo e as súas características. Cambios de estado.

Recoñecemento de situacións e realización de experiencias sinxelas en que se manifesten as propiedades xerais de sólidos, líquidos e gases.

Identificación de mesturas e substancias. Exemplos de materiais de interese e a súa utilización na vida cotiá.

Utilización de técnicas de separación de substancias. Un universo formado polos mesmos elementos.

Bloque 3. Materiais terrestres.

A atmosfera.

Caracterización da composición e propiedades da atmosfera. Importancia do debate que levou a establecer a súa existencia contra as aparencias e a crenza no «horror ao baleiro».

Fenómenos atmosféricos. Variables que condicionan o tempo atmosférico. Distinción entre tempo e clima.

Manexo de instrumentos para medir a temperatura, a presión, a velocidade e a humidade do aire.

Recoñecemento do papel protector da atmosfera, da importancia do aire para os seres vivos e para a saúde humana, e da necesidade de contribuír ao seu coidado.

A hidrosfera.

A importancia da auga no clima, na configuración da paisaxe e nos seres vivos.

Estudo experimental das propiedades da auga.

A auga na terra nas súas formas líquida, sólida e gasosa.

O ciclo da auga na terra e a súa relación co Sol como fonte de enerxía.

Reservas de auga doce na terra: importancia da súa conservación.

A contaminación, depuración e coidado da auga. Auga e saúde.

A xeosfera.

Diversidade de rochas e minerais e características que os permiten identificar.

Importancia e utilidade dos minerais.

Observación e descrición das rochas máis frecuentes.

Utilización de claves sinxelas para identificar minerais e rochas.

Importancia e utilidade das rochas. Explotación de minerais e rochas.

Introdución á estrutura interna da Terra.

Bloque 4. Os seres vivos e a súa diversidade.

Factores que fan posible a vida na Terra.

Características dos seres vivos. Interpretación das súas funcións vitais.

O descubrimento da célula. Introdución ao estudo da biodiversidade. A clasificación dos seres vivos: os cinco reinos (moneras, protoctistas, fungos, plantas, animais).

Utilización de claves sinxelas de identificación de seres vivos.

Os fósiles e a historia da vida.

Utilización da lupa e o microscopio óptico para a observación e descrición de organismos unicelulares, plantas e animais.

Valoración da importancia de manter a diversidade dos seres vivos. Análise dos problemas asociados á súa perda.

Cráterios de avaliación

1. Interpretar algúns fenómenos naturais mediante a elaboración de modelos sinxelos e representacións a escala do sistema solar e dos movementos relativos entre a Lúa, a Terra e o Sol.

Trátase de comprobar que o alumnado é capaz de xustificar razoadamente algúns fenómenos naturais, como a duración dos anos, o día e a noite, as eclipses, as fases da lúa, as mareas ou as estacións a través da interpretación dos movementos relativos da terra no sistema solar. Valorarase a capacidade de interpretar modelos gráficos sinxelos (como o planetario ou as representacións esquemáticas a escala) que expliquen os fenómenos descritos.

2. Describir razoadamente algunhas das observacións e procedementos científicos que permitiron avanzar no

coñecemento do noso planeta e do lugar que ocupa no universo.

Trátase de avaliar se o alumno comprende os principais argumentos que xustifican o desenvolvemento das teorías astronómicas e a súa evolución histórica (sobre a esfericidade da Terra e os movementos terrestres, sistemas xeocéntricos vs sistemas heliocéntricos, etc.), facendo fincapé nas repercusións sociais destas (influencia da relixión na historia da ciencia, astroloxía e conxecturas pseudocientíficas).

3. Establecer procedementos para describir as propiedades de materiais que nos rodean, tales como a masa, o volume, os estados en que se presentan e os seus cambios.

Preténdese comprobar que o alumnado é capaz de interpretar cuantitativa e cualitativamente algunhas propiedades da materia utilizando experiencias sinxelas que lle permitan investigar as súas características e identificar os cambios de estado que experimenta, á vez que se valora o manexo do instrumental científico e as habilidades adquiridas na interpretación e representación dos datos obtidos e moi en particular dos gases (pola súa contribución ao establecemento da estrutura corpuscular da materia), utilizando experiencias sinxelas que lle permitan comprender que teñen masa, ocupan volume, se comprimen, se dilatan e se difunden.

4. Relacionar propiedades dos materiais co uso que se fai deles e diferenciar entre mesturas e substancias, grazas ás propiedades características destas últimas, así como aplicar algunhas técnicas de separación.

Trátase de saber se o alumnado relaciona o uso dos materiais na construción de obxectos coas súas propiedades e é capaz de diferenciar as mesturas das substancias pola posibilidade de separar aquelas por procesos físicos como a filtración, decantación, cristalización, etc., aproveitando as propiedades que diferencian cada substancia das demais.

5. Coñecer a existencia da atmosfera e as propiedades do aire, chegar a interpretar cualitativamente fenómenos atmosféricos e valorar a importancia do papel protector da atmosfera para os seres vivos, considerando as repercusións da actividade humana nesta.

O alumno debe ser capaz de obter e analizar datos de distintas variables meteorolóxicas utilizando instrumentos de medición que lle permitan familiarizarse con estes conceptos até chegar a interpretar algúns fenómenos meteorolóxicos sinxelos. Valorarase tamén o coñecemento dos graves problemas de contaminación ambiental actuais e as súas repercusións, así como a súa actitude positiva fronte á necesidade de contribuír á súa solución.

6. Explicar, a partir do coñecemento das propiedades da auga, o ciclo da auga na natureza e a súa importancia para os seres vivos, considerando as repercusións das actividades humanas en relación coa súa utilización.

Trátase de avaliar se o alumno é capaz de interpretar e elaborar esquemas sobre o ciclo da auga e valorar a súa importancia tendo en conta os problemas que as actividades humanas xeraron en canto á xestión dos recursos de auga doce e á súa contaminación. Deste modo, valorarase tamén a actitude positiva fronte á necesidade dunha xestión sustentable da auga, facendo fincapé nas actuacións persoais que potencien a redución no consumo e a súa reutilización.

7. Coñecer as rochas e os minerais máis frecuentes, en especial os que se atopan no ámbito próximo, utilizando claves sinxelas e recoñecer as súas aplicacións máis frecuentes.

O alumnado debe distinguir os diferentes tipos de rochas (magmáticas, metamórficas e sedimentarias) e os minerais máis comúns a partir das súas propiedades características, tales como, no caso das rochas, a homoxeneidade, o aspecto, a densidade e as reaccións ante determinados reactivos e, no caso dos minerais, o brillo, a dureza, ou a densidade. Farase énfase nas rochas que se atopan no contorno máis próximo, identificando as súas aplicacións máis frecuentes.

8. Recoñecer que os seres vivos están constituídos por células e que levan a cabo funcións vitais que os diferencian da materia inerte. Identificar e recoñecer as peculiaridades dos grupos máis importantes, utilizando claves dicotómicas para a súa identificación.

Trátase de comprobar que o alumnado é capaz de recoñecer e describir as características de estrutura, organización e función dos seres vivos, a partir de mostras, fotografías, debuxos ou outros medios. Así mesmo, deben adquirirse os criterios que permiten clasificar os seres vivos utilizando claves sinxelas e técnicas de observación, como o uso da lupa binocular e o microscopio, para identificar células de organismos unicelulares e pluricelulares, e os trazos máis relevantes dun ser vivo que explican a súa pertenza a un grupo taxonómico determinado.

SEGUNDO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Familiarización coas características básicas do traballo científico, por medio de formulación de problemas, discusión do seu interese, formulación de conxecturas, deseños experimentais, etc. para comprender mellor os fenómenos naturais e resolver os problemas que o seu estudo formula.

Utilización dos medios de comunicación e as tecnoloxías da información e a comunicación para obter información sobre os fenómenos naturais.

Interpretación de información de carácter científico e utilización da devandita información para formar unha opinión propia e expresarse axeitadamente.

Recoñecemento da importancia do coñecemento científico para tomar decisións sobre os obxectos e sobre un mesmo.

Utilización correcta dos materiais e instrumentos básicos dun laboratorio e respecto polas normas de seguranza neste.

Bloque 2. Materia e enerxía.

A enerxía nos sistemas materiais.

A enerxía como concepto fundamental para o estudo dos cambios. Valoración do papel da enerxía nas nosas vidas.

Análise e valoración das diferentes fontes de enerxía, renovables e non renovables.

Problemas asociados á obtención, transporte e utilización da enerxía.

Toma de conciencia da importancia do aforro enerxético.

Bloque 3. Transferencia de enerxía.

Calor e temperatura.

A calor como axente produtor de cambios. Distinción entre calor e temperatura.

Recoñecemento de situacións e realización de experiencias sinxelas nas cales se manifesten os efectos da calor sobre os corpos.

Interpretación da calor como forma de transferencia de enerxía.

Valoración das aplicacións da utilización práctica da calor.

Luz e son.

Luz e visión: os obxectos como fontes secundarias de luz.

Propagación rectilínea da luz en todas as direccións. Recoñecemento de situacións e realización de experiencias sinxelas para poñela de manifesto. Sombras e eclipses.

Estudo cualitativo da reflexión e da refracción.

Descomposición da luz: interpretación das cores.

Son e audición. Propagación e reflexión do son.
Valoración do problema da contaminación acústica e lumínica.

Bloque 4. Transformacións xeolóxicas debidas á enerxía interna da Terra.

Transferencia de enerxía no interior da Terra.

As manifestacións da enerxía interna da Terra: erupcións volcánicas e terremotos.

Valoración dos riscos volcánico e sísmico e importancia da súa predición e prevención.

Identificación de rochas magmáticas e metamórficas e relación entre a súa textura e a súa orixe.

Manifestacións da xeodinámica interna no relevo terrestre.

Bloque 5. A vida en acción.

As funcións vitais.

A nutrición: obtención e uso de materia e enerxía polos seres vivos. Nutrición autótrofa e heterótrofa. A importancia da fotosíntese na vida da Terra.

A respiración nos seres vivos.

As funcións de relación: percepción, coordinación e movemento.

Características da reprodución sexual e asexual.

Observación e descrición de ciclos vitais en animais e plantas.

Bloque 6. O medio natural.

Biosfera, ecosfera e ecosistema. Identificación dos compoñentes dun ecosistema. Influencia dos factores abióticos e bióticos nos ecosistemas.

Ecosistemas acuáticos de auga doce e mariños. Ecosistemas terrestres: os biomas.

O papel que desempeñan os organismos produtores, consumidores e descompoñedores no ecosistema.

Realización de indagacións sinxelas sobre algún ecosistema do contorno.

Criterios de avaliación

1. Utilizar o concepto cualitativo de enerxía para explicar o seu papel nas transformacións que teñen lugar no noso contorno e recoñecer a importancia e repercusións para a sociedade e o ambiente das diferentes fontes de enerxía renovables e non renovables.

Preténdese avaliar se o alumnado relaciona o concepto de enerxía coa capacidade de realizar cambios, se coñece diferentes formas e fontes de enerxía, renovables e non renovables, as súas vantaxes e inconvenientes e algúns dos principais problemas asociados á súa obtención, transporte e utilización. Valorarase se o alumnado comprende a importancia do aforro enerxético e o uso de enerxías limpas para contribuír a un futuro sustentable.

2. Resolver problemas aplicando os coñecementos sobre o concepto de temperatura e a súa medida, o equilibrio e desequilibrio térmico, os efectos da calor sobre os corpos e a súa forma de propagación.

Preténdese comprobar se o alumnado comprende a importancia da calor e as súas aplicacións, así como a distinción entre calor e temperatura no estudo dos fenómenos térmicos e é capaz de realizar experiencias sinxelas relacionadas con estes. Valorarase se sabe utilizar termómetros e coñece o seu fundamento, identifica o equilibrio térmico coa igualación de temperaturas, comprende a transmisión da calor asociada ao desequilibrio térmico e sabe aplicar estes coñecementos á resolución de problemas sinxelos e de interese, como o illamento térmico dunha zona.

3. Explicar fenómenos naturais referidos á transmisión da luz e do son e reproducir algúns deles tendo en conta as súas propiedades.

Este criterio intenta avaliar se o alumnado é capaz de utilizar os seus coñecementos acerca de propiedades da luz e o son como a reflexión e a refracción, para explicar fenómenos naturais, aplicarlos a utilizar espellos ou lentes, xustificar o fundamento físico de aparellos ópticos sinxelos e deseñar ou montar algúns deles como a cámara escura. Valorarase, así mesmo, se comprende as repercusións da contaminación acústica e lumínica e a necesidade da súa solución.

4. Identificar as accións dos axentes xeolóxicos internos na orixe do relevo terrestre, así como no proceso de formación das rochas magmáticas e metamórficas.

Trátase de comprobar que o alumnado ten unha concepción dinámica da natureza e que é capaz de recoñecer e interpretar no campo ou en imaxes algunhas manifestacións da dinámica interna no relevo, como a presenza de dobras, fallas, cordilleiras e volcáns. Preténdese tamén avaliar se o alumnado entende as transformacións que poden existir entre os distintos tipos de rochas endóxenas en función das características do ambiente xeolóxico en que se atopan.

5. Recoñecer e valorar os riscos asociados aos procesos xeolóxicos internos e na súa prevención e predición.

Trátase de valorar se o alumnado é capaz de recoñecer e interpretar axeitadamente os principais riscos xeolóxicos internos e a súa repercusión, utilizando noticias de prensa, mapas e outras canles de información.

6. Interpretar os aspectos relacionados coas funcións vitais dos seres vivos a partir de distintas observacións e experiencias realizadas con organismos sinxelos, comprobando o efecto que teñen determinadas variables nos procesos de nutrición, relación e reprodución.

O alumnado debe coñecer as funcións vitais dos seres vivos, as diferenzas entre a nutrición de seres autótrofos e heterótrofos, as características e os tipos de reprodución, e os elementos fundamentais que interveñen na función de relación. Trátase tamén de avaliar se é capaz de realizar experiencias sinxelas (tropismos, fotosíntese, fermentacións) para comprobar a incidencia que teñen nestas funcións variables como a luz, o oxixeno, a clorofila, o alimento, a temperatura, etc.

7. Identificar os compoñentes bióticos e abióticos dun ecosistema próximo, valorar a súa diversidade e representar graficamente as relacións tróficas establecidas entre os seus seres vivos, así como coñecer as principais características dos grandes biomas da Terra.

O alumnado debe comprender o concepto de ecosistema e ser capaz de recoñecer e analizar os elementos dun ecosistema concreto, obtendo datos dalgúns compoñentes abióticos (luz, humidade, temperatura, topografía, rochas, etc.) e bióticos (animais e plantas máis abundantes); interpretar correctamente as relacións e mecanismos reguladores establecidos entre eles, e valorar a diversidade do ecosistema e a importancia da súa preservación.

TERCEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Utilización de estratexias propias do traballo científico como a formulación de problemas e discusión do seu interese, a formulación e posta a proba de hipóteses e a interpretación dos resultados.

Busca e selección de información de carácter científico utilizando as tecnoloxías da información e comunicación e outras fontes.

Interpretación de información de carácter científico e utilización da devandita información para formar unha opinión propia, expresarse con precisión e argumentar sobre problemas relacionados coa natureza.

Valoración das achegas das ciencias da natureza para dar resposta ás necesidades dos seres humanos e mellorar as condicións da súa existencia, así como para apreciar e gozar da diversidade natural e cultural, participando na súa conservación, protección e mellora.

Utilización correcta dos materiais, substancias e instrumentos básicos dun laboratorio e respecto polas normas de seguranza neste.

Física e química.

Bloque 2. Diversidade e unidade de estrutura da materia.

A natureza corpuscular da materia.

Contribución do estudo dos gases ao coñecemento da estrutura da materia.

Construción do modelo cinético para explicar as propiedades dos gases.

Utilización do modelo para a interpretación e estudo experimental das leis dos gases.

Extrapolación do modelo cinético dos gases a outros estados da materia.

A teoría atómico-molecular da materia.

Revisión dos conceptos de mestura e substancia. Procedementos experimentais para determinar se un material é unha mestura ou unha substancia. A súa importancia na vida cotiá.

Substancias simples e compostas. Experiencias de separación de substancias dunha mestura. Distinción entre mestura e substancia composta. Introducción de conceptos para medir a riqueza de substancias en mesturas.

A hipótese atómico-molecular para explicar a diversidade das substancias: introdución do concepto de elemento químico.

Bloque 3. Estrutura interna das substancias.

Propiedades eléctricas da materia.

Importancia da contribución do estudo da electricidade ao coñecemento da estrutura da materia.

Fenómenos eléctricos.

Valoración das repercusións da electricidade no desenvolvemento científico e tecnolóxico e nas condicións de vida.

Estrutura do átomo.

Modelos atómicos de Thomson e de Rutherford.

Caracterización dos isótopos. Importancia das aplicacións das substancias radioactivas e valoración das repercusións do seu uso para os seres vivos e o ambiente.

Bloque 4. Cambios químicos e as súas repercusións.

Reaccións químicas e a súa importancia.

Interpretación macroscópica da reacción química como proceso de transformación dunhas substancias noutras. Realización experimental dalgúns cambios químicos.

Descrición do modelo atómico-molecular para explicar as reaccións químicas. Interpretación da conservación da masa. Representación simbólica.

Valoración das repercusións da fabricación e uso de materiais e substancias frecuentes na vida cotiá.

Bioloxía e xeoloxía.

Bloque 5. As persoas e a saúde.

Promoción da saúde. Sexualidade e reprodución humanas:

A organización xeral do corpo humano: aparellos e sistemas, órganos, tecidos e células.

A saúde e a enfermidade. Os factores determinantes da saúde. A enfermidade e os seus tipos. Enfermidades infecciosas.

Sistema inmunitario. Vacinas. O transplante e doazón de células, sangue e órganos.

Hixiene e prevención das enfermidades. Primeiros auxilios. Valoración da importancia dos hábitos saudables.

A reprodución humana. Cambios físicos e psíquicos na adolescencia. Os aparellos reprodutores masculino e feminino.

O ciclo menstrual. Fecundación, embarazo e parto. Análise dos diferentes métodos anticonceptivos. As enfermidades de transmisión sexual.

A resposta sexual humana. Sexo e sexualidade. Saúde e hixiene sexual.

Alimentación e nutrición humanas:

As funcións de nutrición. O aparello dixestivo. Principais enfermidades.

Alimentación e saúde. Análise de dietas saudables. Hábitos alimenticios saudables. Trastornos da conduta alimentaria.

Anatomía e fisioloxía do aparello respiratorio. Hixiene e cuidados. Alteracións máis frecuentes.

Anatomía e fisioloxía do sistema circulatorio. Estilos de vida para unha saúde cardiovascular.

O aparello excretor: anatomía e fisioloxía. Prevención das enfermidades máis frecuentes.

As funcións de relación: percepción, coordinación e movemento:

A percepción; os órganos dos sentidos; o seu cuidado e hixiene.

A coordinación e o sistema nervioso: organización e función.

O sistema endócrino: as glándulas endócrinas e o seu funcionamento. As súas principais alteracións.

O aparello locomotor. Análise das lesións máis frecuentes e a súa prevención.

Saúde mental. As substancias aditivas: o tabaco, o alcohol e outras drogas. Problemas asociados. Actitude responsable ante condutas de risco para a saúde. Influencia do medio social nas condutas.

Bloque 6. As persoas e o ambiente.

A actividade humana e o ambiente:

Os recursos naturais e os seus tipos. Consecuencias ambientais do consumo humano de enerxía.

Importancia do uso e xestión sustentable dos recursos hídricos. A potabilización e os sistemas de depuración. Utilización de técnicas sinxelas para coñecer o grao de contaminación e depuración do aire e da auga.

Os residuos e a súa xestión. Valoración do impacto da actividade humana nos ecosistemas.

Principais problemas ambientais da actualidade.

Valoración da necesidade de coidar do ambiente e adoptar condutas solidarias e respectuosas con el.

Bloque 7. Transformacións xeolóxicas debidas á enerxía externa.

A actividade xeolóxica externa do planeta Terra:

A enerxía solar na Terra. A atmosfera e a súa dinámica. Interpretación de mapas do tempo sinxelos. O relevo terrestre e a súa representación. Os mapas topográficos: lectura.

Alteracións das rochas producidas polo aire e a auga. A meteorización.

Os torrentes, ríos e augas subterráneas como axentes xeolóxicos. A sobreexplotación de acuíferos. A acción xeolóxica do xeo e do vento. Dinámica mariña.

A formación de rochas sedimentarias. A orixe e utilidade do carbón, do petróleo e do gas natural. Valoración das consecuencias da súa utilización e esgotamento.

Criterios de avaliación

1. Determinar os trazos distintivos do traballo científico a través da análise contrastada dalgún problema científico ou tecnolóxico de actualidade, así como a súa influencia sobre a calidade de vida das persoas.

Trátase de descubrir se os estudantes son capaces de buscar bibliografía referente a temas de actualidade, como a radioactividade, a conservación das especies ou a intervención humana na reprodución, e de utilizar as destrezas comunicativas suficientes para elaborar informes que estruturen os resultados do traballo. Tamén se pretende avaliar se se ten unha imaxe do traballo científico como un proceso en continua construción, que se apoia nos traballos colectivos de moitos grupos, que ten os condicionamentos de calquera actividade humana e que por iso se pode ver afectado por variables de distinto tipo.

Física e química.

2. Describir propiedades da materia nos seus distintos estados de agregación e utilizar o modelo cinético para as interpretar, diferenciando a descrición macroscópica da interpretación con modelos.

Trátase de comprobar que o alumnado coñece as propiedades dos gases, levando a cabo experiencias sinxelas que as poñan de manifesto, concibe o modelo cinético que as explica e que, ademais, é capaz de utilizar para comprender o concepto de presión do gas, chegar a establecer as leis dos gases e interpretar os cambios de estado. Así mesmo valoráranse competencias procedementais tales como a representación e interpretación de gráficas en que se relacionen a presión, o volume e a temperatura.

3. Utilizar procedementos que permitan saber se un material é unha substancia, simple ou composta, ou ben unha mestura e saber expresar a composición das mesturas.

Este criterio trata de constatar se o alumnado recoñece cando un material é unha substancia ou unha mestura e, neste último caso, coñece técnicas de separación, sabe deseñar e realizar algunhas delas no laboratorio, sabe clasificar as substancias en simples e compostas e diferenciar unha mestura dun composto. Tamén se debe comprobar que entende e sabe expresar a composición das mesturas especialmente a concentración, no caso de disolucións, e a porcentaxe en masa no caso de mesturas de sólidos.

4. Xustificar a diversidade de substancias que existen na natureza e que todas elas están constituídas duns poucos elementos e describir a importancia que teñen algunha delas para a vida.

A través deste criterio comprobarase se o alumnado comprende a importancia que tivo a busca de elementos na explicación da diversidade de materiais existentes e recoñece a desigual abundancia de elementos na natureza. Tamén se deberá constatar que coñece a importancia que algúns materiais e substancias teñen na vida cotiá, especialmente na saúde e na alimentación.

5. Producir e interpretar fenómenos electrostáticos cotiáns, valorando as repercusións da electricidade no desenvolvemento científico e tecnolóxico e nas condicións de vida das persoas.

Preténdese constatar se o alumnado é capaz de realizar experiencias electrostáticas, explicalas cualitativamente co concepto de carga, mostrando o seu coñecemento da estrutura eléctrica da materia. Valorárase tamén se é capaz de construír instrumentos sinxelos como versorios ou electros copios e é consciente das repercusións dos coñecementos sobre a electricidade e a necesidade do aforro enerxético.

6. Describir os primeiros modelos atómicos e xustificar a súa evolución para poder explicar novos fenómenos, así como as aplicacións que teñen algunhas substancias radioactivas e as repercusións do seu uso nos seres vivos e no ambiente.

Trátase de comprobar que o alumnado comprende os primeiros modelos atómicos, por que se establecen e poste-

riormente evolucionan dun a outro, por exemplo, como o modelo de Thomson xorde para explicar a electroneutralidade habitual da materia. Tamén se trata de comprobar se coñece as aplicacións dos isótopos radioactivos, principalmente en medicina, e as repercusións que poden ter para os seres vivos e o ambiente.

7. Describir as reaccións químicas como cambios macroscópicos dunhas substancias noutras, xustificálas desde a teoría atómica e representálas con ecuacións químicas. Valorar, ademais, a importancia de obter novas substancias e de protexer o ambiente.

Este criterio pretende comprobar que os alumnos comprenden que as reaccións químicas son procesos en que unhas substancias se transforman noutras novas, que saben explicálas co modelo elemental de reacción e representálas con ecuacións. Valorárase tamén se coñecen a súa importancia na mellora e calidade de vida e as posibles repercusións negativas, sendo conscientes da relevancia e responsabilidade da química para a protección do ambiente e a saúde das persoas.

Bioloxía e xeoloxía:

8. Recoñecer que na saúde inflúen aspectos físicos, psicolóxicos e sociais, e valorar a importancia dos estilos de vida para previr enfermidades e mellorar a calidade de vida, así como as continuas achegas das ciencias biomédicas.

Con este criterio preténdese valorar se o alumnado posúe un concepto actual de saúde, e se é capaz de establecer relacións entre as diferentes funcións do organismo e os factores que teñen unha maior influencia na saúde, como son os estilos de vida. Ademais, debe saber distinguir os distintos tipos de enfermidades: infecciosas, condutuais, xenéticas, por intoxicación, etc., relacionando a causa co efecto. Debe entender os mecanismos de defensa corporal e a acción de vacinas, antibióticos e outras achegas das ciencias biomédicas na loita contra a enfermidade.

9. Coñecer os aspectos básicos da reprodución humana e describir os acontecementos fundamentais da fecundación, embarazo e parto. Comprender o funcionamento dos métodos de control da natalidade e valorar o uso de métodos de prevención de enfermidades de transmisión sexual.

A través deste criterio inténtase comprobar se os alumnos e as alumnas distinguen o proceso de reprodución como un mecanismo de perpetuación da especie, da sexualidade entendida como unha actividade ligada a toda a vida do ser humano e de comunicación afectiva e persoal. Deben coñecer, ademais, os trazos xerais anatómicos e de funcionamento dos aparellos reprodutores masculino e feminino e explicar a partir deles as bases dalgúns métodos de control da reprodución ou de certas solucións a problemas de infertilidade. Por último, deben saber explicar a necesidade de tomar medidas de hixiene sexual individual e colectiva para evitar enfermidades de transmisión sexual.

10. Explicar os procesos fundamentais que sofre un alimento ao longo de todo o transcurso da nutrición, utilizando esquemas e representacións gráficas para ilustrar cada etapa, e xustificar a necesidade de adquirir hábitos alimentarios saudables e evitar as condutas alimentarias insás.

Preténdese avaliar se o alumnado coñece as funcións de cada un dos aparellos e órganos implicados nas funcións de nutrición (dixestivo, respiratorio, circulatorio, excretor), as relacións entre eles, así como as súas principais alteracións, e a necesidade de adoptar determinados hábitos de hixiene. Así mesmo, débese valorar se desenvolveron actitudes solidarias ante situacións como a doazón de sangue ou de órganos e se relacionan as funcións de nutrición coa adopción de determinados hábitos alimentarios saudables para previr enfermidades como a obesidade, a diabete ou as enfermidades cardiovasculares, e se desenvolveron unha actitude crítica ante certos hábitos consumistas pouco saudables.

11. Coñecer os órganos dos sentidos e explicar a misión integradora dos sistemas nervioso e endócrino, así como localizar os principais ósos e músculos do aparello

locomotor. Relacionar as alteracións máis frecuentes cos órganos e procesos implicados en cada caso. Identificar os factores sociais que repercuten negativamente na saúde, como o estrés e o consumo de substancias adictivas.

Preténdese comprobar que os estudantes saben como se coordinan o sistema nervioso e o endócrino, e aplican este coñecemento a problemas sinxelos que poidan ser analizados utilizando bucles de retroalimentación, diagramas de fluxo ou outros modelos similares. Así mesmo, deben caracterizar as principais enfermidades, valorar a importancia de adoptar hábitos de saúde mental, e identificar os efectos prexudiciais de determinadas condutas como o consumo de drogas, o estrés, a falta de relacións interpersonais, a presión dos medios de comunicación, etc.

12. Compilar información procedente de diversas fontes documentais acerca da influencia das actuacións humanas sobre os ecosistemas: efectos da contaminación, desertización, diminución da capa de ozono, esgotamento de recursos e extinción de especies. Analizar a devandita información e argumentar posibles actuacións para evitar a deterioración do medio e promover unha xestión máis racional dos recursos naturais.

Trátase de avaliar se o alumnado sabe explicar algunhas alteracións concretas producidas polos seres humanos na natureza, mediante a utilización de técnicas sinxelas (indicadores biolóxicos, probas químicas sinxelas) ou a recollida de datos en publicacións, para estudar problemas como o avance da desertización, a chuvia ácida, o aumento do efecto invernadoiro, a diminución dos acuíferos, etc. Por último, deben valorar o medio como un patrimonio da humanidade e argumentar as razóns de certas actuacións individuais e colectivas para evitar a súa deterioración.

13. Identificar as accións dos axentes xeolóxicos externos na orixe e modelado do relevo terrestre, así como no proceso de formación das rochas sedimentarias.

Trátase de comprobar que o alumnado ten unha concepción dinámica da natureza e que é capaz de recoñecer e interpretar no campo ou en imaxes a acción dos axentes xeolóxicos externos máis importantes. Preténdese tamén avaliar se o alumnado explica os distintos tipos de modelaxe do relevo terrestre producidos polos axentes xeolóxicos externos, así como a influencia de factores como o clima, o tipo de rocha, a súa estrutura, etc. Débense identificar na paisaxe as diferentes influencias que nel se manifestan, xeolóxicas, dos seres vivos e derivadas da actividade humana.

CUARTO CURSO

Física e química

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Familiarización coas características básicas do traballo científico: formulación de problemas e discusión do seu interese, formulación de hipóteses, estratexias e deseños experimentais, análise e interpretación e comunicación de resultados.

Busca e selección de información de carácter científico utilizando as tecnoloxías da información e comunicación e outras fontes.

Interpretación de información de carácter científico e utilización da devandita información para formar unha opinión propia, expresarse con precisión e tomar decisións sobre problemas relacionados coas ciencias da natureza.

Recoñecemento das relacións da física e da química coa tecnoloxía, a sociedade e o ambiente, considerando as posibles aplicacións do estudo realizado e as súas repercusións.

Utilización correcta dos materiais, substancias e instrumentos básicos dun laboratorio e respecto polas normas de seguranza neste.

Bloque 2. As forzas e os movementos.

As forzas como causa dos cambios de movemento:

Carácter relativo do movemento. Estudo cualitativo dos movementos rectilíneos e curvilíneos.

Estudo cuantitativo do movemento rectilíneo e uniforme. Aceleración. Galileo e o estudo experimental da caída libre.

Os principios da dinámica como superación da física «do sentido común». Identificación de forzas que interveñen na vida cotiá: formas de interacción. Equilibrio de forzas.

A presión. Principio fundamental da estática de fluídos. A presión atmosférica: deseño e realización de experiencias para poñela de manifesto.

A superación da barreira ceos-terra: astronomía e gravitación universal:

A astronomía: implicacións prácticas e o seu papel nas ideas sobre o Universo.

O sistema xeocéntrico. O seu cuestionamento e o xurdimiento do modelo heliocéntrico.

Copérnico e a primeira gran revolución científica. Valoración e implicacións do enfrontamento entre dogmatismo e liberdade de investigación. Importancia do telescopio de Galileo e as súas aplicacións.

Ruptura da barreira ceos-terra: a gravitación universal.

A concepción actual do universo. Valoración de avances científicos e tecnolóxicos. Aplicacións dos satélites.

Bloque 3. Afondamento no estudo dos cambios.

Energía, traballo e calor:

Valoración do papel da enerxía nas nosas vidas. Natureza, vantaxes e inconvenientes das diversas fontes de enerxía.

Conceptos de traballo e enerxía. Estudo das formas de enerxía: cinética e potencial gravitatoria. Potencia.

Lei de conservación e transformación da enerxía e as súas implicacións.

Interpretación da concepción actual da natureza da calor como transferencia de enerxía.

As ondas: outra forma de transferencia de enerxía.

Bloque 4. Estrutura e propiedades das substancias. Iniciación ao estudo da química orgánica.

Estrutura do átomo e enlaces químicos:

A estrutura do átomo. O sistema periódico dos elementos químicos.

Clasificación das substancias segundo as súas propiedades. Estudo experimental.

O enlace químico: enlaces iónico, covalente e metálico.

Interpretación das propiedades das substancias.

Introdución á formulación e nomenclatura dos compostos binarios segundo as normas da IUPAC.

Iniciación á estrutura dos compostos de carbono:

Interpretación das peculiaridades do átomo de carbono: posibilidades de combinación co hidróxeno e outros átomos. As cadeas carbonadas.

Os hidrocarburos e a súa importancia como recursos enerxéticos. O problema do incremento do efecto invernadoiro: causas e medidas para a súa prevención.

Macromoléculas: importancia na constitución dos seres vivos.

Valoración do papel da química na comprensión da orixe e desenvolvemento da vida.

Bloque 5. A contribución da ciencia a un futuro sustentable.

Un desenvolvemento tecnocientífico para a sustentabilidade:

Os problemas e desafíos globais a que se enfrenta hoxe a humanidade: contaminación sen fronteiras, cambio climático, esgotamento de recursos, perda de biodiversidade, etc.

Contribución do desenvolvemento tecnocientífico á resolución dos problemas. Importancia da aplicación do principio de precaución e da participación cidadá na toma de decisións.

Valoración da educación científica da cidadanía como requisito de sociedades democráticas sustentables.

A cultura científica como fonte de satisfacción persoal.

Criterios de avaliación

1. Recoñecer as magnitudes necesarias para describir os movementos, aplicar estes coñecementos aos movementos da vida cotiá e valorar a importancia do estudo dos movementos no xurdimento da ciencia moderna.

Trátase de constatar se os alumnos saben formular e resolver cualitativamente problemas de interese en relación co movemento que leva un móbil (uniforme ou variado) e de determinar as magnitudes características para describilo. Valorárase así mesmo se comprende o concepto de aceleración nos movementos acelerados. Valórase tamén se sabe interpretar expresións como distancia de seguranza, ou velocidade media, e se comprende a importancia da cinemática pola súa contribución ao nacemento da ciencia moderna.

2. Identificar o papel das forzas como causa dos cambios de movemento e recoñecer as principais forzas presentes na vida cotiá.

Pretende constatar se o alumnado comprende que a idea de forza, como interacción e causa das aceleracións dos corpos, cuestiona as evidencias do sentido común respecto da suposta asociación forza-movemento, se sabe identificar forzas que actúan en situacións cotiás, así como o tipo de forza, gravitatoria, eléctrica, elástica ou as exercidas polos fluídos e recoñece como se utilizaron as características dos fluídos no desenvolvemento de tecnoloxías útiles á nosa sociedade, como o barómetro, os barcos, etc.

3. Utilizar a lei da gravitación universal para xustificar a atracción entre calquera obxecto dos que compoñen o Universo e para explicar a forza peso e os satélites artificiais.

Trátase de que o alumnado comprenda que o establecemento do carácter universal da gravitación supuxo a ruptura da barreira ceos-terra, dando paso a unha visión unitaria do Universo. Avaliarase así mesmo que comprende a forma en que a devandita lei permite explicar o peso dos corpos, o movemento de planetas e satélites no sistema solar.

4. Aplicar o principio de conservación da enerxía á comprensión das transformacións enerxéticas da vida diaria, recoñecer o traballo e a calor como formas de transferencia de enerxía e analizar os problemas asociados á obtención e uso das diferentes fontes de enerxía empregadas para producilos.

Este criterio pretende avaliar se o alumnado ten unha concepción significativa dos conceptos de traballo e enerxía e as súas relacións, sendo capaz de comprender as formas de enerxía (en particular, cinética e potencial gravitatoria), así como de aplicar a lei de conservación da enerxía nalgúns exemplos sinxelos. Valorárase tamén se é consciente dos problemas globais do planeta arredor da obtención e uso das fontes de enerxía e as medidas que se require adoptar nos diferentes ámbitos para avanzar cara á sustentabilidade.

5. Identificar as características dos elementos químicos máis representativos da táboa periódica, predicir o seu comportamento químico ao se uniren con outros elementos, así como as propiedades das substancias simples e compostas formadas.

Con este criterio preténdese comprobar que o alumnado é capaz de distribuír os electróns dos átomos en capas, xustificando a estrutura da táboa periódica, e aplicar a regra do octeto para explicar os modelos de enlace iónico, covalente e metálico. Así mesmo débese comprobar que é capaz de explicar cualitativamente con estes modelos a clasificación

das substancias segundo as súas principais propiedades físicas: temperaturas de fusión e ebulición, condutividade eléctrica e solubilidade en auga.

6. Xustificar a gran cantidade de compostos orgánicos existentes así como a formación de macromoléculas e a súa importancia nos seres vivos.

Trátase de avaliar que os estudantes comprenden as enormes posibilidades de combinación que presenta o átomo de carbono sendo capaces de escribir fórmulas des-envolvidas de compostos sinxelos. Así mesmo, deberase comprobar que comprenden a formación de macromoléculas, o seu papel na constitución dos seres vivos e o logro que supuxo a síntese dos primeiros compostos orgánicos fronte ao vitalismo na primeira metade do século XIX.

7. Recoñecer as aplicacións enerxéticas derivadas das reaccións de combustión de hidrocarburos e valorar a súa influencia no incremento do efecto invernadoiro.

Con este criterio avaliarase se o alumnado recoñece o petróleo e o gas natural como combustibles fósiles que, xunto ao carbón, constitúen as fontes enerxéticas máis utilizadas actualmente. Tamén se valorará se son conscientes do seu esgotamento, dos problemas que sobre o ambiente ocasiona a súa combustión e da necesidade de tomar medidas para evitalos.

8. Analizar os problemas e desafíos, estreitamente relacionados, a que se enfrenta a humanidade en relación coa situación da Terra, recoñecer a responsabilidade da ciencia e a tecnoloxía e a necesidade da súa implicación para resolvelos e avanzar cara ao logro dun futuro sustentable.

Preténdese comprobar se o alumnado é consciente da situación de auténtica emerxencia planetaria caracterizada por toda unha serie de problemas vinculados: contaminación sen fronteiras, esgotamento de recursos, perda de biodiversidade e diversidade cultural, hiperconsumo, etc., e se comprende a responsabilidade do desenvolvemento tecnocientífico e a súa necesaria contribución ás posibles solucións tendo sempre presente o principio de precaución. Valorárase se é consciente da importancia da educación científica para a súa participación na toma fundamentada de decisións.

Bioloxía e xeoloxía

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Actuación de acordo co proceso de traballo científico: formulación de problemas e discusión do seu interese, formulación de hipóteses, estratexias e deseños experimentais, análise e interpretación e comunicación de resultados.

Busca e selección de información de carácter científico utilizando as tecnoloxías da información e comunicación e outras fontes.

Interpretación de información de carácter científico e utilización da devandita información para formar unha opinión propia, expresarse con precisión e tomar decisións sobre problemas relacionados coas ciencias da natureza.

Recoñecemento das relacións da bioloxía e a xeoloxía coa tecnoloxía, a sociedade e o ambiente, considerando as posibles aplicacións do estudo realizado e as súas repercusións.

Utilización correcta dos materiais e instrumentos básicos dun laboratorio e respecto polas normas de seguranza neste.

Bloque 2. A Terra, un planeta en continuo cambio.

A historia da Terra:

A orixe da Terra. O tempo xeolóxico: ideas históricas sobre a idade da Terra. Principios e procedementos que permiten reconstruír a súa historia. Utilización do actualismo como método de interpretación.

Os fósiles, a súa importancia como testemuño do pasado. Os primeiros seres vivos e a súa influencia no planeta.

As eras xeolóxicas: situación de acontecementos xeolóxicos e biolóxicos importantes.

Identificación dalgúns fósiles característicos.

Reconstrución elemental da historia dun territorio a partir dunha columna estratigráfica sinxela.

A tectónica de placas e as súas manifestacións:

O problema da orixe das cordilleiras: algunhas interpretacións históricas. O ciclo das rochas.

Probas do desprazamento dos continentes. Distribución de volcáns e terremotos. As dorsais e o fenómeno da expansión do fondo oceánico.

Interpretación do modelo dinámico da estrutura interna da Terra.

As placas litosféricas e os seus límites. Interaccións entre procesos xeolóxicos internos e externos. Formación das cordilleiras: tipos e procesos xeolóxicos asociados.

A tectónica de placas, unha revolución nas Ciencias da Terra. Utilización da tectónica de placas para a interpretación do relevo e dos acontecementos xeolóxicos.

Valoración das consecuencias que a dinámica do interior terrestre ten na superficie do planeta.

Bloque 3. A evolución da vida.

A célula, unidade de vida.

A teoría celular e a súa importancia en bioloxía. A célula como unidade estrutural e funcional dos seres vivos.

Os procesos de división celular. A mitose e a meiose. Características diferenciais e importancia biolóxica de cada unha delas.

Estudo do ADN: composición, estrutura e propiedades. Valoración do seu descubrimento na evolución posterior das ciencias biolóxicas.

Os niveis de organización biolóxicos. Interese polo mundo microscópico.

Utilización da teoría celular para interpretar a estrutura e o funcionamento dos seres vivos.

A herdanza e a transmisión dos caracteres:

O mendelismo. Resolución de problemas sinxelos relacionados coas leis de Mendel.

Xenética humana. A herdanza do sexo. A herdanza ligada ao sexo. Estudo dalgúns enfermidades hereditarias.

Aproximación ao concepto de xene. O código xenético. As mutacións.

Enxeñaría e manipulación xenética: aplicacións, repercusións e desafíos máis importantes. Os alimentos transxénicos. A clonación. O xenoma humano.

Implicacións ecolóxicas, sociais e éticas dos avances en biotecnoloxía xenética e reprodutiva.

Orixe e evolución dos seres vivos:

Hipótese sobre a orixe da vida na Terra. Evolución dos seres vivos: teorías fixistas e evolucionistas.

Datos que apoian a teoría da evolución das especies. Recoñecemento das principais características de fósiles representativos. Aparición e extinción de especies.

Teorías actuais da evolución. Gradualismo e equilibrio puntuado.

Valoración da biodiversidade como resultado do proceso evolutivo. O papel da humanidade na extinción de especies e as súas causas.

Estudo do proceso da evolución humana.

Bloque 4. As transformacións nos ecosistemas.

A dinámica dos ecosistemas:

Análise das interaccións existentes no ecosistema: as relacións tróficas. Ciclo de materia e fluxo de enerxía. Identificación de cadeas e redes tróficas en ecosistemas terrestres e acuáticos. Ciclos bioxeoquímicos.

Autoregulación do ecosistema: as pragas e a loita biolóxica.

As sucesións ecolóxicas. A formación e a destrución de solos. Impacto dos incendios forestais e importancia da súa prevención.

A modificación de ambientes polos seres vivos e as adaptacións dos seres vivos ao contorno. Os cambios ambientais da historia da Terra.

Coidado das condicións ambientais e dos seres vivos como parte esencial da protección do medio natural.

Criterios de avaliación

1. Identificar e describir feitos que mostren a Terra como un planeta cambiante e rexistrar algúns dos cambios máis notables da súa longa historia utilizando modelos temporais a escala.

Preténdese avaliar a capacidade do alumnado para recoñecer a magnitude do tempo xeolóxico mediante a identificación dos acontecementos fundamentais da historia da Terra nunha táboa cronolóxica e, especialmente, a través da identificación e situación dos fósiles máis representativos das principais eras xeolóxicas e doutros rexistros xeolóxicos tales como a datación estratigráfica, os tipos de rochas, as cordilleiras e procesos oroxénicos ou as transgresións e regresións mariñas.

2. Utilizar o modelo dinámico da estrutura interna da Terra e a teoría da tectónica de placas para estudar os fenómenos xeolóxicos asociados ao movemento da litosfera e relacionalos coa súa situación en mapas terrestres.

Trátase de avaliar a capacidade do alumnado para aplicar o modelo dinámico da estrutura interna da Terra e a teoría da tectónica de placas na explicación de fenómenos aparentemente non relacionados entre si, como a formación de cordilleiras, a expansión do fondo oceánico, a coincidencia xeográfica de terremotos e volcáns en moitos lugares da Terra, as coincidencias xeolóxicas e paleontolóxicas en territorios actualmente separados por grandes océanos, etc. Tamén se debe comprobar se é capaz de asociar a distribución de sismos e volcáns aos límites das placas litosféricas en mapas de escala axeitada, e de relacionar todos estes procesos.

3. Aplicar os postulados da teoría celular ao estudo de distintos tipos de seres vivos e identificar as estruturas características da célula procariótica, eucariótica vexetal e animal, e relacionar cada un dos elementos celulares coa súa función biolóxica.

O alumnado debe recoñecer, empregando as técnicas axeitadas, a existencia de células en distintos organismos. Trátase de avaliar se é capaz de identificar as estruturas celulares en debuxos e microfotografías, sinalando a función de cada unha delas. Así mesmo, debe entender a necesidade de coordinación das células que compoñen os organismos pluricelulares.

4. Recoñecer as características do ciclo celular e describir a reprodución celular, sinalando as diferenzas principais entre meiose e mitose, así como o significado biolóxico de ambas as dúas.

Trátase de comprobar que o alumnado recoñece a mitose como un tipo de división celular asexual necesaria na reprodución dos organismos unicelulares e que asegura o crecemento e reparación do corpo nos organismos pluricelulares. Tamén debe explicar o papel dos gametos e da meiose na reprodución sexual. Trátase de comparar ambos os dous tipos de división celular respecto ao tipo de células que a sofren, ao seu mecanismo de acción, aos resultados obtidos e á importancia biolóxica de ambos os dous procesos. Pódese considerar a utilización e interpretación de debuxos esquemáticos, modelos de ciclos celulares ou fotografías de cariotipos.

5. Resolver problemas prácticos de xenética en diversos tipos de cruzamentos utilizando as leis de Mendel e aplicar os coñecementos adquiridos en investigar a transmisión de determinados caracteres na nosa especie.

Preténdese avaliar se o alumnado é capaz de diferenciar os conceptos básicos de xenética e resolver problemas sinxelos sobre a transmisión de caracteres hereditarios calculando porcentaxes xenotípicas e fenotípicas dos descendentes e recoñecendo nestes resultados o seu carácter aleatorio. Débese valorar, así mesmo, se aplica estes coñecementos a problemas concretos da herdanza humana, como a hemofilia, o daltonismo, o factor Rh, a cor de ollos e o pelo, etc.

6. Coñecer que os xenes están constituídos por ADN e situados nos cromosomas, interpretar o papel da diversidade xenética (intraespecífica e interespecífica) e as mutacións a partir do concepto de xene e valorar criticamente as consecuencias dos avances actuais da enxeñaría xenética.

Preténdese comprobar se o alumnado explica que o almacenamento da información xenética reside nos cromosomas, interpreta mediante a teoría cromosómica da herdanza as excepcións ás leis de Mendel e coñece o concepto molecular de xene, así como a existencia de mutacións e as súas implicacións na evolución e diversidade dos seres vivos. Débese valorar tamén se utiliza os seus coñecementos para crear un criterio propio acerca das repercusións sanitarias e sociais dos avances no coñecemento do xenoma e analizar, desde unha perspectiva social, científica e ética, as vantaxes e inconvenientes da moderna biotecnoloxía (terapia xénica, alimentos transxénicos, etc.).

7. Expoñer razoadamente os problemas que conduciron a enunciarse a teoría da evolución, os principios básicos desta teoría e as controversias científicas, sociais e relixiosas que suscitou.

O alumnado debe coñecer as controversias entre fixismo e evolucionismo e entre distintas teorías evolucionistas como as de Lamarck e Darwin, así como as teorías evolucionistas actuais máis aceptadas. Trátase de valorar se o alumnado sabe interpretar, á luz da teoría da evolución dos seres vivos, o rexistro paleontolóxico, a anatomía comparada, as semellanzas e diferenzas xenéticas, embriolóxicas e bioquímicas, a distribución bioxeográfica, etc.

8. Relacionar a evolución e a distribución dos seres vivos, destacando as súas adaptacións máis importantes, cos mecanismos de selección natural que actúan sobre a variabilidade xenética de cada especie.

Trátase de valorar se o alumnado sabe interpretar, á luz da teoría da evolución, os datos máis relevantes do rexistro paleontolóxico, a anatomía comparada, as semellanzas e diferenzas xenéticas, embriolóxicas e bioquímicas, a distribución bioxeográfica e outros aspectos relacionados coa evolución dos seres vivos.

9. Explicar como se produce a transferencia de materia e enerxía ao longo dunha cadea ou rede trófica concreta e deducir as consecuencias prácticas na xestión sustentable dalgúns recursos por parte do ser humano.

Trátase de valorar se o alumno é capaz de relacionar as perdas enerxéticas producidas en cada nivel co aproveitamento dos recursos alimentarios do planeta desde un punto de vista sustentable (consumo de alimentos pertencentes aos últimos niveis tróficos) e as repercusións das actividades humanas no mantemento da biodiversidade nos ecosistemas (desaparición de depredadores, sobreexplotación pesqueira, especies introducidas, etc.).

Ciencias sociais, xeografía e historia

O coñecemento da sociedade, tanto no que se refire á súa organización e funcionamento ao longo do tempo e na actualidade, como no que concirne ao territorio en que se asenta e organiza, constituíu sempre, na nosa tradición educativa, unha parte fundamental da educación dos mozos.

A materia de ciencias sociais, xeografía e historia na educación secundaria obrigatoria pretende afondar nese coñecemento partindo das aprendizaxes que os alumnos e as alumnas adquiriron na etapa anterior na área de coñecemento do medio natural, social e cultural. A evolución do alumnado nesta etapa fai procedente un maior afondamento no coñecemento do social e permite un enfoque máis disciplinar desta materia que tome como referencia fundamental a xeografía e a historia. Ambas as dúas disciplinas son eixes vertebradores do ámbito social xa que consideran a realidade humana e social desde unha perspectiva global e integradora, alén de ofrecer unha maior capacidade estruturadora dos feitos sociais. Non obstante, a comprensión actual da realidade humana e social require da intervención doutras disciplinas, que forman parte das ciencias sociais, e que presentan perspectivas de análises diferentes. É o caso das achegas proporcionadas desde a economía, a socioloxía, a historia da arte ou a ecoloxía que complementan a comprensión da devandita realidade.

O ensino nesta materia trata de que os alumnos e alumnas adquiran os coñecementos, destrezas e actitudes necesarios para comprender a realidade do mundo en que viven, as experiencias colectivas pasadas e presentes, así como o espazo en que se desenvolve a vida en sociedade.

Por unha parte, proporciona ideas fundamentais sobre a dimensión espacial das sociedades e a configuración territorial, entendida esta en ámbitos que van desde o local ao mundial, á vez que achega ao alumnado os principios de interacción das sociedades e o seu ámbito físico, e posibilita que se poida valorar a actuación dos homes no espazo e as potencialidades e constricións do medio. Favorece tamén que o alumnado poida adquirir un maior grao de conciencia acerca da organización espacial das sociedades, as súas dimensións demográficas, económicas ou sociais, os modos de intervención e os seus posibles impactos.

Por outra banda, a comprensión dos feitos e fenómenos sociais no contexto en que se producen e a análise dos procesos de cambio histórico na sociedade, adquiren sentido na valoración, comprensión e axuízamento dos trazos e problemas centrais da sociedade no momento actual. Desde esta perspectiva, estímase a conveniencia de proporcionarlle ao alumnado un coñecemento global necesario para a interpretación da realidade actual como construción humana no curso do tempo e un marco xeral para a comprensión do tempo histórico. De aí a importancia que ten nestas idades adquirir unhas referencias básicas sobre o devir histórico que permitan incorporar aprendizaxes posteriores.

Ben que o ensino e a aprendizaxe desta materia nesta etapa se ven facilitados polo desenvolvemento intelectual do alumnado desde o pensamento concreto ao formal, a complexidade destas disciplinas presenta algunhas dificultades relacionadas coa adquisición de nocións espaciais e temporais, a natureza multicausal e intencional da explicación dos feitos humanos e sociais ou o procesamento de informacións variadas. Por iso, é necesario un traballo continuado en todos os cursos que facilite a adquisición progresiva destas nocións ao longo da etapa.

O achegamento ás distintas técnicas relacionadas co uso axeitado da información a través da observación ou da documentación, o seu tratamento, a súa organización, a súa representación gráfica ou a súa comunicación, á vez que aqueles traballos que favorecen a adquisición de procedementos e técnicas propios de cada disciplina, debe permitir que os alumnos e alumnas reciban uns coñecementos non pechados, e con iso estean capacitados para que, desde esta materia, poidan ir aprendendo no futuro por si mesmos, de xeito progresivamente autónomo.

Os contidos e criterios de avaliación organízanse por cursos. Co fin de facilitar unha presentación máis clara, os primeiros agrúpanse en bloques, que incorporan pola súa vez epígrafes que enuncian aspectos concretos.

En todos os cursos nun bloque inicial, denominado Contidos comúns, inclúese a aprendizaxe daqueles aspectos fundamentais no coñecemento xeográfico e histórico que son procedementos de tipo xeral ou se refiren, se é o caso, a actitudes. A presenza no currículo deste bloque inicial ten como finalidade salientalos, considerándose que debora ser neste marco no cal se debería desenvolver o resto.

En primeiro curso abórdase o estudo dos medios ou dominios naturais, tanto desde a interacción dos seus elementos coma das interrelacións cos grupos humanos na configuración do territorio, con referencia espacial ao ámbito mundial e, en maior profundidade, ao espazo español e europeo. A valoración da biodiversidade e a toma de conciencia da necesidade de contribuír ao seu mantemento son actitudes asociadas a estes contidos que se integran no bloque 2, A Terra e os medios naturais.

O estudo das sociedades ao longo do tempo organízase cun criterio cronolóxico. O Primeiro curso céntrase na evolución das sociedades históricas desde as súas orixes até a idade antiga. Neste marco salientanse os aspectos nos cales se pode recoñecer máis claramente a evolución das sociedades, así como aqueles cuxa achega, vista desde a perspectiva temporal, pode resultar máis significativa na configuración das sociedades actuais. Nun ámbito espacial mundial e particularmente europeo, insírese a caracterización da historia do noso país. O bloque 3, Sociedades prehistóricas, primeiras civilizacións e idade antiga integra estes contidos.

No segundo curso recóllese o estudo da poboación, dos comportamentos e tendencias demográficas, das súas consecuencias, pero tamén os trazos das sociedades actuais, en especial, a española e a europea, a súa estrutura e diversidade; así como o papel que desempeñan as migracións na configuración das sociedades; ademais abórdase a forma de vida nas cidades e a caracterización do espazo urbano (bloque 2, Poboación e sociedade). Por outro lado, continúaase a análise da evolución histórica, desde as sociedades medievas até a configuración do Estado moderno. Neste bloque 3, Sociedades preindustriais, dáse especial relevancia á Península Ibérica no devandito tempo, á configuración plural do territorio peninsular na Idade Media, á monarquía hispánica e a colonización de América.

En terceiro e cuarto introdúcese unha maior especialización; teñen en común a atención que se presta ao estudo do mundo actual desde perspectivas que resultan complementarias.

Corresponde a terceiro a análise do territorio nas súas diferentes facetas e ámbitos espaciais. Partindo do estudo das actividades económicas e a configuración de espazos e paisaxes que xeran, analízase a organización política e o espazo xeográfico dos grandes ámbitos xeopolíticos e económicos do mundo, da Unión Europea e de España, así como as transformacións e problemas dun mundo interdependente, con especial referencia ás desigualdades no desenvolvemento humano. Os bloques 2, Actividade económica e espazo xeográfico, 3, Organización política e espazo xeográfico e 4, Transformacións e desequilibrios no mundo actual, articulan estes contidos.

O cuarto curso pon o acento na evolución e caracterización das sociedades actuais. A análise das bases históricas da sociedade actual recolle as transformacións económicas, políticas e sociais producidas desde o século XVIII até a primeira metade do século XX, para abordar posteriormente a orde política e económica mundial actual, os procesos de integración, os cambios sociais, os centros de poder e os focos de tensión. Dáse especial relevancia á configuración do Estado democrático en España e a súa pertenza á Unión Europea. Estes contidos correspóndense cos bloques 2 e 3: Bases históricas da sociedade actual e O mundo actual.

A selección de obxectivos e contidos desta materia ten en consideración a presenza na etapa das materias de educación para a cidadanía e os dereitos humanos e educación ético-cívica que complementan o coñecemento do social.

Naqueles aspectos en que se relacionan buscouse o enfoque que é específico desta materia ou ben que resulta complementario.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

O carácter integrador da materia de ciencias sociais, xeografía e historia, fai que a súa aprendizaxe contribúa á adquisición de varias competencias básicas.

A competencia social e cidadá está estreitamente vinculada ao propio obxecto de estudo. Pódese dicir que todo o currículo contribúe á adquisición desta competencia, xa que a comprensión da realidade social, actual e histórica, é o propio obxecto de aprendizaxe, pero farao realmente se se ten a perspectiva de que o coñecemento sobre a evolución e organización das sociedades, dos seus logros e dos seus problemas, debe poder ser utilizado polo alumnado para desenvolverse socialmente. Contribúe obviamente a entender os trazos das sociedades actuais, a súa pluralidade, os elementos e intereses comúns da sociedade en que se vive, contribuíndo así a crear sentimentos comúns que favorecen a convivencia.

Tamén axuda á adquisición de habilidades sociais. Por unha parte, a comprensión das accións humanas do pasado ou do presente, exige que estas sexan vistas polo alumnado desde a perspectiva dos propios axentes do seu tempo co que se favorece o desenvolvemento da capacidade de se poñer no lugar do outro, é dicir, a empatía. Por outro lado, faino cando a devandita comprensión posibilita a valoración e o exercicio do diálogo como vía necesaria para a solución dos problemas, ou o respecto cara ás persoas con opinións que non coinciden coas propias, pero ademais prevé o exercicio deses valores ao propoñer un traballo colaborativo ou a realización de debates en que se poidan expresar as propias ideas e escoitar e respectar as dos demais. O achegamento a diferentes realidades sociais, actuais ou históricas, ou a valoración das achegas de diferentes culturas axuda, aínda que sexa máis indirectamente, ao desenvolvemento das habilidades de tipo social.

Na adquisición da competencia Coñecemento e a interacción co mundo físico a contribución é relevante. A devandita competencia inclúe, entre outros aspectos, a percepción e coñecemento do espazo físico en que se desenvolve a actividade humana, tanto en grandes ámbitos coma no ámbito inmediato, así como a interacción que se produce entre ambos os dous. A percepción directa ou indirecta do espazo en que se desenvolve a actividade humana constitúe un dos principais eixes de traballo da xeografía: a comprensión do espazo en que teñen lugar os feitos sociais e a propia vida do alumno, é dicir, a dimensión espacial. Contribúese á competencia na medida en que se asegure que a devandita dimensión impregna a aprendizaxe dos contidos xeográficos, adquirindo especial importancia para iso os procedementos de orientación, localización, observación e interpretación dos espazos e paisaxes, reais ou representados.

Outra achega, non menos significativa, posibilitase desde o coñecemento da interacción home-medio e a organización do territorio resultante. A materia proporciona abundantes ocasións para analizar a acción do home na utilización do espazo e dos seus recursos, non só os problemas que ás veces xera, senón tamén aquelas accións que desde un uso responsable de ambos os dous, buscan asegurar a protección e o coidado do medio.

A contribución á competencia Expresión cultural e artística relaciónase principalmente coa súa vertente de coñecer e valorar as manifestacións do feito artístico. A devandita contribución facilitarase realmente se se contempla unha selección de obras de arte relevantes, ben sexa polo seu significado na caracterización de estilos ou artistas ou por formar parte do patrimonio cultural, e se dota o alumnado de destrezas de observación e de comprensión daqueles elementos técnicos imprescindibles para a súa análise. Desde esta formulación favorécese a

apreciación das obras de arte, adquirense habilidades perceptivas e de sensibilización, desenvólvese a capacidade de se emocionar con elas, ademais de que se axuda tamén a valorar o patrimonio cultural, a o respectar e a se interesar pola súa conservación.

A contribución á competencia no tratamento da información e competencia dixital vén dada pola importancia que ten na comprensión dos fenómenos sociais e históricos contar con destrezas relativas á obtención e comprensión de información, elemento imprescindible dunha boa parte das aprendizaxes da materia. Contribúese, de xeito particular, na busca, obtención e tratamento de información procedente da observación directa e indirecta da realidade, así como de fontes escritas, gráficas, audiovisuais, tanto se utilizan como soporte o papel coma se foron obtidas mediante as tecnoloxías da información e a comunicación. O establecemento de criterios de selección da información proporcionada por diversas fontes segundo criterios de obxectividade e pertinencia, a distinción entre os aspectos relevantes e os que non o son, a relación e comparación de fontes ou a integración e a análise da información de forma crítica son algunhas das achegas fundamentais que se fan á adquisición desta competencia.

Por outra banda, a linguaxe non verbal que se utiliza en numerosas ocasións na comprensión da realidade contribúe ao coñecemento e interpretación de linguaxes icónicas, simbólicas e de representación. É o caso, en especial, da linguaxe cartográfica e da imaxe.

O peso que ten a información nesta materia singulariza as relacións existentes entre esta competencia e a competencia en comunicación lingüística, alén da utilización da linguaxe como vehículo de comunicación no proceso de ensino-aprendizaxe. Ademais, facilítase lograr habilidades para utilizar diferentes variantes do discurso, en especial, a descrición, a narración, a disertación e a argumentación e colabórase na adquisición de vocabulario cuxo carácter básico debería vir dado por aquelas palabras que, correspondendo ao vocabulario específico, deberan formar parte da linguaxe habitual do alumno ou daqueloutras que teñen un claro valor funcional na aprendizaxe da propia materia.

Contribúese tamén, en certo xeito, á adquisición da competencia matemática. O coñecemento dos aspectos cuantitativos e espaciais da realidade permite colaborar na súa adquisición naquela medida en que a materia incorpora operacións sinxelas, magnitudes, porcentaxes e proporcións, nocións de estatística básica, uso de escalas numéricas e gráficas, sistemas de referencia ou recoñecemento de formas xeométricas, así como criterios de medición, codificación numérica de informacións e a súa representación gráfica. A utilización de todas estas ferramentas na descrición e análise da realidade social amplían o conxunto de situacións en que os alumnos perciben a súa aplicabilidade e, con iso, fan máis funcionais as aprendizaxes asociadas á competencia matemática.

A competencia para aprender a aprender supón ter ferramentas que faciliten a aprendizaxe, pero tamén ter unha visión estratéxica dos problemas e saber prever e adaptarse aos cambios que se producen cunha visión positiva. A todo iso contribúese, desde as posibilidades que ofrece aplicar razoamentos de distinto tipo, buscar explicacións multicausais e predicir efectos dos fenómenos sociais e desde as posibilidades que ofrece proporcionar coñecementos das fontes de información e da súa utilización mediante a recollida e clasificación da información obtida por diversos medios e sempre que se realice a súa análise. Tamén se contribúe cando se favorece o desenvolvemento de estratexias para pensar, para organizar, memorizar e recuperar información, tales como resumos, esquemas ou mapas conceptuais.

Para que esta materia contribúa á autonomía e iniciativa persoal é necesario favorecer o desenvolvemento de iniciativas de planificación e execución, así como procesos de toma de decisións, presentes máis claramente na realización de debates e de traballos individuais ou en grupo xa

que implica idear, analizar, planificar, actuar, revisar o feito, comparar os obxectivos previstos cos alcanzados e extraer conclusións.

Obxectivos

O ensino das ciencias sociais, xeografía e historia nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Identificar os procesos e mecanismos que rexen os feitos sociais e as interrelacións entre feitos políticos, económicos e culturais e utilizar este coñecemento para comprender a pluralidade de causas que explican a evolución das sociedades actuais, o papel que homes e mulleres desempeñan nelas e os seus problemas máis relevantes.

2. Identificar, localizar e analizar, a diferentes escalas, os elementos básicos que caracterizan o medio físico, as interaccións que se dan entre eles e as que os grupos humanos establecen na utilización do espazo e dos seus recursos, valorando as consecuencias de tipo económico, social, cultural, político e ambiental.

3. Comprender o territorio como o resultado da interacción das sociedades sobre o medio en que se desenvolven e ao cal organizan.

4. Identificar, localizar e comprender as características básicas da diversidade xeográfica do mundo e das grandes áreas xeoeconómicas, así como os trazos físicos e humanos de Europa e España.

5. Identificar e localizar no tempo e no espazo os procesos e acontecementos históricos relevantes da historia do mundo, de Europa e de España para adquirir unha perspectiva global da evolución da humanidade e elaborar unha interpretación desta que facilite a comprensión da pluralidade de comunidades sociais a que se pertence.

6. Valorar a diversidade cultural manifestando actitudes de respecto e tolerancia cara a outras culturas e cara a opinións que non coinciden coas propias, sen renunciar por iso a un xuízo sobre elas.

7. Comprender os elementos técnicos básicos que caracterizan as manifestacións artísticas na súa realidade social e cultural para valorar e respectar o patrimonio natural, histórico, cultural e artístico, asumindo a responsabilidade que supón a súa conservación e apreciándoo como recurso para o enriquecemento individual e colectivo.

8. Adquirir e empregar o vocabulario específico que achegan as ciencias sociais para que a súa incorporación ao vocabulario habitual aumente a precisión no uso da linguaxe e mellore a comunicación.

9. Buscar, seleccionar, comprender e relacionar información verbal, gráfica, icónica, estatística e cartográfica, procedente de fontes diversas, incluída a que proporciona o ámbito físico e social, os medios de comunicación e as tecnoloxías da información, tratada de acordo co fin perseguido e comunicala aos demais de xeito organizado e intelixible.

10. Realizar tarefas en grupo e participar en debates cunha actitude construtiva, crítica e tolerante, fundamentando axeitadamente as opinións e valorando o diálogo como unha vía necesaria para a solución dos problemas humanos e sociais.

11. Coñecer o funcionamento das sociedades democráticas, apreciando os seus valores e bases fundamentais, así como os dereitos e liberdades como un logro irrenunciable e unha condición necesaria para a paz, denunciando actitudes e situacións discriminatorias e inxustas e amosándose solidario cos pobos, grupos sociais e persoas privados dos seus dereitos ou dos recursos económicos necesarios.

PRIMEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Lectura e interpretación de imaxes e mapas de diferentes escalas e características. Percepción da realidade xeo-

gráfica mediante a observación directa ou indirecta. Interpretación de gráficos e elaboración destes a partir de datos.

Obtención de información de fontes diversas (iconográficas, arqueolóxicas, escritas, proporcionadas polas tecnoloxías da información, etc.) e elaboración escrita da información obtida.

Localización no tempo e no espazo dos períodos, culturas e civilizacións e acontecementos históricos. Representación gráfica de secuencias temporais.

Identificación de causas e consecuencias dos feitos históricos e dos procesos de evolución e cambio relacionándoos cos factores que os orixinaron.

Coñecemento dos elementos básicos que caracterizan as manifestacións artísticas máis relevantes, contextualizándoos na súa época. Valoración da herdanza cultural e do patrimonio artístico como riqueza que hai que preservar e colaborar na súa conservación.

Bloque 2. ATerra e os medios naturais.

A representación da terra. Aplicación de técnicas de orientación e localización xeográfica.

Caracterización dos principais medios naturais, identificando os compoñentes básicos do relevo, os climas, as augas e a vexetación; comprensión das interaccións que manteñen. Observación e interpretación de imaxes representativas destes. Valoración da diversidade como riqueza que hai que conservar.

Localización no mapa e caracterización de continentes, océanos, mares, unidades do relevo e ríos no mundo, en Europa e en España. Localización e caracterización dos principais medios naturais, con especial atención ao territorio español e europeo.

Os grupos humanos e a utilización do medio: análise das súas interaccións. Riscos naturais. Estudo dalgún problema ambiental como, por exemplo, a acción humana sobre a vexetación, o problema da auga ou o cambio climático. Toma de conciencia das posibilidades que o medio ofrece e disposición favorable para contribuír ao mantemento da biodiversidade e a un desenvolvemento sustentable.

Bloque 3. Sociedades prehistóricas, primeiras civilizacións e idade antiga.

Cazadores e recolectores. Cambios producidos pola revolución neolítica. Aspectos significativos da Prehistoria no territorio español actual.

As primeiras civilizacións urbanas.

O mundo clásico: Grecia e Roma. A democracia ateniense. As formas de organización económica, administrativa e política romanas. Hispania romana: romanización. A cidade e a forma de vida urbana. Achea da cultura e a arte clásica.

Orixe e expansión do Cristianismo. Fin do Imperio romano e fraccionamento da unidade mediterránea.

Criterios de avaliación

1. Localizar lugares ou espazos nun mapa utilizando datos de coordenadas xeográficas e obter información sobre o espazo representado a partir da lenda e da simboloxía, comunicando as conclusións de forma oral ou escrita.

Con este criterio trátase de comprobar que se é capaz de identificar as liñas básicas do sistema de orientación xeográfica (meridianos, paralelos e liñas básicas imaxinarias) e situar lugares no mapa mediante a lonxitude e a latitude. Así mesmo, permíte avaliar se se sabe descodificar información simbólica e interpretala para describir o contido da información expresada nun mapa.

2. Localizar nun mapa os elementos básicos que configuran o medio físico mundial, de Europa e de España (océanos e mares, continentes, unidades de relevo e ríos) caracterizando os trazos que predominan nun espazo concreto.

Con este criterio trátase de avaliar que se coñece o mapa físico do mundo e de Europa nos seus trazos básicos e particularmente o de España, que se localizan espacialmente os seus elementos e que se é capaz de expresar aqueles que predominan en cada territorio.

3. Comparar os trazos físicos máis destacados (relevo, clima, augas e elementos bioxeográficos) que configuran os grandes medios naturais do planeta, con especial referencia a España, localizándoos no espazo representado e relacionándoos coas posibilidades que ofrecen aos grupos humanos.

Trátase de avaliar se se é capaz de recoñecer e localizar no espazo os principais medios naturais de España e do mundo, de caracterizalos e distinguilos en función da interacción dos trazos físicos predominantes que conforman paisaxes xeográficas diferenciadas, relacionándoas coas formas de vida que posibilitan.

4. Identificar e explicar algúns exemplos dos impactos que a acción humana ten sobre o medio natural, analizando as súas causas e efectos, e achegando medidas e condutas que serían necesarias para limitalos.

Con este criterio trátase de avaliar se se coñecen algúns problemas ambientais relevantes, en especial, os máis directamente relacionados coas características do medio natural (escaseza de auga, perda de bosques, cambio climático, etc.), se os relaciona coas súas causas e os seus posibles efectos, así como se é capaz de expoñer accións que poden contribuír á súa mellora, a través da ciencia, a tecnoloxía, o consumo responsable, etc.

5. Utilizar as convencións e unidades cronolóxicas e as nocións de evolución e cambio aplicándoas aos feitos e procesos da prehistoria e historia antiga do mundo e da Península Ibérica.

Con este criterio trátase de avaliar se se usa a periodización e datación correcta como referencia temporal na localización de feitos e procesos históricos, e se se ten capacidade para identificar, en procesos referidos ás sociedades na Prehistoria e a Idade Antiga, elementos de permanencia e de cambio.

6. Identificar e expoñer os cambios que supuxo a revolución neolítica na evolución da humanidade e valorar a súa importancia e as súas consecuencias ao comparalos cos elementos que conformaron as sociedades depredadoras.

Con este criterio trátase de comprobar que se identifican os elementos básicos que conformaron as principais sociedades depredadoras e os cambios radicais que acompañaron a revolución neolítica constatando as consecuencias que esta tivo na evolución da humanidade. Tamén se debe valorar na exposición a corrección na linguaxe e a utilización dun vocabulario básico axeitado.

7. Diferenciar os trazos máis relevantes que caracterizan algunha das primeiras civilizacións urbanas e a civilización grega, identificando os elementos orixinais desta última e valorando aspectos significativos da súa achega á civilización occidental.

Con este criterio trátase de comprobar que se é capaz de localizar no tempo e no espazo as civilizacións de Exipto ou Mesopotamia e Grecia e caracterizar os elementos básicos que as conformaron e as diferenzas existentes na súa organización política, económica e social. Así mesmo trátase de comprobar se se recoñecen no mundo actual e no patrimonio cultural e artístico elementos relevantes da achega de Grecia á configuración da civilización occidental.

8. Caracterizar os trazos da organización política, económica e social da civilización romana valorando a transcendencia da romanización en Hispania e a pervivencia do seu legado no noso país, analizando algunhas das súas achegas máis representativas.

Con este criterio trátase de avaliar o coñecemento dos trazos da civilización romana, con especial atención á organización político-social e económica, recoñecendo a pertenza de Hispania á unidade do mundo mediterráneo creada por Roma e identificando no patrimonio artístico e noutros

trazos culturais actuais o legado da civilización romana no noso país.

9. Realizar unha lectura comprensiva de fontes de información escrita de contido xeográfico ou histórico e comunicar a información obtida de forma correcta por escrito.

Con este criterio trátase de avaliar que se fai unha lectura comprensiva de diferentes fontes de información escrita utilizadas no estudo da materia, obtendo as ideas principais que conteñen e relacionándoas con outras para formar esquemas explicativos, sendo capaz de comunicar a información obtida utilizando correctamente a expresión escrita e o vocabulario.

SEGUNDO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns

Localización no tempo e no espazo de períodos e acontecementos históricos. Nocións de simultaneidade e evolución. Representación gráfica de secuencias temporais.

Recoñecemento de causas e consecuencias nos feitos e procesos históricos distinguindo a súa natureza. Identificación da multiplicidade causal nos feitos sociais. Valoración do papel dos homes e das mulleres como suxeitos da historia.

Busca, obtención e selección de información do contorno, de fontes escritas, iconográficas, gráficas, audiovisuais e proporcionadas polas tecnoloxías da información. Elaboración escrita da información obtida. Transformación de información estatística en gráficos.

Recoñecemento de elementos básicos que caracterizan os estilos artísticos e interpretación de obras significativas considerando o seu contexto. Valoración da herdanza cultural e do patrimonio artístico como riqueza que hai que preservar e colaborar na súa conservación.

Análise dalgún aspecto da época medieval ou moderna relacionado cun feito ou situación relevante da actualidade.

Bloque 2. Poboación e sociedade.

A poboación. Distribución. Aplicación dos conceptos básicos de demografía á comprensión dos comportamentos demográficos actuais, análise e valoración das súas consecuencias no mundo e en España. Lectura e interpretación de datos e gráficos demográficos.

As sociedades actuais. Estrutura e diversidade. Desigualdades e conflitos. Caracterización da sociedade europea e española. Inmigración e integración. Análise e valoración relativa das diferenzas culturais.

A vida no espazo urbano. Urbanización do territorio no mundo actual e xerarquía urbana. Funcións e identificación espacial da estrutura urbana. Problemas urbanos. As cidades españolas.

Bloque 3. As sociedades preindustriais.

A sociedade medieval. Orixe e expansión do Islam. A sociedade, a economía e o poder na Europa feudal. O rexurdir da cidade e o intercambio comercial. A cultura e a arte medieval, o papel da Igrexa.

A Península Ibérica na Idade Media. Al-Andalus e os reinos cristiáns. A forma de vida nas cidades cristiás e musulmás.

Características do Estado Moderno en Europa.

Evolución política e económica da Península Ibérica na época moderna. A monarquía hispánica e a colonización de América.

Arte e cultura na época moderna.

Criterios de avaliación

1. Describir os factores que condicionan os comportamentos demográficos coñecendo e utilizando os conceptos básicos da demografía para a súa análise, caracterizando as

tendencias predominantes e aplicando este coñecemento á análise do actual réxime demográfico español e as súas consecuencias.

Con este criterio preténdese avaliar se se coñece e se é capaz de expresar, utilizando o vocabulario xeográfico axeitado, as tendencias do crecemento e as súas causas utilizando estes coñecementos para explicar os contrastes, problemas e perspectivas que actualmente existen no mundo e en España: envellecemento, inmigración etc.

2. Identificar os trazos característicos da sociedade española actual distinguindo a variedade de grupos sociais que a configuran, o aumento da diversidade que xera a inmigración, recoñecendo a súa pertenza ao mundo occidental e expoñendo algunha situación que reflecta desigualdade social.

Con este criterio trátase de avaliar se se coñecen os trazos actuais da organización social en España identificando os cambios producidos nos últimos tempos (na familia, na orixe ou procedencia dos seus habitantes, na mobilidade social, nos valores, etc.), se recoñecen neles características comúns das sociedades desenvolvidas occidentais e se identifican algunhas evidencias de desigualdade ou discriminación debidas á orixe ou á pertenza a un grupo social.

3. Analizar o crecemento das áreas urbanas, a diferenciación funcional do espazo urbano e algún dos problemas que se lles formulan aos seus habitantes, aplicando este coñecemento a exemplos de cidades españolas.

Con este criterio trátase de avaliar que se coñecen as causas que provocan o aumento da poboación urbana e o crecemento das cidades. Trátase tamén de avaliar, a través dalgún exemplo español, se se identifican as diferentes funcións do espazo urbano e se propoñen medidas que contribúan a mellorar algúns dos problemas que presenta a vida na cidade.

4. Describir os trazos sociais, económicos, políticos, relixiosos, culturais e artísticos que caracterizan a Europa feudal a partir das funcións desempeñadas polos diferentes estamentos sociais e recoñecer a súa evolución até a aparición do Estado moderno.

Con este criterio trátase de comprobar se se recoñecen os elementos básicos que caracterizan a economía feudal, o papel social de distintos estamentos e as relacións entre señores e campesiños, identificando os cambios sociais, culturais e artísticos que introduce o renacemento das cidades e o fortalecemento progresivo da autoridade monárquica até a aparición do Estado moderno.

5. Situar no tempo e no espazo as diversas unidades políticas que coexistiron na Península Ibérica durante a Idade Media, distinguindo as súas peculiaridades e recoñecendo na España actual exemplos da pervivencia do seu legado cultural e artístico.

Preténdese avaliar que se identifican as distintas etapas na formación e consolidación dos reinos cristiáns e de Al-Andalus, as características políticas, económicas e culturais fundamentais e recoñécese a súa achega cultural e artística a partir da análise dalgúns obras relevantes e, en particular, a pervivencia nas cidades de orixe cristiá e musulmá.

6. Distinguir os principais momentos na formación do Estado moderno destacando as características máis relevantes da monarquía hispánica e do imperio colonial español.

Este criterio trata de comprobar que se identifican as distintas etapas da monarquía hispánica e as súas características políticas, como son a unión dinástica dos Reis Católicos, o imperio europeo de Carlos V e o imperio hispánico de Felipe II, así como o relevo na hexemonía europea, recoñecendo a importancia económica e política, para España e para América, do Descubrimento e a formación do imperio colonial español.

7. Identificar as características básicas que dan lugar aos principais estilos artísticos da Idade Media e a Idade Moderna, contextualizándoas na etapa en que tiveron a súa

orixe e aplicar este coñecemento á análise dalgunhas obras de arte relevantes e representativas destes.

Trátase de comprobar que se diferencian os elementos básicos dos estilos artísticos medievais (Románico, Gótico, arte islámica), do Renacemento e do Barroco e se aplica este coñecemento á análise de obras relevantes recoñecendo a significación dalgúns autores españois, particularmente do Século de Ouro.

8. Realizar de forma individual e en grupo, con axuda do profesor, un traballo sinxelo de carácter descritivo sobre algún feito ou tema, utilizando fontes diversas (observación, prensa, bibliografía, páxinas web, etc.), seleccionando a información pertinente, integrándoa nun esquema ou guión e comunicando os resultados do estudo con corrección e co vocabulario axeitado.

Este criterio trata de avaliar en que medida o alumno é capaz de planificar e realizar un pequeno traballo de síntese ou indagación, selecciona información pertinente en función do obxectivo proposto, organiza axeitadamente e presenta as conclusións correctamente. Por outra banda, permite comprobar se asume con responsabilidade as súas tarefas, particularmente as que lle corresponden como membro dun grupo.

TERCEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Obtención e procesamento de información, explícita e implícita, a partir da percepción das paisaxes xeográficas do contorno ou de imaxes, de fontes orais e de documentos visuais, cartográficos e estatísticos, incluídos os proporcionados polas tecnoloxías da información e da comunicación. Comunicación oral ou escrita da información obtida.

Realización de debates, análise de casos ou resolución de problemas sobre algunha cuestión de actualidade servíndose, entre outras, das fontes de información que proporcionan os medios de comunicación, valorando criticamente informacións distintas sobre un mesmo feito, fundamentando as opinións, argumentando as propostas, respectando as dos demais e utilizando o vocabulario xeográfico axeitado.

Realización de traballos de síntese ou de indagación, utilizando información de fontes variadas e presentación correcta destes, combinando diferentes formas de expresión, incluídas as posibilidades que proporcionan as tecnoloxías da información e a comunicación.

Bloque 2. Actividade económica e espazo xeográfico.

A actividade económica. Necesidades humanas e recursos económicos. Conceptos, axentes e institucións básicas que interveñen na economía de mercado e a súa relación coas unidades familiares. Cambios no mundo do traballo.

As actividades agrarias e as transformacións no mundo rural. A actividade pesqueira e a utilización do mar. A actividade e os espazos industriais. Diversidade e importancia dos servizos na economía actual. Toma de conciencia do carácter esgotable dos recursos, da necesidade de racionalizar o seu consumo e do impacto da actividade económica no espazo.

Localización e caracterización das principais zonas e focos de actividade económica, con especial referencia ao territorio español e europeo. Observación e identificación das paisaxes xeográficas resultantes.

Bloque 3. Organización política e espazo xeográfico.

A organización política das sociedades. Diferentes tipos de réximes políticos. Identificación dos principios e institucións dos réximes democráticos.

A organización política e administrativa de España. A diversidade xeográfica. Desequilibrios rexionais.

O espazo xeográfico europeo. Organización política e administrativa da Unión Europea. Funcionamento das institucións.

Localización e caracterización dos grandes ámbitos xeopolíticos, económicos e culturais do mundo.

Bloque 4. Transformacións e desequilibrios no mundo actual.

Interdependencia e globalización.

Desenvolvemento humano desigual. Actitude crítica fronte á desigual repartición do desenvolvemento e rexeitamento das desigualdades entre as persoas e os pobos do mundo. Políticas de cooperación.

Tendencias e consecuencias dos desprazamentos de poboación no mundo actual. Análise da situación en España e en Europa.

Riscos e problemas ambientais. Medidas correctoras e políticas de sustentabilidade. Disposición favorable para contribuír, individual e colectivamente, á racionalización no consumo e ao desenvolvemento humano de forma equitativa e sustentable.

Criterios de avaliación

1. Identificar os principais axentes e institucións económicas así como as funcións que desempeñan no marco dunha economía cada vez máis interdependente, e aplicar este coñecemento á análise e valoración dalgunhas realidades económicas actuais.

Con este criterio preténdese avaliar se se coñece o funcionamento básico da economía a través do papel que cumpren os distintos axentes e institucións económicas e se dispoñen, polo tanto, das claves imprescindibles para analizar algúns dos feitos e problemas económicos que lles afectan directamente a eles ou ás súas familias (inflación, custo da vida, mercado laboral, consumo, etc.) ou que caracterizan a actual globalización da economía (espazo financeiro e económico único, extensión do sistema capitalista, etc.).

2. Caracterizar os principais sistemas de explotación agraria existentes no mundo, localizando algúns exemplos representativos destes, e utilizar esa caracterización para analizar algúns problemas da agricultura española.

Este criterio trata de avaliar se os alumnos saben recoñecer os trazos dos principais sistemas agrarios e as novas técnicas industriais aplicadas á agricultura. Trata así mesmo de comprobar se utilizan estes conceptos ao analizar situacións concretas que ilustren os problemas máis destacados da agricultura actual e en particular da agricultura española no marco do mercado europeo.

3. Describir as transformacións que nos campos das tecnoloxías, a organización empresarial e a localización se están a producir nas actividades, espazos e paisaxes industriais, localizando e caracterizando os principais centros de produción no mundo e en España e analizando as relacións de intercambio que se establecen entre países e zonas.

Trátase de avaliar que se coñecen os principais tipos de industrias, se identifican as actuais formas de produción e as novas paisaxes industriais e se localizan as zonas produtoras de enerxía e bens industriais máis destacados, recoñecendo as correntes de intercambio que xera a produción e o consumo.

4. Identificar o desenvolvemento e a transformación recente das actividades terciarias, para entender os cambios que se están a producir, tanto nas relacións económicas como sociais.

Con este criterio trátase de avaliar que se coñece o progresivo desenvolvemento e predominio das actividades de servizos na economía actual, así como o papel que teñen os transportes e as comunicacións, utilizando este coñecemento para explicar o aumento da poboación urbana e o crecemento das cidades.

5. Identificar e localizar no mapa de España as comunidades autónomas e as súas capitais, os estados de Europa e

os principais países e áreas xeoeconómicas e culturais do mundo reconecendo a organización territorial os trazos básicos da estrutura e organización político-administrativa do Estado español e a súa pertenza á Unión Europea.

Este criterio pretende avaliar a localización, nos seus respectivos mapas políticos, das comunidades autónomas españolas, os estados europeos e os grandes países e áreas xeoeconómicas do mundo, identificando os trazos e institucións que rexen o ordenamento territorial de España, así como a súa participación nas institucións da Unión Europea.

6. Describir os trazos xeográficos comúns e diversos que caracterizan o espazo xeográfico español e explicar o papel que xogan os principais centros de actividade económica e os grandes eixes de comunicación como organizadores do espazo e como a súa localización se relaciona cos contrastes rexionais.

Con este criterio preténdese avaliar que se recoñecen os trazos físicos e humanos básicos do territorio español e se ten unha representación clara dos centros económicos e da rede principal de comunicacións e se sabe explicar que nesa organización hai rexións e áreas territoriais diferenciadas.

7. Analizar indicadores socioeconómicos de diferentes países e utilizar ese coñecemento para recoñecer desequilibrios territoriais na distribución dos recursos, explicando algunhas das súas consecuencias e mostrando sensibilidade ante as desigualdades.

Con este criterio trátase de avaliar que se sabe extraer e comprender a información proporcionada por datos numéricos expoñendo as súas conclusións e se utiliza a devandita información para identificar situacións diferenciadas no grao de desenvolvemento dos países. Ademais, trátase de avaliar se se deducen algunhas consecuencias das devanditas diferenzas, en particular, as relacións de dependencia que xeran, mostrando nas súas opinións rexeitamento cara ás desigualdades.

8. Analizar a situación española como exemplo representativo das tendencias migratorias na actualidade identificando as súas causas e relacionándoas co proceso de globalización e de integración económica que se está a producir, así como identificando as consecuencias tanto para o país receptor coma para os países emisores e manifestando actitudes de solidariedade no axuízamento deste fenómeno.

Con este criterio preténdese avaliar que se saben utilizar os coñecementos sobre as tendencias do crecemento demográfico e de desenvolvemento económico para explicar as tendencias migratorias predominantes no mundo actual, en particular, o carácter da inmigración como un fenómeno estrutural das sociedades europeas e española, analizando un exemplo representativo próximo á experiencia do alumnado, e emitindo un xuízo razoado sobre as múltiples consecuencias que comportan.

9. Describir algún caso que mostre as consecuencias ambientais das actividades económicas e os comportamentos individuais, discriminando as formas de desenvolvemento sustentable das que son nocivas para o ambiente e achegando algún exemplo dos acordos e políticas internacionais para frear a súa deterioración.

Con este criterio trátase de comprobar que se tomou conciencia dos problemas que a ocupación e explotación do espazo poden xerar no ambiente e se coñecen formulacións e políticas de defensa do ambiente, suxerindo actuacións e políticas concretas que melloran a calidade ambiental e colaboran na busca dun desenvolvemento sustentable.

10. Utilizar fontes diversas (gráficos, esbozos, mapas temáticos, bases de datos, imaxes, fontes escritas) para obter, relacionar e procesar información sobre feitos sociais e comunicar as conclusións de forma organizada e intelixible empregando para iso as posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e a comunicación.

Este criterio avalía o manexo correcto dos instrumentos gráficos e cartográficos, así como a lectura e interpretación

de gráficos e mapas temáticos, dunha dificultade similar ou inferior á habitual nos medios de comunicación. Trátase igualmente de comprobar se se utilizan na presentación das conclusións as posibilidades que proporciona un procesador de textos ou unha presentación, por exemplo.

11. Utilizar con rigor a información obtida de fontes diversas e expoñer opinións razoadas ao participar en debates sobre cuestións de actualidade próximas á vida do alumno manifestando actitudes de solidariedade.

Este criterio permite comprobar a sensibilidade ante problemas do mundo actual, tales como a existencia de colectivos desfavorecidos, situacións de discriminación, deterioración ambiental, mercado de traballo, pautas do consumo, etc., que se abordan con rigor e con actitude solidaria. Por outra banda, permite avaliar o uso axeitado da linguaxe oral e da argumentación, así como a aceptación das normas que rexen o diálogo e a intervención en grupo.

CUARTO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Localización no tempo e no espazo dos acontecementos e procesos históricos máis relevantes. Identificación dos factores que interveñen nos procesos de cambio histórico, diferenciación de causas e consecuencias e valoración do papel dos homes e das mulleres, individual e colectivamente, como suxeitos da historia.

Identificación dos compoñentes económicos, sociais, políticos, culturais, que interveñen nos procesos históricos e comprensión das interrelacións que se dan entre eles.

Busca, selección e obtención de información de fontes documentais, obtida segundo criterios de obxectividade e pertinencia, diferenciando os feitos das opinións e as fontes primarias das secundarias. Contraste de informacións contradictorias e/ou complementarias a propósito dun mesmo feito ou situación. Análise e traballo con textos históricos de especial relevancia.

Análise de feitos ou situacións relevantes da actualidade con indagación dos seus antecedentes históricos e das circunstancias que os condicionan.

Valoración dos dereitos humanos e rexeitamento de calquera forma de inxustiza, discriminación, dominio ou xenocidio. Asunción dunha visión crítica cara ás situacións inxustas e valoración do diálogo e da busca da paz na resolución dos conflitos.

Recoñecemento dos elementos básicos que configuran os principais estilos ou artistas relevantes da época contemporánea, contextualizándoos na súa época e interpretación de obras artísticas significativas. Aplicación deste coñecemento á análise dalgunhas obras relevantes.

Bloque 2. Bases históricas da sociedade actual.

Transformacións políticas e económicas na Europa do Antigo Réxime. O Estado absoluto. Ilustración. Reformismo borbónico en España.

Transformacións políticas e socioeconómicas no século XIX. Revolución industrial. Revolucións políticas e cambios sociais. Formas de vida na cidade industrial.

Crise do Antigo Réxime e construción do Estado liberal na España do século XIX.

Grandes cambios e conflitos na primeira metade do XX. Imperialismo, guerra e revolución social.

Transformacións na España do século XX: crise do Estado liberal; a II República; Guerra Civil; Franquismo.

Arte e cultura na época contemporánea.

Bloque 3. O mundo actual.

A orde política e económica mundial na segunda metade do século XX: bloques de poder e modelos socioeconómicos. O papel dos organismos internacionais.

Transición política e configuración do Estado democrático en España.

Proceso de construción da Unión Europea. España e a Unión Europea hoxe.

Cambios nas sociedades actuais. Os novos movementos sociais e culturais. Os medios de comunicación e a súa influencia.

Globalización e novos centros de poder.

Focos de tensión e perspectivas no mundo actual.

Criterios de avaliación

1. Situar no tempo e no espazo os períodos e feitos transcendentales e procesos históricos relevantes que se estudan neste curso identificando o tempo histórico no mundo, en Europa e en España, aplicando as convencións e conceptos habituais no estudo da Historia.

Trátase de avaliar que se coñecen as principais etapas e períodos cronolóxicos e se é capaz de comprender as nocións de simultaneidade e cambio e os momentos e procesos que caracterizan o tránsito dunhas etapas a outras, aplicando estas nocións á evolución histórica desde o século XVIII até o mundo actual.

2. Identificar as causas e consecuencias de feitos e procesos históricos significativos establecendo conexións entre elas e recoñecendo a causalidade múltiple que comportan os feitos sociais.

Con este criterio trátase de comprobar que se é capaz de explicar os factores que inflúen nun feito ou proceso histórico significativo recoñecendo a natureza, xerarquización e interrelación das causas así como as súas consecuencias a curto e longo prazo.

3. Enumerar as transformacións que se producen en Europa no século XVIII, tomando como referencia as características sociais, económicas e políticas do Antigo Réxime, e explicar os trazos propios do reformismo borbónico en España.

Con este criterio trátase de comprobar, partindo do coñecemento dos trazos xerais da sociedade no Antigo Réxime que se recoñecen os cambios que se producen no século XVIII, describindo o carácter centralizador e reformista propio do despotismo ilustrado en España.

4. Identificar os trazos fundamentais dos procesos de industrialización e modernización económica e das revolucións liberais burguesas, valorando os cambios económicos, sociais e políticos que supuxeron, identificando as peculiaridades destes procesos en España.

Este criterio pretende avaliar que se recoñecen os cambios que a revolución industrial introduciu en produción e os diferentes ritmos de implantación en territorio europeo, así como as transformacións sociais que dela se derivan. Así mesmo, permite comprobar se se coñecen as bases políticas das revolucións liberais burguesas e se se identifican e se sabe explicar os trazos propios destes procesos en España.

5. Explicar as razóns do poder político e económico dos países europeos na segunda metade do século XIX identificando os conflitos e problemas que caracterizan estes anos, tanto no ámbito internacional coma no interior dos estados, especialmente os relacionados coa expansión colonial e coas tensións sociais e políticas.

Trátase de avaliar que se coñecen os acontecementos máis relevantes que explican o protagonismo de Europa durante a época do Imperialismo, pero tamén as consecuencias desta expansión colonial no ámbito das relacións internacionais e nos propios países.

6. Identificar e caracterizar as distintas etapas da evolución política e económica de España durante o século XX e os avances e retrocesos até lograr a modernización económica, a consolidación do sistema democrático e a pertenza á Unión Europea.

Este criterio trata de avaliar se se recoñece a crise da monarquía parlamentaria, as políticas reformistas empen-

das durante a Segunda República, o Franquismo, o desenvolvemento económico e a transición política até a Constitución de 1978 e a consolidación do Estado democrático, no marco da pertenza de España á Unión Europea.

7. Caracterizar e situar no tempo e no espazo as grandes transformacións e conflitos mundiais que tiveron lugar no século XX e aplicar este coñecemento á comprensión dalgúns dos problemas internacionais máis destacados da actualidade.

Mediante este criterio preténdese valorar que se identifican os principais acontecementos no panorama internacional do século XX, como son as revolucións socialistas, as guerras mundiais e a independencia das colonias, co fin de comprender mellor a realidade internacional presente. Será de interese comprobar a capacidade de analizar algúns problemas internacionais actuais á luz dos acontecementos citados.

8. Realizar traballos individuais e en grupo sobre algún foco de tensión política ou social no mundo actual, indagando os seus antecedentes históricos, analizando as causas e formulando posibles desenlaces, utilizando fontes de información, pertinentes, incluídas algunhas que ofrezan interpretacións diferentes ou complementarias dun mesmo feito.

Con este criterio trátase de avaliar a capacidade do alumno para abordar, asesorado polo profesor, o estudo dunha situación do mundo en que vive, buscando os antecedentes e causas que a orixinan e aplicando os seus coñecementos para formular con lóxica as súas posibles consecuencias. Trátase, tamén de comprobar a iniciativa para planificar o traballo, acceder con certa autonomía a diversas fontes de información, analizar e organizar esta e presentar as conclusións de xeito claro utilizando para iso, se é o caso, as posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e a comunicación.

Educación física

O desenvolvemento harmónico e integral do ser humano leva consigo ineludiblemente a inclusión na formación dos mozos daquelas ensinanzas que potencian o desenvolvemento das capacidades e habilidades motoras, afondando no significado que adquiren no comportamento humano, e asumindo determinadas actitudes relativas ao corpo e ao movemento.

A materia de educación física na educación secundaria obrigatoria debe contribuír non só a desenvolver as capacidades instrumentais e a xerar hábitos de práctica continuada da actividade física, senón que, ademais, debe vincular a unha escala de valores, actitudes e normas, e ao coñecemento dos efectos que ten sobre o desenvolvemento persoal, contribuíndo desta forma ao logro dos obxectivos xerais da etapa.

O enfoque desta materia ten un carácter integrador e inclúe unha multiplicidade de funcións: cognitivas, expresivas, comunicativas e de benestar. Por unha parte, o movemento é un dos instrumentos cognitivos fundamentais da persoa, tanto para coñecerse a si mesma como para explorar e estruturar o seu contorno inmediato. Por medio da organización das súas percepcións senso-motoras, toma conciencia do propio corpo e do mundo que o rodea, pero ademais, mediante o movemento, mellórase a propia capacidade motora en diferentes situacións e para distintos fins e actividades, permitindo mesmo demostrar destrezas e superar dificultades.

Por outro lado, en tanto que a persoa utiliza o seu corpo e o seu movemento corporal para relacionarse cos demais, non só no xogo e o deporte, senón en xeral en toda clase de actividades físicas, a materia favorece a consideración de ambos os dous como instrumentos de comunicación, relación e expresión.

Igualmente, a través do exercicio físico contribúese á conservación e mellora da saúde e o estado físico, á preven-

ción de determinadas enfermidades e disfuncións e ao equilibrio psíquico, na medida en que as persoas, a través deste liberan tensións, realizan actividades de ocio, e gozan do seu propio movemento e da súa eficacia corporal. Todo iso resulta mesmo máis necesario dado o seu papel para compensar as restricións do medio e o sedentarismo habitual da sociedade actual. A materia de educación física actúa neste sentido como factor de prevención de primeira orde.

O corpo e o movemento son, polo tanto, os eixes básicos en que se centra a acción educativa nesta materia. Trátase, por un lado, da educación do corpo e o movemento no sentido da mellora das calidades físicas e motrices e con iso da consolidación de hábitos saudables. E por outro, da educación a través do corpo e o movemento para adquirir competencias de carácter afectivo e de relación, necesarias para a vida en sociedade.

Os contidos organízanse ao redor de catro grandes bloques: bloque 1, Condición física e saúde, bloque 2, Xogos e deportes, bloque 3, Expresión corporal e bloque 4, Actividades no medio natural.

O bloque Condición física e saúde agrupa contidos relativos á saúde física, hábitos de exercicio físico e de práctica deportiva que inciden no desenvolvemento das capacidades físicas do individuo para a mellora da súa calidade de vida e no emprego construtivo do tempo libre.

O bloque Xogos e deportes ten sentido na educación física polo seu carácter educativo, por ser un instrumento axeitado para a mellora das capacidades que pretende esta materia e porque supón actividades que fomentan a colaboración, a participación e o desenvolvemento de actitudes dirixidas cara á solidariedade, a cooperación e a non discriminación.

No bloque 3, Expresión corporal, áchanse incorporados os contidos destinados a aprender a expresar e a comunicar mediante o corpo, emocións, sentimentos e ideas a través de diferentes técnicas. A orientación lúdica e emocional facilita a súa utilización como fonte de desfrute e enriquecemento persoal.

Os contidos incluídos no bloque 4, Actividades no medio natural, constitúen unha oportunidade para que o alumnado interaccione directamente cun contorno que lle é coñecido e no cal se desenvolve boa parte da actividade física e valore a súa conservación mediante actividades sinxelas e seguras.

Os diferentes bloques, cuxa finalidade non é outra que a de estruturar os contidos da materia, presentan de forma integrada conceptos, procedementos e actitudes. A proposta de secuencia tende a conseguir unha progresiva autonomía por parte do alumnado que debería chegar ao finalizar a etapa a planificar de forma reflexiva a súa propia actividade física.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A materia de educación física contribúe de xeito directo e claro á consecución de dúas competencias básicas: a competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico e a competencia social e cidadá. O corpo humano constitúe unha peza clave na interrelación da persoa co contorno e a educación física está directamente comprometida coa adquisición do máximo estado de benestar físico, mental e social posible, nun ámbito saudable.

Respecto á competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico, esta materia proporciona coñecementos e destrezas sobre determinados hábitos saudables que acompañarán os mozos máis alá da etapa obrigatoria. Ademais, achega criterios para o mantemento e mellora da condición física, sobre todo daquelas calidades físicas asociadas á saúde: resistencia cardiovascular, forza-resistencia e flexibilidade. Por outra banda, colabora nun uso responsable do medio natural a través das actividades físicas realizadas na natureza.

A educación física formula situacións especialmente favorables á adquisición da competencia social e cidadá. As actividades físicas, propias desta materia, son un medio eficaz para facilitar a integración e fomentar o respecto, á vez que contribúen ao desenvolvemento da cooperación, a igualdade e o traballo en equipo. A práctica e a organización das actividades deportivas colectivas exigen a integración nun proxecto común, e a aceptación das diferenzas e limitacións dos participantes, seguindo normas democráticas na organización do grupo e asumindo cada integrante as súas propias responsabilidades. O cumprimento das normas e regulamentos que rexen as actividades deportivas colaboran na aceptación dos códigos de conduta propios dunha sociedade.

A educación física axuda de forma destacable á consecución de autonomía e iniciativa persoal, fundamentalmente en dous sentidos. Por un lado, se se lle outorga protagonismo ao alumnado en aspectos de organización individual e colectiva de xornadas e actividades físicas e deportivas ou de ritmo, e en aspectos de planificación de actividades para a mellora da súa condición física. Por outro lado, faino na medida en que enfronta o alumnado a situacións en que debe manifestar autosuperación, perseveranza e actitude positiva ante tarefas de certa dificultade técnica ou na mellora do propio nivel de condición física, responsabilidade e honestidade na aplicación das regras e capacidade de aceptación dos diferentes niveis de condición física e de execución motora dentro do grupo.

Contribúe tamén á adquisición da competencia cultural e artística. Á apreciación e comprensión do feito cultural faino mediante o recoñecemento e a valoración das manifestacións culturais da motricidade humana, tales como os deportes, os xogos tradicionais, as actividades expresivas ou a danza e a súa consideración como parte do patrimonio cultural dos pobos. Á expresión de ideas ou sentimentos de forma creativa contribúe mediante a exploración e utilización das posibilidades e recursos expresivos do corpo e o movemento. Á adquisición de habilidades perceptivas, colabora especialmente desde as experiencias sensoriais e emocionais propias das actividades da expresión corporal. Por outro lado, o coñecemento das manifestacións lúdicas, deportivas e de expresión corporal propias doutras culturas axuda á adquisición dunha actitude aberta cara á diversidade cultural.

Noutro sentido, esta materia está comprometida coa adquisición dunha actitude aberta e respectuosa ante o fenómeno deportivo como espectáculo, mediante a análise e a reflexión crítica ante a violencia no deporte ou outras situacións contrarias á dignidade humana que nel se producen.

A educación física axuda á consecución da competencia para aprender a aprender ao ofrecer recursos para a planificación de determinadas actividades físicas a partir dun proceso de experimentación. Todo iso permite que o alumnado sexa capaz de regular a súa propia aprendizaxe e práctica da actividade física no seu tempo libre, de forma organizada e estruturada. Así mesmo, desenvolve habilidades para o traballo en equipo en diferentes actividades deportivas e expresivas colectivas e contribúe a adquirir aprendizaxes técnicas, estratéxicas e tácticas que son xeneralizables para varias actividades deportivas.

A adquisición da competencia en comunicación lingüística a materia contribúe, como o resto, ofrecendo unha variedade de intercambios comunicativos e a través do vocabulario específico que fornece.

Obxectivos

O ensino da educación física nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Coñecer os trazos que definen unha actividade física saudable e os efectos beneficiosos que esta ten para a saúde individual e colectiva.

2. Valorar a práctica habitual e sistemática de actividades físicas como medio para mellorar as condicións de saúde e calidade de vida.

3. Realizar tarefas dirixidas ao incremento das posibilidades de rendemento motor, á mellora da condición física para a saúde e ao perfeccionamento das funcións de axuste, dominio e control corporal, adoptando unha actitude de autoexigencia na súa execución.

4. Coñecer e consolidar hábitos saudables, técnicas básicas de respiración e relaxación como medio para reducir desequilibrios e aliviar tensións producidas na vida cotiá e na práctica físico-deportiva.

5. Planificar actividades que permitan satisfacer as necesidades en relación ás capacidades físicas e habilidades específicas a partir da valoración do nivel inicial.

6. Realizar actividades físico-deportivas no medio natural que teñan baixo impacto ambiental, contribuíndo á súa conservación.

7. Coñecer e realizar actividades deportivas e recreativas individuais, colectivas e de adversario, aplicando os fundamentos regulamentarios técnicos e tácticos en situacións de xogo, con progresiva autonomía na súa execución.

8. Mostrar habilidades e actitudes sociais de respecto, traballo en equipo e deportividade na participación en actividades, xogos e deportes, independentemente das diferenzas culturais, sociais e de habilidade.

9. Practicar e deseñar actividades expresivas con ou sen base musical, utilizando o corpo como medio de comunicación e expresión creativa.

10. Adoptar unha actitude crítica ante o tratamento do corpo, a actividade física e o deporte no contexto social.

PRIMEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Condición física e saúde.

O quecemento e o seu significado na práctica da actividade física.

Execución de xogos e exercicios apropiados para o quecemento.

Valoración do quecemento como hábito saudable ao inicio dunha actividade física.

Realización de actividades de baixa intensidade na finalización da actividade física.

Condición física. Calidades físicas relacionadas coa saúde.

Acondicionamento físico a través do desenvolvemento das calidades físicas relacionadas coa saúde.

Exercitación de posicións corporais adecuadas na práctica de actividades físicas e en situacións da vida cotiá.

Fortalecemento da musculatura de sostemento mediante exercicios de mobilidade articular e de relaxación.

Atención á hixiene corporal despois da práctica de actividade física.

Bloque 2. Xogos e deportes.

O deporte individual e colectivo como fenómeno social e cultural.

Execución de habilidades motoras vinculadas a accións deportivas.

Realización de xestos técnicos básicos e identificación de elementos regulamentarios dun deporte individual.

As fases do xogo nos deportes colectivos: concepto e obxectivos.

Realización de xogos e actividades en que prevalezan aspectos comúns dos deportes colectivos.

Aceptación do propio nivel de execución e disposición á súa mellora.

Valoración das actividades deportivas como unha forma de mellorar a saúde.

Respecto e aceptación das regras das actividades, xogos e deportes practicados.

Bloque 3. Expresión corporal.

O corpo expresivo: postura, xesto e movemento. Aplicación da conciencia corporal ás actividades expresivas.

Experimentación de actividades expresivas orientadas a favorecer unha dinámica positiva do grupo.

Combinación de distintos ritmos e manexo de diversos obxectos na realización de actividades expresivas.

Disposición favorable á desinhibición nas actividades de expresión corporal.

Bloque 4. Actividades no medio natural.

As actividades físico-deportivas no medio natural: terra, aire e auga.

Realización de percorridos a partir da identificación de sinais de rastrexo.

Aceptación e respecto das normas para a conservación do medio urbano e natural.

Criterios de avaliación

1. Recompilar actividades, xogos, estiramientos e exercicios de mobilidade articular apropiados para o quecemento e realizados na clase.

Comprobarase que o alumnado, unha vez que realizou na clase xogos e exercicios diversos para quecer, propostos polo profesorado, recolle en soporte escrito ou dixital exercicios que poden ser utilizados no quecemento de calquera actividade física.

2. Identificar os hábitos hixiénicos e posturais saudables relacionados coa actividade física e coa vida cotiá.

Preténdese analizar se o alumnado, durante a práctica de actividade física, identifica e leva a cabo determinados hábitos, como por exemplo usar a indumentaria axeitada, hidratarse durante a actividade ou atender á súa hixiene persoal despois das sesións. O alumnado, igualmente, deberá recoñecer as posturas axeitadas nas actividades físicas que se realicen e en accións da vida cotiá como estar sentado, levantar cargas ou transportar mochilas.

3. Incrementar as calidades físicas relacionadas coa saúde traballadas durante o curso respecto ao seu nivel inicial.

Con este criterio preténdese que o alumnado se mostre autoexigente no seu esforzo para mellorar os niveis das calidades físicas relacionadas coa saúde. Para a avaliación deberase ter en conta, sobre todo, a mellora respecto aos seus propios niveis iniciais nas capacidades de resistencia aeróbica, forza-resistencia e flexibilidade, e non só o resultado obtido.

4. Mellorar a execución dos aspectos técnicos fundamentais dun deporte individual, aceptando o nivel alcanzado.

Mediante este criterio avaliarase a progresión das capacidades coordinativas nas habilidades específicas dun deporte individual. Ademais, observarase se fai unha autoavaliación axustada do seu nivel de execución, e se é capaz de resolver con eficacia os problemas motores formulados.

5. Realizar a acción motora oportuna en función da fase de xogo que se desenvolva, ataque ou defensa, no xogo ou deporte colectivo proposto.

O alumnado deberá demostrar que en situacións de ataque intenta conservar o balón, avanzar e conseguir a marca, seleccionando as accións técnicas axeitadas; e en situacións de defensa intenta recuperar a pelota, frear o avance e evitar que os opoñentes consigan a marca. Dentro deste criterio tamén se terán en conta os aspectos actitudinais relacionados co traballo en equipo e a cooperación.

6. Elaborar unha mensaxe de forma colectiva, mediante técnicas como o mimo, o xesto, a dramatización ou a danza e comunicala ao resto de grupos.

Preténdese avaliar a capacidade de elaborar colectivamente unha mensaxe e comunicala, escollendo algunha das técnicas de expresión corporal traballadas. Analizarase a capacidade creativa, así como a adecuación e a posta en práctica da técnica expresiva escollida. Tamén se poderán avaliar todos aqueles aspectos relacionados co traballo en equipo na preparación da actividade final.

7. Seguir as indicacións dos sinais de rastrexo nun percorrido polo centro ou as súas inmediacións.

O alumnado deberá identificar o significado dos sinais necesarios para completar o percorrido e, a partir da súa lectura, seguiilos para realízalo na orde establecida e o máis rápido posible. Tamén se valorará neste criterio a capacidade de se desenvolver respectuosamente co contorno físico e social en que se realice a actividade.

SEGUNDO CURSO

Contidos

Bloque 1. Condición física e saúde.

Obxectivos do quecemento. Quecemento xeral e específico.

Identificación e realización de xogos e exercicios dirixidos ao quecemento.

Calidades físicas relacionadas coa saúde: resistencia aeróbica e flexibilidade.

Control da intensidade do esforzo: toma da frecuencia cardíaca e cálculo da zona de actividade.

Acondicionamento físico xeral con especial incidencia na resistencia aeróbica e na flexibilidade.

Recoñecemento e valoración da relación existente entre unha boa condición física e a mellora das condicións de saúde.

Recoñecemento e valoración da importancia da adopción dunha postura correcta en actividades cotiás.

Relación entre hidratación e práctica de actividade física.

Efectos que teñen sobre a saúde determinados hábitos como o consumo de tabaco e alcohol.

Bloque 2. Xogos e deportes.

Realización de xestos técnicos básicos e identificación de elementos regulamentarios dun deporte individual diferente ao realizado no curso anterior.

Os deportes de adversario como fenómeno social e cultural.

Realización de xogos e actividades con elementos técnicos, tácticos e regulamentarios dos deportes de adversario.

Respecto e aceptación das normas dos deportes de adversario e das establecidas polo grupo.

Práctica dos fundamentos técnicos, tácticos e regulamentarios dun deporte colectivo.

Autocontrol ante as situacións de contacto físico que se dan nos xogos e o deporte.

Cooperación nas funcións atribuídas dentro dun labor de equipo para a consecución de obxectivos comúns.

Tolerancia e deportividade por enriba da busca desmedida dos resultados.

Bloque 3. Expresión corporal.

A linguaxe corporal e a comunicación non verbal.

Os xestos e as posturas. Experimentación de actividades encamiñadas ao dominio, ao control corporal e á comunicación cos demais.

Control da respiración e a relaxación nas actividades expresivas.

Realización de movementos corporais globais e segmentarios cunha base rítmica, combinando as variables de espazo, tempo e intensidade, destacando o seu valor expresivo.

Realización de improvisacións colectivas e individuais como medio de comunicación espontánea.

Aceptación das diferenzas individuais e respecto ante a execución dos demais.

Bloque 4. Actividades no medio natural.

O sendeirismo: descrición, tipos de sendeiro, material e vestimenta necesaria.

Realización de percorridos preferentemente no medio natural.

Toma de conciencia dos usos axeitados do medio urbano e natural.

Respecto do medio e valoración deste como lugar rico en recursos para a realización de actividades recreativas.

Criterios de avaliación

1. Incrementar a resistencia aeróbica e a flexibilidade respecto ao seu nivel inicial.

Preténdese comprobar que o alumnado é autoexixente no seu esforzo para mellorar os niveis de resistencia e flexibilidade, mediante a participación activa nas sesións. Deberase ter en conta a mellora respecto ao seu propio nivel inicial, e non só respecto ao resultado obtido.

2. Recoñecer, a través da práctica, as actividades físicas que se desenvolven nunha franxa da frecuencia cardíaca beneficiosa para a saúde.

En relación aos conceptos, avaliarase se o alumnado calcula a súa zona de traballo óptima a partir dun cálculo porcentual da súa frecuencia cardíaca máxima teórica. Posteriormente, en canto aos procedementos, analizará se diferentes actividades físicas se atopan dentro do intervalo do que se considera unha actividade aeróbica.

3. Mostrar autocontrol na aplicación da forza e na relación co adversario, ante situacións de contacto físico en xogos e actividades de loita.

Este criterio servirá para comprobar se o alumnado aplica a forza de forma proporcionada atendendo á variabilidade da situación e aplicando de forma correcta as técnicas ensinadas. Tamén se valorará a capacidade de se mostrar respectuoso co opoñente, realizando a actividade de loita dentro das normas establecidas.

4. Manifestar actitudes de cooperación, tolerancia e deportividade tanto cando se adopta o papel de participante como o de espectador na práctica dun deporte colectivo.

O alumnado participará en situacións competitivas do deporte colectivo escollido. Valorarase a súa capacidade de se implicar e esforzar en cumprir as responsabilidades que lle asigna o seu propio equipo. Tamén se valorará o respecto ás normas, ao árbitro, aos propios compañeiros e aos opoñentes, así como a aceptación do resultado. Cando actúe como espectador valorarase a capacidade de se mostrar participativo e motivado pola competición e o respecto aos xogadores, ao árbitro e ás súas decisións.

5. Crear e poñer en práctica unha secuencia harmónica de movementos corporais a partir dun ritmo escollido.

O alumnado deberá escoller un ritmo e seleccionar unha secuencia de movementos para desenvolvelos harmonicamente. Valorarase a adecuación da secuencia ao ritmo, así como a capacidade creativa e a desinhibición persoal na preparación e execución da actividade.

6. Realizar de forma autónoma un percorrido de sendeiro cumprindo normas de seguranza básicas e mostrando unha actitude de respecto cara á conservación do contorno en que se leva a cabo a actividade.

O alumnado será capaz de realizar o percorrido de forma autónoma cumprindo unhas normas de seguranza básicas como levar unha indumentaria axeitada, seguir o sendeiro e contar con todo o material necesario para completar o percorrido. Tamén se avaliará a capacidade de usar recipientes onde depositar os residuos producidos durante a marcha, ou como evolucionar por terreos sen prexudicar a flora e a fauna do contorno.

TERCEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Condición física e saúde.

O quecemento. Efectos. Pautas para a súa elaboración.

Elaboración e posta en práctica de quecementos, logo de análise de actividade física que se realiza.

Relación entre a mellora das calidades físicas relacionadas coa saúde e a adaptación dos aparellos e sistemas do corpo humano.

Acondicionamento das calidades relacionadas coa saúde: resistencia aeróbica, flexibilidade e forza-resistencia xeral, mediante a posta en práctica de sistemas e métodos de adestramento.

Recoñecemento do efecto positivo que a práctica de actividade física produce nos aparellos e sistemas do corpo humano.

Adopción de posturas correctas nas actividades físicas e deportivas realizadas.

Alimentación e actividade física: equilibrio entre a inxestión e o gasto calorífico.

Valoración da alimentación como factor decisivo na saúde persoal.

Execución de métodos de relaxación como medio para liberar tensións.

Bloque 2. Xogos e deportes.

As fases do xogo nos deportes colectivos: organización do ataque e da defensa.

Práctica dos fundamentos técnicos, tácticos e regulamentarios dun deporte colectivo diferente ao realizado no curso anterior.

Participación activa nas actividades e xogos e no deporte colectivo escollido.

Asunción da responsabilidade individual nunha actividade colectiva, como condición indispensable para a consecución dun obxectivo común.

Bloque 3. Expresión corporal.

Bailes e danzas: aspectos culturais en relación á expresión corporal.

Execución de bailes de práctica individual, por parellas ou colectiva.

Predisposición a realizar os bailes e danzas con calquera compañeiro e compañeira.

Bloque 4. Actividades no medio natural.

Normas de seguranza para a realización de percorridos de orientación no medio urbano e natural.

Realización de percorridos de orientación, a partir do uso de elementos básicos de orientación natural e da utilización de mapas.

Aceptación das normas de seguranza e protección na realización de actividades de orientación.

Criterios de avaliación

1. Relacionar as actividades físicas cos efectos que producen nos diferentes aparellos e sistemas do corpo humano, especialmente con aqueles que son máis relevantes para a saúde.

Preténdese saber se o alumnado coñece os aparellos e sistemas sobre os cales incide a práctica de exercicio físico, así como as adaptacións que esta produce. Farase fincapé naqueles aparellos e sistemas máis directamente relacionados coa saúde, é dicir, basicamente no aparello cardiovascular e no aparello locomotor. Así mesmo, deberá mostrar a repercusión que os devanditos cambios teñen na calidade de vida e na autonomía das persoas no curso da súa vida.

2. Incrementar os niveis de resistencia aeróbica, flexibilidade e forza-resistencia a partir do nivel inicial, participando na selección das actividades e exercicios en función dos métodos de adestramento propios de cada capacidade.

O alumnado coñecerá un abano de actividades e exercicios que deberá combinar para, a partir dos métodos de adestramento establecidos polo profesorado, incrementar o nivel das capacidades físicas citadas. Polo tanto, deberá desenvolver un traballo regular, autónomo e responsable encamiñado ao incremento das calidades físicas relacionadas coa saúde, de acordo coas súas posibilidades e baseado no esforzo diario.

3. Realizar exercicios de acondicionamento físico atendendo a criterios de hixiene postural como estratexia para a prevención de lesións.

Este criterio avalía a execución correcta de moitos exercicios, sobre todo de forza muscular e de flexibilidade que, realizados incorrectamente, poden resultar potencialmente perigosos para a saúde do alumnado. Ademais, deberá aplicar as pautas de movemento facilitadas para transferilas ás posicións corporais das actividades cotiás.

4. Reflexionar sobre a importancia que ten para a saúde unha alimentación equilibrada a partir do cálculo da inxestión e o gasto calorífico, baseándose nas porcións diarias de cada grupo de alimentos e das actividades diarias realizadas.

O alumnado calculará a achega calórica da inxestión e o consumo, reflexionando posteriormente sobre a importancia de manter un equilibrio diario entre ambos os dous aspectos. Así mesmo, deberá ser consciente dos riscos para a saúde e as enfermidades que derivan dos desequilibrios que se poidan producir entre a inxestión e o gasto calórico.

5. Resolver situacións de xogo reducido dun ou varios deportes colectivos, aplicando os coñecementos técnicos, tácticos e regulamentarios adquiridos.

Deberase valorar prioritariamente a toma de decisións necesaria para a resolución de situacións de xogo reducido máis que a execución técnica das habilidades que se desenvolven. As situacións escollidas serán aplicables á maioría dos deportes colectivos traballados, fomentarán a participación do alumnado e simplificarán os mecanismos de decisión.

6. Realizar bailes por parellas ou en grupo, indistintamente con calquera membro deste, mostrando respecto e desinhibición.

O alumnado deberá interaccionar directamente cos seus compañeiros e compañeiras, respectándose e adaptándose a cada un deles. Na proposta de formas xogadas ou bailes formularanse actividades onde a distancia e o contacto directo entre os integrantes sexa variable, de menor a maior proximidade entre os participantes, e serán seleccionadas en función das características do grupo.

7. Completar unha actividade de orientación, preferentemente no medio natural, coa axuda dun mapa e respectando as normas de seguranza.

Porase en xogo a capacidade do alumnado para completar unha actividade en que se deberá orientar coa axuda dun mapa e, se se considera pertinente, coa axuda doutros métodos de orientación, atendendo ás medidas de seguranza en relación sobre todo á roupa e calzado axeitado, á hidratación, ao uso de mapas, etc. Cada centro elixirá o espazo para realizar a actividade en función das súas instalacións e o seu contorno, priorizarase o feito de levar a cabo a devandita actividade nun contorno natural.

CUARTO CURSO

Contidos

Bloque 1. Condición física e saúde.

Realización e práctica de quecementos autónomos logo de análise da actividade física que se realiza. O quecemento como medio de prevención de lesións.

Sistemas e métodos de adestramento das calidades físicas relacionadas coa saúde: resistencia aeróbica, flexibilidade e forza-resistencia.

Efectos do traballo de resistencia aeróbica, de flexibilidade e de forza-resistencia sobre o estado de saúde: efectos beneficiosos, riscos e prevención.

Aplicación dos métodos de adestramento da resistencia aeróbica, da flexibilidade e da forza-resistencia.

Elaboración e posta en práctica dun plan de traballo dunha das calidades físicas relacionadas coa saúde.

Toma de conciencia da propia condición física e predisposición a melloralas.

Relaxación e respiración. Aplicación de técnicas e métodos de relaxación de forma autónoma e valoración dos devanditos métodos para aliviar tensións da vida cotiá.

Valoración dos efectos negativos de determinados hábitos (fumar, beber, sedentarismo) sobre a condición física e a saúde. Actitude crítica ante os devanditos hábitos e fronte ao tratamento de determinadas prácticas corporais polos medios de comunicación.

Primeiras actuacións ante as lesións máis comúns que se poden manifestar na práctica deportiva.

Bloque 2. Xogos e deportes.

Realización de xogos e deportes individuais, de adversario e colectivos de ocio e recreación.

Práctica dos fundamentos técnicos, tácticos e regulamentarios de deportes de adversario que precisen a utilización dun implemento.

Planificación e organización de torneos nos cales se utilicen sistemas de puntuación que potencien as actitudes, os valores e o respecto das normas.

Valoración dos xogos e deportes como actividades físicas de ocio e tempo libre e das súas diferenzas respecto ao deporte profesional.

Aceptación das normas sociais e democráticas que rexen nun traballo en equipo.

Bloque 3. Expresión corporal.

Adquisición de directrices para o deseño de composicións coreográficas.

Creación de composicións coreográficas colectivas con apoio dunha estrutura musical incluíndo os diferentes elementos: espazo, tempo e intensidade.

Participación e achega ao traballo en grupo nas actividades rítmicas.

Bloque 4. Actividades no medio natural.

Relación entre a actividade física, a saúde e o medio natural.

Participación na organización de actividades no medio natural de baixo impacto ambiental, no medio terrestre ou acuático.

Realización das actividades organizadas no medio natural.

Toma de conciencia do impacto que teñen algunhas actividades físico-deportivas no medio natural.

Criterios de avaliación

1. Planificar e poñer en práctica quecementos autónomos respectando pautas básicas para a súa elaboración e atendendo ás características da actividade física que se realizará.

Trátase de comprobar se o alumnado adquiriu unha relativa autonomía na planificación e posta en práctica de quecementos axeitados ás pautas e características requiridas para que sexan eficaces. Observarase tamén que sexan adecuados á actividade física que se realizará.

2. Analizar os efectos beneficiosos e de prevención que o traballo regular de resistencia aeróbica, de flexibilidade e de forza-resistencia supoñen para o estado de saúde.

Con este criterio de avaliación preténdese que o alumnado coñeza os efectos e as adaptacións xerais que o traballo continuado de cada calidade física relacionada coa saúde supón para o organismo e para a mellora do seu estado.

Tamén deberá recoñecer os riscos que comporta o déficit de actividade física diaria para a saúde e a calidade de vida.

3. Deseñar e levar a cabo un plan de traballo dunha calidade física relacionada coa saúde, incrementando o propio nivel inicial, a partir do coñecemento de sistemas e métodos de adestramento.

A partir da práctica e desenvolvemento dos sistemas e métodos de adestramento das calidades relacionadas coa saúde, o alumnado elaborará un plan de traballo dunha desas calidades, co obxectivo de mellorar o seu nivel inicial. Farase necesario guiar o alumnado en todo o proceso e proporcionar unhas pautas básicas para o desenvolvemento do plan e recursos materiais que lle permita compilar exercicios e actividades para o traballo da calidade que decidiu mellorar.

4. Resolver supostos prácticos sobre as lesións que se poden producir na vida cotiá, na práctica de actividade física e no deporte, aplicando unhas primeiras atencións.

O alumnado demostrará ter un coñecemento teórico-práctico básico das actuacións que se deben levar a cabo ante lesións que se poidan producir no seu contorno habitual e, concretamente, na práctica de actividade física. Incidirase moi especialmente nos aspectos preventivos e naqueles que evitan a progresión da lesión. O alumnado aprenderá, por exemplo, a limpar unha ferida ou a aplicar frío ante un traumatismo músculo-esquelético.

5. Manifestar unha actitude crítica ante as prácticas e valoracións que se fan do deporte e do corpo a través dos diferentes medios de comunicación.

Con este criterio preténdese que o alumnado, a partir da análise da información que ofrecen os medios de comunicación: prensa, revistas para adolescentes, internet, radio, TV, aborde temáticas vinculadas ao deporte e ao corpo, vixentes na sociedade, e analice de forma crítica temas como a imaxe corporal, os estilos de vida na sociedade actual, os valores das diferentes vertentes do deporte ou a violencia e a competitividade.

6. Participar na organización e posta en práctica de torneos en que se practicarán deportes e actividades físicas realizados ao longo da etapa.

O alumnado colaborará na organización de situacións deportivas competitivas dos diferentes deportes realizados ao longo da etapa, ademais de participar activamente nestas. Nestes encontros, autosexionados polo propio alumnado, valorarase, en canto á organización, aspectos como a iniciativa, a previsión e a anticipación ante posibles desaxustes; en canto á práctica, aspectos como a participación activa, a colaboración cos membros dun mesmo equipo e o respecto polas normas e polos adversarios.

7. Participar de forma desinhibida e construtiva na creación e realización de actividades expresivas colectivas con soporte musical.

O alumnado deberá participar activamente no deseño e execución de coreografías sinxelas con soporte musical en pequenos grupos, nas cales se valorará a capacidade de seguir o ritmo da música, a expresividade do corpo, a orixinalidade da coreografía, así como o seguimento do traballo de cada grupo ao longo do proceso de creación da coreografía.

8. Utilizar os tipos de respiración e as técnicas e métodos de relaxación como medio para a redución de desequilibrios e o alivio de tensións producidas na vida cotiá.

Con este criterio de avaliación preténdese que o alumnado sexa capaz de aplicar autonomamente tipos de respiración e as técnicas e os métodos de relaxación aprendidos ao longo da etapa. Teranse en conta indicadores tales como a localización e control da respiración, a concentración, a disociación de sensacións de tensión-relaxación ou frío-calor e as sensacións corporais despois do seu uso.

Educación para a cidadanía

A educación para a cidadanía, que se incorpora con entidade propia no currículo desta etapa, sitúa a preocupación por promover unha cidadanía democrática como parte do conxunto dos obxectivos e actividades educativas, na mesma liña en que o fan distintos organismos internacionais. A Unión Europea inclúe como obxectivo dos sistemas educativos velar por que se promova realmente, entre a comunidade escolar, a aprendizaxe dos valores democráticos e da participación democrática co fin de preparar as persoas para a cidadanía activa, en sintonía coa Recomendación (2002) 12 do Consello de Ministros do Consello de Europa. Por outra banda, a Constitución española no seu artigo 1.1 refírese aos valores en que se debe sustentar a convivencia social que son a liberdade, a xustiza, a igualdade e o pluralismo político e, no artigo 14, establece a igualdade de todos ante a lei e rexeita calquera discriminación por razón de nacemento, raza, sexo, relixión, opinión ou calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social.

Respecto ás obrigas do Estado na formación de todos os cidadáns e cidadás en valores e virtudes cívicas que favorezan a cohesión social, o artigo 27.2 di que a educación terá por obxecto o pleno desenvolvemento da personalidade no respecto aos principios democráticos de convivencia e os dereitos e liberdades fundamentais, que se debe interpretar segundo o establecido na Declaración Universal de Dereitos Humanos e os tratados e acordos internacionais sobre as mesmas materias ratificados por España.

Estas recomendacións internacionais e o mandato constitucional son os eixes que vertebran o currículo desta materia. A acción educativa débelle permitir aos mozos asumir dun modo crítico, reflexivo e progresivo o exercicio da liberdade, dos seus dereitos e dos seus deberes individuais e sociais nun clima de respecto cara a outras persoas e outras posturas morais, políticas e relixiosas diferentes da propia. Ademais, a identificación dos deberes cidadáns e a asunción e exercicio de hábitos cívicos no ámbito escolar e social permitirá que se inicien na construción de sociedades cohesionadas, libres, prósperas, equitativas e xustas.

A educación para a cidadanía ten como obxectivo favorecer o desenvolvemento de persoas libres e íntegras a través da consolidación da autoestima, a dignidade persoal, a liberdade e a responsabilidade e a formación de futuros cidadáns con criterio propio, respectuosos, participativos e solidarios, que coñezan os seus dereitos, asuman os seus deberes e desenvolvan hábitos cívicos para que poidan exercer a cidadanía de forma eficaz e responsable. Esta nova materia propón que a xuventude aprenda a convivir nunha sociedade plural e globalizada en que a cidadanía, ademais dos aspectos civís, políticos e sociais que foi incorporando en etapas históricas anteriores, inclúa como referente a universalidade dos dereitos humanos que, recoñecendo as diferenzas, procuran a cohesión social.

Para lograr estes obxectivos afóndase nos principios de ética persoal e social e inclúense, entre outros contidos, os relativos ás relacións humanas e á educación afectivo-emocional, os dereitos, deberes e liberdades que garanten os réximes democráticos, as teorías éticas e os dereitos humanos como referencia universal para a conduta humana, os relativos á superación de conflitos, a igualdade entre homes e mulleres, as características das sociedades actuais, a tolerancia e a aceptación das minorías e das culturas diversas.

Agora ben, estes contidos non se presentan de modo pechado e definitivo, porque un elemento substancial da educación cívica é a reflexión encamiñada a fortalecer a autonomía de alumnos e alumnas para analizar, valorar e decidir desde a confianza en si mesmos, contribuíndo a que constrúan un pensamento e un proxecto de vida propios.

Neste sentido, é preciso desenvolver, xunto aos coñecementos e a reflexión sobre os valores democráticos, os procedementos e estratexias que favorezan a sensibilización,

toma de conciencia e adquisición de actitudes e virtudes cívicas. Para logralo, é imprescindible facer dos centros e das aulas de secundaria lugares modelo de convivencia, en que se respecten as normas, se fomente a participación na toma de decisións de todos os implicados, se permita o exercicio dos dereitos e se asuman as responsabilidades e deberes individuais. Espazos, en definitiva, en que se practique a participación, a aceptación da pluralidade e a valoración da diversidade que axuden os alumnos e alumnas a construír unha conciencia moral e cívica acorde coas sociedades democráticas, plurais, complexas e cambiantes en que vivimos.

A educación para a cidadanía está configurada nesta etapa por dúas materias: a educación para a cidadanía e os dereitos humanos que se imparte nun dos tres primeiros cursos e a educación ético-cívica de cuarto curso. Ambas as dúas materias estrutúranse en varios bloques que van desde o persoal e o máis próximo ao global e máis xeral; en ambas as dúas existe un conxunto de contidos comúns a estes bloques, que levan á adquisición de procedementos, habilidades sociais e actitudes básicas para o desenvolvemento dunha boa convivencia e da cidadanía democrática.

Así, é común a ambas as dúas materias partir da reflexión sobre a persoa e as relacións interpersoais. Tamén son comúns o coñecemento e a reflexión sobre os dereitos humanos, desde a perspectiva do seu carácter histórico, favorecendo que o alumnado valore que non están garantidos pola existencia dunha declaración, senón que é posible a súa ampliación ou o seu retroceso segundo o contexto. Finalmente, ambas as dúas materias comparten o estudo das características e problemas fundamentais das sociedades e do mundo global do século XXI. A educación para a cidadanía e os dereitos humanos formula o coñecemento da realidade desde a aprendizaxe do social, e a educación ético-cívica céntrase na reflexión ética que comeza nas relacións afectivas co ámbito máis próximo para contribuír, a través dos dilemas morais, á construción dunha conciencia moral cívica.

A educación para a cidadanía e os dereitos humanos dun dos tres primeiros cursos trata aspectos relacionados coas relacións humanas, ben sexa as interpersoais, as familiares ou as sociais. Aborda, así mesmo, os deberes e dereitos cidadáns, afondando no sentido dos principios que os sustentan e na identificación de situacións en que se conculcan para, desta forma, conseguir que o alumnado valore a súa defensa.

O coñecemento das sociedades democráticas aproxima o alumnado ao funcionamento do Estado e, en particular, ao modelo político español, así como aos deberes e compromisos do Estado cos cidadáns e destes co Estado.

Finalmente enmárcase a cidadanía nun mundo global ao analizar problemas e situacións da sociedade actual nos cales se manifesta interdependencia, desigualdade ou conflito, á vez que se prevén diversas maneiras de buscar solucións.

Os contidos preséntanse organizados en cinco bloques. No bloque 1 figuran os contidos comúns, que están encamiñados a desenvolver aquelas habilidades e destrezas relacionadas coa reflexión e coa participación. O adestramento no diálogo e o debate e a aproximación respectuosa á diversidade persoal e cultural ao mesmo tempo que fomentan unha valoración crítica coas desigualdades constitúen unha das achegas fundamentais da nova materia e contribúen, de forma específica, á adquisición dalgunhas competencias básicas.

O bloque 2, Relacións interpersoais e participación, trata aspectos relativos ás relacións humanas desde o respecto á dignidade persoal e a igualdade de dereitos individuais, o recoñecemento das diferenzas, o rexeitamento ás discriminacións e o fomento da solidariedade. Así mesmo, abórdanse aspectos relativos á participación e representación no centro escolar e o compromiso con actividades sociais encamiñadas a lograr unha sociedade xusta e solidaria.

O bloque 3, Deberes e dereitos cidadáns, afonda nun contido xa traballado no terceiro ciclo de primaria. Ademais do coñecemento dos principios recollidos nos textos internacionais, propón a reflexión no sentido dos devanditos principios, na identificación de situacións de violación dos dereitos humanos e na actuación que corresponde aos tribunais ordinarios e aos tribunais internacionais cando esas situacións de violación dos dereitos humanos se producen.

O bloque 4, As sociedades democráticas do século XXI, inclúe contidos relativos á diversidade social e ao funcionamento dos estados democráticos centrándose particularmente no modelo político español. Analízase o papel dos distintos servizos públicos administradores do ben común, atendendo tanto á responsabilidade das administracións na súa prestación e mellora, coma aos deberes e compromisos dos cidadáns no seu mantemento.

O bloque 5, Cidadanía nun mundo global, aborda algunhas das características da sociedade actual: a desigualdade nas súas diversas manifestacións, o proceso de globalización e interdependencia, os principais conflitos do mundo actual así como o papel dos organismos internacionais na súa prevención e resolución.

En canto á educación ético-cívica de cuarto curso, parte tamén da análise das relacións interpersoais e da convivencia, analizando a liberdade e responsabilidade como características que definen a persoa e que fan posible a convivencia a partir do respecto das diferenzas, con especial fincapé no rexeitamento á violencia nas relacións humanas, e en particular á violencia de xénero, e a aceptación do principio do respecto á dignidade de toda persoa como elemento básico que posibilita a convivencia.

O estudo dos dereitos humanos desde a perspectiva ética e moral leva o alumnado á comprensión dos fundamentos morais da convivencia, identificando os distintos elementos comúns que desde as diversas teorías éticas se proporcionan para a construción dunha ética común, base da convivencia nas modernas sociedades complexas. Isto permite igualmente afondar no sentido da democracia e no fundamento e funcionamento das institucións democráticas, así como nos principais valores presentes na Constitución.

Desde este novo punto de vista ético é posible abordar a análise de determinados problemas característicos da sociedade actual, como o estudo dos factores de discriminación de distintos colectivos, a análise da globalización, o concepto de cidadanía global, o desenvolvemento humano sustentable ou o relativo á cooperación e ao desenvolvemento dunha cultura de paz.

Especial interese merece a igualdade que se debe dar entre homes e mulleres, analizando as causas e factores responsables da discriminación das mulleres, a súa valoración desde os principios da dignidade da persoa e a igualdade en liberdade, considerando igualmente as alternativas á devandita discriminación e á violencia contra as mulleres.

Igual que en cursos anteriores, fórmulanse contidos comúns a todos os temas enfocados á adquisición de determinados procedementos, como saber razoar e argumentar, recoñecer os propios sentimentos ou saber avaliar criticamente as informacións presentadas polos distintos medios de comunicación. Igualmente, recóllense contidos enfocados ao desenvolvemento de actitudes básicas para a convivencia, como a tolerancia, a actitude de diálogo e negociación, a actitude a favor da paz ou a solidariedade.

A educación ético-cívica de cuarto curso organízase en seis bloques, que inclúen, no primeiro deles, os contidos comúns sinalados.

O bloque 2, Identidade e alteridade. Educación afectivo-emocional, céntrase nos valores da identidade persoal, a liberdade e a responsabilidade, con particular atención á relación entre intelixencia, sentimentos e emocións.

No bloque 3, Teorías éticas, os dereitos humanos, inclúese a análise das grandes liñas de reflexión ética e, par-

ticularmente, o referente ético universal que representan as diferentes formulacións dos dereitos humanos.

O bloque 4, Ética e política. A democracia. Os valores constitucionais, aborda a análise dos fundamentos éticos e xurídicos do noso sistema político democrático formulándoa nun nivel de universalidade e de abstracción racional superior ao dos cursos anteriores, posible pola maior madureza do alumnado desta idade.

O bloque 5, Problemas sociais do mundo actual, inclúe a valoración ética dos grandes problemas e dilemas morais xerados no mundo actual desde a perspectiva dos dereitos humanos: a globalización e os problemas do desenvolvemento, os conflitos armados e a actuación da comunidade internacional na súa resolución, etc., todo iso desde a perspectiva do rexeitamento das discriminacións e da valoración da actuación daqueles movementos e forzas internacionais que contribúen a fomentar a cultura da paz e a cooperación.

O bloque 6, A igualdade entre homes e mulleres, volve ao estudo de contidos xa tratados en cursos anteriores (a igualdade de homes e mulleres na familia e no mundo laboral, a loita polos dereitos das mulleres, etc.); neste curso óptase por incluír un bloque con entidade propia que faga posible a reflexión en profundidade sobre a igualdade, a liberdade e as causas da discriminación das mulleres así como as posibles alternativas á devandita discriminación.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A educación para a cidadanía e os dereitos humanos e a educación ético-cívica relaciónanse directamente coa competencia social e cidadá pero, ademais, contribúen a desenvolver algúns aspectos destacados doutras competencias básicas.

En relación coa competencia social e cidadá afróntase o ámbito persoal e público implícito nela: propicia a adquisición de habilidades para vivir en sociedade e para exercer a cidadanía democrática. Ademais de contribuir a reforzar a autonomía, a autoestima e a identidade persoal, favorece o desenvolvemento de habilidades que permiten participar, tomar decisións, elixir a forma axeitada de se comportar en determinadas situacións e de se responsabilizar das decisións adoptadas e das consecuencias derivadas destas. Tamén contribúe a mellorar as relacións interpersoais ao traballar as habilidades encamiñadas a lograr a toma de conciencia dos propios pensamentos, valores, sentimentos e accións. Impulsa os vínculos persoais baseados en sentimentos e axuda a afrontar as situacións de conflito ao propoñer a utilización sistemática do diálogo e outros procedementos non violentos para a súa resolución. A educación afectivo-emocional, a convivencia, a participación, o coñecemento da diversidade e das situacións de discriminación e inxustiza permiten consolidar as habilidades sociais, axudan a xerar sentimentos compartidos e non excluíntes, a recoñecer, aceptar e usar convencións e normas sociais de convivencia e interiorizar os valores de respecto, cooperación, solidariedade, xustiza, non-violencia, compromiso e participación tanto no ámbito persoal como no social.

Contribúese tamén á competencia a partir da adquisición do coñecemento dos fundamentos e os modos de organización dos estados e das sociedades democráticas e doutros contidos específicos, como a evolución histórica dos dereitos humanos e a forma en que se concretan e se respectan ou se vulneran no mundo actual, particularmente, en casos de conflito. Nesta etapa, inclúense contidos relativos á actuación dos organismos internacionais e daqueles movementos, organizacións e forzas que traballan a favor dos dereitos humanos e da paz.

Contribúese directamente á dimensión ética da competencia social e cidadá favorecendo que os alumnos e alumnas recoñezan os valores do contorno e, á vez, poidan avalialos e comportarse coherentemente con eles ao tomar unha decisión ou ao afrontar un conflito. Os valores univer-

sais e os dereitos e deberes contidos na Declaración Universal dos Dereitos Humanos e na Constitución española constitúen o referente ético común.

Ao seren contidos específicos os relacionados co coñecemento da pluralidade social e o carácter da globalización e as implicacións que comporta para os cidadáns, facilitarán aos alumnos e alumnas instrumentos para construír, aceptar e practicar normas de convivencia acordadas cos valores democráticos, exercitar os dereitos e liberdades, asumir as responsabilidades e deberes cívicos e, en definitiva, participar activa e plenamente na vida cívica. A Educación para a cidadanía contribúe ao desenvolvemento da competencia de aprender a aprender fomentando a conciencia das propias capacidades a través da educación afectivo emocional e as relacións entre intelixencia, emocións e sentimentos. Así mesmo, o estímulo das habilidades sociais, o impulso do traballo en equipo, a participación e o uso sistemático da argumentación, a síntese das ideas propias e alleas, a confrontación ordenada e crítica de coñecemento, información e opinión favorecen tamén as aprendizaxes posteriores.

Desde os procedementos da área favorécese a competencia básica, a autonomía e a iniciativa persoal porque se desenvolven iniciativas de planificación, toma de decisións, participación e asunción de responsabilidades. O currículo atende especialmente á argumentación, á construción dun pensamento propio, ao estudo de casos que supoñan unha toma de postura sobre un problema e as posibles solucións. A formulación de dilemas morais, propia da educación ético-cívica de cuarto curso, contribúe a que os alumnos e alumnas constrúan un xuízo ético propio baseado nos valores e prácticas democráticas.

O uso sistemático do debate contribúe á competencia en comunicación lingüística, porque exige exercitarse na escoita, a exposición e a argumentación. Por outra parte, a comunicación de sentimentos, ideas e opinións, imprescindibles para lograr os obxectivos destas materias, ao utilizar tanto a linguaxe verbal como a escrita, a valoración crítica das mensaxes explícitas e implícitas en fontes diversas e, particularmente, na publicidade e nos medios de comunicación, tamén axudan á adquisición da competencia. Finalmente, o coñecemento e o uso de termos e conceptos propios da análise do social posibilitan o enriquecemento do vocabulario.

Obxectivos

As materias educación para a cidadanía e os dereitos humanos e educación ético-cívica nesta etapa terán como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Recoñecer a condición humana na súa dimensión individual e social, aceptando a propia identidade, as características e experiencias persoais respectando as diferenzas cos outros e desenvolvendo a autoestima.
2. Desenvolver e expresar os sentimentos e as emocións, así como as habilidades comunicativas e sociais que permiten participar en actividades de grupo con actitude solidaria e tolerante, utilizando o diálogo e a mediación para abordar os conflitos.
3. Desenvolver a iniciativa persoal asumindo responsabilidades e practicar formas de convivencia e participación baseadas no respecto, a cooperación e o rexeitamento á violencia, aos estereotipos e prexuízos.
4. Coñecer, asumir e valorar positivamente os dereitos e obrigas que derivan da Declaración Universal dos Dereitos Humanos e da Constitución española, identificando os valores que os fundamentan, aceptándoos como criterios para valorar eticamente as condutas persoais e colectivas e as realidades sociais.
5. Identificar a pluralidade das sociedades actuais recoñecendo a diversidade como enriquecedora da convivencia e defender a igualdade de dereitos e oportunidades de todas as persoas, rexeitando as situacións de inxustiza e as discrimina-

cións existentes por razón de sexo, orixe, crenzas, diferenzas sociais, orientación afectivo-sexual ou de calquera outro tipo, como unha vulneración da dignidade humana e causa perturbadora da convivencia.

6. Recoñecer os dereitos das mulleres, valorar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos entre eles e rexeitar os estereotipos e prexuízos que supoñan discriminación entre homes e mulleres.

7. Coñecer e apreciar os principios que fundamentan os sistemas democráticos e o funcionamento do Estado español e da Unión Europea, tomando conciencia do patrimonio común e da diversidade social e cultural.

8. Coñecer os fundamentos do modo de vida democrático e aprender a obrar de acordo con eles nos diferentes ámbitos de convivencia. Asumir os deberes cidadáns no mantemento dos bens comúns e o papel do Estado como garante dos servizos públicos.

9. Valorar a importancia da participación na vida política ou outras formas de participación cidadá, como a cooperación, o asociacionismo e o voluntariado.

10. Coñecer as causas que provocan a violación dos dereitos humanos, a pobreza e a desigualdade, así como a relación entre os conflitos armados e o subdesenvolvemento, valorar as accións encamiñadas á consecución da paz e a seguranza e a participación activa como medio para lograr un mundo máis xusto.

11. Recoñecerse membros dunha cidadanía global. Mostrar respecto crítico polos costumes e modos de vida de poboacións distintas á propia e manifestar comportamentos solidarios coas persoas e colectivos desfavorecidos.

12. Identificar e analizar as principais teorías éticas, recoñecer os principais conflitos sociais e morais do mundo actual e desenvolver unha actitude crítica ante os modelos que se transmiten a través dos medios de comunicación.

13. Adquirir un pensamento crítico, desenvolver un criterio propio e habilidades para defender as súas posicións en debates, a través da argumentación documentada e razoada, así como valorar as razóns e argumentos dos outros.

CURSOS PRIMEIRO A TERCEIRO

Educación para a cidadanía e os dereitos humanos

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Exposición de opinións e xuízos propios con argumentos razoados e capacidade para aceptar as opinións dos outros.

Práctica do diálogo como estratexia para abordar os conflitos de forma non violenta.

Exposición de opinións e xuízos propios con argumentos razoados. Preparación e realización de debates sobre aspectos relevantes da realidade, cunha actitude de compromiso para melloralas.

Análise comparativa e avaliación crítica de informacións proporcionadas polos medios de comunicación sobre un mesmo feito ou cuestión de actualidade.

Bloque 2. Relacións interpersoais e participación.

Autonomía persoal e relacións interpersoais. Afectos e emocións.

As relacións humanas: relacións entre homes e mulleres e relacións interxeracionais. A familia no marco da Constitución española. O desenvolvemento de actitudes non violentas na convivencia diaria.

Coidado das persoas dependentes. Axuda a compañeiros ou persoas e colectivos en situación desfavorecida.

Valoración crítica da división social e sexual do traballo e dos prexuízos sociais racistas, xenófobos, antisemitas, sexistas e homófobos.

A participación no centro educativo e en actividades sociais que contribúan a posibilitar unha sociedade xusta e solidaria.

Bloque 3. Deberes e dereitos cidadáns

Declaración universal dos dereitos humanos, pactos e convenios internacionais. Condena das violacións dos dereitos humanos e actuación xudicial ordinaria e dos tribunais internacionais. Valoración dos dereitos e deberes humanos como conquistas históricas inacabadas e das constitucións como fonte de recoñecemento de dereitos.

Igualdade de dereitos e diversidade. Respecto e valoración crítica das opcións persoais dos cidadáns.

A conquista dos dereitos das mulleres (participación política, educación, traballo remunerado, igualdade de trato e oportunidades), e a súa situación no mundo actual.

Bloque 4. As sociedades democráticas do século XXI.

O estado de dereito: o seu funcionamento. O modelo político español: a Constitución española e o estado das autonomías. A política como servizo á cidadanía: a responsabilidade pública.

Diversidade social e cultural. Convivencia de culturas distintas nunha sociedade plural. Rexeitamento das discriminacións provocadas polas desigualdades persoais, económicas ou sociais.

Identificación, aprecio e coidado dos bens comúns e servizos públicos. Os impostos e a contribución dos cidadáns. Compensación de desigualdades. Distribución da renda.

Consumo racional e responsable. Recoñecemento dos dereitos e deberes dos consumidores. A influencia da mensaxe publicitaria nos modelos e hábitos sociais.

Estrutura e funcións da protección civil. Prevención e xestión dos desastres naturais e provocados.

A circulación viaria e a responsabilidade cidadá. Accidentes de circulación: causas e consecuencias.

Bloque 5. Cidadanía nun mundo global.

Un mundo desigual: riqueza e pobreza. A «feminización da pobreza». A falta de acceso á educación como fonte de pobreza. A loita contra a pobreza e a axuda ao desenvolvemento.

Os conflitos no mundo actual: o papel dos organismos internacionais e das forzas armadas de España en misións internacionais de paz. Dereito internacional humanitario. Accións individuais e colectivas en favor da paz.

Globalización e interdependencia: novas formas de comunicación, información e mobilidade. Relacións entre os cidadáns, o poder económico e o poder político.

Criterios de avaliación

1. Identificar e rexeitar, a partir da análise de feitos reais ou figurados, as situacións de discriminación cara a persoas de diferente orixe, xénero, ideoloxía, relixión, orientación afectivo-sexual e outras, respectando as diferenzas persoais e mostrando autonomía de criterio.

Este criterio permite comprobar se o alumnado, ante a presentación dun caso ou situación simulada ou real, é capaz de recoñecer a discriminación que, por motivos diversos, sofren determinadas persoas nas sociedades actuais e se manifesta autonomía de criterio, actitudes de rexeitamento cara ás discriminacións e respecto polas diferenzas persoais.

2. Participar na vida do centro e do contorno e practicar o diálogo para superar os conflitos nas relacións escolares e familiares.

Con este criterio preténdese avaliar se os alumnos e as alumnas desenvolveron habilidades sociais de respecto e tolerancia cara ás persoas do seu contorno e se utilizan de forma sistemática o diálogo e a mediación como instrumento para resolver os conflitos, rexeitando calquera tipo

de violencia cara a calquera membro da comunidade escolar ou da familia. A través da observación e do contacto coas familias pódese coñecer a responsabilidade con que o alumnado asume as tarefas que lle corresponden. Por outra banda, a observación permite coñecer o grao de participación nas actividades do grupo-clase e do centro educativo.

3. Utilizar diferentes fontes de información e considerar as distintas posicións e alternativas existentes nos debates que se formulen sobre problemas e situacións de carácter local ou global.

Este criterio pretende comprobar se o alumnado coñece as técnicas do debate, se se documenta debidamente utilizando distintas fontes de información e se é capaz de analizar, sintetizar a información para presentar as súas opinións de forma rigorosa, se argumenta debidamente, considera as distintas posicións e alternativas en cada un dos problemas formulados e chega a elaborar un pensamento propio e crítico, presentando as conclusións tanto de forma oral como escrita.

4. Identificar os principios básicos da Declaración Universal dos Dereitos Humanos e a súa evolución, distinguir situacións de violación destes e recoñecer e rexeitar as desigualdades de feito e de dereito, en particular as que afectan as mulleres.

Este criterio avalía o grao de coñecemento da Declaración Universal dos Dereitos Humanos e outras convencións e declaracións universais, a súa evolución histórica, se o alumnado recoñece os actos e as situacións de violación de dereitos humanos no mundo actual, as discriminacións que aínda sofren algúns colectivos, tanto na lexislación coma na vida real e, particularmente, se é capaz de describir e rexeitar a discriminación de feito e de dereito que sofren as mulleres.

5. Recoñecer os principios democráticos e as institucións fundamentais que establece a Constitución española e os estatutos de autonomía e describir a organización, funcións e forma de elección dalgúns órganos de goberno municipais, autonómicos e estatais.

Con este criterio trátase de comprobar se se coñecen os trazos fundamentais do sistema político español, a organización, funcións e funcionamento dos principais órganos de goberno estatais, autonómicos e municipais e o papel que lles corresponde aos cidadáns na elección e control destes, e se se é capaz de aplicar os principios do funcionamento democrático a distintas situacións reais.

6. Identificar os principais servizos públicos que deben garantir as administracións, recoñecer a contribución dos cidadáns e cidadás no seu mantemento e mostrar, ante situacións da vida cotiá, actitudes cívicas relativas ao coidado do ambiente, a seguranza viaria, a protección civil e o consumo responsable.

O obxectivo deste criterio é comprobar que se recoñecen os principais servizos que as administracións lles prestan aos cidadáns, o sentido de responsabilidade pública de cargos elixidos e, á vez, as obrigas que corresponden a cada cidadán no coidado e mantemento dos servizos públicos a través da contribución fiscal. Así mesmo, trátase de comprobar que se coñecen as obrigas cívicas que lle corresponden no coidado do ambiente, a seguranza viaria, a protección civil ou o consumo responsable.

7. Identificar algúns dos trazos das sociedades actuais (desigualdade, pluralidade cultural, complexa convivencia urbana, etc.) e desenvolver actitudes responsables que contribúan á súa mellora.

Este criterio pretende avaliar se se sabe identificar as causas da desigual distribución da riqueza, o fenómeno da pluralidade cultural nas sociedades europeas actuais, os diversos problemas que se localizan nos medios urbanos (racismo, enfrontamento no uso dos espazos comúns, tribos urbanas, botellón, etc.) e se o alumnado recoñece e asume as actuacións que cada cidadán pode realizar para melloralos.

8. Identificar as características da globalización e o papel que xogan nela os medios de comunicación, recoñecer as relacións que existen entre a sociedade en que vive e a vida das persoas doutras partes do mundo.

Con este criterio trátase de valorar se o alumno coñece o papel da información e a comunicación no mundo actual e as relacións existentes entre a vida das persoas de distintas partes do mundo como consecuencia da globalización, se comprende as repercusións que determinadas formas de vida do mundo desenvolvido teñen nos países en vías de desenvolvemento e se manifesta actitudes de solidariedade cos grupos desfavorecidos.

9. Recoñecer a existencia de conflitos e o papel que desempeñan nestes as organizacións internacionais e as forzas de pacificación. Valorar a importancia das leis e a participación humanitaria para paliar as consecuencias dos conflitos.

Con este criterio preténdese comprobar se se coñecen os conflitos máis relevantes do mundo actual e a súa localización, a actuación das organizacións internacionais, das forzas de pacificación e as leis polas que se rexen. Así mesmo, preténdese comprobar se o alumnado reflexiona e asume o papel vital que ten a participación humanitaria e a presenza das organizacións non gobernamentais para mitigar as derivacións negativas dos conflitos.

CUARTO CURSO

Educación ético-cívica

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Recoñecemento dos sentimentos propios e alleos, resolución dialogada e negociada dos conflitos.

Preparación e realización de debates sobre problemas do contorno inmediato ou de carácter global, sobre cuestións de actualidade e dilemas ético-cívicos, considerando as posicións e alternativas existentes.

Análise comparativa e avaliación crítica de informacións proporcionadas polos medios de comunicación sobre un mesmo feito ou cuestión de actualidade.

Recoñecemento das inxustizas e as desigualdades. Intérese pola busca e práctica de formas de vida máis xustas. Participación en proxectos que impliquen solidariedade dentro e fóra do centro.

Bloque 2. Identidade e alteridade. Educación afectivo-emocional.

Identidade persoal, liberdade e responsabilidade. Os interrogantes do ser humano. Respecto ás diferenzas persoais.

Intelixencia, sentimentos e emocións. As relacións interpersoais. Rexeitamento da violencia como solución aos conflitos interpersoais.

Habilidades e actitudes sociais para a convivencia. Respecto pola dignidade humana e os dereitos fundamentais das persoas.

Bloque 3. Teorías éticas. Os dereitos humanos.

As teorías éticas.

Os dereitos humanos como referencia universal para a conduta humana. Dereitos cívicos e políticos. Dereitos económicos, sociais e culturais. Evolución, interpretacións e defensa efectiva dos dereitos humanos.

As diferenzas sociais e culturais. Rexeitamento das actitudes de intolerancia, inxustiza e exclusión.

Bloque 4. Ética e política. A democracia. Os valores constitucionais.

Democracia e participación cidadá.

Institucións democráticas: fundamento e funcionamento. O ordenamento xurídico como instrumento de regulación da convivencia.

Os valores constitucionais. Correspondencia entre dereitos e deberes cidadáns.

Bloque 5. Problemas sociais do mundo actual.

Factores que xeran problemas e discriminacións a distintos colectivos. Valoración ética desde os dereitos humanos. Propostas de actuación.

A globalización e os problemas do desenvolvemento. Poder e medios de comunicación.

Cidadanía global. Desenvolvemento humano sustentable. Cooperación. Os movementos comprometidos na defensa dos dereitos humanos.

Os conflitos armados e a actuación da comunidade internacional na súa resolución. Operacións para establecer, manter ou consolidar a paz. A defensa ao servizo da paz. A cultura da paz.

Bloque 6. A igualdade entre homes e mulleres.

Dignidade da persoa, igualdade en liberdade e diversidade.

Causas e factores da discriminación das mulleres. Igualdade de dereitos e de feito.

Alternativas á discriminación. Prevención e protección integral da violencia contra as mulleres.

Criterios de avaliación

1. Descubrir os seus sentimentos nas relacións interpersoais, razoar as motivacións das súas condutas e eleccións e practicar o diálogo nas situacións de conflito.

Con este criterio inténtase comprobar que cada alumno e alumna asume e controla os seus propios sentimentos, ponse no lugar dos outros e utiliza o diálogo e outros procedementos non violentos para superar os conflitos nas súas relacións interpersoais, que razoa as súas eleccións e que é responsable dos seus actos.

2. Diferenciar os trazos básicos que caracterizan a dimensión moral das persoas (as normas, a xerarquía de valores, os costumes, etc.) e os principais problemas morais.

Con este criterio preténdese avaliar se se identifican os distintos elementos da dimensión moral das persoas e do comportamento humano e dos dilemas morais que se formulan no mundo actual.

3. Identificar e expresar as principais teorías éticas.

Mediante este criterio inténtase avaliar no alumnado o grao de coñecemento de conceptos claves dalgunhas das teorías éticas que máis influíron na conquista dos dereitos e liberdades en Occidente.

4. Recoñecer os dereitos humanos como principal referencia ética da conduta humana e identificar a evolución dos dereitos cívicos, políticos, económicos, sociais e culturais, manifestando actitudes a favor do exercicio activo e o seu cumprimento.

A través deste criterio trátase de comprobar o grao de comprensión dos conceptos clave dos dereitos humanos e a súa valoración crítica do esforzo que iso supuxo na historia da humanidade. Trátase, así mesmo, de valorar se o alumnado entende os dereitos humanos como unha conquista histórica inacabada e manifesta unha exixencia activa do seu cumprimento.

5. Comprender e expresar o significado histórico e filosófico da democracia como forma de convivencia social e política.

Mediante este criterio trátase de comprobar se se comprende o pluralismo político e moral, á vez que se aprecia o necesario respecto á dignidade de cada persoa por enriba das diferenzas individuais e culturais que teñen a súa orixe na historia das colectividade e dos individuos.

6. Recoñecer os valores fundamentais da democracia na Constitución española e a noción de sistema democrático como forma de organización política en España e no mundo.

Mediante este criterio preténdese avaliar no alumnado o seu nivel de coñecemento dos procesos de democratización de moitos países como un logro da civilización humana en todo o mundo, dos conceptos clave do sistema democrático, como o sistema de eleccións, o pluralismo político, o goberno da maioría e os conflitos entre lexitimidade e legalidade democráticas, a súa valoración da democracia como unha conquista ético-política de todos os cidadáns españois e a súa aplicación para axuizar actuacións e actitudes cotiás da vida pública.

7. Analizar as causas que provocan os principais problemas sociais do mundo actual, utilizando de forma crítica a información que proporcionan os medios de comunicación e identificar solucións comprometidas coa defensa de formas de vida máis xustas.

Trátase de comprobar se se identifican e se comprenden algunhas das causas que provocan os principais problemas sociais do mundo actual (repartición desigual da riqueza, explotación infantil, emigracións forzadas, etc.), utilizando con rigor e de forma crítica a información obtida dos distintos medios de comunicación; se se recoñece a actuación de organismos e institucións comprometidas coa defensa de formas de vida máis xustas e se manifestan actitudes de tolerancia e solidariedade ao formular solucións.

8. Recoñecer a existencia de conflitos e o papel que desempeñan nestes as organizacións internacionais e as forzas de pacificación. Valorar a cultura da paz, a importancia das leis e a participación humanitaria para paliar as consecuencias dos conflitos.

Con este criterio preténdese comprobar que o alumnado coñece os conflitos máis relevantes do mundo actual e a súa localización, a actuación das organizacións internacionais, das forzas de pacificación e as leis polas que se rexen. Así mesmo, preténdese comprobar se valora a cultura da paz na convivencia diaria e se reflexiona e asume o papel vital que ten a participación humanitaria para mitigar as derivacións negativas dos conflitos.

9. Distinguir igualdade e diversidade e as causas e factores de discriminación. Analizar o camiño percorrido cara á igualdade de dereitos das mulleres e rexeitar a súa discriminación e as situacións de violencia de que son vítimas.

Este criterio pretende coñecer se os alumnos e alumnas recoñecen a igualdade e a dignidade de todas as persoas e os elementos diferenciadores que están na base dalgunhas discriminacións, así como os momentos históricos máis relevantes na conquista dos dereitos políticos das mulleres e a igualdade no ámbito familiar e laboral, á vez que mide se saben identificar e localizar as situacións de discriminación de todo tipo que subsisten nas sociedades actuais e rexeitan activamente a violencia contra as mulleres ou outros colectivos.

10. Xustificar as propias posicións utilizando sistematicamente a argumentación e o diálogo e participar de forma democrática e cooperativa nas actividades do centro e da contorna.

Mediante este criterio preténdese avaliar o uso axeitado da argumentación sobre dilemas e conflitos morais e o grao de coñecemento e de respecto ás posicións diverxentes dos interlocutores, tanto na aula coma no ámbito familiar e social. Por outra banda, preténdese coñecer o xeito e o grao en que o alumnado participa e coopera activamente no traballo de grupo e se colabora co profesorado e os compañeiros e compañeiras nas actividades do centro educativo e noutros ámbitos externos.

Educación plástica e visual

A educación plástica e visual ten como finalidade desenvolver no alumnado capacidades perceptivas, expresivas e

estéticas a partir do coñecemento teórico e práctico das linguaxes visuais para comprender a realidade, cada vez máis configurada como un mundo de imaxes e obxectos que se perciben a través de estímulos sensoriais de carácter visual e táctil. Ao mesmo tempo, busca potenciar o desenvolvemento da imaxinación, a creatividade e a intelixencia emocional, favorecer o razoamento crítico ante a realidade plástica, visual e social, dotar das destrezas necesarias para usar os elementos plásticos como recursos expresivos e predispoñer o alumnado para o disfrute do ámbito natural, social e cultural.

Se na etapa anterior os contidos relativos a plástica e música, como expresións artísticas de representación de ideas e sentimentos, se desenvolven de forma globalizada, nesta a educación plástica e visual constitúese nunha materia con estrutura propia. Aténdese así ás características do alumnado destas idades, enriquecendo de xeito plenamente diferenciado a súa capacidade de expresión artística mediante o desenvolvemento dos dous niveis en que se fundamenta a materia.

Como calquera outra linguaxe, a linguaxe plástico-visual necesita de dous niveis interrelacionados de comunicación: saber ver para comprender e saber facer para se expresar, coa finalidade de se comunicar, producir e crear e coñecer mellor a realidade e a un mesmo para transformala e transformarse, en definitiva para humanizar a realidade e o propio ser humano como eixe central desta.

Saber ver para comprender implica a necesidade de educar na percepción, supón ser capaz de avaliar a información visual que se recibe baseándose nunha comprensión estética que permita chegar a conclusións persoais de aceptación ou rexeitamento segundo a propia escala de valores e, ademais, poderse emocionar a través da inmediatez da percepción sensorial para analizar despois a realidade, tanto natural como social, de xeito obxectivo, razoado e crítico. Os contidos do bloque 1, Observación, bloque 3, Contorno audiovisual e multimedia, e o bloque 5, Lectura e valoración dos referentes artísticos, contribúen a desenvolver esta dimensión da materia.

Saber facer para se expresar necesita do saber anterior e pretende que o alumnado desenvolva unha actitude de indagación, produción e creación. Deben ser capaces de realizar representacións obxectivas e subxectivas mediante uns coñecementos imprescindibles, tanto conceptuais como procedementais, que lles permitan expresarse e desenvolver o propio potencial creativo. Para adquirir e desenvolver esta capacidade establécense os contidos do bloque 2, Experimentación e descubrimento, o bloque 3, Contorno audiovisual e multimedia e, por último, o bloque 4, Expresión e creación.

O cuarto curso, de carácter opcional, concíbese de forma máis especializada e agrupa tamén os contidos en bloques, cunha estrutura diferente. Tomando como punto de partida os Procesos comúns da creación artística no bloque 1, desenvolve en contidos diferenciados algúns dos principais procesos de creación: A expresión plástica e visual no bloque 2, As artes gráficas e o deseño, no 3, A imaxe e son no bloque 4, ademais da Descrición obxectiva de formas, obxecto do bloque 5.

Organizar os contidos en bloques diferenciados ten como única finalidade definir con maior claridade as aprendizaxes básicas que se deben abordar e presentalos de forma coherente. Este xeito de estruturalos non supón dar prioridade a uns sobre outros, nin a existencia de partir preferentemente dalgún deles. A vinculación entre os contidos de todos os bloques é estreita.

Os contidos conceptuais, procedementais e actitudinais preséntanse integrados nos distintos bloques, aínda que sería procedente dar prioridade a uns ou outros segundo o seu nivel de complexidade e o obxectivo prefixado, resaltando, na medida do posible, o enfoque lúdico, experimental e creativo.

O currículo posibilita que a aprendizaxe da produción, deseño e creación de imaxes, obxectos ou feitos a través de códigos visuais, artísticos e técnicos se poida concretar en propostas diversas de descrición e representación gráfico-plástica, de expresión subxectiva, de composición visual, de transferencia de linguaxes, ou de transformación de imaxes. Posibilita tamén a súa posta en práctica tanto con medios gráfico-plásticos tradicionais e actuais, coma a través de tecnoloxías dixitais, que abran vías de experimentación de novas formas de expresión e creación.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A educación plástica e visual contribúe, especialmente, a adquirir a competencia artística e cultural. Nesta etapa ponse a énfase en ampliar o coñecemento dos diferentes códigos artísticos e na utilización das técnicas e os recursos que lles son propios. O alumnado aprende a mirar, ver, observar e percibir, e desde o coñecemento da linguaxe visual, a apreciar os valores estéticos e culturais das producións artísticas. Por outra banda, contribúese a esta competencia cando se experimenta e investiga con diversidade de técnicas plásticas e visuais e se é capaz de se expresar a través da imaxe.

Colabora en boa medida na adquisición de autonomía e iniciativa persoal dado que todo proceso de creación supón converter unha idea nun produto e por iso en desenvolver estratexias de planificación, de previsión de recursos, de anticipación e avaliación de resultados. En resumo, sitúa o alumnado ante un proceso que o obriga a tomar decisións de xeito autónomo. Todo este proceso, xunto co espírito creativo, a experimentación, a investigación e a autocrítica fomentan a iniciativa e autonomía persoal.

Esta materia constitúe un bo vehículo para o desenvolvemento da competencia social e cidadá. Naquela medida en que a creación artística supoña un traballo en equipo, promóvense actitudes de respecto, tolerancia, cooperación, flexibilidade e contribúese á adquisición de habilidades sociais. Por outra banda, o traballo con ferramentas propias da linguaxe visual, que inducen ao pensamento creativo e á expresión de emocións, vivencias e ideas proporciona experiencias directamente relacionadas coa diversidade de respostas ante un mesmo estímulo e a aceptación das diferenzas.

Á competencia para aprender a aprender contribúese na medida en que se favoreza a reflexión sobre os procesos e experimentación creativa xa que implica a toma de conciencia das propias capacidades e recursos así como a aceptación dos propios erros como instrumento de mellora.

A importancia que adquiren no currículo os contidos relativos ao contorno audiovisual e multimedia expresa o papel que se outorga a esta materia na adquisición da competencia en tratamento da información e en particular ao mundo da imaxe que a devandita información incorpora. Ademais, o uso de recursos tecnolóxicos específicos non só supón unha ferramenta potente para a produción de creacións visuais senón que, pola súa vez, colabora na mellora da competencia dixital.

A educación plástica e visual contribúe á adquisición da competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico mediante a utilización de procedementos, relacionados co método científico, como a observación, a experimentación e o descubrimento e a reflexión e a análise posterior. Así mesmo, introduce valores de sustentabilidade e reciclaxe en canto á utilización de materiais para a creación de obras propias, análise de obras alleas e conservación do patrimonio cultural.

Por último, aprender a se desenvolver con comodidade a través da linguaxe simbólica é obxectivo da área, así como afondar no coñecemento de aspectos espaciais da realidade, mediante a xeometría e a representación obxectiva

das formas. As capacidades descritas anteriormente contribúen a que o alumnado adquire competencia matemática.

Toda forma de comunicación posúe uns procedementos comúns e, como tal, a educación plástica e visual permite facer uso duns recursos específicos para expresar ideas, sentimentos e emocións á vez que permite integrar a linguaxe plástica e visual con outras linguaxes e, con iso, enriquecer a comunicación.

Obxectivos

O ensino da educación plástica e visual nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Observar, percibir, comprender e interpretar de forma crítica as imaxes do ámbito natural e cultural, sendo sensible ás súas calidades plásticas, estéticas e funcionais.
2. Apreciar os valores culturais e estéticos, identificando, interpretando e valorando os seus contidos; enténdelos como parte da diversidade cultural, contribuíndo ao seu respecto, conservación e mellora.
3. Comprender as relacións da linguaxe plástica e visual con outras linguaxes e elixir a fórmula expresiva máis axeitada en función das necesidades de comunicación.
4. Expresarse con creatividade, mediante as ferramentas da linguaxe plástica e visual e saber relacionalas con outros ámbitos de coñecemento.
5. Utilizar a linguaxe plástica para representar emocións e sentimentos, vivencias e ideas, contribuíndo á comunicación, reflexión crítica e respecto entre as persoas.
6. Utilizar as diversas técnicas plásticas e visuais e as tecnoloxías da información e a comunicación para aplicalas nas propias creacións.
7. Representar corpos e espazos simples mediante o uso da perspectiva, as proporcións e a representación das calidades das superficies e o detalle de maneira que sexan eficaces para a comunicación.
8. Planificar e reflexionar, de forma individual e cooperativamente, sobre o proceso de realización dun obxecto partindo duns obxectivos prefixados e revisar e valorar, ao final de cada fase, o estado da súa consecución.
9. Relacionarse con outras persoas participando en actividades de grupo con flexibilidade e responsabilidade, favorecendo o diálogo, a colaboración e a comunicación.

CURSOS PRIMEIRO A TERCEIRO

Contidos

Bloque 1. Observación.

A percepción visual.

A linguaxe e a comunicación visual: finalidade informativa, comunicativa, expresiva e estética.

A imaxe representativa e a imaxe simbólica.

Explotación dos posibles significados dunha imaxe segundo o seu contexto expresivo e referencial e descrición dos modos expresivos.

Valoración da imaxe como medio de expresión.

Interese pola observación sistemática.

Bloque 2. Experimentación e descubrimento.

Realización de composicións utilizando os elementos conceptuais propios da linguaxe visual como elementos de descrición e expresión, tendo en conta conceptos de equilibrio, proporción e ritmo.

Experimentación e exploración dos elementos que estruturan formas e imaxes (forma, cor, textura, dimensión, etc.).

Descubrimento e representación obxectiva e subxectiva das formas (posición, situación, ritmos, claroscuro, imaxinación, fantasía, etc.)

Utilización das bases dos sistemas convencionais proxectivos, con fins descritivos e expresivos.

Sensibilización ante as variacións visuais producidas por cambios luminosos.

Construción de formas tridimensionais en función dunha idea ou obxectivo con diversidade de materiais.

Interese pola busca de novas solucións.

Bloque 3. Contorno audiovisual e multimedia.

Identificación da linguaxe visual e plástica en prensa, publicidade e televisión.

Estudo e experimentación a través dos procesos, técnicas e procedementos propios da fotografía, o vídeo e o cine, para producir mensaxes visuais.

Experimentación e utilización de recursos informáticos e as tecnoloxías para a busca e creación de imaxes plásticas.

Actitude crítica ante as necesidades de consumo creadas pola publicidade e rexeitamento dos elementos desta que supoñen discriminación sexual, social ou racial.

Recoñecemento e valoración do papel da imaxe no noso tempo.

Bloque 4. Expresión e creación.

Experimentación e utilización de técnicas en función das intencións expresivas e descritivas.

Realización de apuntamentos, esbozos e esquemas en todo o proceso de creación (desde a idea inicial até a elaboración de formas e imaxes), facilitando a autorreflexión, autoavaliación e avaliación.

Creación colectiva de producións plásticas.

Representación persoal de ideas (en función duns obxectivos), usando a linguaxe visual e plástica e mostrando iniciativa, creatividade e imaxinación.

Responsabilidade no desenvolvemento da obra ou da actividade propia (individual ou colectiva).

Bloque 5. Lectura e valoración dos referentes artísticos.

Lectura de imaxes, a través dos elementos visuais, conceptuais e relacionais, establecendo as mensaxes e funcións do patrimonio cultural propio detectando as similitudes e diferenzas respecto a outras sociedades e culturas.

Determinación dos valores plásticos e estéticos que destacan nunha obra determinada (factores persoais, sociais, plásticos, simbólicos, etc.).

Diferenciación dos distintos estilos e tendencias das artes visuais valorando, respectando e gozando do patrimonio histórico e cultural.

Realización de esquemas e síntese sobre algunhas obras para subliñar os valores destacables.

Aceptación e respecto cara ás obras dos demais.

Criterios de avaliación

1. Identificar os elementos constitutivos esenciais (configuracións estruturais, variacións cromáticas, orientación espacial e textura) de obxectos e/ou aspectos da realidade.

Con este criterio compróbase se o alumno ou a alumna é capaz de identificar as calidades que determinan o seu valor físico, funcional ou estético e de describir por medio de recursos plásticos as proporcións e as relacións de forma, cor, ritmo, textura, presentes na realidade para interpretar a obxectiva ou subxectivamente.

2. Representar obxectos e ideas de forma bi ou tridimensional aplicando técnicas gráficas e plásticas e conseguir resultados concretos en función dunhas intencións en canto aos elementos visuais (luz, sombra, textura) e de relación.

Este criterio permite coñecer se o alumnado é capaz de tomar decisións especificando os obxectivos e as dificultades, propoñer diferentes opcións tendo en conta as consecuencias e avaliar cal é a mellor solución.

3. Diferenciar e recoñecer os procesos, técnicas, estratexias e materiais en imaxes do ámbito audiovisual e multimedia.

Mediante este criterio preténdese saber se o alumnado é capaz de utilizar e analizar os medios tecnolóxicos como instrumentos de expresión visual mostrando unha actitude crítica fronte ás manifestacións insolidarias, sexistas e discriminatorias.

4. Elaborar e participar, activamente, en proxectos de creación visual cooperativos, como producións videográficas ou plásticas de gran tamaño, aplicando as estratexias propias e adecuadas da linguaxe visual e plástica.

Este criterio permite coñecer se o alumnado manifesta actitudes de respecto, tolerancia, flexibilidade e interese favorecendo, deste xeito, a competencia social.

5. Realizar creacións plásticas seguindo o proceso de creación e demostrando valores de iniciativa, creatividade e imaxinación.

Mediante este criterio preténdese comprobar se o alumnado é capaz de tomar conciencia das necesidades en función dos obxectivos e de valorar, criticamente, a súa produción aceptando os propios erros como instrumento de mellora.

6. Elixir e dispoñer dos materiais máis adecuados para elaborar un produto visual e plástico conforme cuns obxectivos prefixados e cunha autoavaliación continua do proceso de realización.

Con este criterio compróbase se o alumnado é capaz de utilizar estratexias compositivas axeitadas, realizar un bo uso das técnicas e diferenciar a orixe e variacións dos elementos visuais (luz, sombra e textura) para realizar as súas propias creacións.

7. Diferenciar os distintos estilos e tendencias das artes visuais a través do tempo e atendendo á diversidade cultural.

Este criterio pretende avaliar se o alumnado é capaz de valorar as formas e imaxes que propoñen o campo da arte e o nivel de interese mostrado polo estudo, análise e interpretación destas.

CUARTO CURSO

Contidos

Bloque 1. Procesos comúns á creación artística.

Realización e seguimento do proceso de creación: bosquejo (esbozo), guión (proxecto), presentación final (maqueta) e avaliación (autorreflexión, autoavaliación e avaliación colectiva do proceso e do resultado final).

Utilización das tecnoloxías da información e a comunicación nas propias producións.

Elaboración de proxectos plásticos de forma cooperativa.

Representación persoal de ideas (partindo duns obxectivos), usando a linguaxe visual e plástica e mostrando iniciativa, creatividade e imaxinación.

Interese pola busca de información e constancia no traballo.

Autoexixencia na superación das creacións propias.

Bloque 2. Expresión plástica e visual.

Técnicas de expresión gráfico-plástica: debuxo artístico, volume e pintura.

Técnicas de gravado e reprografía.

Realización de experiencias de experimentación con materiais diversos.

Recoñecemento e lectura de imaxes de diferentes períodos artísticos.

Interese pola busca de materiais, soportes, técnicas e ferramentas para conseguir un resultado concreto.

Bloque 3. Artes gráficas e o deseño.

Os valores funcionais e estéticos nas artes aplicadas: fundamentos do deseño.

Técnicas de expresión gráfico-plásticas aplicadas ao deseño.

Sintaxe das linguaxes visuais do deseño (gráfica, interiorismo, modas, ...) e a publicidade.

Recoñecemento e lectura de imaxes do ámbito do deseño e a publicidade.

Bloque 4. Imaxe e son.

Técnicas de expresión gráfico-plásticas aplicadas á animación e interactividade.

Recoñecemento e lectura de imaxes de vídeo e multimedia.

Sintaxe da linguaxe cinematográfica e videográfica.
Aplicación da imaxe animada en formas multimedia.

Bloque 5. Descrición obxectiva de formas.

Técnicas de expresión gráfico-plásticas: descrición obxectiva das formas.

Contornos de aplicación dos sistemas de representación.

Normalización.

Recoñecemento e lectura de representacións bidimensionais de obras arquitectónicas e urbanismo e de obxectos e artefactos técnicos.

Criterios de avaliación

1. Tomar decisións especificando os obxectivos e as dificultades, proponendo diversas opcións e avaliar cal é a mellor solución.

Este criterio pretende coñecer se o alumnado adquire habilidades para ser autónomo, creativo e responsable no traballo.

2. Utilizar recursos informáticos e as tecnoloxías da información e a comunicación no campo da imaxe fotográfica, o deseño gráfico, o debuxo asistido por ordenador e a edición videográfica.

Este criterio pretende avaliar se o alumnado é capaz de utilizar diversidade de ferramentas da cultura actual relacionadas coas tecnoloxías da información e a comunicación para realizar as súas propias creacións.

3. Colaborar na realización de proxectos plásticos que comportan unha organización de forma cooperativa.

Mediante este criterio preténdese comprobar se o alumnado é capaz de elaborar e participar, activamente, en proxectos cooperativos aplicando estratexias propias e adecuadas da linguaxe visual.

4. Realizar obras plásticas experimentando e utilizando diversidade de técnicas de expresión gráfico-plástica (debuxo artístico, volume, pintura, gravado).

Neste criterio inténtase comprobar se o alumnado coñece distintos tipos de soportes e técnicas bidimensionais (materias pigmentarias e gráficas) e tridimensionais (materiais de refugallo e moldeables).

5. Utilizar a sintaxe propia das formas visuais do deseño e a publicidade para realizar proxectos concretos.

Con este criterio trátase de comprobar se o alumnado é capaz de distinguir nun obxecto simple ben deseñado os seus valores funcionais unidos aos estéticos (proporción entre as súas partes, cor, textura, forma, etc.).

6. Elaborar obras multimedia e producións videográficas utilizando as técnicas axeitadas ao medio.

Este criterio pretende avaliar se o alumnado é capaz de recoñecer os procesos, as técnicas e os materiais utilizados nas linguaxes específicas fotográficas, cinematográficas e videográficas (encadramentos, puntos de vista, trucaxes, ...).

7. Describir obxectivamente as formas, aplicando sistemas de representación e normalización.

Con este criterio avialíase se o alumnado é capaz de representar a realidade tal como a ve sobre un soporte bidimensional mediante representacións que non requiren operacións complicadas no seu trazado. Avaliarase a corrección

no trazado xeométrico dos elementos utilizados, a súa axeitada relación entre distancia e tamaño e a súa disposición no espazo.

8. Recoñecer e ler imaxes, obras e obxectos dos ámbitos visuais (obras de arte, deseño, multimedia, etc.).

Este criterio pretende coñecer se o alumnado é capaz de ter actitudes críticas e de aprecio e respecto cara ás manifestacións plásticas e visuais do seu ámbito, superando inhibicións e prexuízos.

Informática

Durante as últimas décadas, véñse producindo na sociedade un profundo proceso de transformación caracterizado pola presenza das tecnoloxías da información e da comunicación na vida cotiá. Estas tecnoloxías abranguen todo tipo de medios electrónicos que crean, almacenan, procesan e transmiten información en tempo e cantidade hai uns anos insospeitados e que, ademais de expandir as posibilidades de comunicación, xeran unha nova cultura e permiten o desenvolvemento de novas destrezas e formas de construción do coñecemento que están en constante evolución en canto a técnicas e medios ao seu alcance se refire.

A necesidade de educar no uso das tecnoloxías da información durante a educación obrigatoria inclúe unha dobre vertente. Por unha parte, trátase de que os mozos adquiran os coñecementos básicos sobre as ferramentas que facilitan a súa interacción co contorno, así como os límites morais e legais que implica a súa utilización, e, por outra parte, que sexan capaces de integrar as aprendizaxes tecnolóxicas coas aprendizaxes adquiridas noutras áreas do currículo, dándolles coherencia e mellorando a súa calidade.

A informática pode ser entendida como o uso e aproveitamento das tecnoloxías da información e a comunicación en calquera das formas en que estas se nos presentan. Neste sentido, preparar os alumnos para se desenvolver nun marco cambiante vai máis alá dunha simple alfabetización dixital centrada no manexo de ferramentas que previsiblemente quedarán obsoletas nun curto prazo, facendo imprescindible propiciar a adquisición dun conxunto imbricado de coñecementos, destrezas e aptitudes, que lle permitan ao suxeito utilizar as citadas tecnoloxías para continuar a súa aprendizaxe ao longo da vida, adaptándose ás demandas dun mundo en permanente cambio. Neste contexto, completando a utilización instrumental das aplicacións informáticas nas diferentes materias curriculares, considérase necesario que o alumnado de educación secundaria obrigatoria dispoña nos tres primeiros cursos dun tronco común de contidos específicos dentro da materia de tecnoloxías, que lle permitan adquirir as competencias básicas e lle proporcionen unha visión global do estado actual, e a evolución previsible destas tecnoloxías, mentres que en cuarto curso, aqueles que o desexen, poidan cursar con carácter opcional unha materia concreta que veña completar os coñecementos técnicos adquiridos previamente.

As tecnoloxías da información e a comunicación inflúen positivamente no rendemento escolar se se fai un axeitado uso delas, porque provén o alumnado dunha ferramenta que lle permite explorar todas as materias do currículo, consolidar os seus coñecementos e simular fenómenos e situacións novas que lles axudan a aprender a aprender. O seu valor educativo está asociado non só á posibilidade de almacenar e xestionar a información de maneiras diversas e en diferentes soportes, senón tamén á toma de decisións que o seu uso carrega, á elaboración de proxectos e á calidade das aprendizaxes; en resumo, á produción de coñecemento.

As utilidades da informática requiren un maior afondamento nos aspectos técnicos e de interrelación entre ferramentas que permitan a creación de contidos complexos para a súa difusión, desde dispositivos diversos, nas denominadas comunidades virtuais. A adscrición a comunidades virtuais inclúe a participación dos servizos referidos a admi-

nistración electrónica, saúde, formación, ocio e comercio electrónico.

Os contidos da materia estrutúranse en catro grandes bloques: un primeiro bloque, dedicado aos sistemas operativos e á seguraza informática, introduce o alumnado no amplo campo de posibilidades que permiten os sistemas operativos que non necesitan instalación no disco duro e a necesidade de adoptar medidas de seguraza activa e pasiva na internet; un segundo bloque que abrangue as ferramentas multimedia, tratamento de imaxe, vídeo e son a partir de diferentes fontes; un terceiro que se aproxima á publicación e difusión de contidos na web, incluíndo o deseño de presentacións e un último bloque que afonda na internet e as redes sociais virtuais, os tipos de «software» e as súas licenzas e o acceso aos servizos electrónicos. Esta clasificación non se debe entender como elementos separados polo que non implica necesariamente unha forma de abordar os contidos na aula, senón como unha disposición que axuda á comprensión do conxunto de coñecementos que se pretende conseguir desde un determinado enfoque pedagóxico. Neste sentido cabe sinalar a necesidade de formar os mozos nunha actitude crítica ante o uso das ferramentas informáticas, para que distinguan en que nos axudan e en que nos limitan e poder, así, obrar en consecuencia.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

Esta materia contribúe de xeito pleno á adquisición da competencia referida a tratamento da información e competencia dixital, imprescindible para se desenvolver nun mundo que cambia, e nos cambia, empurrado polo constante fluxo de información xerado e transmitido mediante unhas tecnoloxías da información cada vez máis potentes e omnipresentes.

Na sociedade da información, as tecnoloxías da información e a comunicación ofrécenlle ao suxeito a posibilidade de se converter en creador e difusor de coñecemento a través da súa comunicación con outros suxeitos interconectados por medio de redes de información. A adaptación ao ritmo evolutivo da sociedade do coñecemento require que a educación obrigatoria dote o alumno dunha competencia en que os coñecementos de índole máis tecnolóxica se poñan ao servizo dunhas destrezas que lle sirvan para acceder á información alí onde se atope, utilizando unha multiplicidade de dispositivos e sendo capaz de seleccionar os datos relevantes para poñelos en relación cos seus coñecementos previos, e xerar bloques de coñecemento máis complexos. Os contidos da materia de informática contribúen en alto grao á consecución deste compoñente da competencia.

Sobre esta capa básica solápanse o desenvolvemento da capacidade para integrar as informacións, reelaboralas e producir documentos susceptibles de se comunicar cos demais en diversos formatos e por diferentes medios, tanto físicos como telemáticos. Estas actividades implican o progresivo fortalecemento do pensamento crítico ante as producións alleas e propias, a utilización da creatividade como ingrediente esencial na elaboración de novos contidos e o enriquecemento das destrezas comunicativas adaptadas a diferentes contextos. Incorporar aos comportamentos cotiáns o intercambio de contidos será posible grazas á adopción dunha actitude positiva cara á utilización das tecnoloxías da información e a comunicación. Esa actitude aberta, favorecida pola adquisición de condutas tendentes a manter ámbitos seguros, permitirá proxectar cara ao futuro os coñecementos adquiridos na fase escolar. A devandita proxección fomentará a adopción crítica dos avances tecnolóxicos e as modificacións sociais que estes produzan.

Desde esta formulación, os coñecementos de tipo técnico débense enfocar ao desenvolvemento de destrezas e actitudes que posibiliten a localización e interpretación da información para utilizala e ampliar horizontes comunicán-

dollela aos outros e accedendo á crecente oferta de servizos da sociedade do coñecemento, de forma que se evite a exclusión de individuos e grupos. Desta forma contribuirase de forma plena á adquisición da competencia, mentres que centrarse no coñecemento exhaustivo das ferramentas non contribuiría senón a dificultar a adaptación ás innovacións que deixarían obsoleto nun curto prazo os coñecementos adquiridos.

Ademais, a materia contribúe de xeito parcial á adquisición da competencia cultural e artística en canto que esta inclúe o acceso ás manifestacións culturais e o desenvolvemento da capacidade para se expresar mediante algúns códigos artísticos. Os contidos referidos ao acceso á información, que inclúe as manifestacións de arte dixital e a posibilidade de dispoñer de informacións sobre obras artísticas non dixitais inaccesibles fisicamente, a captación de contidos multimedia e a utilización de aplicacións para o seu tratamento, así como a creación de novos contidos multimedia que integren informacións manifestadas en diferentes linguaxes colaboran ao enriquecemento da imaxinación, a creatividade e a asunción de regras non alleas a convencións compositivas e expresivas baseadas no coñecemento artístico.

A contribución á adquisición da competencia social e cidadá céntrase en que, ao mesmo tempo que proporciona destrezas necesarias para a busca, obtención, rexistro, interpretación e análises requiridas para unha correcta interpretación dos fenómenos sociais e históricos, permite acceder en tempo real ás fontes de información que conforman a visión da actualidade. Posibilitase deste modo a adquisición de perspectivas múltiples que favorezan a adquisición dunha conciencia cidadá comprometida na mellora da súa propia realidade social. A posibilidade de compartir ideas e opinións a través da participación en redes sociais brinda unhas posibilidades insospetadas para ampliar a capacidade de intervir na vida cidadá, non sendo allea a esta participación o acceso a servizos relacionados coa administración dixital nas súas diversas facetas.

A contribución á adquisición da competencia para aprender a aprender está relacionada co coñecemento da forma de acceder e interactuar en ámbitos virtuais de aprendizaxe, que capacita para a continuación autónoma da aprendizaxe unha vez finalizada a escolaridade obrigatoria. A este empeño contribúe decisivamente a capacidade desenvolvida pola materia para obter información, transformala en coñecemento propio e comunicar o aprendido poñéndoo en común cos demais.

Contribúe de xeito importante á adquisición da competencia en comunicación lingüística, especialmente nos aspectos desta relacionados coa linguaxe escrita e as linguas estranxeiras. Desenvolverse ante fontes de información e situacións comunicativas diversas permite consolidar as destrezas lectoras, á vez que a utilización de aplicacións de procesamento de texto posibilita a composición de textos con diferentes finalidades comunicativas. A interacción en linguas estranxeiras colaborará na consecución dun uso funcional destas.

Contribúe de xeito parcial á adquisición da competencia matemática, achegando a destreza no uso de aplicacións de folla de cálculo que permiten utilizar técnicas produtivas para calcular, representar e interpretar datos matemáticos e a súa aplicación á resolución de problemas. Por outra banda, a utilización de aplicacións interactivas en modo local ou remoto permitirá a formulación e comprobación de hipóteses acerca das modificacións producidas pola modificación de datos en escenarios diversos.

Á adquisición da competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico, contribúese en tanto que proporciona destrezas para a obtención de información cualitativa e cuantitativa que acepte a resolución de problemas sobre o espazo físico. A posibilidade de interactuar con aplicacións de simulación que permitan observar procesos, a reprodución dos cales resulte especialmente dificultosa ou perigosa,

contribúe igualmente a unha mellor comprensión dos fenómenos físicos.

Por último, contribúe á competencia de autonomía e iniciativa persoal na medida en que un ámbito tecnolóxico cambiante exige unha constante adaptación. A aparición de novos dispositivos e aplicacións asociadas, os novos campos de coñecemento, a variabilidade dos ámbitos e oportunidades de comunicación exigen a reformulación das estratexias e a adopción de novos puntos de vista que posibiliten resolución de situacións progresivamente máis complexas e multifacéticas.

Obxectivos

O ensino da informática nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Utilizar os servizos telemáticos adecuados para responder a necesidades relacionadas, entre outros aspectos, coa formación, o ocio, a inserción laboral, a administración, a saúde ou o comercio, valorando en que medida cobren as devanditas necesidades e se o fan de forma apropiada.

2. Buscar e seleccionar recursos dispoñibles na rede para incorporalos ás súas propias producións, valorando a importancia do respecto da propiedade intelectual e a conveniencia de recorrer a fontes que autoricen expresamente a súa utilización.

3. Coñecer e utilizar as ferramentas para se integrar en redes sociais, achegando as súas competencias ao seu crecemento e adoptando as actitudes de respecto, participación, esforzo e colaboración que posibiliten a creación de producións colectivas.

4. Utilizar periféricos para capturar e dixitalizar imaxes, textos e sons e manexar as funcionalidades principais dos programas de tratamento dixital da imaxe fixa, o son e a imaxe en movemento e a súa integración para crear pequenas producións multimedia con finalidade expresiva, comunicativa ou ilustrativa.

5. Integrar a información textual, numérica e gráfica para construír e expresar unidades complexas de coñecemento en forma de presentacións electrónicas, aplicándoas en modo local, para apoiar un discurso, ou en modo remoto, como síntese ou guión que facilite a difusión de unidades de coñecemento elaboradas.

6. Integrar a información textual, numérica e gráfica obtida de calquera fonte para elaborar contidos propios e publicalos na web, utilizando medios que posibiliten a interacción (formularios, enquisas, bitácoras, etc.) e formatos que faciliten a inclusión de elementos multimedia decidindo a forma en que se poñen á disposición do resto de usuarios.

7. Coñecer e valorar o sentido e a repercusión social das diversas alternativas existentes para compartir os contidos publicados na web e aplicarlos cando se difundan as producións propias.

8. Adoptar as condutas de seguranza activa e pasiva que posibiliten a protección dos datos e do propio individuo nas súas interaccións na internet.

9. Valorar as posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e a comunicación e as repercusións que supón o seu uso.

Contidos

Bloque 1. Sistemas operativos e seguranza informática.

Creación de redes locais: configuración de dispositivos físicos para a interconexión de equipos informáticos.

Creación de grupos de usuarios, adxudicación de permisos, e posta á disposición de contidos e recursos para o seu uso en redes locais baixo diferentes sistemas operativos.

Seguranza na internet. O correo masivo e a protección fronte a diferentes tipos de programas, documentos ou

mensaxes susceptibles de causar prexuízos. Importancia da adopción de medidas de seguranza activa e pasiva.

Conexións sen fío e intercambios de información entre dispositivos móbiles.

Bloque 2. Multimedia.

Adquisición de imaxe fixa mediante periféricos de entrada.

Tratamento básico da imaxe dixital: os formatos básicos e a súa aplicación, modificación de tamaño das imaxes e selección de fragmentos, creación de debuxos sinxelos, alteración dos parámetros das fotografías dixitais: saturación, luminosidade e brillo.

Captura de son e vídeo a partir de diferentes fontes. Edición e montaxe de audio e vídeo para a creación de contidos multimedia.

As redes de intercambio como fonte de recursos multimedia. Necesidade de respectar os dereitos que amparan as producións alleas.

Bloque 3. Publicación e difusión de contidos.

Integración e organización de elementos textuais, numéricos, sonoros e gráficos en estruturas hipertextuais.

Deseño de presentacións.

Creación e publicación na web. Estándares de publicación.

Accesibilidade da información.

Bloque 4. Internet e redes sociais.

A información e a comunicación como fontes de comprensión e transformación do ámbito social: comunidades virtuais e globalización.

Actitude positiva cara ás innovacións no ámbito das tecnoloxías da información e a comunicación e cara á súa aplicación para satisfacer necesidades persoais e do grupo.

Acceso a servizos de administración electrónica e comercio electrónico: os intercambios económicos e a seguranza.

Acceso a recursos e plataformas de formación a distancia, emprego e saúde.

A propiedade e a distribución do software e a información: software libre e software privativo, tipos de licenzas de uso e distribución.

A enxeñaría social e a seguranza: estratexias para o recoñecemento da fraude, desenvolvemento de actitudes de protección activa ante os intentos de fraude.

Adquisición de hábitos orientados á protección da intimidade e á seguranza persoal na interacción en ámbitos virtuais: acceso a servizos de ocio.

Canles de distribución dos contidos multimedia: música, vídeo, radio, TV.

Acceso, descarga e intercambio de programas e información. Diferentes modalidades de intercambio.

Criterios de avaliación

1. Instalar e configurar aplicacións e desenvolver técnicas que permitan asegurar sistemas informáticos interconectados.

Valórase con este criterio a capacidade de localizar, descargar e instalar aplicacións que preveñan o tráfico non autorizado en redes sobre diversos sistemas operativos. Pola súa vez, trátase de identificar elementos ou compoñentes de mensaxes que permitan catalogalas como falsas ou fraudulentas, adoptar actitudes de protección pasiva, mediante a instalación e configuración de aplicacións de filtrado e eliminación de correo lixo, e de protección activa, evitando colaborar na difusión de mensaxes deste tipo.

2. Interconectar dispositivos móbiles e sen fío ou cables para intercambiar información e datos.

Preténdese avaliar a capacidade de crear redes que permitan comunicarse a diferentes dispositivos fixos ou móbiles, utilizando todas as súas funcionalidades e integrándoos

en redes xa existentes. Tamén se trata de coñecer os distintos protocolos de comunicación e os sistemas de seguraza asociados, aplicando o máis axeitado a cada tipo de situación ou combinación de dispositivos.

3. Obter imaxes fotográficas, aplicar técnicas de edición dixital a estas e diferencialas das imaxes xeradas por ordenador.

Este criterio pretende valorar a capacidade de diferenciar as imaxes vectoriais das imaxes de mapa de bits. Céntrase na captación de fotografías en formato dixital e o seu almacenamento e edición para modificar características das imaxes tales como o formato, resolución, encaдрamento, luminosidade, equilibrio de cor e efectos de composición.

4. Capturar, editar e montar fragmentos de vídeo con audio.

Os alumnos deben ser capaces de instalar e utilizar dispositivos externos que permitan a captura, xestión e almacenamento de vídeo e audio. Aplicaranse as técnicas básicas para editar calquera tipo de fonte sonora: locución, son ambiental ou fragmentos musicais, así como as técnicas básicas de edición non lineal de vídeo para compoñer mensaxes audiovisuais que integren as imaxes capturadas e as fontes sonoras.

5. Diseñar e elaborar presentacións destinadas a apoiar o discurso verbal na exposición de ideas e proxectos.

Preténdese avaliar a capacidade de estruturar mensaxes complexas coa finalidade de as expoñer publicamente, utilizando o ordenador como recurso nas presentacións. Valorase a correcta selección e integración de elementos multimedia en consonancia co contido da mensaxe, así como a corrección técnica do produto final e o seu valor como discurso verbal.

6. Desenvolver contidos para a rede aplicando estándares de accesibilidade na publicación da información.

Preténdese que os alumnos utilicen aplicacións específicas para crear e publicar sitios web, incorporando recursos multimedia, aplicando os estándares establecidos polos organismos internacionais, aplicando ás súas producións as recomendacións de accesibilidade e valorando a importancia da presenza na web para a difusión de todo tipo de iniciativas persoais e do grupo.

7. Participar activamente en redes sociais virtuais como emisores e receptores de información e iniciativas comúns.

Este criterio céntrase na localización na internet de servizos que posibiliten a publicación de contidos, utilizándoos para a creación de diarios ou páxinas persoais ou do grupo, a subscripción a grupos relacionados cos seus intereses e a participación activa nestes. Valorase a adquisición de hábitos relacionados co mantemento sistemático da información publicada e a incorporación de novos recursos e servizos. No ámbito das redes virtuais debe ser capaz de acceder e manexar ámbitos de aprendizaxe a distancia e busca de emprego.

8. Identificar os modelos de distribución de software e contidos e adoptar actitudes coherentes con estes.

Trátase de avaliar a capacidade para optar entre aplicacións con funcionalidades similares cando se necesite incorporalas ao sistema, tendo en conta as particularidades dos diferentes modelos de distribución de software. Terase en conta o respecto ás devanditas particularidades e a actitude á hora de utilizar e compartir as aplicacións e os contidos xerados con estas. Así mesmo, o respecto aos dereitos de terceiros no intercambio de contidos de produción allea.

Latín

A materia de latín, opcional en cuarto curso, supón un achegamento específico á lingua e a cultura de Roma. O seu estudo ofrécese a partir de contidos lingüísticos e culturais, complementarios entre si e unidos polo seu carácter de achegas substanciais do que se coñece como herdanza clásica. Esa calidade de achega e pervivencia na sociedade

actual debe guiar a súa presentación e dar sentido ao seu estudo.

A materia persegue dous obxectivos primordiais: iniciar un estudo básico da lingua que está na orixe do amplo grupo das linguas romances e coñecer os aspectos máis relevantes da sociedade e da cultura romanas para poder relacionalos cos do mundo actual. O primeiro obxectivo axuda a mellorar o coñecemento e o uso da propia lingua como instrumento primordial de aprendizaxe e comunicación; o segundo achega unha interpretación máis ponderada da sociedade actual. Ambos os dous colaboran eficazmente na adquisición de capacidades básicas e contribúen ao logro dos obxectivos desta etapa.

Os contidos propiamente lingüísticos ocupan unha gran parte da materia, por considerar que a lingua latina é a máis importante achega do mundo clásico á civilización occidental; por evolución ou por influencia léxica o latín está presente nas linguas que utilizamos ou nas que son obxecto de aprendizaxe para os alumnos e alumnas.

O estudo do sistema da lingua latina como modelo de lingua flexiva permite, a través da comparación, unha reflexión profunda sobre os elementos formais e os mecanismos sintácticos das linguas de uso do alumnado. O coñecemento, polo menos básico, do latín fai posible entender as linguas de orixe romance como o resultado concreto dunha evolución e apreciar en que medida a súa estrutura e o seu léxico están en débeda coa lingua de que proceden. Pola súa banda, a práctica da tradución constitúe unha experiencia de investigación que utiliza a lóxica do pensamento, favorece a memoria e potencia os hábitos de disciplina no estudo, co que se razoa mellor e se aprende a aprender.

O estudo da historia e evolución da lingua latina e da formación das palabras dota o alumnado dos coñecementos necesarios para entender a evolución lingüística, determinar os procesos de cambio fonético e semántico e ilustrar os procedementos que actúan na formación do léxico.

A materia tamén aborda o coñecemento do marco xeográfico e histórico e dos aspectos máis relevantes da sociedade romana, desde a cal se transmitiron modos de vida, institucións ou creacións literarias, técnicas e artísticas que están na base da configuración e do progreso de Europa. Ese coñecemento supón un referente necesario no cal rastrexar os antecedentes históricos da organización social ou a delimitación dos dereitos do individuo. A cultura que modelou o noso presente e impregna boa parte dos nosos canons estéticos é tamén transmisora de valores universais, que entroncan a nosa herdanza cultural coas raíces do mundo clásico. Neste sentido, a lectura de textos literarios axuda a observar como temas e tópicos da cultura grecolatina se transmitiron até hoxe e seguen impregnando os nosos escritos.

De acordo con esta formulación, os contidos da materia distribúense en catro bloques. Os tres primeiros, O sistema da lingua latina, A historia e evolución da lingua latina e A formación das palabras, poñen o acento en contidos propiamente lingüísticos e interrelaciónanse, contribuíndo non só a un coñecemento da lingua latina senón a un uso máis preciso da propia lingua e ao axeitado entendemento da terminoloxía culta, científica e técnica. O bloque 4, Outras vías de transmisión do mundo clásico, trata os aspectos máis relevantes da sociedade romana e pon o acento na pervivencia do mundo clásico que ofrece o mundo contemporáneo, na análise comparativa dos seus correspondentes antecedentes clásicos e na valoración crítica dos aspectos de continuidade, evolución e cambio.

A distribución dos contidos nestes catro bloques, á vez que implica un tratamento específico destes, obriga a situalos nun contexto xeral en que os diversos elementos atopen unha explicación relacionada e coherente.

No axeitado tratamento dos contidos e na correcta prelación dos obxectivos reside a dobre virtualidade da materia, que debe proporcionar aqueles coñecementos básicos sobre a lingua latina e a cultura romana que sexan funcio-

nais e útiles en diversos contextos de aprendizaxe, desenvolvemento persoal e social, e, á vez, debe sentar as bases suficientes para a continuación, se é o caso, de estudos relacionados coas humanidades e as ciencias sociais. Así, a través dos seus contidos e da consecución dos seus propios obxectivos, a materia de latín debe servir a todos os alumnos que a cursen para conseguir nun grao satisfactorio as capacidades e competencias que na etapa se propoñen.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A partir dos elementos máis significativos do seu currículo, a materia de latín contribúe de modo directo á adquisición da competencia en comunicación lingüística.

Desde todos os seus contidos contribúese á lectura comprensiva de textos diversos e á expresión oral e escrita como medios indispensables para calquera aprendizaxe de calidade. O coñecemento da estrutura da lingua latina fai posible unha comprensión profunda da gramática funcional das linguas europeas de orixe romance e doutras que comparten co latín o carácter flexivo, ou recibiron unha achega léxica importante da lingua latina. A interpretación dos elementos morfosintácticos e de vocabulario, así como a práctica da tradución e da retroversión, supoñen a adquisición da habilidade para recoller e procesar a información dada e utilízala apropiadamente.

O coñecemento dos procedementos para a formación das palabras e os fenómenos de evolución fonética contribúe eficazmente á ampliación do vocabulario básico e potencia a habilidade para utilizar a linguaxe como instrumento de comunicación. O coñecemento das etimoloxías grecolatinas proporciona a comprensión e incorporación dun vocabulario culto e explica o vocabulario específico de termos científicos e técnicos.

A partir do coñecemento da historia e evolución da lingua latina foméntase ser consciente da variabilidade das linguas a través do tempo e dos diferentes ámbitos xeográficos e sociais, así como da comunicación intercultural que o seu contacto supón. Ese coñecemento fomenta igualmente o interese e o respecto por todas as linguas, incluíndo as antigas e as minoritarias, e o rexeitamento dos estereotipos baseados en diferenzas culturais e lingüísticas.

A contribución da materia á competencia en expresión cultural e artística lógrase mediante o coñecemento do importante patrimonio arqueolóxico e artístico romano no noso país e en Europa, que potencia o aprecio e disfrute da arte como produto da creación humana e como testemuño da historia, á vez que fomenta o interese pola conservación dese patrimonio. Así mesmo, proporciona referencias para facer unha valoración crítica de creacións artísticas posteriores inspiradas na cultura e a mitoloxía grecolatinas, ou das mensaxes difundidas polos medios de comunicación que, en moitos casos, toman a súa base icónica do repertorio clásico. Pola súa vez, co coñecemento do mundo clásico e a súa pervivencia favorécese a interpretación da literatura posterior, na cal perduran temas, arquetipos, mitos e tópicos, á vez que se desenvolve o interese pola lectura, a valoración do carácter estético dos textos e o amor pola literatura.

A contribución á competencia social e cidadá establécese desde o coñecemento das institucións e o modo de vida dos romanos como referente histórico de organización social, participación dos cidadáns na vida pública e delimitación dos dereitos e deberes dos individuos e das colectividades, no ámbito e na contorna dunha Europa diversa, unida no pasado pola lingua latina. Paralelamente, o coñecemento das desigualdades existentes nesa sociedade favorece unha reacción crítica ante a discriminación pola pertenza a un grupo social ou étnico determinado, ou pola diferenza de sexos. Foméntase así no alumnado unha actitude de valoración positiva da participación cidadá, a negociación e a apli-

cación de normas iguais para todos como instrumentos válidos na resolución de conflitos.

Desde esta materia contribúese á competencia no tratamento da información e competencia dixital xa que unha parte da materia require da busca, selección e tratamento da información. Ademais, as actividades relativas á recolla, selección e análise da información, a aplicación de técnicas de síntese, a identificación de palabras clave e a distinción entre ideas principais e secundarias achegan instrumentos básicos para a adquisición desta competencia, tan relacionada con destrezas para a continua formación persoal. Por outra parte, naquela medida en que se utilicen as tecnoloxías da información e a comunicación como un instrumento que universaliza a información e como unha ferramenta para a comunicación do coñecemento adquirido, colaborárase na adquisición da competencia dixital.

O estudo da lingua latina contribúe á competencia de aprender a aprender, na medida en que propicia a disposición e a habilidade para organizar a aprendizaxe, favorece as destrezas de autonomía, disciplina e reflexión, exercita a recuperación de datos mediante a memorización e sitúa o proceso formativo nun contexto de rigor lóxico.

A materia contribúe á autonomía e iniciativa persoal na medida en que se utilizan procedementos que exixen planificar, avaliar distintas posibilidades e tomar decisións. O traballo cooperativo e a posta en común dos resultados implica valorar as achegas doutros compañeiros, aceptar posibles erros, comprender a forma de corrixilos e non se render ante un resultado inadecuado. En definitiva, proporciona posibilidades de mellora e fomenta o afán de superación.

Obxectivos

O ensino do latín nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Identificar e relacionar elementos morfolóxicos, sintácticos e léxicos da lingua latina que permitan a análise e a tradución de textos sinxelos.
2. Desenvolver os hábitos de organización, traballo e disciplina no estudo, a partir dos mecanismos de estruturación mental que implica o proceso de análise e tradución de textos latinos.
3. Mellorar a lectura comprensiva e a expresión oral e escrita mediante o coñecemento do vocabulario e as estruturas gramaticais latinas.
4. Coñecer a orixe e evolución das linguas romances para valorar os trazos comúns e a diversidade lingüística como mostra da riqueza cultural dos pobos de Europa.
5. Utilizar as regras fundamentais de evolución fonética do latín ás linguas romances e identificar palabras patrimoniais, cultismos e expresións latinas en diferentes contextos lingüísticos.
6. Entender o significado do léxico común de orixe grecolatina da propia lingua e comprender vocabulario culto, científico e técnico a partir dos seus compoñentes etimolóxicos.
7. Reflexionar sobre os elementos formais e as estruturas lingüísticas das linguas romances coñecidas polo alumno, a través da comparación co latín, modelo de lingua flexiva.
8. Coñecer os aspectos relevantes da cultura e a civilización romanas, utilizando diversas fontes de información e diferentes soportes, para identificar e valorar a súa pervivencia no noso patrimonio cultural, artístico e institucional.

Contidos

Bloque 1. O sistema da lingua latina.

O abecedario e a pronunciación do latín. Lectura de textos en latín e recoñecemento de termos transparentes.

O latín como lingua flexiva. Os casos e os seus principais valores sintácticos. Recoñecemento das diferenzas e

similitudes básicas entre a estrutura da lingua latina e a das linguas romances utilizadas polo alumno.

Clases de palabras. A flexión nominal, pronominal e verbal. Recoñecemento das categorías gramaticais da flexión latina e comparación cos elementos flexivos das linguas actuais. Léxico latino de frecuencia.

As estruturas oracionais básicas. A concordancia e a orde de palabras. Nexos coordinantes máis frecuentes. Análise morfosintáctica, tradución de textos breves e sinxelos en lingua latina e retroversión de oracións simples.

Valoración da lingua latina como principal vía de transmisión e pervivencia do mundo clásico e instrumento privilexiado para unha comprensión profunda do sistema das linguas romances.

Bloque 2. A historia e evolución da lingua latina.

A orixe e a evolución do latín. Clasificación das linguas indoeuropeas.

Latín culto e latín vulgar. A formación das linguas romances. Diferenciación entre lingua falada e escrita. Análise dos procesos de evolución das linguas romances.

A evolución fonética. Termos patrimoniais e cultismos. Explicación dos cambios fonéticos máis frecuentes. Relación semántica entre palabras dunha mesma raíz latina e evolución fonética diferente.

A achega léxica do latín ás linguas modernas non derivadas del. Lectura de textos en linguas non romances e identificación neles de termos de orixe latina.

Valoración da orixe común das principais linguas europeas, interese pola adquisición de novo vocabulario, respecto polas demais linguas e aceptación das diferenzas culturais das xentes que as falan.

Bloque 3. A formación das palabras.

Compoñentes grecolatinos nas linguas romances. Identificación de lexemas, sufixos e prefixos grecolatinos usados na propia lingua. Definición de palabras a partir dos seus étimos.

O vocabulario da ciencia e da técnica. Recoñecemento de étimos gregos e latinos nas terminoloxías específicas.

Latinismos e locucións latinas. Recoñecemento das expresións latinas incorporadas á lingua falada e escrita.

Curiosidade por coñecer o significado etimolóxico das palabras e interese na axeitada utilización do vocabulario.

Bloque 4. Outras vías de transmisión do mundo clásico.

O marco xeográfico e histórico da sociedade romana. Uso de fontes primarias e secundarias para coñecer o pasado.

As institucións e a vida cotiá. Interpretación dos seus referentes desde a nosa perspectiva sociocultural. Comparación e análise crítica das estruturas sociais e familiares.

As pegadas materiais da romanización. Observación directa e indirecta do patrimonio arqueolóxico e artístico romano, utilizando diversos recursos, incluídos os que proporcionan as tecnoloxías da información e a comunicación.

A mitoloxía na literatura e nas artes plásticas e visuais. Recoñecemento de elementos da mitoloxía clásica en manifestacións literarias e artísticas de todo tipo e interpretación do seu significado.

Valoración do papel de Roma na historia de Occidente, respecto pola herdanza do seu patrimonio arqueolóxico, artístico e literario e interese pola lectura de textos da literatura latina.

Criterios de avaliación

1. Resumir o contido de textos traducidos de autores clásicos e modernos e identificar neles aspectos históricos ou culturais.

Este criterio pretende constatar se o alumnado é capaz de comprender o contido dun texto, identificar acontece-

mentos, personaxes e aspectos da civilización romana e relacionar os datos do texto con referentes actuais. Con este fin realizará esquemas e resumos de textos preferentemente históricos, inserirá comentarios nos cales utilice os coñecementos adquiridos e fará unha valoración dos modos de vida, costumes e actitudes da sociedade romana en comparación cos das nosas sociedades.

2. Distinguir nas diversas manifestacións literarias e artísticas de todos os tempos a mitoloxía clásica como fonte de inspiración e recoñecer no patrimonio arqueolóxico as pegadas da romanización.

Este criterio trata de comprobar se se identifican os principais elementos da mitoloxía clásica e o patrimonio arqueolóxico romano en diversos contextos expresivos, textos literarios e iconografía de calquera tipo; se se comprende o seu significado específico e se se advirte o seu valor como fonte de inspiración. Para iso realizará actividades de busca en fontes diversas, incluídas as tecnoloxías da información e a comunicación, ou manifestará os seus coñecementos comentando textos, mensaxes ou imaxes de contido mitolóxico ou referencia arqueolóxica.

3. Aplicar as regras básicas de evolución fonética a étimos latinos que deran orixe a termos romances do vocabulario habitual e establecer a relación semántica entre un termo patrimonial e un cultismo.

Con este criterio preténdese avaliar a capacidade para utilizar os mecanismos de evolución fonética e analizar as diferenzas de significado entre palabras dunha mesma orixe. Para este fin, ademais de actividades de aplicación das regras evolutivas ou dedución das devanditas regras a partir da comparación co termo herdado, o alumno deberá redactar composicións pautadas nas cales aparezan termos patrimoniais e cultismos previamente estudados.

4. Identificar compoñentes de orixe grecolatina en palabras da linguaxe cotiá e no vocabulario específico das ciencias e da técnica, e explicar o seu sentido etimolóxico.

Este criterio trata de comprobar a capacidade de recoñecer os formantes gregos e latinos en diferentes contextos lingüísticos e producir definicións etimolóxicas de termos cotiáns, científicos e técnicos. Para iso, propóranse actividades nas cales se recoñezan as variacións semánticas que achegan os distintos afixos, manexando textos con vocabulario específico das materias estudadas.

5. Recoñecer latinismos e locucións usuais de orixe latina incorporadas ás linguas coñecidas polo alumno e explicar o seu significado en expresións orais e escritas.

Este criterio pretende verificar se o alumno identifica e comprende as expresións latinas integradas nas linguas modernas e se é capaz de utilizalas de xeito coherente. Para a consecución deste criterio poderá rastrexar o seu emprego en diferentes tipos de textos, literarios, xornalísticos ou mensaxes publicitarias, escritos nas linguas que son obxecto de estudo, e realizar algunha composición breve na cal se empreguen con propiedade.

6. Recoñecer os elementos morfolóxicos e as estruturas sintácticas elementais da lingua latina e comparalos cos da propia lingua.

Con este criterio trátase de constatar a comprensión do funcionamento básico da lingua latina e a capacidade de establecer analogías e diferenzas con elementos e estruturas da súa propia lingua. Ademais das actividades que axuden a fixar os paradigmas latinos, o alumnado poderá mostrar a súa capacidade comprensiva mediante a comparación entre un texto latino e a súa tradución, de maneira que identifique as palabras invariables, os distintos morfemas flexivos e as estruturas sintácticas das dúas linguas.

7. Traducir textos breves e sinxelos e producir mediante retroversión oracións simples utilizando as estruturas propias da lingua latina.

Este criterio intenta comprobar se o alumno asimilou as estruturas morfolóxicas e sintácticas elementais da lingua latina e se é capaz de recoñecelas para realizar traducións directas ou inversas de textos elaborados de escasa dificultade.

tade. Para iso fanse prácticas de análise morfosintáctica, tradución e retroversión nas cales se evidencie a correspondencia entre a análise e a versión realizada.

8. Elaborar, guiado polo profesor, un traballo temático sinxelo sobre calquera aspecto da produción artística e técnica, a historia, as institucións, ou a vida cotiá en Roma.

Este criterio intenta constatar a capacidade de buscar información en fontes diversas, organizala, situar cronoloxicamente os datos obtidos, interpretar os referentes clásicos en comparación cos seus correspondentes do mundo actual e expoñer o resultado de xeito ordenado e coherente, utilizando as tecnoloxías da información e a comunicación como instrumento preferente para a presentación do seu traballo.

Lingua castelá e literatura

A finalidade da educación secundaria obrigatoria é o desenvolvemento integral e harmónico da persoa nos aspectos intelectuais, afectivos e sociais. Un compoñente fundamental deste desenvolvemento constitúe a educación lingüística e literaria, entendida a primeira como a capacidade para usar a lingua nas diversas esferas da actividade social, e a segunda como o conxunto de habilidades e destrezas necesarias para ler de forma competente os textos literarios significativos do noso ámbito cultural.

O obxectivo desta materia é, como en educación primaria, o desenvolvemento da competencia comunicativa, é dicir, un conxunto de coñecementos sobre a lingua e de procedementos de uso que son necesarios para interactuar satisfactoriamente en diferentes ámbitos sociais. Estes saberes refírense aos principios e normas sociais que presiden os intercambios, ás formas convencionais que presentan os textos na nosa cultura, aos procedementos que articulan as partes do texto nun conxunto cohesionado, ás regras léxico-sintácticas que permiten a construción de enunciados con sentido e gramaticalmente aceptables ou ás normas ortográficas.

A educación literaria participa do conxunto de aprendizaxes anteriores, pero implica unhas competencias específicas que obedecen ás características especiais da comunicación literaria, ás convencións propias do uso literario da lingua e ás relacións do texto literario co seu contexto cultural.

Os obxectivos de lingua castelá e literatura nesta etapa marcan unha progresión con respecto aos establecidos para a educación primaria, dos que haberá que partir nesta nova etapa. Esta progresión supón ampliar a diversidade de prácticas discursivas e facelas máis complexas, acrecentar a importancia do uso da lingua no ámbito académico, subliñar o papel das convencións literarias e do contexto histórico na comprensión dos textos literarios, dar un papel máis relevante á reflexión sobre o funcionamento da lingua e sobre as súas normas de uso, así como a sistematización dos coñecementos lingüísticos explícitos.

O eixe do currículo son as habilidades e estratexias para falar, escribir, escoitar e ler en ámbitos significativos da actividade social. Estas aprendizaxes recóllense en tres dos bloques de contidos do currículo: 1. Falar, escoitar e conversar. 2. Ler e escribir. 3. Educación literaria. En relación con eles, o bloque 4, Coñecemento da lingua, reúne os contidos que se refiren á capacidade dos alumnos para observar o funcionamento da lingua e para falar dela, así como aos coñecementos explícitos sobre a lingua e as súas formas de uso.

A organización dos contidos do currículo nestes bloques non ten como finalidade establecer a orde e a organización das actividades de aprendizaxe na aula. Os bloques de contidos expoñen, dun modo analítico, os compoñentes da educación lingüística e literaria, sinalando os niveis alcanzables en cada curso. Así, por exemplo, distinguíronse os contidos referidos ao uso oral e escrito en dous bloques distintos co fin de expoñer con maior claridade as aprendi-

zaxes específicas dunha ou outra forma. Os xéneros orais e escritos son diferentes, e responden a funcións sociais distintas, polo que requiren estratexias de aprendizaxe específicas para a súa recepción e a súa produción. Pero a necesidade de expoñer de modo diferenciado os contidos non debe ocultar a interconexión que hai entre o uso oral formal e o escrito e a interrelación que se dá en moitas actividades sociais entre usos orais e escritos: escríbese a orde do día dunha reunión, levántase acta dunha sesión, escríbese o guión dun programa de radio ou dunha exposición oral; etc. Por iso, parece oportuno integrar as aprendizaxes dos dous bloques ao elaborar as programacións e ao levar á aula as secuencias de actividades.

Os bloques de contidos dedicados ás habilidades lingüísticas –escoitar e falar, ler e escribir– sitúan estas aprendizaxes en diversos ámbitos de uso da lingua: o das relacións interpersoais e dentro das institucións, o dos medios de comunicación e o ámbito académico. A concreción das habilidades lingüísticas en diferentes ámbitos de uso obedece ao feito de que a comprensión e a composición de textos –orais e escritos– requiren habilidades e estratexias específicas segundo a clase de intercambio comunicativo, o ámbito social en que este se realiza e a clase de texto que utiliza.

Dentro de cada un destes bloques, e sobre todo no segundo, Ler e escribir, distinguíronse os contidos referidos á comprensión, ler, escoitar, e á composición, falar, escribir, xa que implican habilidades e estratexias diferentes. Pero tamén neste caso se debe chamar a atención sobre o feito de que falar e escoitar, o mesmo que ler e escribir son, en moitas ocasións, actividades interrelacionadas: búscase información para elaborar un traballo académico, relese un texto propio para revisalo, tómanse notas dunha conferencia para escribir unha crónica deste acto, etc. Esta interrelación indica, de novo, a conveniencia de integrar na secuencia de actividades de aprendizaxe elementos das dúas vertentes do uso lingüístico, a comprensión e a produción.

A gradación das aprendizaxes destes dous bloques ao longo dos catro cursos da etapa baséase nestes criterios: maior ou menor proximidade das prácticas discursivas á experiencia lingüística e cultural dos alumnos, maior ou menor complexidade dos textos en canto á súa organización interna, diversificación dos fins que se asignan á recepción ou composición dos textos.

Os contidos relacionados coa educación literaria agrúpanse no bloque 3. A lectura e interpretación de textos literarios require unhas aprendizaxes específicas que se iniciarían na educación primaria co recitado, a práctica de xogos retóricos, a escoita de textos propios da literatura oral ou as dramatizacións. Deste modo conseguiríase un primeiro achegamento ás convencións literarias básicas e ás relacións entre as obras e o contexto histórico na medida en que estes datos sexan significativos para a interpretación do texto. Xunto a todo iso, favoreceríanse experiencias prazenteiras coa lectura e a recreación de textos literarios. Esta orientación da educación literaria continúa na educación secundaria obrigatoria, de modo que se consoliden os hábitos de lectura, se amplíen as experiencias nos campos da lectura e recreación de textos, adecuándoas ás novas necesidades de simbolización da experiencia e da expresión dos sentimentos, se sistematicen as observacións sobre as convencións literarias e se estableza, de forma máis sistemática, tamén a relación entre as obras e os seus contextos históricos.

Por último, o bloque 4, Coñecemento da lingua, integra os contidos relacionados coa reflexión sobre a lingua e coa adquisición duns conceptos e dunha terminoloxía gramatical. A presenza deste bloque xustifícase polo feito de que a adquisición das habilidades lingüístico-comunicativas implica o uso reflexivo sobre diferentes aspectos da lingua: a variación e os factores que explican dialectos, rexistros e usos sociais; as formas lingüísticas que indican no texto a presenza dos factores do contexto; os procedementos que

contribúen a cohesionar o texto; as diversas posibilidades sintácticas que son utilizables para expresar un mesmo contido; os procedementos gramaticais para integrar diferentes proposicións nun enunciado cohesionado; os mecanismos para a formación de palabras; a norma gramatical e ortográfica, etc.

A interrelación deste bloque co resto obriga a que a programación das actividades relacionadas co seu contido teña sempre unha xustificación desde o punto de vista da súa relevancia para a mellora das habilidades no uso da lingua. Así mesmo, este criterio é o que debe guiar o establecemento do grao de complexidade con que se abordan os contidos.

En síntese, o eixe do currículo na materia lingua castelá e literatura son os procedementos encamiñados ao desenvolvemento das habilidades lingüístico-comunicativas, é dicir, para a expresión e comprensión oral e escrita en contextos sociais significativos, así como no ámbito da comunicación literaria. A adquisición e desenvolvemento destas habilidades implica a reflexión sobre os mecanismos de funcionamento da lingua e as súas condicións de uso e a adquisición dunha terminoloxía que permita a comunicación sobre a lingua, así mesmo, a educación literaria implica a aplicación de coñecementos sobre o contexto histórico-cultural á lectura e interpretación de textos literarios.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

O currículo desta materia, ao ter como meta o desenvolvemento da capacidade para interactuar de forma competente mediante a linguaxe nas diferentes esferas da actividade social, contribúe dun modo decisivo ao desenvolvemento de todos os aspectos que conforman a competencia en comunicación lingüística. Ademais, as habilidades e estratexias para o uso dunha lingua determinada e a capacidade para tomar a lingua como obxecto de observación, aínda que se adquiren desde unha lingua, transfírense e aplícanse á aprendizaxe doutras. Esta aprendizaxe contribúe, pola súa vez, a acrecentar esta competencia sobre o uso da linguaxe en xeral.

Aprendese a falar e a escoitar e a ler e escribir para a interacción comunicativa, pero tamén para adquirir novos coñecementos. A linguaxe, ademais de instrumento de comunicación, é un medio de representación do mundo e está na base do pensamento e do coñecemento. O acceso ao saber e á construción de coñecementos mediante a linguaxe relaciónase directamente coa competencia básica de aprender a aprender. Así mesmo, os contidos de reflexión sobre a lingua recollen un conxunto de saberes conceptuais (metalinguaxe gramatical) e procedementais (capacidade para analizar, contrastar, ampliar e reducir enunciados mediante o uso consciente de certos mecanismos gramaticais, substituír elementos do enunciado por outros gramaticalmente equivalentes, usar diferentes esquemas sintácticos para expresar unha mesma idea, diagnosticar erros e reparalos, etc.) que se adquiren en relación coas actividades de comprensión e composición de textos e que se reutilizan para optimizar a aprendizaxe lingüística, é dicir, para aprender a aprender lingua.

Por outra banda, aprender a usar a lingua é tamén aprender a analizar e resolver problemas, trazar plans e emprender procesos de decisión, xa que unha das funcións da linguaxe é regular e orientar a nosa propia actividade. Por iso, a adquisición de habilidades lingüísticas contribúe a progresar na iniciativa persoal e na regulación da propia actividade con progresiva autonomía.

A materia contribúe ao tratamento da información e competencia dixital a ter como unha das súas metas proporcionar coñecementos e destrezas para a busca e selección de información relevante de acordo con diferentes necesidades, así como para a súa reutilización na produción de textos orais e escritos propios. A busca e selección de moi-

tas destas informacións requirirá, por exemplo, o uso axeitado de bibliotecas ou a utilización da internet, a realización guiada destas buscas constituirá un medio para o desenvolvemento da competencia dixital. A iso contribúe tamén o feito de que o currículo inclúa o uso de soportes electrónicos na composición de textos de modo que se poidan abordar máis eficazmente algunhas operacións que interveñen no proceso de escritura (planificación, execución do texto, revisión) e que constitúen un dos contidos básicos desta materia. Tamén poden contribuír ao desenvolvemento desta competencia o uso nesta materia dos novos medios de comunicación dixitais que implican un uso social e colaborativo da escritura e dos coñecementos.

A aprendizaxe da lingua concibida como desenvolvemento da competencia comunicativa contribúe decisivamente ao desenvolvemento da competencia social e cidadá, entendida como un conxunto de habilidades e destrezas para as relacións, a convivencia, o respecto e o entendemento entre as persoas. En efecto, aprender lingua é aprender a se comunicar cos outros, a comprender o que estes transmiten e a se aproximar a outras realidades. Por outra banda, a educación lingüística ten un compoñente estreitamente vinculado con esta competencia: a constatación da variedade dos usos da lingua e a diversidade lingüística e a valoración de todas as linguas como igualmente aptas para desempeñar as funcións de comunicación e de representación. Tamén se contribúe desde a materia a esta competencia na medida en que se analizan os modos mediante os que a linguaxe transmite e sanciona prexuízos e imaxes estereotipadas do mundo, co obxecto de contribuír á erradicación dos usos discriminatorios da linguaxe.

Dentro desta materia, a lectura, interpretación e valoración das obras literarias contribúen de forma relevante ao desenvolvemento dunha competencia artística e cultural, entendida como aproximación a un patrimonio literario e a uns temas recorrentes que son expresión de preocupacións esenciais do ser humano. A súa contribución será máis relevante mentres se relacione o aprecio das manifestacións literarias con outras manifestacións artísticas, como a música, a pintura ou o cine. Tamén se contribúe a esta competencia procurando que o mundo social da literatura (autores, críticos, acceso a bibliotecas, librarías, catálogos ou a presenza do literario na prensa) adquiera sentido para o alumnado.

Obxectivos

O ensino da lingua castelá e a literatura nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Comprender discursos orais e escritos nos diversos contextos da actividade social e cultural.
2. Utilizar a lingua para se expresar de forma coherente e adecuada nos diversos contextos da actividade social e cultural, para tomar conciencia dos propios sentimentos e ideas e para controlar a propia conduta.
3. Coñecer a realidade plurilingüe de España e as variedades do castelán e valorar esta diversidade como unha riqueza cultural.
4. Utilizar a lingua oral na actividade social e cultural de forma adecuada ás distintas situacións e funcións, adoptando unha actitude respectuosa e de cooperación.
5. Empregar as diversas clases de escritos mediante os que se produce a comunicación con institucións públicas, privadas e de vida laboral.
6. Utilizar a lingua eficazmente na actividade escolar para buscar, seleccionar e procesar información e para redactar textos propios do ámbito académico.
7. Utilizar con progresiva autonomía e espírito crítico os medios de comunicación social e as tecnoloxías da información para obter, interpretar e valorar informacións de diversos tipos e opinións diferentes.

8. Facer da lectura fonte de pracer, de enriquecemento persoal e de coñecemento do mundo e consolidar hábitos lectores.

9. Comprender textos literarios utilizando coñecementos básicos sobre as convencións de cada xénero, os temas e motivos da tradición literaria e os recursos estilísticos.

10. Aproximarse ao coñecemento de mostras relevantes do patrimonio literario e valoralo como un modo de simbolizar a experiencia individual e colectiva en diferentes contextos histórico-culturais.

11. Aplicar con certa autonomía os coñecementos sobre a lingua e as normas do uso lingüístico para comprender textos orais e escritos e para escribir e falar con adecuación, coherencia, cohesión e corrección.

12. Analizar os diferentes usos sociais das linguas para evitar os estereotipos lingüísticos que supoñen xuízos de valor e prexuízos clasistas, racistas ou sexistas.

PRIMEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar.

Comprensión de noticias de actualidade próximas aos intereses do alumnado procedentes dos medios de comunicación audiovisual.

Exposición de informacións de actualidade tomadas dos medios de comunicación.

Narración oral, a partir dun guión preparado previamente, de feitos relacionados coa experiencia, presentada de forma secuenciada e con claridade, inserindo descrições sinxelas e incluíndo ideas e valoracións en relación co exposto, con axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Comprensión de textos orais utilizados no ámbito académico atendendo especialmente á presentación de tarefas e instrucións para a súa realización, a breves exposicións orais e á obtención de informacións de documentais tomados dos medios de comunicación.

Participación activa en situacións de comunicación propias do ámbito académico, especialmente na petición de aclaracións ante unha instrución, en propostas sobre o modo de organizar as tarefas, na descripción de secuencias sinxelas de actividades realizadas, no intercambio de opinións e na exposición de conclusións.

Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.

Utilización da lingua para tomar conciencia dos coñecementos, as ideas e os sentimentos propios e para regular a propia conduta.

Bloque 2. Ler e escribir.

Comprensión de textos escritos:

Comprensión de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais en ámbitos próximos á experiencia do alumnado, como instrucións de uso, normas e avisos.

Comprensión de textos dos medios de comunicación, atendendo á estrutura do xornal (seccións e xéneros) e aos elementos paratextuais, con especial atención ás noticias relacionadas coa vida cotiá e a información de feitos.

Comprensión de textos do ámbito académico, atendendo especialmente aos de carácter expositivo e explicativo, ás instrucións para realizar tarefas, á consulta, en diversos soportes, de dicionarios, glosarios e outras fontes de información, como enciclopedias e webs educativas.

Utilización dirixida da biblioteca do centro e das tecnoloxías da información e a comunicación como fonte de obtención de información e de modelos para a composición escrita.

Actitude reflexiva e crítica con respecto á información dispoñible ante as mensaxes que supoñan calquera tipo de discriminación.

Composición de textos escritos:

Composición de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais en ámbitos próximos á experiencia do alumnado, como cartas, notas e avisos.

Composición de textos propios dos medios de comunicación, especialmente noticias, destinados a un soporte impreso ou dixital.

Composición, en soporte papel ou dixital, de textos propios do ámbito académico, especialmente resumos, exposicións sinxelas, glosarios e conclusións sobre tarefas e aprendizaxes efectuadas.

Interese pola composición escrita como fonte de información e aprendizaxe, como forma de comunicar experiencias, ideas, opinións e coñecementos propios e como forma de regular a conduta.

Interese pola boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas gramaticais, ortográficas e tipográficas.

Bloque 3. Educación literaria.

Lectura de varias obras axeitadas á idade.

Lectura comentada e recitado de poemas, recoñecendo os elementos básicos do ritmo, a versificación e as figuras semánticas máis relevantes.

Lectura comentada de relatos breves, incluíndo mitos e lendas de diferentes culturas, recoñecendo os elementos do relato literario e a súa funcionalidade.

Lectura comentada e dramatizada de obras teatrais breves, ou de fragmentos, recoñecendo os aspectos formais do texto teatral.

Diferenciación dos grandes xéneros literarios a través das lecturas comentadas.

Composición de textos de intención literaria utilizando algunhas das aprendizaxes adquiridas nas lecturas comentadas.

Utilización dirixida da biblioteca do centro e de bibliotecas virtuais.

Desenvolvemento da autonomía lectora e aprecio pola literatura como fonte de pracer e de coñecemento do mundo.

Bloque 4. Coñecemento da lingua.

Observación de diferenzas relevantes, contextuais e formais, entre comunicación oral e escrita e entre os usos coloquiais e formais, especialmente os propios do ámbito escolar.

Coñecemento xeral da diversidade lingüística e da distribución xeográfica das linguas de España, valorándoa como fonte de enriquecemento persoal e colectivo.

Coñecemento das modalidades da oración e dos modos do verbo como formas de expresar as intencións dos falantes.

Identificación e uso das formas lingüísticas da deíxe persoal (pronomes persoais, posesivos e terminacións verbais) en textos orais e escritos como cartas e normas.

Identificación e uso reflexivo dalgúns conectores textuais, con especial atención aos temporais, explicativos e de orde, e dalgúns mecanismos de referencia interna, tanto gramaticais (pronomes persoais, posesivos e demostrativos) como léxicos (repeticións, sinónimos e elipse).

Recoñecemento e uso coherente das formas verbais nos textos, con especial atención aos tempos de pretérito na narración.

Recoñecemento do funcionamento sintáctico de verbos de uso frecuente a partir do seu significado, identificando o suxeito e os complementos do verbo, constatando a existencia de complementos necesarios ou argumentais fronte aos non necesarios ou circunstanciais; comprensión dunha terminoloxía sintáctica básica: oración; suxeito e predicado; predicado nominal e predicado verbal; suxeito, verbo e complementos.

Uso de procedementos para compoñer os enunciados cun estilo cohesionado, especialmente a inserción na oración de expresións con valor explicativo, como a aposición, o adxectivo e a oración de relativo.

Distinción entre palabras flexivas e non flexivas e recoñecemento das diferentes categorías gramaticais e dos mecanismos de formación de palabras (composición e derivación).

Interpretación das informacións lingüísticas que proporcionan os dicionarios escolares e outras obras de consulta, especialmente sobre clases de palabras, relacións semánticas do léxico (sinonimia, antonimia,...) e normativa.

Iniciación ao uso de dicionarios e correctores ortográficos dos procesadores de textos.

Coñecemento e uso reflexivo das normas ortográficas, apreciando o seu valor social e a necesidade de se cinguir á norma lingüística nos escritos.

Criterios de avaliación

1. Recoñecer o propósito e a idea xeral en textos orais de ámbitos sociais próximos á experiencia do alumnado e no ámbito académico; captar a idea global de informacións oídas en radio ou en TV e seguir instrucións pouco complexas para realizar tarefas de aprendizaxe.

Con este criterio trátase de comprobar que os alumnos e as alumnas son capaces de parafrasear ou expresar oralmente ou por escrito o tema xeral de declaracións públicas ou informacións de natureza diversa, como avisos, normas, instrucións sinxelas ou noticias, así como presentacións breves, relacionadas con temas académicos, estruturadas con claridade e cun rexistro divulgativo; tamén se pretende comprobar se se seguen instrucións orais para realizar tarefas constituídas por unha secuencia de non máis de tres actividades.

2. Extraer informacións concretas e identificar o propósito en textos escritos de ámbitos sociais próximos á experiencia do alumnado, seguir instrucións sinxelas, identificar os enunciados en que o tema xeral aparece explícito e distinguir as partes do texto.

Este criterio ten o propósito de avaliar se os alumnos e as alumnas extraen informacións concretas (en prensa, publicidade, obras de consulta, normas) localizadas nunha ou varias oracións do texto; se identifican as expresións en que se explicitan o acto de fala (protesta, advertencia, convite), os elementos textuais e paratextuais (publicidade...) e o propósito comunicativo; se seguen instrucións sinxelas en actividades propias do ámbito persoal (como instrucións de uso) e relacionadas con tarefas de aprendizaxe; se identifican o tema dun texto recoñecendo os enunciados en que aparece explícito; se distinguen o modo de estar organizada a información (especialmente a identificación dos elementos de descrições sinxelas e da secuencia dos feitos en narracións con desenvolvemento temporal preferentemente lineal) e aplican técnicas de organización de ideas como esquemas xerárquicos ou mapas conceptuais.

3. Narrar, expoñer e resumir, en soporte papel ou dixital, usando o rexistro axeitado, organizando as ideas con claridade, enlazando os enunciados en secuencias lineais cohesionadas, respectando as normas gramaticais e ortográficas e valorando a importancia de planificar e revisar o texto.

Con este criterio avalíase se redactan os textos cunha organización clara e enlazando as oracións nunha secuencia lineal cohesionada; se manifestan interese en planificar os textos e en revisalos realizando sucesivas versións até chegar a un texto definitivo adecuado polo seu formato e o seu rexistro. Neste curso avalíase se saben narrar e comentar con claridade experiencias e feitos próximos ao seu ámbito social e cultural en textos do ámbito persoal, como as cartas persoais; compoñer textos propios do ámbito público, especialmente normas e instrucións e avisos, de acordo coas convencións destes xéneros; redactar noticias organizando

a información de forma xerárquica; resumir narracións e exposicións sinxelas reconstruíndo os elementos básicos do texto orixinal; compoñer textos expositivos propios do ámbito académico como exposicións sinxelas, glosarios e conclusións sobre tarefas e aprendizaxes realizadas. Valórase tamén a boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas ortográficas e tipográficas.

4. Realizar narracións orais claras e ben estruturadas de experiencias vividas, coa axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Con este criterio preténdese comprobar que son capaces de narrar, de acordo cun guión preparado previamente, uns feitos dos cales se tivo experiencia directa, presentándoos de forma secuenciada e con claridade, inserindo descrições sinxelas e incluíndo valoracións en relación co exposto. Valórase especialmente se, ao narrar, se ten en conta o oínte, de modo que este poida ter unha comprensión xeral dos feitos e da actitude do narrador ante eles. Do mesmo modo, haberá que ter en conta se son capaces de utilizar os apoios que os medios audiovisuais e as tecnoloxías da información e a comunicación lles proporcionan.

5. Expoñer unha opinión sobre a lectura persoal dunha obra axeitada á idade; recoñecer o xénero e a estrutura global e valorar de forma xeral o uso da linguaxe; diferenciar contido literal e sentido da obra e relacionar o contido coa propia experiencia.

Este criterio avalía a competencia lectora no ámbito literario, por medio da lectura persoal de obras completas para observar o desenvolvemento do interese pola lectura como fonte de pracer e de enriquecemento persoal. Deberán considerarse o texto de xeito crítico, recoñecer o xénero, avaliar o seu contido, a estrutura, e o uso da linguaxe, todo iso de forma xeral. Deberán emitir unha opinión persoal sobre os aspectos máis apreciados e menos apreciados da obra e sobre a implicación entre o seu contido e as propias vivencias.

6. Utilizar os coñecementos literarios na comprensión e a valoración de textos breves ou fragmentos, atendendo aos temas e motivos da tradición, ás características básicas do xénero, aos elementos básicos do ritmo e ao uso da linguaxe, con especial atención ás figuras semánticas máis xerais.

Con este criterio preténdese avaliar a asimilación dos coñecementos literarios en función da lectura, a valoración e o disfrute dos textos comentados na clase, obsérvase a capacidade de se distanciar do texto para avaliar o seu contido, a súa organización, o uso da linguaxe e o oficio do autor. Atenderase aos aspectos xerais do texto literario, á comprensión do tema ou motivo central, ás características xerais do xénero, ás formas de conseguir o ritmo no verso e ás figuras semánticas máis xerais.

7. Compoñer textos, en soporte papel ou dixital, tomando como modelo un texto literario dos lidos e comentados na aula ou realizar algunha transformación sinxela neses textos.

Con este criterio preténdese comprobar a capacidade de utilizar nos propios escritos, presentados en soporte papel ou dixital, os coñecementos literarios adquiridos, mediante a composición de textos de intención literaria como un relato breve, un poema con certas características rítmicas ou retóricas, imitando modelos utilizados na clase ou realizando algunha transformación sinxela cun propósito determinado. Non se trata de avaliar a calidade literaria dos textos elaborados, senón a utilización dos coñecementos adquiridos e a composición de textos cun propósito e para unha tarefa determinada.

8. Aplicar os coñecementos sobre a lingua e as normas do uso lingüístico para solucionar problemas de comprensión de textos orais e escritos e para a composición e a revisión dirixida dos textos propios deste curso.

Con este criterio trátase de comprobar que se utilizan determinados coñecementos sobre a lingua e as normas de

uso en relación coa comprensión, a composición e a revisión dos textos cos que se traballa no curso. Atenderase especialmente ás marcas da enunciación (modalidades da oración, e pronomes deícticos de 1.ª e 2.ª persoa); aos conectores textuais de tempo, orde e explicación; aos mecanismos de referencia interna pronominais e léxicos; ás formas verbais da narración e da expresión do mandato e o desexo; á inserción de expresións con valor explicativo e á correcta formación das oracións de acordo co significado dos verbos. Nas normas ortográficas atenderase ás regras xerais da acentuación, a ortografía do vocabulario máis usual, os usos elementais da coma (enumeracións, vocativos, incisos), o uso do punto para separar oracións e os signos do diálogo.

9. Iniciar o coñecemento dunha terminoloxía lingüística básica nas actividades de reflexión sobre o uso.

Con este criterio quérese comprobar que se comprende a terminoloxía básica para seguir explicacións e instrucións nas actividades gramaticais. Neste curso comprobarase o coñecemento da terminoloxía referida a modalidades da oración, palabras flexivas e non flexivas, procedementos de formación de palabras, sinonimia e antonimia, categorías gramaticais (en casos prototípicos), tempo e modo verbais, e suxeito e predicado (en oracións sinxelas). Avaliarase a obtención de información gramatical de carácter xeral nos dicionarios escolares e outras obras de consulta.

SEGUNDO CURSO

Contidos

Bloque 1. Falar, escoitar e conversar.

Comprensión de informacións de actualidade procedentes dos medios de comunicación audiovisual.

Exposición de informacións tomadas dos medios de comunicación poñendo de relevo diferenzas no modo de presentar os feitos en distintos medios.

Presentación de informacións de forma ordenada e clara, previamente preparadas, sobre temas de interese do alumnado, con axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Comprensión de textos orais utilizados no ámbito académico atendendo especialmente á presentación de tarefas e instrucións para a súa realización, a breves exposicións orais e á obtención de informacións dos medios de comunicación en informativos e documentais.

Participación activa en situacións de comunicación propias do ámbito académico, especialmente nas propostas sobre o modo de organizar a actividade, na achega de informacións útiles para o traballo en común e na exposición de breves informes sobre as tarefas realizadas.

Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.

Utilización da lingua para tomar conciencia dos coñecementos, as ideas e os sentimentos propios e para regular a propia conduta.

Bloque 2. Ler e escribir.

Comprensión de textos escritos:

Comprensión de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais en ámbitos próximos á experiencia do alumnado, como normas, avisos, e comunicacións.

Comprensión de textos dos medios de comunicación, especialmente de información sobre feitos, noticias e crónicas, atendendo á estrutura do xornal dixital (seccións e xéneros) e aos elementos paratextuais.

Comprensión de textos do ámbito académico, atendendo especialmente aos expositivos e explicativos, ás instrucións para realizar tarefas, á consulta, en diversos soportes, de dicionarios, glosarios e outras fontes de información, como enciclopedias, e webs educativas.

Utilización progresivamente autónoma das bibliotecas e das tecnoloxías da información e a comunicación como

fonte de información e de modelos para a composición escrita.

Actitude reflexiva e crítica con respecto á información dispoñible ante as mensaxes que supoñan calquera tipo de discriminación.

Composición de textos escritos:

Composición de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais en ámbitos próximos á experiencia do alumnado, como participación en foros e cartas de solicitude.

Composición de textos propios dos medios de comunicación, especialmente crónicas, destinados a un soporte impreso ou dixital, a audio ou a vídeo.

Composición, en soporte papel ou dixital, de textos propios do ámbito académico, especialmente resumos, exposicións e explicacións sinxelas, glosarios e informes de tarefas e aprendizaxes efectuadas.

Interese pola composición escrita como fonte de información e aprendizaxe, como forma de comunicar as experiencias e os coñecementos propios, e como forma de regular a conduta.

Interese pola boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas gramaticais, ortográficas e tipográficas.

Bloque 3. A educación literaria.

Lectura de varias obras axeitadas á idade.

Lectura comentada e recitada de poemas, poñendo atención no valor simbólico da linguaxe poética, no sentido dos recursos retóricos máis importantes, recoñecendo os procedementos da versificación e valorando a función de todos estes elementos no poema.

Lectura comentada de relatos, comparando e contrastando temas e elementos da historia, formas de inicio, desenvolvemento cronolóxico, desenlaces.

Lectura comentada e dramatizada de fragmentos de obras teatrais, recoñecendo algúns subxéneros e poñendo atención na estrutura e compoñentes do texto teatral.

Diferenciación dos principais subxéneros literarios a través das lecturas comentadas.

Composición de textos de intención literaria utilizando algunhas das aprendizaxes adquiridas nas lecturas comentadas.

Utilización progresivamente autónoma da biblioteca do centro e de bibliotecas virtuais.

Desenvolvemento da autonomía lectora e aprecio pola literatura como fonte de pracer e de coñecemento doutros mundos e culturas.

Bloque 4. Coñecemento da lingua.

Recoñecemento das diferenzas contextuais e formais relevantes entre comunicación oral e escrita e entre os usos coloquiais e formais nos discursos alleos e na elaboración dos propios.

Recoñecemento dalgúns significados contextuais que poden adquirir as modalidades da oración.

Identificación e uso das formas de deixé persoal, temporal e espacial (demostrativos, adverbios de tempo e lugar) en textos orais e escritos.

Identificación e uso reflexivo dalgúns conectores textuais, como os de orde, explicativos e de contraste, e dalgúns mecanismos de referencia interna, tanto gramaticais (substitucións pronominais) como léxicos, especialmente a elipse e o uso de hiperónimos de significado concreto.

Recoñecemento e uso coherente das formas verbais nos textos, con especial atención aos distintos valores do presente de indicativo.

Recoñecemento do funcionamento sintáctico do verbo a partir do seu significado, identificando o suxeito e os complementos do verbo, distinguindo entre argumentais e non argumentais, transformando oracións para observar diferentes papeis semánticos do suxeito (axente, causa,

paciente). Utilización dunha terminoloxía sintáctica básica: oración; suxeito e predicado; predicado nominal e predicado verbal; suxeito, verbo e complementos; axente, causa e paciente.

Uso de procedementos para compoñer os enunciados cun estilo cohesionado, especialmente a inserción de expresións explicativas e o emprego de construcións de participio e de xerundio.

Interpretación das informacións lingüísticas que proporcionan os dicionarios escolares e outras obras de consulta, especialmente sobre clases de palabras, relacións semánticas do léxico e normativa.

Familiarización co uso do dicionario de sinónimos e do corrector ortográfico dos procesadores de textos.

Coñecemento e uso reflexivo das normas ortográficas, apreciando o seu valor social e a necesidade de se cingir á norma lingüística.

Criterios de avaliación

1. Recoñecer, xunto ao propósito e a idea xeral, ideas, feitos ou datos relevantes en textos orais de ámbitos sociais próximos á experiencia do alumnado e no ámbito académico; captar a idea global e a relevancia de informacións oídas en radio ou en TV e seguir instrucións para realizar autonomamente tarefas de aprendizaxe.

Este criterio está destinado a comprobar que os alumnos e as alumnas non só son capaces de parafrasear ou expresar oralmente ou por escrito o tema xeral de declaracións públicas ou informacións de natureza diversa –avisos, normas, instrucións sinxelas, noticias, ...– senón que reteñen ideas, feitos ou datos significativos; tamén se comproba se son capaces de resumir oralmente ou por escrito presentacións breves, estruturadas con claridade e cun rexistro divulgativo, relacionadas con temas académicos; finalmente, conséntase se seguen instrucións orais para realizar tarefas constituídas por unha secuencia de máis de tres actividades.

2. Extraer informacións concretas e identificar o propósito en textos escritos de ámbitos sociais próximos á experiencia do alumnado; seguir instrucións de certa extensión en procesos pouco complexos; identificar o tema xeral e temas secundarios e distinguir como está organizada a información.

Con este criterio avalíase se extraen informacións concretas localizadas en varios parágrafos do texto; se identifican o acto de fala (protesta, advertencia, convite) e o propósito comunicativo, aínda que neles non haxa expresións en que se fagan explícitos; se seguen instrucións para seguir procesos de certa extensión, aínda que pouco complexos, en actividades propias do ámbito persoal e relacionadas con tarefas de aprendizaxe; se identifican o tema xeral dun texto e os temas secundarios recoñecendo os enunciados en que aparece explícito; se identifican os elementos de descrições técnicas, das fases de procesos pouco complexos, e da secuencia dos feitos en narracións con desenvolvemento temporal lineal e non lineal e aplican técnicas de organización de ideas como esquemas xerárquicos ou mapas conceptuais.

3. Narrar, expoñer, explicar, resumir e comentar, en soporte papel ou dixital, usando o rexistro axeitado, organizando as ideas con claridade, enlazando os enunciados en secuencias lineais cohesionadas, respectando as normas gramaticais e ortográficas e valorando a importancia de planificar e revisar o texto.

Con este criterio preténdese avaliar se se redactan os textos cunha organización clara e enlazando as oracións nunha secuencia lineal cohesionada e se se manifesta interese en planificar os textos e en revisalos realizando sucesivas versións até chegar a un texto definitivo adecuado polo seu formato e o seu rexistro. Neste curso avalíase se saben narrar e comentar con claridade experiencias e feitos próximos ao seu contorno social e cultural en textos do

ámbito persoal, como a participación en foros; compoñer textos propios do ámbito público (especialmente cartas de solicitude) de acordo coas convencións destes xéneros; redactar breves crónicas xornalísticas organizando a información de forma xerárquica; resumir narracións e exposicións sinxelas reconstruíndo os elementos básicos do texto orixinal; compoñer explicacións e exposicións sinxelas propias do ámbito académico, glosarios e informes de tarefas realizadas. Valorarase tamén a boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas ortográficas e tipográficas.

4. Realizar exposicións orais sinxelas sobre temas próximos ao seu ámbito que sexan do interese do alumnado, coa axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Con este criterio búscase observar se son capaces de presentar de forma ordenada e clara informacións, previamente preparadas, sobre algún tema do seu interese próximo á súa experiencia, de forma que sexan relevantes para que os oíntes adquiran os coñecementos básicos sobre o tema que se expón. Dada a relativa brevidade da exposición, valorarase especialmente a capacidade para seleccionar o máis relevante e para presentar a información con orde e claridade. Tamén haberá que ter en conta se nas exposicións orais son capaces de utilizar os apoios que os medios audiovisuais e as tecnoloxías da información e a comunicación proporcionan.

5. Expoñer unha opinión sobre a lectura persoal dunha obra completa axeitada á idade; recoñecer a estrutura da obra e os elementos do xénero; valorar o uso da linguaxe e o punto de vista do autor; diferenciar contido literal e sentido da obra e relacionar o contido coa propia experiencia.

Este criterio avalía a competencia lectora no ámbito literario, por medio da lectura persoal de obras completas para observar o desenvolvemento do interese pola lectura como fonte de pracer e de enriquecemento persoal. Deberán considerar o texto de xeito crítico, avaliar o seu contido, a estrutura, os elementos caracterizadores do xénero, o uso da linguaxe, e o punto de vista do autor. Deberán emitir unha opinión persoal sobre os aspectos máis apreciados e menos apreciados da obra, e sobre a implicación entre o seu contido e as propias vivencias.

6. Utilizar os coñecementos literarios na comprensión e a valoración de textos breves ou fragmentos, atendendo aos temas e motivos da tradición, á caracterización dos subxéneros literarios, á versificación, ao uso da linguaxe e á funcionalidade dos recursos retóricos no texto.

Con este criterio preténdese avaliar a asimilación dos coñecementos literarios en función da lectura, a valoración e o desfrute dos textos comentados na clase; obsérvase a capacidade de se distanciar do texto para avaliar o seu contido, a súa organización, o uso da linguaxe e o oficio do autor. Avalíase a comprensión dos temas e motivos, o recoñecemento das características dos xéneros (elementos da historia e desenvolvemento cronolóxico da narración, compoñentes do texto teatral, estruturas da versificación e o seu efecto sobre o ritmo) e dos subxéneros máis frecuentes, así como o recoñecemento dos recursos retóricos máis comúns, con especial atención ao valor simbólico da linguaxe poética.

7. Compoñer textos, en soporte papel ou dixital, tomando como modelo textos literarios lidos e comentados na aula ou realizar algunhas transformacións neses textos.

Con este criterio preténdese comprobar a capacidade de utilizar nos propios escritos, presentados en soporte papel ou dixital, os coñecementos literarios adquiridos, mediante a composición de textos de intención literaria como un relato breve, un poema con certas características rítmicas ou retóricas, imitando modelos utilizados na clase ou realizando algunha transformación destes cun propósito determinado. Con este criterio non se trata de avaliar a calidade literaria dos textos elaborados, senón a utilización dos coñe-

cementos adquiridos e a composición de textos cun propósito e para unha tarefa determinada.

8. Aplicar os coñecementos sobre a lingua e as normas do uso lingüístico para resolver problemas de comprensión de textos orais e escritos e para a composición e revisión progresivamente autónoma dos textos propios deste curso.

Con este criterio trátase de comprobar que se utilizan determinados coñecementos sobre a lingua e as normas de uso en relación coa comprensión, a composición e a revisión de textos. Atenderase especialmente aos significados contextuais das modalidades da oración e ás distintas formas da deíxe persoal, temporal e espacial; aos conectores textuais de orde, explicativos e de contraste; aos mecanismos de referencia interna, gramaticais e léxicos (atendendo á elipse e os hiperónimos de significado concreto); aos valores do presente de indicativo e do modo subxuntivo; á expresión dun mesmo contido mediante diferentes esquemas sintácticos e ao emprego de construcións de participio e de xerundio. Nas normas ortográficas atenderase á acentuación en hiatos e ditongos, usos máis frecuentes do acento diacrítico, problemas ortográficos relacionados con verbos irregulares, diferentes modos de usar os signos de puntuación nos diálogos, e aos usos do punto e da coma.

9. Coñecer unha terminoloxía lingüística básica nas actividades de reflexión sobre o uso.

Con este criterio preténdese comprobar que se coñece a terminoloxía básica para seguir explicacións e instrucións nas actividades gramaticais. Neste curso, ademais da terminoloxía usada no curso anterior, comprobarase o coñecemento da referida a suxeito, predicado e complementos; elipse; papeis do suxeito (axente, causa, paciente); funcións sintácticas características das clases de palabras (núcleo, complemento, determinante, enlace). Valorarase a progresiva autonomía na obtención de información gramatical de carácter xeral nos dicionarios escolares e outras obras de consulta.

TERCEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar.

Comprensión de textos procedentes dos medios de comunicación audiovisual, como reportaxes e entrevistas emitidas pola radio e a televisión.

Exposición da información tomada dun medio de comunicación acerca dun tema de actualidade, respectando as normas que rexen a interacción oral.

Explicacións orais sinxelas de forma ordenada e clara, previamente preparadas, sobre feitos de actualidade social, política ou cultural que sexan do interese do alumnado, con axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Comprensión de textos orais utilizados no ámbito académico atendendo especialmente á presentación de tarefas e instrucións para a súa realización, a breves exposicións orais e á obtención de informacións dos medios de comunicación en informativos, documentais, reportaxes ou entrevistas.

Intervención activa en situacións de comunicación propias do ámbito académico, especialmente nas propostas sobre o modo de organizar a actividade, a achega de informacións útiles para o traballo en común e a exposición de informes sobre as tarefas realizadas.

Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.

Utilización da lingua para tomar conciencia dos coñecementos, as ideas e os sentimentos propios e para regular a propia conduta.

Bloque 2. Ler e escribir.

Comprensión de textos escritos:

Comprensión de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais como convocatorias e ordes do día, actas de reunións e regulamentos.

Comprensión de textos dos medios de comunicación, recoñecendo as diferenzas entre información e opinión en crónicas, reportaxes e entrevistas.

Comprensión de textos do ámbito académico, atendendo especialmente á consulta, en diversos soportes, de dicionarios, glosarios e outras fontes de información.

Utilización das bibliotecas e das tecnoloxías da información e a comunicación de forma autónoma para a localización, selección e organización de información.

Actitude reflexiva e crítica con respecto á información dispoñible ante as mensaxes que supoñen calquera tipo de discriminación.

Composición de textos escritos:

Composición de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais como participación en foros, diarios persoais, regulamentos ou circulares.

Composición de textos propios dos medios de comunicación, como reportaxes ou entrevistas destinadas a un soporte escrito ou dixital, a audio ou a vídeo.

Composición, en soporte papel ou dixital, de textos propios do ámbito académico, especialmente textos expositivos e explicativos elaborados a partir da información obtida e organizada mediante esquemas, mapas conceptuais e resumos, así como a elaboración de proxectos e informes sobre tarefas e aprendizaxes.

Interese pola composición escrita como fonte de información e aprendizaxe, como forma de comunicar experiencias, opinións e coñecementos propios, e como forma de regular a conduta.

Interese pola boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas gramaticais, ortográficas e tipográficas.

Bloque 3. Educación literaria.

Lectura de obras ou fragmentos adecuados á idade, relacionándoos cos grandes períodos e autores da literatura desde a Idade Media até o século XVIII.

Lectura comentada e recitado de poemas, comparando o tratamento de certos temas recorrentes, en distintos períodos literarios, e valorando a función dos elementos simbólicos e dos recursos retóricos e métricos no poema.

Lectura comentada de relatos, observando a transformación da narrativa desde a épica medieval en verso á narración moderna en prosa, e do heroe ao personaxe de novela.

Lectura comentada e dramatizada de obras teatrais breves e fragmentos representativos do teatro clásico español, recoñecendo algunhas características temáticas e formais.

Composición de textos de intención literaria e elaboración de traballos sinxelos sobre lecturas.

Utilización progresivamente autónoma da biblioteca do centro, das da contorna e de bibliotecas virtuais.

Desenvolvemento da autonomía lectora e aprecio pola literatura como fonte de pracer, de coñecemento doutros mundos, tempos e culturas.

Bloque 4. Coñecemento da lingua.

Coñecemento das diferenzas entre usos orais informais e formais da lingua e conciencia das situacións comunicativas en que resultan axeitados.

Recoñecemento e uso dos significados contextuais que poden adquirir as modalidades da oración e as perífrases verbais de carácter modal.

Identificación e uso das variacións (fórmulas de confianza e de cortesía) que adoptan as formas deícticas en relación coa situación.

Identificación e uso reflexivo de conectores textuais, con especial atención aos distributivos, de orde, contraste, explicación e causa, e dos mecanismos de referencia interna, tanto gramaticais como léxicos, especialmente as nominalizacións e os hiperónimos de significado abstracto como fenómeno, elemento ou característica.

Recoñecemento e uso coherente das formas verbais nos textos, con especial atención aos valores aspectuais de perífrases verbais.

Comparación dos diferentes comportamentos sintácticos dun mesmo verbo nalgunhas das súas acepcións, identificación do suxeito e dos diferentes complementos verbais, incluíndo entre estas funcións as que teñen forma oracional (subordinadas substantivas, adxectivas e adverbiais) e uso da terminoloxía sintáctica necesaria nas actividades: enunciado, frase e oración; suxeito e predicado; predicado nominal e predicado verbal; suxeito, verbo e complementos; axente, causa e paciente; oración activa e oración pasiva; oración transitiva e intransitiva; complemento directo, indirecto, de réxime, circunstancial, axente e atributo; oracións subordinadas substantivas, adxectivas e adverbiais.

Uso de procedementos para compoñer os enunciados cun estilo cohesionado, especialmente mediante a transformación de oracións independentes, coordinadas ou xustapostas en subordinadas adverbiais ou en oracións subordinadas mediante as que se expresan diferentes relacións lóxicas: causais, consecutivas, condicionais e concesivas.

Coñecemento das funcións sintácticas características das clases de palabras e análise da súa forma (flexión, afixos,...), especialmente no que se refire aos aspectos relacionados coa normativa.

Interpretación das informacións lingüísticas que proporcionan os dicionarios escolares e outras obras de consulta, especialmente sobre o comportamento sintáctico dos verbos (transitivos e intransitivos) e as relacionadas co rexistro e coa normativa.

Uso progresivamente autónomo de dicionarios e de correctores ortográficos dos procesadores de textos.

Coñecemento e uso reflexivo das normas ortográficas, apreciando o seu valor social e a necesidade de se cingir á norma lingüística.

Criterios de avaliación

1. Entender instrucións e normas dadas oralmente; extraer ideas xerais e informacións específicas de reportaxes e entrevistas, seguir o desenvolvemento de presentacións breves relacionadas con temas académicos e plasmarlo en forma de esquema e resumo.

Con este criterio comprobarase se alumnos e alumnas son capaces de reproducir normas e instrucións recibidas oralmente, polo menos nos seus puntos fundamentais; de dar conta do tema xeral e de feitos relevantes dunha reportaxe radiofónica ou emitida por TV ou das opinións máis significativas dun entrevistado e do perfil que del dá o entrevistador; finalmente, de plasmar en forma de esquema e resumo o tema xeral e as partes dunha exposición oral non moi extensa e de estrutura clara acerca de contidos relacionados con diferentes materias escolares e outras obras de consulta.

2. Extraer e contrastar informacións concretas e identificar o propósito nos textos escritos máis usados para actuar como membros da sociedade; seguir instrucións en ámbitos públicos e en procesos de aprendizaxe de certa complexidade; inferir o tema xeral e temas secundarios; distinguir como se organiza a información.

Con este criterio avalíase que extraen informacións concretas que poden aparecer expresadas con palabras diferentes ás usadas para preguntar por elas e contrastar as informacións procedentes de diversas fontes; identifican o acto de fala (protesta, advertencia, convite, ...) e o propósito

comunicativo, aínda que neles non haxa expresións en que aqueles se fagan explícitos; seguen instrucións para realizar actividades en ámbitos públicos próximos á súa experiencia social e en situacións de aprendizaxe que constitúen procesos de certa complexidade; identifican o tema xeral dun texto e os temas secundarios, non só recoñecendo os enunciados en que aparecen explícitos, senón inferíndoos de informacións que se repiten no texto; establecen a relación entre os elementos dunha exposición e dunha explicación e aplican técnicas de organización de ideas.

3. Narrar, expoñer, explicar, resumir e comentar, en soporte papel ou dixital, usando o rexistro axeitado, organizando as ideas con claridade, enlazando os enunciados en secuencias lineais cohesionadas, respectando as normas gramaticais e ortográficas e valorando a importancia de planificar e revisar o texto.

Este criterio avalía que redactan os textos cunha organización clara e enlazando as oracións nunha secuencia lineal cohesionada e que manifestan interese en planificar os textos e en revisalos realizando sucesivas versións até chegar a un texto definitivo adecuado polo seu formato e o seu rexistro. Neste curso avaliarase se saben narrar e comentar con claridade feitos e experiencias en foros e diarios persoais en soporte impreso ou dixital; compoñer textos propios do ámbito público, especialmente regulamentos, circulares, convocatorias e actas de reunións, de acordo coas convencións destes xéneros; redactar reportaxes e entrevistas organizando a información de forma xerárquica; resumir narracións e exposicións reconstruíndo os elementos básicos do texto orixinal; compoñer exposicións e explicacións sobre temas que requiren a consulta de fontes, facilitándolles aos lectores unha lectura fluída e a obtención de informacións relevantes; expoñer proxectos de traballo e informar das conclusións. Valorarase tamén a boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas ortográficas e tipográficas.

4. Realizar explicacións orais sinxelas sobre feitos de actualidade social, política ou cultural que sexan do interese do alumnado, coa axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Con este criterio búscase observar se son capaces de ofrecer explicacións sobre algún fenómeno natural, algún feito histórico, algún conflito social, etc., que sexa do seu interese. Tratarase de que os oíntes poidan obter unha descrición clara dos feitos e unha comprensión suficiente das causas que os explican. Valorarase especialmente a utilización dos medios audiovisuais e as tecnoloxías da información e a comunicación como apoio ás explicacións orais.

5. Expoñer unha opinión sobre a lectura persoal dunha obra completa axeitada á idade e relacionada cos períodos literarios estudados; avaliar a estrutura e o uso dos elementos do xénero, o uso da linguaxe e o punto de vista do autor; situar basicamente o sentido da obra en relación co seu contexto e coa propia experiencia.

Este criterio avalía a competencia lectora no ámbito literario, por medio da lectura persoal de obras completas relacionadas cos períodos literarios estudados, (o que inclúe adaptacións e recreacións modernas). Deberán considerar o texto de xeito crítico, avaliar o seu contido, tendo en conta o seu contexto histórico, a estrutura xeral, os elementos caracterizadores do xénero, o uso da linguaxe (rexistro e estilo), o punto de vista e o oficio do autor. Deberán emitir unha opinión persoal sobre os aspectos máis apreciados e menos apreciados da obra, e sobre a implicación entre o seu contido e as propias vivencias.

6. Utilizar os coñecementos literarios na comprensión e a valoración de textos breves ou fragmentos, atendendo á presenza de certos temas recorrentes, ao valor simbólico da linguaxe poética e á evolución dos xéneros, das formas literarias e dos estilos.

Con este criterio preténdese avaliar a asimilación dos coñecementos literarios en función da lectura, a valoración e o desfrute dos textos comentados na clase; obsérvase a

capacidade de se distanciar do texto literario para avaliar o seu contido, a súa organización, o uso da linguaxe e o oficio do autor. Terase en conta a comprensión dos temas e motivos, o recoñecemento da recorrencia de certos temas (amor, tempo, vida, morte), o recoñecemento dos xéneros e da súa evolución a grandes trazos (da épica en verso á novela, da versificación tradicional á renacentista) e a valoración dos elementos simbólicos e dos recursos retóricos e da súa funcionalidade no texto.

7. Mostrar coñecemento das relacións entre as obras lidas e comentadas, o contexto en que aparecen e os autores máis relevantes da historia da literatura, realizando un traballo persoal de información e de síntese ou de imitación e recreación, en soporte papel ou dixital.

Este criterio trata de comprobar que se comprende o fenómeno literario como unha actividade comunicativa estética nun contexto histórico determinado, mediante un traballo persoal presentado en soporte papel ou dixital, no cal se sintetice a información obtida sobre un autor, obra ou período; tamén se pode propoñer a composición dun texto en que se imite ou recree algún dos modelos utilizados na clase. Desta forma pódese comprobar que se vai adquirindo un coñecemento dos grandes períodos da historia da literatura, desde a Idade Media até o século XVIII, así como das obras e dos autores máis relevantes das literaturas hispánicas e europea.

8. Aplicar os coñecementos sobre a lingua e as normas do uso lingüístico para resolver problemas de comprensión de textos orais e escritos e para a composición e revisión progresivamente autónoma dos textos propios deste curso.

Con este criterio búscase descubrir se se adquiren e utilizan os coñecementos sobre a lingua e as normas de uso en relación coa comprensión, a composición e a revisión de textos. Atenderase en especial ás variacións sociais da deixé (fórmulas de confianza e de cortesía), aos conectores distributivos, de orde, contraste, explicación e causa; aos mecanismos de referencia interna, gramaticais léxicos, especialmente as nominalizacións e os hiperónimos abstractos; aos valores do subxuntivo e das perífrases verbais de uso frecuente; aos diferentes comportamentos sintácticos dun mesmo verbo en diferentes acepcións e á expresión dun mesmo contido mediante diferentes esquemas sintácticos; á inserción de subordinadas substantivas, adxectivas e adverbais. Comprobarase a consolidación do coñecemento práctico das normas ortográficas e ampliarase á ortografía de prefixos e sufixos máis usuais; o acento diacrítico en interrogativos e exclamativos; a coma nas oracións compostas e en relación con marcadores discursivos; as comiñas como forma de cita.

9. Coñecer a terminoloxía lingüística necesaria para a reflexión sobre o uso.

Con este criterio preténdese comprobar que se coñece e se comeza a usar a terminoloxía básica para seguir e dar explicacións e instrucións nas actividades gramaticais. Neste curso, ademais da terminoloxía avaliada en cursos anteriores, comprobarase o coñecemento da referida a clases de predicados (nominal, verbal) e oracións (activa, pasiva) e de complementos verbais; cambios de categoría (nominalizacións) e á identificación das formas de unión (xustaposición, coordinación e subordinación) das oracións. Valorarase a progresiva autonomía na obtención de información gramatical de carácter xeral nos dicionarios escolares.

CUARTO CURSO

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar.

Comprensión de textos procedentes dos medios de comunicación audiovisual, como debates en radio ou televisión e opinións dos oíntes.

Exposición da información tomada de varios medios de comunicación acerca dun tema de actualidade contrastando

os diferentes puntos de vista e as opinións expresadas polos devanditos medios, respectando as normas que rexen a interacción oral.

Presentacións orais ben estruturadas sobre temas relacionados coa actividade académica ou a actualidade que admitan diferentes puntos de vista, utilizando o apoio de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Comprensión de presentacións, exposicións ou conferencias realizadas no ámbito académico relacionadas con contidos de diferentes materias.

Intervención activa nas situacións de comunicación propias do ámbito académico, especialmente nas propostas de planificación das actividades e na presentación de informes de seguimento e avaliación das tarefas.

Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.

Utilización da lingua para tomar conciencia dos coñecementos, as ideas e os sentimentos propios e para regular a propia conduta.

Bloque 2. Ler e escribir.

Comprensión de textos escritos:

Comprensión de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais como disposicións legais, contratos, folletos e correspondencia institucional e comercial.

Comprensión de textos dos medios de comunicación atendendo especialmente aos xéneros de opinión, como editoriais ou columnas.

Comprensión de textos do ámbito académico, atendendo especialmente á consulta, en diversos soportes, de dicionarios, glosarios, e outras fontes de información, incluíndo fragmentos de ensaios.

Utilización das bibliotecas e das tecnoloxías da información e a comunicación de forma autónoma para a localización, selección e organización de información.

Actitude reflexiva e crítica con respecto á información dispoñible ante as mensaxes que supoñan calquera tipo de discriminación.

Composición de textos escritos:

Composición de textos propios da vida cotiá e das relacións sociais como foros, solicitudes e instancias, reclamacións, curriculum vitae e folletos.

Composición de textos propios dos medios de comunicación como cartas ao director e artigos de opinión (editoriais e columnas), destinados a un soporte escrito ou dixital.

Composición, en soporte papel ou dixital, de textos propios do ámbito académico, especialmente textos expositivos, explicativos e argumentativos elaborados a partir da información obtida en diversas fontes e organizada mediante esquemas, mapas conceptuais e resumos, así como a elaboración de proxectos e informes sobre tarefas e aprendizaxes.

Interese pola composición escrita como fonte de información e aprendizaxe, como forma de comunicar as experiencias e os coñecementos propios, e como forma de regular a conduta.

Interese pola boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas gramaticais, ortográficas e tipográficas.

Bloque 3. Educación literaria.

Lectura de novelas e relatos desde o século XIX até a actualidade.

Lectura comentada e recitado de poemas contemporáneos, con especial atención ás achegas do simbolismo e as vangardas á linguaxe poética, valorando a función dos elementos simbólicos e dos recursos retóricos e métricos no poema.

Lectura comentada de relatos contemporáneos de diverso tipo que ofrezan distintas estruturas e voces narrativas.

Lectura comentada e dramatizada de breves pezas teatrais contemporáneas, ou de fragmentos, de carácter diverso, constatando algunhas innovacións nos temas e as formas.

Coñecemento das características xerais dos grandes períodos da historia da literatura desde o século XIX até a actualidade.

Achegamento a algúns autores relevantes das literaturas hispánicas e europea desde o século XIX até a actualidade.

Composición de textos de intención literaria e elaboración de traballos sobre lecturas.

Utilización con certa autonomía da biblioteca do centro, das da contorna e de bibliotecas virtuais.

Desenvolvemento da autonomía lectora e aprecio pola literatura como fonte de pracer e de coñecemento doutros mundos, tempos e culturas.

Bloque 4. Coñecemento da lingua.

Coñecemento dos diferentes rexistros e dos factores que inciden no uso da lingua en distintos ámbitos sociais e valoración da importancia de usar o rexistro axeitado segundo as circunstancias da situación comunicativa.

Coñecemento da diversidade lingüística de España (linguas e dialectos) e da situación actual do español no mundo.

Recoñecemento e utilización dalgúns formas de expresión da subxectividade en textos de carácter expositivo e argumentativo e identificación e uso das variacións que adoptan as formas deícticas en relación coas situacións de comunicación.

Identificación e uso reflexivo de distintos procedementos de conexión nos textos, con especial atención a conectores de causa, consecuencia, condición e hipótese, e dos mecanismos gramaticais e léxicos de referencia interna, favorecendo a autonomía na revisión dos propios textos.

Recoñecemento e uso coherente da correlación temporal na coordinación e subordinación de oracións e no discurso relatado (paso de estilo directo a indirecto).

Recoñecemento dos esquemas semántico e sintáctico da oración, construción e transformación de enunciados de acordo con estes esquemas e uso da terminoloxía sintáctica necesaria nas actividades: enunciado, frase e oración; suxeito e predicado; predicado nominal e predicado verbal; suxeito, verbo e complementos; axente, causa e paciente; oración impersoal; oración activa e oración pasiva; oración transitiva e intransitiva; complemento directo, indirecto, de réxime, circunstancial, axente e atributo; oracións subordinadas substantivas, adxectivas e adverbais.

Uso de procedementos para compoñer os enunciados cun estilo cohesionado e emprego dos seguintes termos: aposición; adxectivo e oración de relativo explicativos; construción de participio e de xerundio; oración coordinada (copulativa, disxuntiva, adversativa e consecutiva); subordinada causal, consecutiva, condicional e concesiva.

Distinción entre a forma (categoría gramatical) e a función das palabras, así como coñecemento dos procedementos léxicos (afixos) e sintácticos para o cambio de categoría.

Interpretación das informacións lingüísticas que proporcionan os dicionarios da lingua (gramaticais, semánticas, rexistro e normativa).

Uso con certa autonomía de dicionarios e correctores ortográficos dos procesadores de textos.

Coñecemento e uso reflexivo das normas ortográficas, empregando os termos apropiados na explicación sobre o uso (sílabas tónicas, acento diacrítico, etc.) e apreciando o seu valor social e a necesidade de se cinguir á norma lingüística.

Crterios de avaliación

1. Extraer as ideas principais e os datos relevantes de presentacións de certa extensión ou de conferencias non moi extensas e identificar o propósito, a tese e os argumentos de declaracións ou de debates públicos en medios de comunicación ou no marco escolar.

Este criterio está dirixido a descubrir se os alumnos e as alumnas son capaces de elaborar esquemas e resumos de exposicións orais, recollendo as intencións, as teses e os argumentos de declaracións públicas de tipo persuasivo ou dos participantes en debates públicos ou celebrados no marco escolar.

2. Identificar e contrastar o propósito en textos escritos do ámbito público e dos medios de comunicación; comprender instrucións que regulan a vida social e procesos de aprendizaxe complexos; inferir o tema xeral e temas secundarios; distinguir como se organiza a información; contrastar explicacións e argumentos e xulgar a eficacia dos procedementos lingüísticos usados.

Este criterio serve para avaliar se identifican o acto de fala (protesta, advertencia, convite) e o propósito comunicativo nos textos máis usados para actuar como membros da sociedade e nos medios de comunicación (cartas ao director, columnas de opinión, publicidade); seguen instrucións para realizar actividades en ámbitos públicos próximos á súa experiencia social e en situacións de aprendizaxe que constitúen procesos de certa complexidade; infiren o tema xeral e os temas secundarios a partir de informacións que se repiten no texto e dos seus propios coñecementos; establecen a relación entre as partes dunha explicación e dunha argumentación aplicando técnicas de organización de ideas; identifican as diferenzas entre explicacións dun mesmo feito e entre argumentos de signo contrario e son capaces de xulgar o papel dalgúns procedementos lingüísticos (rexistro, organización do texto, figuras retóricas) na eficacia do texto (claridade, precisión, capacidade de persuasión).

3. Expoñer, explicar, argumentar, resumir e comentar, en soporte papel ou dixital, usando o rexistro axeitado, organizando as ideas con claridade, enlazando os enunciados en secuencias lineais cohesionadas, respectando as normas gramaticais e ortográficas e valorando a importancia de planificar e revisar o texto.

Este criterio está destinado a avaliar que redactan os textos cunha organización clara e enlazando as oracións nunha secuencia lineal cohesionada e que manifestan interese en planificar os textos e en revisalos realizando sucesivas versións até chegar a un texto definitivo adecuado polo seu formato e o seu rexistro. Neste curso avaliarase se saben compoñer textos propios do ámbito público, como foros, solicitudes e instancias, reclamacións, curriculum vitae e folletos informativos e publicitarios, de acordo coas convencións destes xéneros; redactar textos xornalísticos de opinión usando eficazmente recursos expresivos e persuasivos; resumir exposicións, explicacións e argumentacións reconstruíndo os elementos básicos do texto orixinal; compoñer exposicións, explicacións e argumentacións recorrendo a diversas fontes e asegurando unha lectura fluída; expoñer proxectos de traballo e informar das conclusións. Valorarase tamén a boa presentación dos textos escritos tanto en soporte papel como dixital, con respecto ás normas ortográficas e tipográficas.

4. Realizar presentacións orais claras e ben estruturadas sobre temas relacionados coa actividade académica ou a actualidade social, política ou cultural que admitan diferentes puntos de vista e diversas actitudes ante eles coa axuda de medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

Con este criterio quérese observar se os alumnos e alumnas son capaces de realizar unha exposición sobre un tema, coa axuda de notas escritas e eventualmente co apoio de recursos como carteis ou diapositivas, sinalando diferentes puntos de vista ante el e presentando as razóns a favor

ou en contra que se poden dar, de modo que se lles proporcionen aos oíntes datos relevantes e criterios para que poidan adoptar unha actitude propia. Valorarase especialmente a utilización dos medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación como apoio nas presentacións orais.

5. Expoñer unha opinión ben argumentada sobre a lectura persoal de relatos de certa extensión e novelas desde o século XIX até a actualidade; avaliar a estrutura e o uso dos elementos do xénero, o uso da linguaxe, o punto de vista e o oficio do autor; relacionar o sentido da obra co seu contexto e coa propia experiencia.

Este criterio avalía a competencia lectora no ámbito literario, por medio da lectura persoal de obras dos períodos literarios estudados (desde o século XIX até a actualidade). Os alumnos e as alumnas deberán considerar o texto de xeito crítico; avaliar o seu contido, a estrutura xeral, o uso que se fai dos elementos caracterizadores do xénero, con especial atención á orde cronolóxica e á voz ou voces do narrador, o uso da linguaxe (rexistro e estilo), o punto de vista e o oficio do autor. Deberán emitir unha opinión persoal, ben argumentada, sobre os aspectos máis apreciados e menos apreciados da obra, e sobre a implicación entre os seus contidos e as propias vivencias.

6. Utilizar os coñecementos literarios na comprensión e a valoración de textos breves ou fragmentos, atendendo especialmente ás innovacións dos xéneros e das formas (na versificación e na linguaxe) na literatura contemporánea.

Con este criterio preténdese avaliar a asimilación dos coñecementos literarios en función da lectura, a valoración e o disfrute dos textos comentados na clase; obsérvase a capacidade de se distanciar do texto literario para avaliar o seu contido, a súa organización, o uso da linguaxe e o oficio do autor. Terase en conta a comprensión dos temas e motivos e o recoñecemento da recorrencia de certos temas ou da aparición doutros novos, o recoñecemento dos xéneros e das súas características e novidades na literatura contemporánea, con carácter xeral (relato ou drama realista, fantástico, poético; poesía romántica, vangardista, social), así como as achegas do simbolismo e das vangardas á linguaxe poética.

7. Explicar relacións entre as obras lidas e comentadas, o contexto histórico e literario en que aparecen e os autores máis relevantes desde o século XIX até a actualidade, realizando un traballo persoal de información e de síntese, expoñendo unha valoración persoal, ou de imitación e recreación, en soporte papel ou dixital.

Este criterio trata de comprobar que se comprende o fenómeno literario como unha actividade comunicativa estética nun contexto histórico determinado, mediante un traballo persoal, en soporte papel ou dixital, en que se sintetice a información obtida sobre un autor, obra ou movemento desde o século XIX até a actualidade; tamén se pode propoñer a composición dun texto no cal se imite ou recree algún dos modelos utilizados na clase. Desta forma pódese comprobar que se adquire un coñecemento dos períodos e movementos literarios desde o século XIX até a actualidade, así como de obras e de autores máis relevantes durante eses séculos.

8. Aplicar os coñecementos sobre a lingua e as normas do uso lingüístico para resolver problemas de comprensión de textos orais e escritos e para a composición e revisión autónoma dos textos.

Con este criterio búscase descubrir se se utilizan os coñecementos sobre a lingua e as normas de uso en relación coa comprensión e a composición e se se utilizan con autonomía na revisión de textos. Avaliaranse todos os aspectos da adecuación e cohesión e especialmente a expresión da subxectividade (opinión, valoración, certeza, inclusión de citas) e as variacións expresivas da deixé (fórmulas de confianza, de cortesía); a construción de oracións simples e complexas con diferentes esquemas semántico e sintáctico; os procedementos de conexión e, en concreto, os

conectores de causa, consecuencia, condición e hipótese; os mecanismos de referencia interna; os diferentes procedementos para compoñer enunciados con estilo cohesionado (alternativa entre construcións oracionais e nominais; entre xustaposición, coordinación e subordinación).

Ademais das normas que foron obxecto de avaliación en cursos anteriores, terase en conta a ortografía de elementos de orixe grecolatina, a contribución da puntuación á organización cohesionada da oración e do texto, o uso da raia e a paréntese en incisos e os usos expresivos das comiñas.

9. Coñecer e usar a terminoloxía lingüística axeitada na reflexión sobre o uso.

Con este criterio preténdese comprobar que se coñece e se usa de forma adecuada a terminoloxía necesaria para se referir aos coñecementos gramaticais e ás actividades que se realizan na clase. Comprobarase o coñecemento da terminoloxía adquirida en cursos anteriores e da incluída neste curso. Comprobarase tamén que se distingue entre forma e función das palabras e se coñecen os procedementos léxicos e sintácticos para os cambios de categoría. Valorarase a progresiva autonomía na obtención de todo tipo de información lingüística en dicionarios e outras obras de consulta.

Lingua estranxeira

A mellora substancial dos medios de comunicación e a rápida evolución, desenvolvemento e extensión das tecnoloxías da información e da comunicación propiciaron un incremento das relacións internacionais sen precedente. O noso país, ademais, atópase inmerso e comprometido no proceso de construción europea onde o coñecemento doutras linguas comunitarias constitúe un elemento clave para favorecer a libre circulación de persoas e facilitar así a cooperación cultural, económica, técnica e científica entre os seus membros. Hai que preparar, polo tanto, os alumnos e as alumnas para vivir nun mundo progresivamente máis internacional, multicultural e multilingüe.

Por iso, o Consello de Europa no Marco común europeo de referencia para as linguas: aprendizaxe, ensino, avaliación establece directrices tanto para a aprendizaxe de linguas coma para a valoración da competencia nas diferentes linguas dun falante. Estas pautas foron un referente clave neste currículo. O devandito documento define os diferentes estadios do desenvolvemento da competencia comunicativa nunha determinada lingua, en función da capacidade do alumnado para levar a cabo un conxunto de tarefas de comunicación que exixen a realización de accións cunha finalidade de comunicación concreta dentro dun ámbito específico. Unha actividade comunicativa require a utilización da linguaxe oral e escrita e o uso de recursos e estratexias de comunicación, lingüísticas e non lingüísticas, pertinentes ao contexto en que ten lugar.

O obxecto da materia na etapa de educación secundaria obrigatoria será, pois, a aprendizaxe das destrezas discursivas que poden ter lugar en ámbitos diversos. De entre estes cabe destacar: o ámbito das relacións persoais, que inclúe as relacións familiares e as prácticas sociais habituais; o ámbito educativo, relacionado coas situacións e accións cotiás no centro escolar; o académico, relacionado cos contidos da materia e doutras materias do currículo; o público, que abrangue todo o relacionado coa interacción social cotiá ou laboral; e o dos medios de comunicación.

Ao finalizar a educación primaria, os alumnos e as alumnas deben ser capaces de utilizar a lingua estranxeira para se expresar e interactuar oralmente e por escrito en situacións sinxelas e habituais. En educación secundaria obrigatoria continúaase o proceso de aprendizaxe da lingua estranxeira, co obxectivo de que ao finalizar esta etapa consolidasen as destrezas produtivas e sexan capaces de manter unha interacción e facerse entender nun conxunto de situacións, como ofrecer e pedir explicacións persoais nun

debate informal, expresar de forma comprensible a idea que se quere dar a entender, utilizar unha linguaxe ampla e sinxela para explicar o que se quere, comprender as ideas principais de textos en lingua estándar, aínda con pausas evidentes para realizar certa planificación gramatical e léxica. Así mesmo, ao finalizar a etapa, deberanse saber afrontar de forma flexible a problemas cotiáns de comunicación oral e escrita, como participar en conversas habituais, formular queixas, relatar experiencias ou plans, explicar algo ou pedir aclaracións. En definitiva, esta etapa debe supoñer un punto de partida sólido para continuar, de forma progresivamente autónoma, cunha aprendizaxe que debe durar toda a vida.

Para alcanzar esas metas, o eixe do currículo constitúeno os procedementos encamiñados a conseguir unha competencia comunicativa efectiva oral e escrita, en contextos sociais significativos, que permita a alumnos e alumnas expresarse con progresiva eficacia e corrección e que abrangan todos os usos e rexistros posibles, incluídos o literario. Polo tanto, as habilidades lingüísticas que se desenvolverán serán: produtivas –falar e conversar, e escribir– e receptivas –escoitar e comprender, ler e comprender–, tendo en conta que a aprendizaxe de calquera lingua é sempre un proceso de longa duración que non finaliza nesta etapa.

Por outra parte, a aprendizaxe dunha lingua estranxeira transcende o marco das aprendizaxes lingüísticas, vai máis alá de aprendela a utilizar en contextos de comunicación. O seu coñecemento contribúe á formación do alumnado desde unha perspectiva integral ao mesmo tempo que favorece o respecto, o interese e a comunicación con falantes doutras linguas, desenvolve a conciencia intercultural é un vehículo para a comprensión de temas e problemas globais e para a adquisición de estratexias de aprendizaxe diversas. O proceso de ensino e aprendizaxe dunha lingua estranxeira nesta etapa educativa leva consigo un claro compoñente actitudinal, na medida en que contribúe a desenvolver actitudes positivas e receptivas cara a outras linguas e culturas e, ao mesmo tempo, a comprender e valorar a lingua ou linguas propias.

Os contidos preséntanse agrupados en bloques en relación a tres eixes que posúen características e necesidades específicas en canto ao proceso de ensino e aprendizaxe: as habilidades lingüísticas; os elementos constitutivos do sistema lingüístico, o seu funcionamento e relacións e a dimensión social e cultural da lingua estranxeira.

As habilidades lingüísticas recóllense no bloque 1, Escoitar, falar e conversar e no 2, Ler e escribir. Ambos os dous inclúen os procedementos, entendidos como operacións que permiten relacionar os conceptos adquiridos coa súa realización en actividades de comunicación, que desenvolven saber facer. As habilidades orais e escritas preséntanse por separado xa que, aínda que a linguaxe oral e a escrita son dúas manifestacións dunha mesma capacidade e nos procesos tanto de aprendizaxe coma de uso, o falante se apoia nun ou outro indistintamente, e cada un exige diferentes habilidades e coñecementos.

Nesta etapa dáselle unha importancia relevante á comunicación oral, polo que o primeiro bloque se centra en desenvolver en alumnos e alumnas a capacidade para interactuar nestas situacións, e incídese na importancia de que o modelo lingüístico de referencia oral proveña dun variado número de falantes co fin de recoller, na maior medida posible, as variacións e os matices. De aí a forte presenza no currículo do uso dos medios audiovisuais convencionais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

O bloque Ler e escribir incorpora tamén os procedementos necesarios para desenvolver a competencia discursiva no uso escrito. En lingua estranxeira os textos escritos son modelo de composición textual e elementos de práctica e achega de elementos lingüísticos.

A observación das manifestacións orais e escritas da lingua que está a aprender e o seu uso en situacións de comunicación permiten elaborar un sistema conceptual

cada vez máis complexo acerca do seu funcionamento e das variables contextuais ou pragmáticas asociadas á situación concreta e ao contido comunicativo. Este é o obxecto do bloque 3, Coñecemento da lingua. O punto de partida serán as situacións de uso que favorezan a inferencia de regras de funcionamento da lingua e que permitan a alumnos e alumnas establecer que elementos da lingua estranxeira se comportan como nas linguas que coñecen e que estratexias lles axudan a progresar nas súas aprendizaxes, de maneira que desenvolvan confianza nas súas propias capacidades.

Pola súa parte, os contidos do bloque 4, Aspectos socio-culturais e conciencia intercultural, contribúen a que o alumnado coñeza costumes, formas de relación social, trazos e particularidades dos países en que se fala a lingua estranxeira, en definitiva, formas de vida diferentes ás súas. Este coñecemento promoverá a tolerancia e aceptación, acrecentará o interese no coñecemento das diferentes realidades sociais e culturais e facilitará a comunicación intercultural porque as linguas son portadoras de contidos, trazos e marcas das culturas das cales son o medio de expresión.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A aprendizaxe dunha lingua estranxeira contribúe á adquisición da competencia en comunicación lingüística de xeito directo, completando e enriquecendo e enchendo de novos matices comprensivos e expresivos esta capacidade comunicativa xeral. Unha aprendizaxe da lingua estranxeira baseada no desenvolvemento de habilidades comunicativas contribuirá ao desenvolvemento desta competencia básica no mesmo sentido que o fai a primeira lingua. Agora ben, a achega da lingua estranxeira ao desenvolvemento desta competencia é primordial no discurso oral ao adquirir as habilidades de escoitar, falar e conversar unha relevancia singular nesta etapa. Así mesmo, a aprendizaxe da lingua estranxeira mellora a competencia comunicativa xeral ao desenvolver a habilidade para se expresar, oralmente e por escrito, utilizando as convencións e a linguaxe apropiada a cada situación, interpretando diferentes tipos de discurso en contextos e con funcións diversas. Por outra parte, o recoñecemento e a aprendizaxe progresiva de regras de funcionamento do sistema da lingua estranxeira, a partir das linguas que se coñecen, mellorará a adquisición desta competencia.

A partir da adquisición da linguaxe, esta convértese en vehículo do pensamento humano, en instrumento para a interpretación e representación da realidade e na ferramenta de aprendizaxe por excelencia. Esta materia pois, contribúe de xeito esencial ao desenvolvemento da competencia para aprender a aprender posto que acrecenta a capacidade lingüística xeral conferíndolle novas potencialidades e recursos diferentes para a comprensión e expresión, facilitando ou completando a capacidade de alumnos e alumnas para interpretar ou representar a realidade e así construír coñecementos, formular hipóteses e opinións, expresar e analizar sentimentos e emocións. Por outro lado, a competencia para aprender a aprender rendibilízase enormemente se se inclúen contidos directamente relacionados coa reflexión sobre a propia aprendizaxe, para que cada alumno e cada alumna poida identificar como aprende mellor e que estratexias os fan máis eficaces. Esa é a razón da inclusión no currículo dun punto específico de reflexión sobre a propia aprendizaxe que xa se iniciou en educación primaria pero que debe adquirir nesta etapa un grao maior de sistematización. O desenvolvemento de estratexias diversas de aprender a aprender prepara o alumnado de forma progresiva na toma de decisións que favorecen a autonomía para utilizar e para seguir aprendendo a lingua estranxeira ao longo da vida.

Esta materia é, ademais, un bo vehículo para o desenvolvemento da competencia social e cidadá. As linguas sèrvenlles aos falantes para se comunicar socialmente, forman

parte da cultura común das diferentes comunidades e nacións. Pero, tamén en boa medida, son vehículo de comunicación e transmisión cultural, e favorecen o respecto, o interese e a comunicación con falantes doutras linguas e o recoñecemento e a aceptación de diferenzas culturais e de comportamento. O intercambio de información persoal axuda a reforzar a identidade dos interlocutores. Por outro lado, en lingua estranxeira é especialmente relevante o traballo en grupo e en parellas e, a través destas interaccións, apréndese a participar, a expresar as ideas propias e a escoitar as dos demais, desenvólvese a habilidade para construír diálogos, negociar significados, tomar decisións valorando as achegas dos compañeiros, conseguir acordos e, en definitiva, favorécese aprender de e cos demais.

As competencias citadas están na actualidade en relación directa coa competencia en tratamento da información e competencia dixital. As tecnoloxías da información e a comunicación ofrécennos a posibilidade de nos comunicar en tempo real con calquera parte do mundo e tamén o acceso sinxelo e inmediato a un fluxo incesante de información que medra cada día. O coñecemento dunha lingua estranxeira facilita o acceso á información que se pode atopar nesta lingua, ao tempo que ofrece a posibilidade de comunicarnos utilizándoa. Ademais, facilita a comunicación persoal a través do correo electrónico en intercambios con mozos doutros lugares e, o que é máis importante, crea contextos reais e funcionais de comunicación. Así mesmo, na medida en que a lingua estranxeira exige o contacto con modelos lingüísticos moi diversos, a utilización de recursos dixitais para a aprendizaxe é inherente á materia e este uso cotián contribúe directamente ao desenvolvemento desta competencia.

Esta materia inclúe especificamente un achegamento a manifestacións culturais propias da lingua e dos países onde se fala e, polo tanto, contribúe a adquirir a competencia artística e cultural ao propiciar unha aproximación a obras ou autores que contribuíron á creación artística. Así mesmo, a área contribúe ao desenvolvemento desta competencia se se facilita a expresión de opinións, gustos e emocións que producen diversas manifestacións culturais e artísticas e se se favorecen os traballos creativos individuais e en grupo, como a realización e representación de simulacións e narracións. En definitiva, vehicular en lingua estranxeira o coñecemento e a apreciación da diversidade cultural a partir de manifestacións artísticas contribuirá ao desenvolvemento desta competencia.

O coñecemento dunha lingua estranxeira contribúe tamén á adquisición da competencia, autonomía e iniciativa persoal, en varios sentidos. O currículo fomenta o traballo cooperativo na aula, o manexo de recursos persoais e habilidades sociais de colaboración e negociación, o que supón poñer en funcionamento determinados procedementos que permiten o desenvolvemento de iniciativas e toma de decisións na planificación, organización e xestión do traballo, propiciando así a autonomía e a iniciativa persoal.

Obxectivos

O ensino da lingua estranxeira nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Escoitar e comprender información xeral e específica de textos orais en situacións comunicativas variadas, adoptando unha actitude respectuosa e de cooperación.
2. Expresarse e interactuar oralmente en situacións habituais de comunicación de forma comprensible, axeitada e con certo nivel de autonomía.
3. Ler e comprender textos diversos dun nivel axeitado ás capacidades e intereses do alumnado co fin de extraer información xeral e específica, e utilizar a lectura como fonte de pracer e de enriquecemento persoal.
4. Escribir textos sinxelos con finalidades diversas sobre distintos temas utilizando recursos axeitados de cohesión e coherencia.

5. Utilizar con corrección os compoñentes fonéticos, léxicos, estruturais e funcionais básicos da lingua estranxeira en contextos reais de comunicación.

6. Desenvolver a autonomía na aprendizaxe, reflexionar sobre os propios procesos de aprendizaxe, e transferirille á lingua estranxeira coñecementos e estratexias de comunicación adquiridas noutras linguas.

7. Utilizar estratexias de aprendizaxe e todos os medios ao seu alcance, incluídas as tecnoloxías da información e a comunicación, para obter, seleccionar e presentar información oralmente e por escrito.

8. Apreciar a lingua estranxeira como instrumento de acceso á información e como ferramenta de aprendizaxe de contidos diversos.

9. Valorar a lingua estranxeira e as linguas en xeral como medio de comunicación e entendemento entre persoas de procedencias, linguas e culturas diversas evitando calquera tipo de discriminación e de estereotipos lingüísticos e culturais.

10. Manifestar unha actitude receptiva e de autoconfianza na capacidade de aprendizaxe e uso da lingua estranxeira.

PRIMEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Escoitar, falar e conversar.

Escoita e comprensión de mensaxes orais breves relacionadas coas actividades de aula: instrucións, preguntas, comentarios, diálogos.

Anticipación do contido xeral do que se escoita con apoio de elementos verbais e non verbais.

Obtención de información específica en textos orais sobre asuntos cotiáns e predicibles como números, prezos, horarios, nomes ou lugares, presentados en diferentes soportes.

Uso de estratexias básicas de comprensión das mensaxes orais: uso do contexto verbal e non verbal e dos coñecementos previos sobre a situación.

Produción de textos orais curtos, con estrutura lóxica e con pronunciación axeitada.

Participación en conversacións breves e sinxelas dentro da aula, e en simulacións relacionadas con experiencias e intereses persoais.

Emprego de respostas adecuadas ás informacións requiridas polo profesor e os compañeiros nas actividades de aula.

Desenvolvemento de estratexias para superar as interrupcións na comunicación, facendo uso de elementos verbais e non verbais para expresarse oralmente en actividades de parella e en grupo: demanda de repetición e aclaración, entre outras.

Bloque 2. Ler e escribir.

Comprensión de instrucións básicas para a correcta resolución de actividades.

Comprensión xeral e identificación de informacións específicas en diferentes textos sinxelos auténticos e adaptados, en soporte papel e dixital, sobre diversos temas axeitados á súa idade e relacionados con contidos doutras materias do currículo.

Iniciativa para ler con certa autonomía textos axeitados á idade, intereses e nivel de competencia.

Uso de estratexias básicas de comprensión lectora: identificación do tema dun texto con axuda de elementos textuais e non textuais, uso dos coñecementos previos, inferencia de significados polo contexto, por comparación de palabras ou frases similares nas linguas que coñecen.

Recoñecemento dalgunhas das características e convenções da linguaxe escrita e a súa diferenciación da linguaxe oral.

Desenvolvemento da expresión escrita de forma guiada, como por exemplo, completando ou modificando frases e parágrafos sinxelos.

Composición de textos curtos con elementos básicos de cohesión, con diversas intencións comunicativas, a partir de modelos e utilizando as estratexias máis elementais no proceso de composición escrita (planificación, textualización e revisión).

Uso das regras básicas de ortografía e puntuación, e recoñecemento da súa importancia nas comunicacións escritas.

Interese por cooidar a presentación dos textos escritos en soporte papel e dixital.

Bloque 3. Coñecemento da lingua.

Coñecementos lingüísticos:

Identificación de elementos morfolóxicos básicos e habituais no uso da lingua: substantivo, verbo, adxectivo, adverbio, preposición, etc.

Identificación e uso de expresións comúns, de frases feitas sinxelas e de léxico relativo a contextos concretos e cotiáns e a contidos doutras materias do currículo.

Uso de estruturas e funcións básicas relacionadas coas situacións cotiáns máis predicibles.

Recoñecemento e produción de patróns básicos de ritmo, entoación e acentuación de palabras e frases.

Reflexión sobre a aprendizaxe:

Aplicación de estratexias básicas para organizar, adquirir, recordar e utilizar léxico.

Uso progresivo de recursos para a aprendizaxe, como dicionarios, libros de consulta, bibliotecas ou tecnoloxías da información e a comunicación.

Reflexión guiada sobre o uso e o significado das formas gramaticais axeitadas a distintas intencións comunicativas.

Iniciación en estratexias de autoavaliación e autocorrección das producións orais e escritas.

Aceptación do erro como parte do proceso de aprendizaxe e actitude positiva para superalo.

Organización do traballo persoal como estratexia para progresar na aprendizaxe.

Interese por aproveitar as oportunidades de aprendizaxe creadas no contexto da aula e fóra dela.

Participación activa en actividades e traballos en grupo.

Confianza e iniciativa para expresarse en público e por escrito.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural.

Recoñecemento e valoración da lingua estranxeira como instrumento de comunicación na aula, e con persoas doutras culturas.

Identificación de costumes e trazos da vida cotiá propios doutros países e culturas onde se fala a lingua estranxeira.

Uso de fórmulas de cortesía adecuadas nos intercambios sociais.

Coñecemento dalgúns trazos históricos e xeográficos dos países onde se fala a lingua estranxeira, obtendo a información por diferentes medios, entre eles a internet e outras tecnoloxías da información e comunicación.

Interese e iniciativa na realización de intercambios comunicativos con falantes ou aprendices da lingua estranxeira, utilizando soporte papel ou medios dixitais.

Valoración do enriquecemento persoal que supón a relación con persoas pertencentes a outras culturas.

Criterios de avaliación

1. Comprender a idea xeral e as informacións específicas máis relevantes de textos orais, emitidos cara a cara ou por medios audiovisuais sobre asuntos cotiáns, se se fala devagar e con claridade.

A través deste criterio apreciarase a capacidade de alumnos e alumnas para comprender o esencial de diálogos emitidos cara a cara ou por medios audiovisuais, aínda que non se comprenda a súa totalidade. Trátase de avaliar esencialmente se se identifica o significado de instrucións, comentarios, preguntas e respostas, diálogos curtos, descrições e narracións breves.

2. Comunicarse oralmente participando en conversacións e en simulacións sobre temas coñecidos ou traballados previamente, utilizando as estratexias axeitadas para facilitar a continuidade da comunicación e producindo un discurso comprensible e axeitado á intención de comunicación.

Este criterio avalía a capacidade de se comunicar oralmente participando en conversacións, reais ou simuladas, sobre temas coñecidos. Estas consistirán esencialmente en formular e contestar preguntas, intercambiar ideas e información, relatar experiencias sobre temas familiares en situacións predicibles, utilizando os recursos lingüísticos e as estratexias que aseguren a comunicación. As producións poderán ter algunhas incorreccións léxicas, morfosintácticas ou fonéticas que non dificulten a comunicación.

3. Recoñecer a idea xeral e extraer información específica de textos escritos axeitados á idade, con apoio de elementos textuais e non textuais, sobre temas variados e outros relacionados con algunhas materias do currículo.

A través deste criterio apreciarase a capacidade para comprender textos diversos: instrucións, correspondencia, descrições e narracións breves, mensaxes, cuestionarios, etc. aplicando estratexias básicas de lectura como a inferencia de significados polo contexto ou por elementos visuais, ou a comparación coas linguas que coñece.

Con este criterio tamén se avalía a capacidade de ler textos, en soporte papel ou dixital, de certa extensión, para aprender ou para gozar da lectura, recorrendo ao dicionario cando for preciso.

4. Redactar textos breves en diferentes soportes utilizando as estruturas, as funcións e o léxico axeitados, así como algúns elementos básicos de cohesión, a partir de modelos, e respectando as regras elementais de ortografía e de puntuación.

Este criterio avalía a capacidade para redactar, aínda que de forma elemental, notas, descrições, correspondencia postal ou electrónica, ou mensaxes. Os textos conterán as palabras de uso habitual, oracións simples e conectores básicos. Valorarase tamén a presentación clara, limpa e ordenada, en soporte papel ou dixital.

5. Utilizar o coñecemento dalgúns aspectos formais do código da lingua estranxeira (morfoloxía, sintaxe e fonoloxía), en diferentes contextos de comunicación, como instrumento de autoaprendizaxe e de autocorrección das producións propias e para comprender mellor as alleas.

A través deste criterio apreciarase a capacidade de alumnos e alumnas para aplicaren os seus coñecementos sobre o sistema lingüístico, ao usar os aspectos sonoros, de ritmo, entoación e organización da lingua en actividades diversas, e para reflexionaren sobre a necesidade da corrección formal que fai posible a comprensión tanto das súas propias producións coma das alleas.

6. Identificar, utilizar e poñer exemplos dalgúns estratexias utilizadas para progresar na aprendizaxe.

Este criterio pretende avaliar se se utilizan as estratexias básicas que favorecen o proceso de aprendizaxe como: a capacidade de ir valorando os progresos, a reflexión sobre como aprende un mesmo máis e mellor, a incorporación e aceptación do erro como parte do proceso de aprendizaxe; a utilización de formas diversas para almacenar, memorizar e revisar o léxico; o uso correcto do dicionario para identificar a acepción axeitada ao contexto; o uso de recursos bibliográficos, informáticos e dixitais para solicitar información, ampliar ou revisar aspectos traballados na aula, etc.

7. Usar de forma guiada as tecnoloxías da información e a comunicación para buscar información, producir men-

saxes a partir de modelos e para establecer relacións persoais, mostrando interese polo seu uso.

Trátase de valorar con este criterio a capacidade de utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación como ferramenta de comunicación e de aprendizaxe, en actividades habituais de aula e para establecer relacións persoais. As comunicacións que se establezan versarán sobre temas familiares previamente traballados e realizaranse a partir de modelos. Tamén se terá en conta a actitude cara á lingua estranxeira, os intentos por utilizala e se se valora a diversidade lingüística como elemento enriquecedor.

8. Identificar algúns elementos culturais ou xeográficos propios dos países e culturas onde se fala a lingua estranxeira e mostrar interese por coñecelos.

Este criterio pretende comprobar que se coñecen algúns trazos importantes do contexto sociocultural e xeográfico dos países onde se fala a lingua estranxeira e se mostra interese e aprecio por hábitos culturais distintos aos propios e actitudes de respecto cara aos valores e comportamentos doutros pobos.

SEGUNDO CURSO

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar.

Escoita e comprensión de mensaxes emitidas dentro da aula relacionadas coas actividades habituais.

Obtención de información xeral e específica de textos orais sobre asuntos cotiáns e predicibles procedentes de diferentes medios de comunicación e con apoio de elementos verbais e non verbais.

Uso de estratexias de comprensión das mensaxes orais: uso do contexto verbal e non verbal e dos coñecementos previos sobre a situación, identificación de palabras clave.

Produción de textos orais breves e coherentes sobre temas de interese persoal e con pronunciación axeitada.

Participación en conversacións e simulacións dentro da aula, con pronunciación e entoación adecuadas para lograr a comunicación.

Emprego de respostas adecuadas en situacións de comunicación na aula.

Desenvolvemento de estratexias de comunicación para superar as interrupcións na comunicación e para iniciar e concluír intercambios comunicativos.

Bloque 2. Ler e escribir.

Anticipación do contido antes e durante a lectura de textos sinxelos.

Comprensión da información xeral e específica en diferentes textos, en soporte papel e dixital, auténticos e adaptados, sobre asuntos familiares e relacionados con contidos doutras materias do currículo.

Iniciativa para ler de forma autónoma textos de certa extensión.

Uso de estratexias de comprensión lectora: identificación do tema dun texto, con axuda de elementos textuais e non textuais; utilización dos coñecementos previos sobre o tema; inferencia de significados polo contexto, por elementos visuais, por comparación de palabras ou frases similares nas linguas que coñecen.

Recoñecemento e iniciación no uso dalgúns fórmulas que diferencian a linguaxe formal e informal nas comunicacións escritas.

Composición de distintos textos con axuda de modelos, atendendo a elementos básicos de cohesión e utilizando estratexias elementais no proceso de composición escrita (planificación, textualización e revisión).

Comunicación persoal con falantes da lingua estranxeira a través de correspondencia postal ou utilizando medios informáticos.

Uso de regras básicas de ortografía e puntuación e valoración da súa importancia nas comunicacións escritas.

Interese pola presentación coidada dos textos escritos, en soporte papel e dixital.

Bloque 3. Coñecemento da lingua.

Coñecementos lingüísticos:

Identificación de elementos morfolóxicos no uso da lingua: substantivo, verbo, adxectivo, adverbio, preposición, etc.

Ampliación de expresións comúns, de frases feitas e de léxico apropiado a contextos concretos, cotiáns e a contidos doutras materias do currículo.

Uso das estruturas e funcións máis habituais.

Recoñecemento e produción de patróns básicos de ritmo, entoación e acentuación de palabras e frases.

Reflexión sobre a aprendizaxe:

Aplicación de estratexias para organizar, adquirir, recordar e utilizar léxico.

Uso de recursos para a aprendizaxe como dicionarios, libros de consulta, bibliotecas ou tecnoloxías da información e a comunicación.

Reflexión sobre o uso e o significado das formas gramaticais axeitadas a distintas intencións comunicativas.

Participación en actividades de avaliación compartida, na avaliación da propia aprendizaxe e uso de estratexias de autocorrección.

Organización do traballo persoal como estratexia para progresar na aprendizaxe.

Interese por aproveitar as oportunidades de aprendizaxe creadas no contexto da aula e fóra dela.

Participación activa en actividades e traballos en grupo.

Confianza e iniciativa para se expresar en público e por escrito.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural.

Recoñecemento e valoración da lingua estranxeira como instrumento de comunicación internacional.

Identificación e respecto cara aos costumes e trazos da vida cotiá propios doutros países e culturas onde se fala a lingua estranxeira.

Ampliación de fórmulas de cortesía adecuadas nos intercambios sociais.

Coñecemento de acontecementos culturais diversos de tipo histórico, aspectos xeográficos ou literarios, obtendo a información por diferentes medios, entre eles a internet e outras tecnoloxías da información e comunicación.

Interese e iniciativa na realización de intercambios comunicativos con falantes ou aprendices da lingua estranxeira, utilizando soporte papel ou medios dixitais.

Valoración do enriquecemento persoal que supón a relación con persoas pertencentes a outras culturas.

Criterios de avaliación

1. Comprender a idea xeral e informacións específicas de textos orais emitidos por un interlocutor, ou procedentes de distintos medios de comunicación, sobre temas coñecidos.

Este criterio quere valorar a capacidade para comprender a idea xeral e detalles específicos de exposicións breves e conversacións sobre temas familiares. Así mesmo, preténdese medir a capacidade para comprender a idea xeral de textos orais procedentes dos medios de comunicación con pronunciación estándar.

2. Participar con progresiva autonomía en conversacións e simulacións relativas ás experiencias persoais, plans e proxectos, empregando estruturas sinxelas, as expresións máis usuais de relación social, e unha pronunciación adecuada para lograr a comunicación.

Con este criterio avalíase a capacidade para se desenvolver en situacións interactivas que supoñen a integración da

comprensión e da expresión. As conversacións daranse en situacións de dous tipos: as habituais de clase (pedir información e aclaración, pedir permiso, traballar en grupo, etc.) e as creadas polo docente (xogos, simulacións, xogos de rol, comunicación a través das tecnoloxías da información e a comunicación, etc.). As mensaxes poden ser aínda titubeantes e conter erros morfosintácticos e léxico reducido, sempre que a mensaxe sexa comprensible.

3. Comprender a información xeral e a específica de diferentes textos escritos, adaptados e auténticos, de extensión variada, e adecuados á idade, demostrando a comprensión a través dunha actividade específica.

A través deste criterio avalíase a capacidade para comprender textos escritos de carácter interpersonal como correspondencia, anuncios, folletos diversos, narracións, artigos de revistas xuvenís, páxinas web, letras de cancións, etc., aplicando estratexias de lectura como a inferencia de significados polo contexto, ou os coñecementos transferidos das linguas que coñece ou vinculados a outras materias do currículo.

Tamén se avalía a capacidade para ler textos, en soporte papel ou dixital, de certa extensión, recorrendo ao dicionario de forma espontánea cando resulte difícil a comprensión global do argumento por descoñecemento dalgunha palabra clave, e demostrando a súa comprensión a través de actividades lingüísticas e non lingüísticas.

4. Redactar de forma guiada textos diversos en diferentes soportes, utilizando estruturas, conectores sinxelos e léxico axeitados, cuidando os aspectos formais e respectando as regras elementais de ortografía e de puntuación para que lle sexan comprensibles ao lector e presenten unha corrección aceptable.

Por medio deste criterio avalíase a capacidade para expresar por escrito, en soporte papel ou dixital, de forma comprensible para o lector, descrições sobre acontecementos e actividades cotiás e familiares, narracións sobre experiencias persoais, plans e proxectos, cartas, postais, formularios e correos electrónicos de forma guiada. Valorárase tamén a presentación clara, limpa e ordenada, en soporte papel ou dixital.

5. Utilizar os coñecementos adquiridos sobre o sistema lingüístico da lingua estranxeira, en diferentes contextos de comunicación, como instrumento de autoaprendizaxe e de autocorrección das producións propias orais e escritas e para comprender as producións alleas.

Este criterio avalía a capacidade para aplicar os seus coñecementos sobre o sistema lingüístico e reflexionar sobre a necesidade da corrección formal que fai posible a comprensión tanto das súas propias producións coma das alleas.

6. Identificar, utilizar e explicar oralmente algunhas estratexias básicas utilizadas para progresar na aprendizaxe.

Este criterio pretende avaliar se se utilizan as estratexias que favorecen o proceso de aprendizaxe: como a capacidade de valorar os seus progresos, a reflexión sobre a propia aprendizaxe, a utilización de formas diversas para almacenar, memorizar e revisar o léxico; o uso correcto do dicionario para identificar a acepción axeitada ao contexto; o uso de recursos bibliográficos, informáticos e dixitais co fin de solicitar información, ampliar ou revisar aspectos traballados na aula, a participación na avaliación da propia aprendizaxe e o uso dalgúns mecanismos de autocorrección.

7. Usar de forma guiada as tecnoloxías da información e a comunicación para buscar información, producir textos a partir de modelos e para establecer relacións persoais mostrando interese polo seu uso.

Trátase de valorar con este criterio a capacidade de utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación como ferramenta de comunicación e de aprendizaxe, en actividades habituais de aula e para establecer relacións persoais. As comunicacións que se establezan versarán sobre temas

familiares previamente traballados. Tamén se terá en conta se se valora a diversidade lingüística como elemento enriquecedor, a actitude cara á lingua estranxeira e os intentos por utilizala.

8. Identificar e poñer exemplos dalgúns aspectos sociais, culturais, históricos, xeográficos ou literarios propios dos países onde se fala a lingua estranxeira e mostrar interese por coñecelos.

A través deste criterio apreciárase o coñecemento dos trazos máis importantes e característicos da sociedade, cultura, historia, xeografía e literatura dos países onde se fala a lingua estranxeira. Así mesmo, avalíase se alumnos e alumnas mostran respecto cara aos valores e comportamentos doutros pobos, superando deste modo algúns estereotipos.

TERCEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar.

Comprensión de instrucións en contextos reais e simulados.

Escoita e comprensión de información xeral e específica de mensaxes cara a cara sobre temas concretos e coñecidos.

Escoita e comprensión de mensaxes sinxelas emitidas polos medios audiovisuais pronunciadas con lentitude e claridade.

Uso de estratexias de comprensión das mensaxes orais: uso do contexto verbal e non verbal e dos coñecementos previos sobre a situación, identificación de palabras clave, identificación da intención do falante.

Produción oral de descrições, narracións e explicacións breves sobre acontecementos, experiencias e coñecementos diversos.

Participación en conversacións e simulacións sobre temas cotiás e de interese persoal con diversos fins comunicativos.

Emprego de respostas espontáneas a situacións de comunicación na aula.

Uso progresivamente autónomo das convencións máis habituais e propias da conversación en actividades de comunicación reais e simuladas.

Uso progresivamente autónomo no uso de estratexias de comunicación para resolver as dificultades durante a interacción.

Bloque 2. Ler e escribir.

Identificación do contido dun texto escrito co apoio de elementos verbais e non verbais.

Comprensión da información xeral e específica de textos, en soporte papel e dixital, auténticos, sobre temas cotiás de interese xeral e relacionados con contidos doutras materias do currículo.

Lectura autónoma de textos relacionados cos seus intereses.

Uso de distintas fontes, en soporte papel, dixital ou multimedia, para obter información co fin de realizar actividades individuais ou en grupo.

Uso de diferentes estratexias de lectura, con axuda de elementos textuais e non textuais; uso do contexto, de dicionarios ou aplicación de regras de formación de palabras para inferir significados.

Produción guiada de textos sinxelos e estruturados, con algúns elementos de cohesión para marcar con claridade a relación entre ideas e utilizando estratexias básicas no proceso de composición escrita (planificación, textualización e revisión).

Reflexión sobre o proceso de escritura con especial atención á revisión de borradores.

Uso progresivamente autónomo do rexistro apropiado ao lector a que vai dirixido o texto (formal e informal).

Comunicación persoal con falantes da lingua estranxeira a través de correspondencia postal ou utilizando medios informáticos.

Uso axeitado da ortografía e dos diferentes signos de puntuación.

Interese pola presentación coidada dos textos escritos, en soporte papel e dixital.

Bloque 3. Coñecemento da lingua.

Coñecementos lingüísticos:

Uso progresivamente autónomo de expresións comúns, frases feitas e léxico sobre temas de interese persoal e xeral, temas cotiáns e temas relacionados con contidos doutras materias do currículo.

Identificación de antónimos, «falsos amigos» e de palabras con prefixos e sufixos máis habituais.

Uso de estruturas e funcións asociadas a diferentes situacións de comunicación.

Recoñecemento e produción de diferentes patróns de ritmo, entoación e acentuación de palabras e frases.

Reflexión sobre a aprendizaxe:

Aplicación de estratexias para organizar, adquirir, recordar e utilizar léxico.

Organización e uso, cada vez máis autónomo, de recursos para a aprendizaxe, como dicionarios, libros de consulta, bibliotecas ou tecnoloxías da información e a comunicación.

Análise e reflexión sobre o uso e o significado de diferentes formas gramaticais mediante comparación e contraste coas linguas que coñece.

Participación na avaliación da propia aprendizaxe e uso de estratexias de autocorrección.

Organización do traballo persoal como estratexia para progresar na aprendizaxe.

Interese por aproveitar as oportunidades de aprendizaxe creadas no contexto da aula e fóra dela.

Participación activa en actividades e traballos en grupo.

Confianza e iniciativa para expresarse en público e por escrito.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural.

Valoración do uso da lingua estranxeira como medio para se comunicar con persoas de procedencias diversas.

Identificación de trazos comúns e das diferenzas máis significativas que existen entre os costumes, usos, actitudes e valores da sociedade cuxa lingua estuda e a propia, e respecto cara a estes.

Uso apropiado de fórmulas lingüísticas asociadas a situacións concretas de comunicación (cortesía, acordo, discrepancia...).

Coñecemento dos elementos culturais máis significativos dos países onde se fala a lingua estranxeira: literatura, arte, música, cine...; obtendo a información por diferentes medios, entre eles a internet e outras tecnoloxías da información e comunicación.

Interese e iniciativa na realización de intercambios comunicativos con falantes ou aprendices da lingua estranxeira, utilizando soporte papel ou medios dixitais.

Valoración do enriquecemento persoal que supón a relación con persoas pertencentes a outras culturas.

Criterios de avaliación

1. Comprender a información xeral e específica, a idea principal e algúns detalles relevantes de textos orais sobre temas concretos e coñecidos, e de mensaxes sinxelas emitidas con claridade por medios audiovisuais.

A través deste criterio apreciarase a capacidade para seguir instrucións, comprender avisos, diálogos ou exposicións breves e cara a cara que xiren arredor de temas coñe-

cidos como ocio e tempo libre, preferencias, experiencias persoais, organización da clase, e aqueles nos cales identifiquen a intención do falante. Así mesmo, preténdese medir a capacidade para comprender tanto a idea xeral como informacións específicas de textos orais procedentes dos medios de comunicación con pronunciación estándar.

2. Participar en conversacións e simulacións breves, relativas a situacións habituais ou de interese persoal e con diversos fins comunicativos, utilizando as convencións propias da conversación e as estratexias necesarias para resolver as dificultades durante a interacción.

Con este criterio avalíase a capacidade para se desenvolver en conversacións utilizando as estratexias axeitadas para comprender e facerse comprender co fin de expresar gustos, necesidades, sentimentos, dar e solicitar información, dar opinións e relatar experiencias. As conversacións daranse en relación directa cos interlocutores habituais na aula ou persoas nativas conscientes de falar con estudantes estranxeiros.

Os intercambios comunicativos poderán presentar algunhas incorreccións que non dificulten a comunicación.

3. Comprender a información xeral e todos os datos relevantes de textos escritos auténticos e adaptados, de extensión variada, diferenciando feitos e opinións e identificando, se é o caso, a intención comunicativa do autor.

A través deste criterio avalíase a capacidade para comprender diferentes tipos de textos escritos (narrativos, descritivos, argumentativos) que traten temas de interese xeral, ou relacionados con outras materias do currículo, aplicando as estratexias de lectura coñecidas e outras novas como a identificación do tema por medio de elementos textuais e paratextuais.

Con este criterio tamén se avalía a capacidade para ler de forma autónoma libros, noticias, instrucións, explicacións, etc., de certa extensión, en diferentes soportes e con finalidades diversas: solicitar ou comunicar información para a realización dunha tarefa específica, aprender contidos doutras materias e ler por pracer ou entretemento.

4. Redactar de forma guiada textos diversos en diferentes soportes, coidando o léxico, as estruturas, e algúns elementos de cohesión e coherencia para marcar a relación entre ideas e facelos comprensibles ao lector.

Este criterio avalía a capacidade para se comunicar por escrito, para a elaboración e revisión de borradores e para a elección do rexistro axeitado. Os textos presentarán como mínimo unha sintaxe simple e doadamente comprensible, léxico limitado pero axeitado ao contexto, e a ortografía e a puntuación correctas. Estes estarán relacionados coas necesidades de comunicación máis usuais e as diferentes intencións comunicativas. En todos os escritos avaliarase tamén a presentación clara, limpa e ordenada, e a habilidade no uso dos medios informáticos para a elaboración e presentación de textos.

5. Utilizar de forma consciente en contextos de comunicación variados, os coñecementos adquiridos sobre o sistema lingüístico da lingua estranxeira como instrumento de autocorrección e de autoavaliación das producións propias orais e escritas e para comprender as producións alleas.

A través deste criterio apreciarase a capacidade para aplicar de forma cada vez máis autónoma os seus coñecementos sobre o sistema lingüístico e reflexionar sobre a necesidade da corrección formal que fai posible a comprensión tanto das súas propias producións coma das alleas.

6. Identificar, utilizar e explicar oralmente diferentes estratexias utilizadas para progresar na aprendizaxe.

Este criterio pretende avaliar se os alumnos e alumnas utilizan as estratexias que favorecen o proceso de aprendizaxe como a valoración dos seus progresos e a reflexión sobre a propia aprendizaxe; a utilización de estratexias diversas para almacenar, memorizar e revisar o léxico; o uso cada vez máis autónomo de dicionarios, recursos bibliográficos, informáticos e dixitais; a análise e a reflexión sobre o uso e o significado de diferentes formas gramaticais

mediante comparación e contraste coas linguas que coñece, a utilización consciente das oportunidades de aprendizaxe na aula e fóra dela ou o uso de mecanismos de autocorrección.

7. Usar as tecnoloxías da información e a comunicación de forma progresivamente autónoma para buscar información, producir textos a partir de modelos, enviar e recibir mensaxes de correo electrónico, e para establecer relacións persoais orais e escritas, mostrando interese polo seu uso.

Trátase de valorar con este criterio a capacidade de utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación como ferramenta de comunicación e de aprendizaxe en actividades habituais de aula, e para establecer relacións persoais tanto orais como escritas. As comunicacións que se establezan versarán sobre temas familiares previamente traballados. Tamén se terá en conta se o alumnado valora a diversidade lingüística como elemento enriquecedor, a súa actitude cara á lingua estranxeira e os seus intentos por utilizala.

8. Identificar os aspectos culturais máis relevantes dos países onde se fala a lingua estranxeira, sinalar as características máis significativas dos costumes, normas, actitudes e valores da sociedade cuxa lingua se estuda, e mostrar unha valoración positiva de patróns culturais distintos aos propios.

A través deste criterio apreciarase se os alumnos e alumnas son capaces de identificar en textos orais ou escritos algúns trazos significativos e característicos da cultura xeral dos países onde se fala a lingua estranxeira, se poden describilos de forma clara e sinxela e mostran respecto cara aos valores e comportamentos doutros pobos, superando deste modo algúns estereotipos.

CUARTO CURSO

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar.

Comprensión do significado xeral e específico de charlas sinxelas sobre temas coñecidos presentados de forma clara e organizada.

Comprensión da comunicación interpersonal, co fin de contestar no momento.

Comprensión xeral e dos datos máis relevantes de programas emitidos polos medios audiovisuais en linguaxe clara e sinxela.

Uso de estratexias de comprensión das mensaxes orais: uso do contexto verbal e non verbal e dos coñecementos previos sobre a situación, identificación de palabras clave, identificación da actitude e intención do falante.

Produción oral de descrições, narracións e explicacións sobre experiencias, acontecementos e contidos diversos.

Participación activa en conversacións e simulacións sobre temas cotiáns e de interese persoal con diversos fins comunicativos.

Emprego de respostas espontáneas e precisas a situacións de comunicación na aula.

Uso de convencións propias da conversación en actividades de comunicación reais e simuladas.

Uso autónomo de estratexias de comunicación para iniciar, manter e rematar a interacción.

Bloque 2. Ler e escribir.

Identificación do tema dun texto escrito co apoio contextual que este conteña.

Identificación da intención do emisor da mensaxe.

Comprensión xeral e específica de diversos textos, en soporte papel e dixital, de interese xeral ou referidos a contidos doutras materias do currículo.

Lectura autónoma de textos máis extensos relacionados cos seus intereses.

Uso de distintas fontes, en soporte papel, dixital ou multimedia, para obter información co fin de realizar tarefas específicas.

Consolidación de estratexias de lectura xa utilizadas.

Composición de textos diversos, con léxico axeitado ao tema e ao contexto, cos elementos necesarios de cohesión para marcar con claridade a relación entre ideas e utilizando con autonomía estratexias básicas no proceso de composición escrita (planificación, textualización e revisión).

Uso con certa autonomía do rexistro apropiado ao lector ao cal vai dirixido o texto (formal e informal).

Comunicación persoal con falantes da lingua estranxeira a través de correspondencia postal ou utilizando medios informáticos.

Uso correcto da ortografía e dos diferentes signos de puntuación.

Interese pola presentación coidada dos textos escritos, en soporte papel e dixital.

Bloque 3. Coñecemento da lingua.

Coñecementos lingüísticos:

Uso de expresións comúns, frases feitas e léxico sobre temas de interese persoal e xeral, temas cotiáns e temas relacionados con contidos doutras materias do currículo.

Recoñecemento de antónimos, sinónimos, «falsos amigos» e formación de palabras a partir de prefixos e sufixos.

Consolidación e uso de estruturas e funcións asociadas a diferentes situacións de comunicación.

Recoñecemento e produción autónoma de diferentes patróns de ritmo, entoación e acentuación de palabras e frases.

Reflexión sobre a aprendizaxe:

Aplicación de estratexias para organizar, adquirir, recordar e utilizar léxico.

Organización e uso, cada vez máis autónomo, de recursos para a aprendizaxe, como dicionarios, libros de consulta, bibliotecas ou recursos dixitais e informáticos.

Análise e reflexión sobre o uso e o significado de diferentes formas gramaticais mediante comparación e contraste coas linguas que coñece.

Participación na avaliación da propia aprendizaxe e uso de estratexias de autocorrección.

Organización do traballo persoal como estratexia para progresar na aprendizaxe.

Interese por aproveitar as oportunidades de aprendizaxe creadas no contexto da aula e fóra dela.

Participación activa en actividades e traballos en grupo.

Confianza e iniciativa para se expresar en público e por escrito.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural.

Valoración da importancia da lingua estranxeira nas relacións internacionais.

Identificación das características máis significativas dos costumes, normas, actitudes e valores da sociedade cuxa lingua se estuda, e respecto a patróns culturais distintos aos propios.

Coñecemento dos elementos culturais máis relevantes dos países onde se fala a lingua estranxeira, obtendo a información por diferentes medios, entre eles a internet e outras tecnoloxías da información e comunicación.

Interese e iniciativa na realización de intercambios comunicativos con falantes ou aprendices da lingua estranxeira, utilizando soporte papel ou medios dixitais.

Uso apropiado de fórmulas lingüísticas asociadas a situacións concretas de comunicación: cortesía, acordo, discrepancia...

Valoración do enriquecemento persoal que supón a relación con persoas pertencentes a outras culturas.

Criterios de avaliación

1. Comprender a información xeral e específica, a idea principal e os detalles máis relevantes de textos orais emitidos en situacións de comunicación interpersonal ou polos medios audiovisuais, sobre temas que non exixan coñecementos especializados.

Con este criterio avalíase a capacidade de alumnos e alumnas para comprender mensaxes emitidas en situación de comunicación cara a cara e que xiren arredor de necesidades materiais e relacións sociais, sensacións físicas e sentimentos ou opinións. Así mesmo, preténdese medir con este criterio a capacidade para comprender charlas, noticias e presentacións, emitidas polos medios de comunicación audiovisual de forma clara, breve e organizada.

2. Participar en conversacións e simulacións utilizando estratexias axeitadas para iniciar, manter e rematar a comunicación, producindo un discurso comprensible e adaptado ás características da situación e á intención comunicativa.

Con este criterio valórase a capacidade para se desenvolver en conversacións con intencións comunicativas diversas (establecer relacións, expoñer, narrar e argumentar, describir e dar instrucións), utilizando as estratexias e os recursos que aseguren a comunicación cos interlocutores habituais na aula ou falantes nativos.

Os intercambios comunicativos conterán elementos de coordinación e subordinación básica que poden presentar algunhas incorreccións que non dificulten a comunicación.

3. Comprender a información xeral e específica de diversos textos escritos auténticos e adaptados, e de extensión variada, identificando datos, opinións, argumentos, informacións implícitas e intención comunicativa do autor.

A través deste criterio apreciarase a capacidade para comprender os textos máis usuais e útiles da comunicación escrita, ou textos literarios e de divulgación que traten temas relacionados coa cultura e a sociedade dos países onde se fala a lingua estranxeira estudada, aplicando as estratexias adquiridas e progresando noutras novas como a realización de inferencias directas.

Con este criterio tamén se avalía a capacidade para ler de forma autónoma textos de maior extensión co fin de consultar ou buscar información sobre contidos diversos, para aprender, ou por pracer ou curiosidade, facendo uso correcto de dicionarios e doutras fontes de información en soporte papel ou dixital.

4. Redactar con certa autonomía textos diversos cunha estrutura lóxica, utilizando as convencións básicas propias de cada xénero, o léxico apropiado ao contexto e os elementos necesarios de cohesión e coherencia, de maneira que sexan doadamente comprensibles para o lector.

Trátase de apreciar a capacidade para comunicarse por escrito de forma ordenada, iniciándose na produción de textos libres (avisos, correspondencia, instrucións, descrições, relatos de experiencias, noticias...), cunha estrutura axeitada lóxica e prestando especial atención á planificación do proceso de escritura.

En todos os escritos, en papel ou en soporte dixital, avaliarase a progresiva utilización das convencións básicas propias de cada xénero e a presentación clara, limpa e ordenada.

5. Utilizar conscientemente os coñecementos adquiridos sobre o sistema lingüístico da lingua estranxeira en diferentes contextos de comunicación, como instrumento de autocorrección e de autoavaliación das producións propias orais e escritas e para comprender as producións alleas.

Este criterio avalía a capacidade para aplicar os seus coñecementos sobre o sistema lingüístico e reflexionar sobre a necesidade da corrección formal que fai posible a comprensión tanto das súas propias producións coma das alleas.

6. Identificar, utilizar e explicar estratexias de aprendizaxe utilizadas, poñer exemplos doutras posibles e decidir sobre as máis axeitadas ao obxectivo de aprendizaxe.

Este criterio pretende avaliar se os alumnos e alumnas utilizan as estratexias que favorecen o proceso de aprendizaxe, como a aplicación autónoma de formas diversas para almacenar, memorizar e revisar o léxico; o uso cada vez máis autónomo de dicionarios, recursos bibliográficos, informáticos e dixitais; a análise e a reflexión sobre o uso e o significado de diferentes formas gramaticais mediante comparación e contraste coas linguas que coñece; a utilización consciente das oportunidades de aprendizaxe na aula e fóra dela; a participación na avaliación da propia aprendizaxe; ou o uso de mecanismos de autocorrección.

7. Usar as tecnoloxías da información e a comunicación con certa autonomía para buscar información, producir textos a partir de modelos, enviar e recibir mensaxes de correo electrónico e para establecer relacións persoais orais e escritas, mostrando interese polo seu uso.

Trátase de valorar con este criterio a capacidade de utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación como ferramenta de comunicación e de aprendizaxe en actividades habituais de aula e para estableceren relacións persoais tanto orais como escritas. As comunicacións que se establezan versarán sobre temas familiares previamente traballados na aula. Tamén se terá en conta se o alumnado valora a diversidade lingüística como elemento enriquecedor, a súa actitude cara á lingua estranxeira e os seus intentos por utilizala.

8. Identificar e describir os aspectos culturais máis relevantes dos países onde se fala a lingua estranxeira e establecer algunhas relacións entre as características máis significativas dos costumes, usos, actitudes e valores da sociedade cuxa lingua se estuda e a propia e mostrar respecto cara a estes.

Este criterio pretende comprobar se coñecen algúns trazos significativos e característicos da cultura xeral dos países onde se fala a lingua estranxeira, se establecen similitudes e diferenzas entre algúns dos seus trazos perceptibles en relación cos propios e se valoran e respectan patróns culturais distintos os propios.

Matemáticas

No seu intento de comprender o mundo, todas as civilizacións crearon e desenvolveron ferramentas matemáticas: o cálculo, a medida e o estudo de relacións entre formas e cantidades servíronlles aos científicos de todas as épocas para xerar modelos da realidade.

As matemáticas, tanto histórica como socialmente, forman parte da nosa cultura e os individuos deben ser capaces de apreciálas. O dominio do espazo e do tempo, a organización e optimización de recursos, formas e proporcións, a capacidade de previsión e control da incerteza ou o manexo da tecnoloxía dixital son só algúns exemplos.

Na sociedade actual as persoas necesitan, nos distintos ámbitos profesionais, un maior dominio de ideas e destrezas matemáticas que as que precisaban hai só uns anos. A toma de decisións require comprender, modificar e producir mensaxes de todo tipo, e na información que se manexa cada vez aparecen con máis frecuencia táboas, gráficos e fórmulas que demandan coñecementos matemáticos para a súa correcta interpretación. Por iso, os cidadáns deben estar preparados para se adaptar con eficacia aos continuos cambios que se xeran.

Agora ben, acometer os retos da sociedade contemporánea supón, ademais, preparar os cidadáns para que adquiran autonomía á hora de establecer hipótese e contrastalas, deseñar estratexias ou extrapolar resultados a situacións análogas. Os contidos matemáticos seleccionados para esta etapa obrigatoria están orientados a conseguir que todos os alumnos poidan alcanzar os obxectivos propostos e estean preparados para incorporarse á vida adulta.

Polo cal, deberanse introducir as medidas que en cada caso sexan necesarias para atender á diversidade de actitudes e competencias cognitivas do alumnado da etapa.

Para que a aprendizaxe sexa efectiva, os novos coñecementos que se pretende que o alumno constrúa débense apoiar nos que xa posúe, tratando sempre de relacionalos coa súa propia experiencia e de presentalos preferentemente nun contexto de resolución de problemas. Algúns conceptos deben ser abordados desde situacións preferentemente intuitivas e próximas ao alumnado para logo ser retomados desde novos puntos de vista que engadan elementos de complexidade. A consolidación dos contidos considerados complexos realizarase de forma gradual e cíclica, formulando situacións que permitan abordalos desde perspectivas máis amplas ou en conexión con novos contidos.

En todos os cursos se incluíu un bloque de contidos comúns que constitúe o eixe transversal vertebrador dos coñecementos matemáticos que abrangue. Este bloque fai referencia expresa, entre outros, a un tema básico do currículo: a resolución de problemas. Desde un punto de vista formativo, a resolución de problemas é capaz de activar as capacidades básicas do individuo, como son ler comprensivamente, reflexionar, establecer un plan de traballo, revisalo, adaptalo, xerar hipóteses, verificar o ámbito de validez da solución, etc. pois non en van é o centro sobre o que gravita a actividade matemática en xeral. Tamén se introducen neste bloque a capacidade de expresar verbalmente os procesos que se seguen e a confianza nas propias capacidades para interpretar, valorar e tomar decisións sobre situacións que inclúen soporte matemático, poñendo de relevo a importancia dos factores afectivos no ensino e a aprendizaxe das matemáticas.

O resto dos contidos distribuíronse en cinco bloques: números, álgebra, xeometría, funcións e gráficas, e estatística e probabilidade. É preciso indicar que é só unha forma de organizalos. Non se trata de crear compartimentos estancos: en todos os bloques se utilizan técnicas numéricas e alxébricas, e en calquera deles pode ser útil confeccionar unha táboa, xerar unha gráfica ou suscitar unha situación de incerteza probabilística.

O desenvolvemento do sentido numérico iniciado en educación primaria continúa en educación secundaria coa ampliación dos conxuntos de números que se utilizan e a consolidación dos xa estudados ao establecer relacións entre distintas formas de representación numérica, como é o caso de fraccións, decimais e porcentaxes. O importante nestes cursos non son só as destrezas de cálculo nin os algoritmos de lapis e papel, senón unha comprensión das operacións que permita o seu uso razoable, en paralelo co desenvolvemento da capacidade de estimación e cálculo mental que facilite exercer un control sobre os resultados e posibles erros.

Pola súa banda, as destrezas alxébricas desenvólvense a través dun aumento progresivo no uso e manexo de símbolos e expresións desde o primeiro ano de secundaria ao último, poñendo especial atención na lectura, simbolización e formulación que se realiza a partir do enunciado de cada problema.

Para a organización dos contidos de álgebra tívose en conta que o seu estudo lles resulta, con demasiada frecuencia, difícil a moitos alumnos. A construción do coñecemento alxébrico debe de partir da representación e transformación de cantidades. O traballo con patróns e relacións, a simbolización e a tradución entre linguaxes son fundamentais nos primeiros cursos.

A xeometría, ademais de definicións e fórmulas para o cálculo de superficies e volumes é, sobre todo, describir e analizar propiedades e relacións, e clasificar e razoar sobre formas e estruturas xeométricas. A aprendizaxe da xeometría debe ofrecer continuas oportunidades para construír, debuxar, modelizar, medir ou clasificar de acordo con criterios libremente elixidos. O seu estudo ofrece excelentes

oportunidades de establecer relacións con outros ámbitos, coma a natureza ou o mundo da arte, que non debería quedar á marxe de atención.

A utilización de recursos manipulativos que sirvan de catalizador do pensamento do alumno é sempre aconsellable, pero cobra especial importancia en xeometría, onde a abstracción pode ser construída a partir da reflexión sobre as ideas que xorden da experiencia adquirida pola interacción cun obxecto físico. Especial interese presentan os programas de xeometría dinámica ao lles permitir aos estudantes interactuar sobre as figuras e os seus elementos característicos, facilitando a posibilidade de analizar propiedades, explorar relacións, formular conxecturas e validalas.

O estudo das relacións entre variables e a súa representación mediante táboas, gráficas e modelos matemáticos é de grande utilidade para describir, interpretar, predicir e explicar fenómenos diversos de tipo económico, social ou natural. Os contidos deste bloque móvense entre as distintas formas de representar unha situación: verbal, numérica, xeométrica ou a través dunha expresión literal e as distintas formas de traducir unha expresión dunha a outra linguaxe. Así mesmo, preténdese que os estudantes sexan capaces de distinguir as características de determinados tipos de funcións co obxecto de modelizar situacións reais.

Debido á súa presenza nos medios de comunicación e ao uso que dela fan as diferentes materias, a estatística ten na actualidade unha grande importancia e o seu estudo debe capacitar os estudantes para analizar de forma crítica as presentacións falaces, interpretacións tendenciosas e abusos que, ás veces, contén a información de natureza estatística. Nos primeiros cursos preténdese unha aproximación natural ao estudo de fenómenos aleatorios sinxelos mediante experimentación e o tratamento, por medio de táboas e gráficas, de datos estatísticos. Posteriormente, o traballo encamiñase á obtención de valores representativos dunha mostra e afóndase na utilización de diagramas e gráficos máis complexos co obxecto de sacar conclusións a partir deles. A utilización da follas de cálculo facilita o proceso de organizar a información, posibilita o uso de gráficos sinxelos, o tratamento de grandes cantidades de datos, e libera tempo e esforzos de cálculo para dedicalo á formulación de preguntas, comprensión de ideas e redacción de informes.

Na construción do coñecemento, os medios tecnolóxicos son ferramentas esenciais para ensinar, aprender e en definitiva, para facer matemáticas. Estes instrumentos permiten concentrarse na toma de decisións, a reflexión, o razoamento e a resolución de problemas. Neste sentido, a calculadora e as ferramentas informáticas son hoxe dispositivos comunmente usados na vida cotiá, polo tanto, o traballo desta materia na aula debería reflectir tal realidade.

Tomando en consideración o carácter orientador que debe ter a etapa, para atender á diversidade de motivacións, intereses e ritmos de aprendizaxe dos alumnos, a materia de matemáticas poderase configurar en dúas opcións, A e B, no último curso. As dúas opcións remarcan contidos parcialmente diferenciados segundo poñan máis ou menos énfase no carácter terminal ou propedéutico, no maior ou menor uso do simbolismo abstracto, na maior ou menor exigencia de precisión ou rigor matemático, etc. As diferenzas que aconsellan o establecemento das dúas opcións trádúcese non só na selección de contidos, senón tamén, e sobre todo, na forma en que deberán de ser tratados.

En todos os casos, as matemáticas débennles ser presentadas aos alumnos como un conxunto de coñecementos e procedementos próximos á súa experiencia, que evolucionaron no transcurso do tempo e que, con seguranza, continuarán facéndoo no futuro.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

Pódese entender que todo o currículo da materia contribúe á adquisición da competencia matemática, posto que a

capacidade para utilizar distintas formas de pensamento matemático, co obxecto de interpretar e describir a realidade e actuar sobre ela, forma parte do propio obxecto de aprendizaxe. Todos os bloques de contidos están orientados a aplicar aquelas destrezas e actitudes que permiten razoar matematicamente, comprender unha argumentación matemática e expresarse e comunicarse na linguaxe matemática, utilizando as ferramentas axeitadas e integrando o coñecemento matemático con outros tipos de coñecemento para obter conclusións, reducir a incerteza e para se enfrontar a situacións cotiás de diferente grao de complexidade. Convén sinalar que non todas as formas de ensinar matemáticas contribúen por igual á adquisición da competencia matemática: a énfase na funcionalidade das aprendizaxes, a súa utilidade para comprender o mundo que nos rodea ou a mesma selección de estratexias para a resolución dun problema determinan a posibilidade real de aplicar as matemáticas a diferentes campos de coñecemento ou a distintas situacións da vida cotiá.

A discriminación de formas, relacións e estruturas xeométricas, especialmente co desenvolvemento da visión espacial e a capacidade para transferir formas e representacións entre o plano e o espazo contribúe a afondar a competencia en coñecemento e interacción co mundo físico. A modelización constitúe outro referente nesta mesma dirección. Elaborar modelos exige identificar e seleccionar as características relevantes dunha situación real, representala simbolicamente e determinar pautas de comportamento, regularidades e invariantes a partir das cales poder facer predicións sobre a evolución, a precisión e as limitacións do modelo.

Pola súa banda, a incorporación de ferramentas tecnolóxicas como recurso didáctico para a aprendizaxe e para a resolución de problemas contribúe a mellorar a competencia no tratamento da información e competencia dixital dos estudantes, do mesmo modo que a utilización das linguaxes gráfica e estatística axuda a interpretar mellor a realidade expresada polos medios de comunicación. Non menos importante resulta a interacción entre os distintos tipos de linguaxe: natural, numérica, gráfica, xeométrica e alxébrica como forma de ligar o tratamento da información coa experiencia dos alumnos.

As matemáticas contribúen á competencia en comunicación lingüística xa que son concibidas como unha área de expresión que utiliza continuamente a expresión oral e escrita na formulación e expresión das ideas. Por iso, en todas as relacións de ensino e aprendizaxe das matemáticas e en particular na resolución de problemas, adquire especial importancia a expresión tanto oral como escrita dos procesos realizados e dos razoamentos seguidos, posto que axudan a formalizar o pensamento. A propia linguaxe matemática é, en si mesma, un vehículo de comunicación de ideas que destaca pola precisión nos seus termos e pola súa gran capacidade para transmitir conxecturas grazas a un léxico propio de carácter sintético, simbólico e abstracto.

As matemáticas contribúen á competencia en expresión cultural e artística porque o mesmo coñecemento matemático é expresión universal da cultura, e será, en particular, a xeometría parte integral da expresión artística da humanidade ao ofrecer medios para describir e comprender o mundo que nos rodea e apreciar a beleza das estruturas que creou. Cultivar a sensibilidade e a creatividade, o pensamento diverxente, a autonomía e o apaixonamento estético son obxectivos desta materia.

Os propios procesos de resolución de problemas contribúen de forma especial a fomentar a autonomía e iniciativa persoal porque se utilizan para planificar estratexias, asumir retos e contribúen a convivir coa incerteza controlando, ao mesmo tempo, os procesos de toma de decisións. Tamén, as técnicas heurísticas que desenvolve constitúen modelos xerais de tratamento da información e de razoamento e consolidan a adquisición de destrezas involucradas na competencia de aprender a aprender tales como a autonomía, a

perseveranza, a sistematización, a reflexión crítica e a habilidade para comunicar con eficacia os resultados do propio traballo.

A achega á competencia social e cidadá desde a consideración da utilización das matemáticas para describir fenómenos sociais. As matemáticas, fundamentalmente a través da análise funcional e da estatística, achegan criterios científicos para predicir e tomar decisións. Tamén se contribúe a esta competencia enfocando os erros cometidos nos procesos de resolución de problemas con espírito construtivo, o que permite de paso valorar os puntos de vista alleos en plano de igualdade cos propios como formas alternativas de abordar unha situación.

Obxectivos

O ensino das matemáticas nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Mellorar a capacidade de pensamento reflexivo e incorporarlles á linguaxe e aos modos de argumentación as formas de expresión e razoamento matemático, tanto nos procesos matemáticos ou científicos coma nos distintos ámbitos da actividade humana.
2. Recoñecer e formular situacións susceptibles de seren formuladas en termos matemáticos, elaborar e utilizar diferentes estratexias para abordalas e analizar os resultados utilizando os recursos máis apropiados.
3. Cuantificar aqueles aspectos da realidade que permitan interpretala mellor: utilizar técnicas de recolla da información e procedementos de medida, realizar a análise dos datos mediante o uso de distintas clases de números e a selección dos cálculos apropiados a cada situación.
4. Identificar os elementos matemáticos (datos estatísticos, xeométricos, gráficos, cálculos, etc.) presentes nos medios de comunicación, a internet, publicidade ou outras fontes de información, analizar criticamente as funcións que desempeñan estes elementos matemáticos e valorar a súa achega para unha mellor comprensión das mensaxes.
5. Identificar as formas e relacións espaciais que se presentan na vida cotiá, analizar as propiedades e relacións xeométricas implicadas e ser sensible á beleza que xeran ao tempo que estimulan a creatividade e a imaxinación.
6. Utilizar de forma axeitada os distintos medios tecnolóxicos (calculadoras, ordenadores, etc.) tanto para realizar cálculos como para buscar, tratar e representar informacións de índole diversa e tamén como axuda na aprendizaxe.
7. Actuar ante os problemas que se formulan na vida cotiá de acordo con modos propios da actividade matemática, tales como a exploración sistemática de alternativas, a precisión na linguaxe, a flexibilidade para modificar o punto de vista ou a perseveranza na busca de solucións.
8. Elaborar estratexias persoais para a análise de situacións concretas e a identificación e resolución de problemas, utilizando distintos recursos e instrumentos e valorando a conveniencia das estratexias utilizadas en función da análise dos resultados e do seu carácter exacto ou aproximado.
9. Manifestar unha actitude positiva ante a resolución de problemas e mostrar confianza na propia capacidade para se enfrontar a eles con éxito e adquirir un nivel de autoestima axeitado que permita gozar dos aspectos creativos, manipulativos, estéticos e utilitarios das matemáticas.
10. Integrar os coñecementos matemáticos no conxunto de saberes que se van adquirindo desde as distintas áreas de modo que se poidan empregar de forma creativa, analítica e crítica.
11. Valorar as matemáticas como parte integrante da nosa cultura, tanto desde un punto de vista histórico coma desde a perspectiva do seu papel na sociedade actual e aplicar as competencias matemáticas adquiridas para analizar e valorar fenómenos sociais como a diversidade cultural, o respecto ao medio, a saúde, o consumo, a igualdade de xénero ou a convivencia pacífica.

PRIMEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Utilización de estratexias e técnicas simples na resolución de problemas tales como a análise do enunciado, o ensaio e erro ou a resolución dun problema máis simple, e comprobación da solución obtida.

Expresión verbal do procedemento que se seguiu na resolución de problemas.

Interpretación de mensaxes que conteñan informacións sobre cantidades e medidas ou sobre elementos ou relacións espaciais.

Confianza nas propias capacidades para afrontar problemas, comprender as relacións matemáticas e tomar decisións a partir delas.

Perseveranza e flexibilidade na busca de solucións aos problemas.

Utilización de ferramentas tecnolóxicas para facilitar os cálculos de tipo numérico, alxébrico ou estatístico, as representacións funcionais e a comprensión de propiedades xeométricas.

Bloque 2. Números.

Divisibilidade de números naturais. Múltiplos e divisores comúns a varios números. Aplicacións da divisibilidade na resolución de problemas asociados a situacións cotiás.

Necesidade dos números negativos para expresar estados e cambios. Recoñecemento e conceptualización en contextos reais.

Significado e usos das operacións con números enteiros. Utilización da xerarquía e propiedades das operacións e das regras de uso das parénteses en cálculos sinxelos.

Fraccións e decimais en ámbitos cotiás. Diferentes significados e usos das fraccións. Operacións con fraccións: suma, resta, produto e cociente.

Números decimais. Relacións entre fraccións e decimais.

Elaboración e utilización de estratexias persoais para o cálculo mental, para o cálculo aproximado e con calculadoras.

Razón e proporción. Identificación e utilización en situacións da vida cotiá de magnitudes directamente proporcionais. Aplicación á resolución de problemas en que interveña a proporcionalidade directa.

Porcentaxes para expresar composicións ou variacións. Cálculo mental e escrito con porcentaxes habituais.

Bloque 3. Álgebra.

Emprego de letras para simbolizar números inicialmente descoñecidos e números sen concretar. Utilidade da simbolización para expresar cantidades en distintos contextos.

Tradución de expresións da linguaxe cotiá á alxébrica e viceversa. Busca e expresión de propiedades, relacións e regularidades en secuencias numéricas.

Obtención de valores numéricos en fórmulas sinxelas.

Valoración da precisión e simplicidade da linguaxe alxébrica para representar e comunicar diferentes situacións da vida cotiá.

Bloque 4. Xeometría.

Elementos básicos para a descrición das figuras xeométricas no plano. Utilización da terminoloxía adecuada para describir con precisión situacións, formas, propiedades e configuracións do mundo físico.

Análise de relacións e propiedades de figuras no plano: paralelismo e perpendicularidade. Emprego de métodos indutivos e deductivos para analizar relacións e propiedades no plano. Construcións xeométricas sinxelas: mediatriz, bisectriz.

Clasificación de triángulos e cuadriláteros a partir de diferentes criterios. Estudo dalgunhas propiedades e relacións nestes polígonos.

Polígonos regulares. A circunferencia e o círculo.

Construción de polígonos regulares cos instrumentos de debuxo habituais.

Medida e cálculo de ángulos en figuras planas.

Estimación e cálculo de perímetros de figuras. Estimación e cálculo de áreas mediante fórmulas, triangulación e cuadriculación.

Simetría de figuras planas. Apreciación da simetría na natureza e nas construcións.

Emprego de ferramentas informáticas para construír, simular e investigar relacións entre elementos xeométricos.

Bloque 5. Funcións e gráficas.

Organización de datos en táboas de valores.

Coordenadas cartesianas. Representación de puntos nun sistema de eixes coordenados. Identificación de puntos a partir das súas coordenadas.

Identificación de relacións de proporcionalidade directa a partir da análise da súa táboa de valores. Utilización de contraexemplos cando as magnitudes non sexan directamente proporcionais.

Identificación e verbalización de relacións de dependencia en situacións cotiás.

Interpretación puntual e global de informacións presentadas nunha táboa ou representadas nunha gráfica. Deteción de erros nas gráficas que poden afectar a súa interpretación.

Bloque 6. Estatística e probabilidade.

Formulación de conxecturas sobre o comportamento de fenómenos aleatorios sinxelos e deseño de experiencias para a súa comprobación.

Recoñecemento e valoración das matemáticas para interpretar e describir situacións incertas.

Diferentes formas de recolla de información. Organización en táboas de datos recollidos nunha experiencia. Frecuencias absolutas e relativas.

Diagramas de barras, de liñas e de sectores. Análise dos aspectos máis destacables dos gráficos.

Criterios de avaliación

1. Utilizar números naturais e enteiros e fraccións e decimais sinxelos, as súas operacións e propiedades, para recoller, transformar e intercambiar información.

Trátase de comprobar a capacidade de identificar e empregar os números e as operacións sendo consciente do seu significado e propiedades, elixir a forma de cálculo máis apropiada (mental, escrita ou con calculadora) e transmitir informacións utilizando os números de xeito axeitado. Débese prestar unha especial atención a valorar, en casos sinxelos, a competencia no uso de operacións combinadas como síntese da secuencia de operacións aritméticas.

2. Resolver problemas para os cales se precise a utilización das catro operacións con números enteiros, decimais e fraccionarios, utilizando a forma de cálculo apropiada e valorando a adecuación do resultado ao contexto.

Trátase de valorar a capacidade para asignarlles ás distintas operacións novos significados e determinar cal dos métodos de cálculo é adecuado a cada situación. Preténdese avaliar, así mesmo, como se interpretan os resultados obtidos nos cálculos e comprobar se se adopta a actitude que leva a non tomar o resultado por bo sen contrastalo coa situación de partida.

3. Identificar e describir regularidades, pautas e relacións en conxuntos de números, utilizar letras para simbolizar distintas cantidades e obter expresións alxébricas como síntese en secuencias numéricas, así como o valor numérico de fórmulas sinxelas.

Este criterio pretende comprobar a capacidade para percibir nun conxunto numérico aquilo que é común, a secuencia lóxica con que se construíu, un criterio que permita ordenar os seus elementos e, cando sexa posible, expresar alxebricamente a regularidade percibida. Preténdese, así mesmo, valorar o uso do signo igual como asignador e o manexo da letra nas súas diferentes acepcións. Forma parte deste criterio tamén a obtención do valor numérico en fórmulas simples cunha soa letra.

4. Recoñecer e describir figuras planas, utilizar as súas propiedades para clasificalas e aplicar o coñecemento xeométrico adquirido para interpretar e describir o mundo físico, facendo uso da terminoloxía axeitada.

Preténdese comprobar a capacidade de utilizar os conceptos básicos da xeometría para abordar diferentes situacións e problemas da vida cotiá. Preténdese avaliar tamén a experiencia adquirida na utilización de diferentes elementos e formas xeométricas.

5. Estimar e calcular perímetros, áreas e ángulos de figuras planas, utilizando a unidade de medida axeitada.

Preténdese valorar a capacidade de estimar algunhas medidas de figuras planas por diferentes métodos e de empregar a unidade e precisión máis axeitada. Valorarase tamén o emprego de métodos de descomposición por medio de figuras elementais para o cálculo de áreas de figuras planas do contorno.

6. Organizar e interpretar informacións diversas mediante táboas e gráficas, e identificar relacións de dependencia en situacións cotiás.

Este criterio pretende valorar a capacidade de identificar as variables que interveñen nunha situación cotiá, a relación de dependencia entre elas e visualizala graficamente. Trátase de avaliar, ademais, o uso das táboas como instrumento para recoller información e transferila a uns eixes coordenados, así como a capacidade para interpretar de forma cualitativa a información presentada en forma de táboas e gráficas.

7. Facer predicións sobre a posibilidade de que un suceso aconteza a partir de información previamente obtida de forma empírica.

Trátase de valorar a capacidade para diferenciar os fenómenos deterministas dos aleatorios e, nestes últimos, analizar as regularidades obtidas ao repetir un número significativo de veces unha experiencia aleatoria e facer predicións razoables a partir destes. Ademais, este criterio pretende verificar a comprensión do concepto de frecuencia relativa e, a partir dela, a capacidade de inducir a noción de probabilidade.

8. Utilizar estratexias e técnicas simples de resolución de problemas tales como a análise do enunciado, o ensaio e erro ou a resolución dun problema máis sinxelo, e comprobar a solución obtida e expresar, utilizando a linguaxe matemática axeitada ao seu nivel, o procedemento que se seguiu na resolución.

Con este criterio valórase a forma de se enfrontar a tarefas de resolución de problemas para os cales non se dispón dun procedemento estándar que permita obter a solución. Avaliase desde a comprensión do enunciado a partir da análise de cada unha das partes do texto e a identificación dos aspectos máis relevantes, até a aplicación de estratexias simples de resolución, así como o hábito e a destreza necesarias para comprobar a solución. Trátase de avaliar, así mesmo, a perseveranza na busca de solucións e a confianza na propia capacidade para logralo, e valorar a capacidade de transmitir cunha linguaxe axeitada, as ideas e procesos persoais desenvolvidos, de modo que se fagan entender e entendan os seus compañeiros. Tamén se pretende valorar a súa actitude positiva para realizar esta actividade de intercambio.

SEGUNDO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Utilización de estratexias e técnicas na resolución de problemas tales como a análise do enunciado, o ensaio e erro ou a división do problema en partes, e comprobación da solución obtida.

Descrición verbal de procedementos de resolución de problemas utilizando termos axeitados.

Interpretación de mensaxes que conteñan informacións de carácter cuantitativo ou sobre elementos ou relacións espaciais.

Confianza nas propias capacidades para afrontar problemas, comprender as relacións matemáticas e tomar decisións a partir delas.

Perseveranza e flexibilidade na busca de solucións aos problemas e na mellora das atopadas.

Utilización de ferramentas tecnolóxicas para facilitar os cálculos de tipo numérico, alxébrico ou estatístico, as representacións funcionais e a comprensión de propiedades xeométricas.

Bloque 2. Números.

Potencias de números enteiros con expoñente natural. Operacións con potencias. Utilización da notación científica para representar números grandes.

Cadrados perfectos. Raíces cadradas. Estimación e obtención de raíces aproximadas.

Relacións entre fraccións, decimais e porcentaxes. Uso destas relacións para elaborar estratexias de cálculo práctico con porcentaxes.

Utilización da forma de cálculo mental, escrito ou con calculadora, e da estratexia para contar ou estimar cantidades máis apropiadas á precisión exixida no resultado e a natureza dos datos.

Proporcionalidade directa e inversa. Análise de táboas. Razón de proporcionalidade.

Aumentos e diminucións porcentuais.

Resolución de problemas relacionados coa vida cotiá nos cales aparezan relacións de proporcionalidade directa ou inversa.

Bloque 3. Álgebra.

A linguaxe alxébrica para xeneralizar propiedades e simbolizar relacións. Obtención de fórmulas e termos xerais baseada na observación de pautas e regularidades.

Obtención do valor numérico dunha expresión alxébrica.

Significado das ecuacións e das solucións dunha ecuación.

Resolución de ecuacións de primeiro grao. Transformación de ecuacións noutras equivalentes. Interpretación da solución.

Utilización das ecuacións para a resolución de problemas. Resolución destes mesmos problemas por métodos non alxébricos: ensaio e erro dirixido.

Bloque 4. Xeometría.

Figuras coa mesma forma e distinto tamaño. A semeianza. Proporcionalidade de segmentos. Identificación de relacións de semeianza.

Ampliación e redución de figuras. Obtención, cando sexa posible, do factor de escala utilizado. Razón entre as superficies de figuras semellantes.

Utilización dos teoremas de Tales e Pitágoras para obter medidas e comprobar relacións entre figuras.

Poliedros e corpos de revolución. Desenvolvementos planos e elementos característicos. Clasificación atendendo a distintos criterios. Utilización de propiedades, regularidades e relacións para resolver problemas do mundo físico.

Volumes de corpos xeométricos. Resolución de problemas que impliquen a estimación e o cálculo de lonxitudes, superficies e volumes.

Utilización de procedementos tales como a composición, descomposición, intersección, truncamento, dualidade, movemento, deformación ou desenvolvemento de poliedros para analízalos ou obter outros.

Bloque 5. Funcións e gráficas.

Descrición local e global de fenómenos presentados de forma gráfica.

Achegas do estudo gráfico á análise dunha situación: crecemento e decrecemento. Continuidade e descontinuidade. Cortes cos eixes. Máximos e mínimos relativos.

Obtención da relación entre dúas magnitudes directa ou inversamente proporcionais a partir da análise da súa táboa de valores e da súa gráfica. Interpretación da constante de proporcionalidade. Aplicación a situacións reais.

Representación gráfica dunha situación que vén dada a partir dunha táboa de valores, dun enunciado ou dunha expresión alxébrica sinxela.

Interpretación das gráficas como relación entre dúas magnitudes. Observación e experimentación en casos prácticos.

Utilización de calculadoras gráficas e programas de ordenador para a construción e interpretación de gráficas.

Bloque 6. Estatística e probabilidade.

Diferentes formas de recolla de información. Organización dos datos en táboas. Frecuencias absolutas e relativas, ordinarias e acumuladas.

Diagramas estatísticos. Análise dos aspectos máis destacables dos gráficos.

Medidas de centralización: media, mediana e moda. Significado, estimación e cálculo. Utilización das propiedades da media para resolver problemas.

Utilización da media, a mediana e a moda para realizar comparacións e valoracións.

Utilización da folla de cálculo para organizar os datos, realizar os cálculos e xerar os gráficos máis axeitados.

Criterios de avaliación

1. Utilizar números enteiros, fraccións, decimais e porcentaxes sinxelas, as súas operacións e propiedades, para recoller, transformar e intercambiar información e resolver problemas relacionados coa vida diaria.

Trátase de valorar a capacidade de identificar e empregar os números e as operacións sendo consciente do seu significado e propiedades, elixir a forma de cálculo apropiada (mental, escrita ou con calculadora) e estimar a coherencia e precisión dos resultados obtidos. Entre as operacións ás cales se refire este criterio débense considerar incluídas as potencias de expoñente natural. Adquire especial relevancia avaliar o uso de diferentes estratexias que permitan simplificar o cálculo con fraccións, decimais e porcentaxes, así como a habilidade para aplicar eses cálculos a unha ampla variedade de contextos.

2. Identificar relacións de proporcionalidade numérica e xeométrica e utilízasas para resolver problemas en situacións da vida cotiá.

Preténdese comprobar a capacidade de identificar, en diferentes contextos, unha relación de proporcionalidade entre dúas magnitudes. Trátase, así mesmo, de utilizar diferentes estratexias (emprego de táboas, obtención e uso da constante de proporcionalidade, redución á unidade, etc.) para obter elementos descoñecidos nun problema a partir doutros coñecidos en situacións da vida real en que existan relacións de proporcionalidade.

3. Utilizar a linguaxe alxébrica para simbolizar, xeneralizar e incorporar a formulación e resolución de ecuacións de primeiro grao como unha ferramenta máis con que abordar e resolver problemas.

Preténdese comprobar a capacidade de utilizar a linguaxe alxébrica para xeneralizar propiedades sinxelas e simbolizar relacións, así como formular ecuacións de primeiro grao para resolvelas por métodos alxébricos e tamén por métodos de ensaio e erro. Preténdese avaliar, tamén, a capacidade para poñer en práctica estratexias persoais como alternativa á álgebra á hora de formular e resolver os problemas. Así mesmo, hase de procurar valorar a coherencia dos resultados.

4. Estimar e calcular lonxitudes, áreas e volumes de espazos e obxectos cunha precisión acorde coa situación formulada e comprender os procesos de medida, expresando o resultado da estimación ou o cálculo na unidade de medida máis axeitada.

Mediante este criterio valórase a capacidade para comprender e diferenciar os conceptos de lonxitude, superficie e volume e seleccionar a unidade axeitada para cada un deles. Trátase de comprobar, ademais, se se adquiriron as capacidades necesarias para estimar o tamaño dos obxectos. Máis alá da habilidade para memorizar fórmulas e aplicalas, este criterio pretende valorar o grao de profundidade na comprensión dos conceptos implicados no proceso e a diversidade de métodos que se é capaz de poñer en marcha.

5. Interpretar relacións funcionais sinxelas dadas en forma de táboa, gráfica, a través dunha expresión alxébrica ou mediante un enunciado, obter valores a partir delas e extraer conclusións acerca do fenómeno estudado.

Este criterio pretende valorar o manexo dos mecanismos que relacionan os distintos tipos de presentación da información, en especial, o paso da gráfica correspondente a unha relación de proporcionalidade a calquera dos outros tres: verbal, numérico ou alxébrico. Trátase de avaliar tamén a capacidade de analizar unha gráfica e relacionar o resultado desa análise co significado das variables representadas.

6. Formular as preguntas adecuadas para coñecer as características dunha poboación e recoller, organizar e presentar datos relevantes para respondelas, utilizando os métodos estatísticos apropiados e as ferramentas informáticas axeitadas.

Trátase de verificar, en casos sinxelos e relacionados co seu contorno, a capacidade de desenvolver as distintas fases dun estudo estatístico: formular a pregunta ou preguntas que darán lugar ao estudo, recoller a información, organizala en táboas e gráficas, achar valores relevantes (media, moda, valores máximo e mínimo, rango) e obter conclusións razoables a partir dos datos obtidos. Tamén se pretende valorar a capacidade para utilizar a folla de cálculo, para organizar e xerar as gráficas máis axeitadas á situación estudada.

7. Utilizar estratexias e técnicas de resolución de problemas, tales como a análise do enunciado, o ensaio e erro sistemático, a división do problema en partes, así como a comprobación da coherencia da solución obtida, e expresar, utilizando a linguaxe matemática axeitada ao seu nivel, o procedemento que se seguiu na resolución.

Con este criterio valórase a forma de se enfrontar a tarefas de resolución de problemas para os cales non se dispón dun procedemento estándar que permita obter a solución. Avaliase desde a comprensión do enunciado a partir da análise de cada unha das partes do texto e a identificación dos aspectos máis relevantes, até a aplicación de estratexias de resolución, así como o hábito e a destreza necesarias para comprobar a corrección da solución e a súa coherencia co problema formulado. Trátase de avaliar, así mesmo, a perseveranza na busca de solucións e a confianza na propia capacidade para logralo e valorar a capacidade de transmitir cunha linguaxe suficientemente precisa, as ideas e procesos persoais desenvolvidos, de modo que se fagan entender e entendan os seus compañeiros. Tamén se pretende valorar a súa actitude positiva para realizar esta actividade de contraste.

TERCEIRO CURSO

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Planificación e utilización de estratexias na resolución de problemas tales como o reconto exhaustivo, a indución ou a busca de problemas afíns, e comprobación do axuste da solución á situación formulada.

Descrición verbal de relacións cuantitativas e espaciais, e procedementos de resolución utilizando a terminoloxía precisa.

Interpretación de mensaxes que conteñan informacións de carácter cuantitativo ou simbólico ou sobre elementos ou relacións espaciais.

Confianza nas propias capacidades para afrontar problemas, comprender as relacións matemáticas e tomar decisións a partir delas.

Perseveranza e flexibilidade na busca de solucións aos problemas e na mellora das atopadas.

Utilización de ferramentas tecnolóxicas para facilitar os cálculos de tipo numérico, alxébrico ou estatístico, as representacións funcionais e a comprensión de propiedades xeométricas.

Bloque 2. Números.

Números decimais e fraccións. Transformación de fraccións en decimais e viceversa. Números decimais exactos e periódicos. Fracción xeratriz.

Operacións con fraccións e decimais. Cálculo aproximado e arredondamento. Cifras significativas. Erro absoluto e relativo. Utilización de aproximacións e arredondamentos na resolución de problemas da vida cotiá coa precisión requirida pola situación formulada.

Potencias de expoñente enteiro. Significado e uso. A súa aplicación para a expresión de números moi grandes e moi pequenos. Operacións con números expresados en notación científica. Uso da calculadora.

Representación na recta numérica. Comparación de números racionais.

Bloque 3. Álgebra.

Análise de sucesións numéricas. Progresións aritméticas e xeométricas.

Sucesións recorrentes. As progresións como sucesións recorrentes.

Curiosidade e interese por investigar as regularidades, relacións e propiedades que aparecen en conxuntos de números.

Tradución de situacións da linguaxe verbal á alxébrica.

Transformación de expresións alxébricas. Igualdades notables.

Resolución de ecuacións de primeiro e segundo grao cunha incógnita. Sistemas de dúas ecuacións lineais con dúas incógnitas.

Resolución de problemas mediante a utilización de ecuacións, sistemas e outros métodos persoais. Valoración da precisión, simplicidade e utilidade da linguaxe alxébrica para resolver diferentes situacións da vida cotiá.

Bloque 4. Xeometría.

Determinación de figuras a partir de certas propiedades. Lugar xeométrico.

Aplicación dos teoremas de Tales e Pitágoras á resolución de problemas xeométricos e do medio físico.

Translacións, simetrías e xiros no plano. Elementos invariantes de cada movemento.

Uso dos movementos para a análise e representación de figuras e configuracións xeométricas.

Planos de simetría nos poliedros.

Recoñecemento dos movementos na natureza, na arte e noutras construcións humanas.

Coordenadas xeográficas e fusos horarios. Interpretación de mapas e resolución de problemas asociados.

Curiosidade e interese por investigar sobre formas, configuracións e relacións xeométricas.

Bloque 5. Funcións e gráficas.

Análise e descrición cualitativa de gráficas que representan fenómenos do ámbito cotián e doutras materias.

Análise dunha situación a partir do estudo das características locais e globais da gráfica correspondente: dominio, continuidade, monotonía, extremos e puntos de corte. Uso das tecnoloxías da información para a análise conceptual e recoñecemento de propiedades de funcións e gráficas.

Formulación de conxecturas sobre o comportamento do fenómeno que representa unha gráfica e a súa expresión alxébrica.

Análise e comparación de situacións de dependencia funcional dadas mediante táboas e enunciados.

Utilización de modelos lineais para estudar situacións provenientes dos diferentes ámbitos de coñecemento e da vida cotiá, mediante a confección da táboa, a representación gráfica e a obtención da expresión alxébrica.

Utilización das distintas formas de representar a ecuación da recta.

Bloque 6. Estatística e probabilidade.

Necesidade, conveniencia e representatividade dunha mostra. Métodos de selección aleatoria e aplicacións en situacións reais.

Atributos e variables discretas e continuas.

Agrupación de datos en intervalos. Histogramas e polígonos de frecuencias.

Construción da gráfica axeitada á natureza dos datos e ao obxectivo desexado.

Media, moda, cuartís e mediana. Significado, cálculo e aplicacións.

Análise da dispersión: rango e desviación típica. Interpretación conxunta da media e a desviación típica.

Utilización das medidas de centralización e dispersión para realizar comparacións e valoracións. Actitude crítica ante a información de índole estatística.

Utilización da calculadora e a folla de cálculo para organizar os datos, realizar cálculos e xerar as gráficas máis axeitadas.

Experiencias aleatorias. Sucesos e espazo mostral. Utilización do vocabulario adecuado para describir e cuantificar situacións relacionadas co azar.

Cálculo de probabilidades mediante a regra de Laplace. Formulación e comprobación de conxecturas sobre o comportamento de fenómenos aleatorios sinxelos.

Cálculo da probabilidade mediante a simulación ou experimentación.

Utilización da probabilidade para tomar decisións fundamentadas en diferentes contextos. Recoñecemento e valoración das matemáticas para interpretar, describir e predicir situacións incertas.

Criterios de avaliación

1. Utilizar os números racionais, as súas operacións e propiedades, para recoller, transformar e intercambiar información e resolver problemas relacionados coa vida diaria.

Trátase de valorar a capacidade de identificar e empregar os números e as operacións sendo conscientes do seu significado e propiedades, elixir a forma de cálculo apropiada: mental, escrita ou con calculadora, e estimar a coherencia e precisión dos resultados obtidos. É relevante tamén a adecuación da forma de expresar os números: decimal, fraccionaria ou en notación científica, á situación formulada. Nos problemas que se deban formular neste nivel adquire especial relevancia o emprego da notación científica así como o arredondamento dos resultados á precisión requirida e a valoración do erro cometido ao facelo.

2. Expresar mediante a linguaxe alxébrica unha propiedade ou relación dada mediante un enunciado e observar regularidades en secuencias numéricas obtidas de situacións reais mediante a obtención da lei de formación e a fórmula correspondente, en casos sinxelos.

A través deste criterio, preténdese comprobar a capacidade de extraer a información relevante dun fenómeno para transformala nunha expresión alxébrica. No referente ao tratamento de pautas numéricas, valórase se se está capacitado para analizar regularidades e obter expresións simbólicas, incluíndo formas iterativas e recursivas.

3. Resolver problemas da vida cotiá nos cales se precise a formulación e resolución de ecuacións de primeiro e segundo grao ou de sistemas de ecuacións lineais con dúas incógnitas.

Este criterio vai dirixido a comprobar a capacidade para aplicar as técnicas de manipulación de expresións literais para resolver problemas que poidan ser traducidos previamente a ecuacións e sistemas. A resolución alxébrica non se formula como o único método de resolución e combínase tamén con outros métodos numéricos e gráficos, mediante o uso axeitado dos recursos tecnolóxicos.

4. Recoñecer as transformacións que levan dunha figura xeométrica a outra mediante os movementos no plano e utilizar os devanditos movementos para crear as súas propias composicións e analizar, desde un punto de vista xeométrico, deseños cotiáns, obras de arte e configuracións presentes na natureza.

Con este criterio preténdese valorar a comprensión dos movementos no plano, para que poidan ser utilizados como un recurso máis de análise nunha formación natural ou nunha creación artística. O recoñecemento dos movementos leva consigo a identificación dos seus elementos característicos: eixes de simetría, centro e amplitude de xiro, etc. Igualmente os lugares xeométricos recoñeceranse polas súas propiedades, non pola súa expresión alxébrica. Trátase de avaliar, ademais, a creatividade e capacidade para manipular obxectos e compoñer movementos para xerar creacións propias.

5. Utilizar modelos lineais para estudar diferentes situacións reais expresadas mediante un enunciado, unha táboa, unha gráfica ou unha expresión alxébrica.

Este criterio valora a capacidade de analizar fenómenos físicos, sociais ou provenientes da vida cotiá que poden ser expresados mediante unha función lineal, construír a táboa de valores, debuxar a gráfica utilizando as escalas axeitadas nos eixes e obter a expresión alxébrica da relación. Preténdese avaliar tamén a capacidade para aplicar os medios técnicos á análise dos aspectos máis relevantes dunha gráfica e extraer, dese modo, a información que permita aprofundar no coñecemento do fenómeno estudado.

6. Elaborar e interpretar informacións estatísticas tendo en conta a adecuación das táboas e gráficas empregadas, e analizar se os parámetros son máis ou menos significativos.

Trátase de valorar a capacidade de organizar, en táboas de frecuencias e gráficas, información de natureza estatística, atendendo aos seus aspectos técnicos, funcionais e estéticos (elección da táboa ou gráfica que mellor presenta a información), e calcular, utilizando se é necesaria a calculadora ou a folla de cálculo, os parámetros centrais (media, mediana e moda) e de dispersión (percorrido e desviación típica) dunha distribución. Así mesmo, valorarase a capacidade de interpretar información estatística dada en forma de táboas e gráficas e de obter conclusións pertinentes dunha poboación a partir do coñecemento dos seus parámetros máis representativos.

7. Facer predicións sobre a posibilidade de que un suceso aconteza a partir de información previamente obtida de forma empírica ou como resultado do relato de posibilidades, en casos sinxelos.

Preténdese medir a capacidade de identificar os sucesos elementais dun experimento aleatorio sinxelo e outros

sucesos asociados ao devandito experimento. Tamén a capacidade de determinar e interpretar a probabilidade dun suceso a partir da experimentación ou do cálculo (regra de Laplace), en casos sinxelos. Por iso teñen especial interese as situacións que exixan a toma de decisións razoables a partir dos resultados da experimentación, simulación ou, se é o caso, do relato.

8. Planificar e utilizar estratexias e técnicas de resolución de problemas tales como o relato exhaustivo, a indución ou a busca de problemas afíns e comprobar o axuste da solución á situación formulada e expresar verbalmente con precisión, razoamentos, relacións cuantitativas, e informacións que incorporen elementos matemáticos, valorando a utilidade e simplicidade da linguaxe matemática para iso.

Trátase de avaliar a capacidade para planificar o camiño cara á resolución dun problema e incorporar estratexias máis complexas á súa resolución. Avaliase, así mesmo, a perseveranza na busca de solucións, a coherencia e axuste destas á situación que se deba resolver, así como a confianza na propia capacidade para logralo. Tamén se trata de valorar a precisión da linguaxe utilizada para expresar todo tipo de informacións que conteñan cantidades, medidas, relacións, numéricas e espaciais, así como estratexias e razoamentos utilizados na resolución dun problema.

CUARTO CURSO

Opción A

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Planificación e utilización de procesos de razoamento e estratexias de resolución de problemas, tales como a emisión e xustificación de hipótese ou a xeneralización.

Expresión verbal de argumentacións, relacións cuantitativas e espaciais, e procedementos de resolución de problemas coa precisión e rigor axeitados á situación.

Interpretación de mensaxes que conteñan argumentacións ou informacións de carácter cuantitativo ou sobre elementos ou relacións espaciais.

Confianza nas propias capacidades para afrontar problemas, comprender as relacións matemáticas e tomar decisións a partir delas.

Perseveranza e flexibilidade na busca de solucións aos problemas e na mellora das atopadas.

Utilización de ferramentas tecnolóxicas para facilitar os cálculos de tipo numérico, alxébrico ou estatístico, as representacións funcionais e a comprensión de propiedades xeométricas.

Bloque 2. Números.

Interpretación e utilización dos números e as operacións en diferentes contextos, elixindo a notación e precisión máis axeitadas en cada caso.

Proporcionalidade directa e inversa. Aplicación á resolución de problemas da vida cotiá.

As porcentaxes na economía. Aumentos e diminucións porcentuais. Porcentaxes sucesivas. Interese simple e composto.

Uso da folla de cálculo para a organización de cálculos asociados á resolución de problemas cotiáns e financeiros.

Intervalos. Significado e diferentes formas de expresar un intervalo.

Representación de números na recta numérica.

Bloque 3. Álgebra.

Manexo de expresións literais para a obtención de valores concretos en fórmulas e ecuacións en diferentes contextos.

Resolución gráfica e alxébrica dos sistemas de ecuacións. Resolución de problemas cotiáns e doutras áreas de coñecemento mediante ecuacións e sistemas.

Resolución doutros tipos de ecuacións mediante ensaio-erro ou a partir de métodos gráficos con axuda dos medios tecnolóxicos.

Bloque 4. Xeometría.

Aplicación da semellanza de triángulos e o teorema de Pitágoras para a obtención indirecta de medidas. Resolución de problemas xeométricos frecuentes na vida cotiá.

Utilización doutros coñecementos xeométricos na resolución de problemas do mundo físico: medida e cálculo de lonxitudes, áreas, volumes, etc.

Bloque 5. Funcións e gráficas.

Interpretación dun fenómeno descrito mediante un enunciado, táboa, gráfica ou expresión analítica. Análise de resultados.

A taxa de variación media como medida da variación dunha función nun intervalo. Análise de distintas formas de crecemento en táboas, gráficas e enunciados verbais.

Estudo e utilización doutros modelos funcionais non lineais: exponencial e cuadrático. Utilización de tecnoloxías da información para a súa análise.

Bloque 6. Estatística e probabilidade.

Identificación das fases e tarefas dun estudo estatístico a partir de situacións concretas próximas ao alumnado.

Análise elemental da representatividade das mostras estatísticas.

Gráficas estatísticas: gráficas múltiples, diagramas de caixa. Uso da folla de cálculo.

Utilización das medidas de centralización e dispersión para realizar comparacións e valoracións.

Experiencias compostas. Utilización de táboas de continxencia e diagramas de árbore para o recuento de casos e a asignación de probabilidades.

Utilización do vocabulario adecuado para describir e cuantificar situacións relacionadas co azar.

Cráterios de avaliación

1. Utilizar os distintos tipos de números e operacións, xunto coas súas propiedades, para recoller, transformar e intercambiar información e resolver problemas relacionados coa vida diaria.

Trátase de valorar a capacidade de identificar e empregar os números e as operacións sendo conscientes do seu significado e propiedades, elixir a forma de cálculo apropiada: mental, escrita ou con calculadora, e estimar a coherencia e precisión dos resultados obtidos. Neste nivel adquire especial importancia observar a capacidade dos alumnos para manexar os números en diversos contextos próximos ao cotián, así como outros aspectos dos números relacionados coa medida, números moi grandes ou moi pequenos.

2. Aplicar porcentaxes e taxas á resolución de problemas cotiáns e financeiros, valorando a oportunidade de utilizar a folla de calculo en función da cantidade e complexidade dos números.

Este criterio vai dirixido a comprobar a capacidade para aplicar porcentaxes, taxas, aumentos e diminucións porcentuais a problemas vinculados a situacións financeiras habituais e a valorar a capacidade de utilizar as tecnoloxías da información para realizar os cálculos, cando for preciso.

3. Resolver problemas da vida cotiá nos cales se precise a formulación e resolución de ecuacións de primeiro e segundo grao ou de sistemas de ecuacións lineais con dúas incógnitas.

Este criterio vai dirixido a comprobar que o alumno está preparado para aplicar as técnicas de manipulación de expresións literais para resolver problemas que poidan ser

traducidos previamente en forma de ecuacións e sistemas. A resolución alxébrica non se formula como o único método de resolución e combínase tamén con outros métodos numéricos e gráficos e mediante o uso axeitado das tecnoloxías da información.

4. Utilizar instrumentos, fórmulas e técnicas apropiadas para obter medidas directas e indirectas en situacións reais.

Prétendese comprobar o desenvolvemento de estratexias para calcular magnitudes descoñecidas a partir doutras coñecidas, utilizar os instrumentos de medida dispoñibles, aplicar as fórmulas apropiadas e desenvolver as técnicas e destrezas adecuadas para realizar a medición proposta.

5. Identificar relacións cuantitativas nunha situación e determinar o tipo de función que pode representalas.

Este criterio pretende avaliar a capacidade de discernir a que tipo de modelo de entre os estudados, lineal, cuadrático ou exponencial, responde un fenómeno determinado e de extraer conclusións razoables da situación asociada a este, utilizando para a súa análise, cando for preciso, as tecnoloxías da información.

6. Analizar táboas e gráficas que representen relacións funcionais asociadas a situacións reais para obter información sobre o seu comportamento.

A vista do comportamento dunha gráfica ou dos valores numéricos dunha táboa, valorarase a capacidade de extraer conclusións sobre o fenómeno estudado. Para iso será preciso a aproximación e interpretación das taxas de variación a partir dos datos gráficos ou numéricos.

7. Elaborar e interpretar táboas e gráficos estatísticos, así como os parámetros estatísticos máis usuais correspondentes a distribucións discretas e continuas, e valorar cualitativamente a representatividade das mostras utilizadas.

Trátase de valorar a capacidade de organizar a información estatística en táboas e gráficas e calcular os parámetros que resulten máis relevantes con axuda da calculadora ou a folla de cálculo. Neste nivel preténdese, ademais, que teñan en conta a representatividade e a validez do procedemento de elección da mostra e analicen a pertinencia da xeneralización das conclusións do estudo a toda a poboación.

8. Aplicar os conceptos e técnicas de cálculo de probabilidades para resolver diferentes situacións e problemas da vida cotiá.

Prétendese que sexan capaces de identificar o espazo mostral en experiencias simples e en experiencias compostas sinxelas, en contextos concretos da vida cotiá, e utilicen a regra de Laplace, os diagramas de árbore ou as táboas de continxencia para calcular probabilidades. Preténdese, ademais, que os resultados obtidos se utilicen para a toma de decisións razoables no contexto dos problemas formulados.

9. Planificar e utilizar procesos de razoamento e estratexias diversas e útiles para a resolución de problemas, e expresar verbalmente con precisión, razoamentos, relacións cuantitativas e informacións que incorporen elementos matemáticos, valorando a utilidade e simplicidade da linguaxe matemática para iso.

Trátase de avaliar a capacidade de planificar o camiño cara á resolución dun problema, comprender as relacións matemáticas que interveñen e elixir e aplicar estratexias e técnicas de resolución aprendidas nos cursos anteriores, confiando na súa propia capacidade e intuición. Así mesmo, trátase de valorar a precisión da linguaxe utilizada para expresar todo tipo de informacións que conteñan cantidades, medidas, relacións, numéricas e espaciais, así como estratexias e razoamentos utilizados na resolución dun problema.

Opción B

Contidos

Bloque 1. Contidos comúns.

Planificación e utilización de procesos de razoamento e estratexias de resolución de problemas, tales como a emisión e xustificación de hipótese ou a xeneralización.

Expresión verbal de argumentacións, relacións cuantitativas e espaciais e procedementos de resolución de problemas coa precisión e rigor axeitados á situación.

Interpretación de mensaxes que conteñan argumentacións ou informacións de carácter cuantitativo ou sobre elementos ou relacións espaciais.

Confianza nas propias capacidades para afrontar problemas, comprender as relacións matemáticas e tomar decisións a partir delas.

Perseveranza e flexibilidade na busca de solucións aos problemas e na mellora das atopadas.

Utilización de ferramentas tecnolóxicas para facilitar os cálculos de tipo numérico, alxébrico ou estatístico, as representacións funcionais e a comprensión de propiedades xeométricas.

Bloque 2. Números.

Recoñecemento de números que non se poden expresar en forma de fracción. Números irracionais.

Representación de números na recta real. Intervalos. Significado e diferentes formas de expresar un intervalo.

Interpretación e uso dos números reais en diferentes contextos elixindo a notación e aproximación axeitadas en cada caso.

Expresión de raíces en forma de potencia. Radicais equivalentes. Comparación e simplificación de radicais.

Utilización da xerarquía e propiedades das operacións para realizar cálculos con potencias de expoñente enteiro e fraccionario e radicais sinxelos.

Utilización da calculadora para realizar operacións con calquera tipo de expresión numérica. Cálculos aproximados. Recoñecemento de situacións que requiran a expresión de resultados en forma radical.

Bloque 3. Álgebra.

Manexo de expresións literais. Utilización de igualdades notables.

Resolución gráfica e alxébrica dos sistemas de ecuacións. Resolución de problemas cotiáns e doutras áreas de coñecemento mediante ecuacións e sistemas.

Resolución doutros tipos de ecuacións mediante ensaio-erro ou a partir de métodos gráficos con axuda dos medios tecnolóxicos.

Resolución de inecuacións. Interpretación gráfica. Formulación e resolución de problemas en diferentes contextos utilizando inecuacións.

Bloque 4. Xeometría.

Razóns trigonométricas. Relacións entre elas. Relacións métricas nos triángulos.

Uso da calculadora para o cálculo de ángulos e razóns trigonométricas.

Aplicación dos coñecementos xeométricos á resolución de problemas métricos no mundo físico: medida de lonxitudes, áreas e volumes.

Razón entre lonxitudes, áreas e volumes de corpos semellantes.

Bloque 5. Funcións e gráficas.

Interpretación dun fenómeno descrito mediante un enunciado, táboa, gráfica ou expresión analítica. Análise de resultados.

A taxa de variación media como medida da variación dunha función nun intervalo. Análise de distintas formas de crecemento en táboas, gráficas e enunciados verbais.

Funcións definidas a anacos. Busca e interpretación de situacións reais.

Recoñecemento doutros modelos funcionais: función cuadrático, de proporcionalidade inversa, exponencial e

logarítmica. Aplicacións a contextos e situacións reais. Uso das tecnoloxías da información na representación, simulación e análise gráfica.

Bloque 6. Estatística e probabilidade.

Identificación das fases e tarefas dun estudo estatístico.

Análise elemental da representatividade das mostras estatísticas.

Gráficas estadísticas: gráficas múltiples, diagramas de caixa. Análise crítica de táboas e gráficas estadísticas nos medios de comunicación. Detección de falacias.

Representatividade dunha distribución pola súa media e desviación típica ou por outras medidas ante a presenza de descentralizacións, asimetrías e valores atípicos. Valoración da mellor representatividade en función da existencia ou non de valores atípicos. Utilización das medidas de centralización e dispersión para realizar comparacións e valoracións.

Experiencias compostas. Utilización de táboas de continxencia e diagramas de árbore para o reconto de casos e a asignación de probabilidades. Probabilidade condicionada.

Utilización do vocabulario adecuado para describir e cuantificar situacións relacionadas co azar.

Cráterios de avaliación

1. Utilizar os distintos tipos de números e operacións, xunto coas súas propiedades, para recoller, transformar e intercambiar información e resolver problemas relacionados coa vida diaria e outras materias do ámbito académico.

Trátase de valorar a capacidade de identificar e empregar os distintos tipos de números e as operacións sendo conscientes do seu significado e propiedades, elixir a forma de cálculo apropiada (mental, escrita ou con calculadora) e estimar a coherencia e precisión dos resultados obtidos. Neste nivel adquire especial importancia observar a capacidade para adecuar a solución (exacta ou aproximada) á precisión exixida no problema, particularmente cando se traballa con potencias, radicais ou fraccións.

2. Representar e analizar situacións e estruturas matemáticas utilizando símbolos e métodos alxébricos para resolver problemas.

Este criterio vai dirixido a comprobar a capacidade de usar a álgebra simbólica para representar e explicar relacións matemáticas e utilizar os seus métodos na resolución de problemas mediante inecuacións, ecuacións e sistemas.

3. Utilizar instrumentos, fórmulas e técnicas apropiadas para obter medidas directas e indirectas en situacións reais.

Preténdese comprobar a capacidade de desenvolver estratexias para calcular magnitudes descoñecidas a partir doutras coñecidas, utilizar os instrumentos de medida dispoñibles, aplicar as fórmulas apropiadas e desenvolver as técnicas e destrezas adecuadas para realizar a medición proposta.

4. Identificar relacións cuantitativas nunha situación e determinar o tipo de función que pode representalas, e aproximar e interpretar a taxa de variación media a partir dunha gráfica, de datos numéricos ou mediante o estudo dos coeficientes da expresión alxébrica.

Este criterio pretende avaliar a capacidade de discernir a que tipo de modelo de entre os estudados, lineal, cuadrático, de proporcionalidade inversa, exponencial ou logarítmica, responde un fenómeno determinado e de extraer conclusións razoables da situación asociada a este, utilizando para a súa análise, cando for preciso, as tecnoloxías da información. Ademais, á vista do comportamento dunha gráfica ou dos valores numéricos dunha táboa, valorarase a capacidade de extraer conclusións

sobre o fenómeno estudado. Para iso será preciso a aproximación e interpretación da taxa de variación media a partir dos datos gráficos, numéricos ou valores concretos alcanzados pola expresión alxébrica.

5. Elaborar e interpretar táboas e gráficos estatísticos, así como os parámetros estatísticos máis usuais en distribucións unidimensionais e valorar cualitativamente a representatividade das mostras utilizadas.

Neste nivel adquire especial significado o estudo cualitativo dos datos dispoñibles e as conclusións que se poden extraer do uso conxunto dos parámetros estatísticos. Preténdese, ademais, que se teña en conta a representatividade e a validez do procedemento de elección da mostra e a pertinencia da xeneralización das conclusións do estudo a toda a poboación.

6. Aplicar os conceptos e técnicas de cálculo de probabilidades para resolver diferentes situacións e problemas da vida cotiá.

Preténdese que sexan capaces de identificar o espazo mostral en experiencias simples e compostas sinxelas, en contextos concretos da vida cotiá, e utilicen a regra de Laplace, os diagramas de árbore ou as táboas de continxencia para calcular probabilidades. Preténdese, ademais, que os resultados obtidos se utilicen para a toma de decisións razoables no contexto dos problemas formulados.

7. Planificar e utilizar procesos de razoamento e estratexias de resolución de problemas tales como a emisión e xustificación de hipótese ou a xeneralización, e expresar verbalmente, con precisión e rigor, razoamentos, relacións cuantitativas e informacións que incorporen elementos matemáticos, valorando a utilidade e simplicidade da linguaxe matemática para iso.

Trátase de avaliar a capacidade para planificar o camiño cara á resolución dun problema, comprender as relacións matemáticas e aventurar e comprobar hipótese, confiando na súa propia capacidade e intuición. Tamén se trata de valorar a precisión e o rigor da linguaxe utilizada para expresar todo tipo de informacións que conteñan cantidades, medidas, relacións, numéricas e espaciais, así como estratexias e razoamentos utilizados na resolución dun problema.

Música

A música, como ben cultural e como linguaxe e medio de comunicación non verbal, constitúe un elemento cun valor incuestionable na vida das persoas. Na actualidade vivimos nun contacto permanente coa música, sen dúbida, a arte máis poderosamente masiva do noso tempo. O desenvolvemento tecnolóxico foi modificando considerablemente os referentes musicais da sociedade pola posibilidade dunha escoita simultánea de toda a produción musical mundial a través dos discos, da radio, da televisión, dos xogos electrónicos, do cine, da publicidade, da internet, etc. Ese mesmo desenvolvemento tecnolóxico abriu, pola súa vez, novas canles para a interpretación e a creación musical, tanto de músicos profesionais coma de calquera persoa interesada en facer música.

Desde esta perspectiva, a materia de música para a educación secundaria obrigatoria pretende establecer puntos de contacto entre o mundo exterior e a música que se aprende nas aulas, establecendo as canles necesarias para estimular no alumnado o desenvolvemento da percepción, a sensibilidade estética, a expresión creativa e a reflexión crítica, chegando a un grao de autonomía tal que posibilite a participación activa e informada en diferentes actividades vinculadas coa audición, a interpretación e a creación musical.

Ao carácter máis global que a área de educación artística presenta na educación primaria sucede nesta etapa unha aproximación máis diferenciada e analítica. Isto correspóndese coas características evolutivas do alum-

nado, nun momento en que a súa capacidade de abstracción experimenta un desenvolvemento notable. Esta diferenciación non impide, non obstante, que a materia se siga articulando arredor de dous eixes fundamentais, percepción e expresión, vinculados, pola súa vez, e de forma directa, coa adquisición dunha cultura musical básica e necesaria para todos os cidadáns.

A percepción refírese nesta materia ao desenvolvemento de capacidades de discriminación auditiva, de audición activa e de memoria comprensiva da música, tanto durante o desenvolvemento de actividades de interpretación e creación musical como na audición de obras musicais en vivo ou gravadas.

Pola súa banda, a expresión alude ao desenvolvemento de todas aquelas capacidades vinculadas coa interpretación e a creación musical. Desde o punto de vista da interpretación, o ensino e a aprendizaxe da música céntranse en tres ámbitos diferenciados pero estreitamente relacionados: a expresión vocal, a expresión instrumental e o movemento e a danza. Mediante o desenvolvemento destas capacidades trátase de facilitar o logro dun dominio básico das técnicas requiridas para o canto e a interpretación instrumental, así como os axustes rítmicos e motores implícitos no movemento e na danza. A creación musical remite á exploración dos elementos propios da linguaxe musical e á experimentación e combinación dos sons a través da improvisación, a elaboración de arranxos e a composición individual e colectiva.

O tratamento dos contidos que integran estes dous eixes débese facer tendo en conta que, na actualidade máis que noutras épocas, a música é un dos principais referentes de identificación da xuventude. O feito de que o alumnado a sinta como propia constitúe, paradoxalmente, unha vantaxe e un inconveniente no momento de traballala na aula: vantaxe, porque o valor, así como as expectativas e a motivación respecto a esta materia son elevadas; inconveniente, porque o alumnado, ao facela súa, posúe matices confirmatorios moi arraigados.

A presenza da música na etapa de educación secundaria obrigatoria debe considerarse como punto de referencia o gusto e as preferencias do alumnado pero, simultaneamente, debe concibir os contidos e o fenómeno musical desde unha perspectiva creativa e reflexiva, intentando alcanzar cotas máis elevadas de participación na música como espectador, intérprete e creador.

Partindo destes supostos e dos dous grandes eixes nos cales se articula a materia, percepción e expresión, os contidos distribuíronse en bloques.

Nos contidos previstos de primeiro a terceiro, o primeiro bloque, Escoita, vincúlase directamente co eixe de percepción, ao tempo que o segundo e o terceiro, Interpretación e creación, o fan co eixe de Expresión. Pola súa banda, o cuarto bloque, Contextos musicais, inclúe contidos relacionados cos referentes culturais das músicas que serán utilizadas nos bloques anteriores xunto a outros que axudan a coñecer mellor o mundo musical actual e o papel da música en distintos contextos sociais e culturais.

Nos contidos para o cuarto curso, no cal a música é unha materia opcional, o primeiro bloque, Audición e referentes musicais, relaciónase directamente co eixe de percepción e recolle, ao mesmo tempo, novos contidos para afondar no papel da música en distintos contextos sociais e culturais do pasado e do presente. O segundo bloque, A práctica musical, insírese no eixe de expresión e recolle todos aqueles contidos relacionados coa interpretación vocal e instrumental, o movemento e a danza, a improvisación, a elaboración de arranxos e a composición, así como a participación en proxectos musicais de diversa índole. O terceiro bloque, Música e tecnoloxías, estreitamente vinculado cos anteriores, inclúe de xeito explícito unha serie de contidos que permiten coñecer e

utilizar ferramentas tecnolóxicas en actividades de audición e produción musical.

Esta organización dos contidos en torno a bloques e eixes pretende presentalos de forma coherente. Non existe, non obstante, prioridade duns sobre outros nin exixencia pola cal se deba partir preferentemente dun deles. Noutras palabras, na práctica educativa prodúcese unha interacción constante entre os distintos bloques, entre os eixes e entre os contidos: o expresivo contén o perceptivo e viceversa; as actitudes, os conceptos e os procedementos apóianse mutuamente. Entre os diferentes contidos establécese unha relación cíclica: uns enriquecen outros, promóvenos, desenvólvenos e consolídanos. Ao mesmo tempo, todos eles se vinculan cos coñecementos da linguaxe e a cultura musical.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

A materia de música contribúe de forma directa á adquisición da competencia cultural e artística en todos os aspectos que a configuran. Fomenta a capacidade de apreciar, comprender e valorar criticamente diferentes manifestacións culturais e musicais, a través de experiencias perceptivas e expresivas e do coñecemento de músicas de diferentes culturas, épocas e estilos. Pode potenciar así, actitudes abertas e respectuosas e ofrecer elementos para a elaboración de xuízos fundamentados respecto ás distintas manifestacións musicais, establecendo conexións con outras linguaxes artísticas e cos contextos social e histórico aos cales se circunscribe cada obra.

A orientación desta materia, na cal a expresión xoga un papel importante, permite adquirir habilidades para expresar ideas, experiencias ou sentimentos de forma creativa, especialmente presentes en contidos relacionados coa interpretación, a improvisación e a composición, tanto individual como colectiva, que, pola súa vez, estimulan a imaxinación e a creatividade. Por outra banda, unha mellor comprensión do feito musical permite a súa consideración como fonte de pracer e enriquecemento persoal.

Colabora ao desenvolvemento da Competencia de autonomía e iniciativa persoal, mediante o traballo colaborativo a que antes se fixo referencia e a habilidade para planificar e xestionar proxectos. A interpretación e a composición son dous claros exemplos de actividades que requiren dunha planificación previa e da toma de decisións para obter os resultados desexados. Por outra banda, naquelas actividades relacionadas especialmente coa interpretación musical, desenvólvense capacidades e habilidades tales como a perseveranza, a responsabilidade, a autocrítica e a autoestima, sendo estes, factores clave para a adquisición desta competencia.

A música contribúe tamén á Competencia social e cidadá. A participación en actividades musicais de distinta índole, especialmente as relacionadas coa interpretación e creación colectiva que requiren dun traballo cooperativo, colabora na adquisición de habilidades para relacionarse cos demais. A participación en experiencias musicais colectivas dá a oportunidade de expresar ideas propias, valorar as dos demais e coordinar as propias accións coas dos outros integrantes do grupo responsabilizándose na consecución dun resultado.

A toma de contacto cunha ampla variedade de músicas, tanto do pasado coma do presente, favorece a comprensión de diferentes culturas e da súa achega ao progreso da humanidade e con iso a valoración dos demais e dos trazos da sociedade en que se vive.

A música tamén contribúe de xeito directo ao desenvolvemento do tratamento da información e competencia dixital. O uso dos recursos tecnolóxicos no campo da música posibilita o coñecemento e dominio básico do hardware e o software musical, os distintos formatos de son e de audio dixital ou as técnicas de tratamento e gravación do son relacionados, entre outros, coa produción de

mensaxes musicais, audiovisuais e multimedia. Favorece, así mesmo, o seu aproveitamento como ferramenta para os procesos de autoaprendizaxe e a súa posible integración nas actividades de ocio.

Ademais, a obtención de información musical require de destrezas relacionadas co tratamento da información aínda que desde esta materia merece especial consideración o uso de produtos musicais e a súa relación coa distribución e os dereitos de autor.

A música tamén contribúe ao desenvolvemento da competencia para aprender a aprender, potenciando capacidades e destrezas fundamentais para a aprendizaxe guiada e autónoma como a atención, a concentración e a memoria, ao tempo que desenvolve o sentido da orde e da análise. Por unha parte, a audición musical necesita unha escoita reiterada para chegar a coñecer unha obra, recoñcela, identificar os seus elementos e «apropiarse» desta. Por outra, todas aquelas actividades de interpretación musical e de adestramento auditivo requiren da toma de conciencia sobre as propias posibilidades, a utilización de distintas estratexias de aprendizaxe, a xestión e control eficaz dos propios procesos. En todos estes casos, é necesaria unha motivación prolongada para alcanzar os obxectivos propostos desde a autoconfianza no éxito da propia aprendizaxe.

Respecto á competencia en comunicación lingüística a música contribúe, ao igual que outras áreas, a enriquecer os intercambios comunicativos e á adquisición e uso dun vocabulario musical básico. Tamén colabora á integración da linguaxe musical e a linguaxe verbal, e á valoración do enriquecemento que a devandita interacción xera.

Desde o punto de vista da Competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico, a música realiza a súa achega á mellora da calidade do ambiente, identificando e reflexionando sobre o exceso de ruído, a contaminación sonora e o uso indiscriminado da música, co fin de xerar hábitos saudables. Ademais, os contidos relacionados co uso correcto da voz e do aparello respiratorio, non só para conseguir resultados musicais óptimos, senón tamén para previr problemas de saúde, inciden no desenvolvemento desta competencia.

Obxectivos

O ensino da música nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Utilizar a voz, o corpo, obxectos, instrumentos e recursos tecnolóxicos para expresar ideas e sentimentos, enriquecendo as propias posibilidades de comunicación e respectando outras formas distintas de expresión.
2. Desenvolver e aplicar diversas habilidades e técnicas que posibiliten a interpretación (vocal, instrumental e de movemento e danza) e a creación musical, tanto individuais como en grupo.
3. Escoitar unha ampla variedade de obras, de distintos estilos, xéneros, tendencias e culturas musicais, apreciando o seu valor como fonte de coñecemento, enriquecemento intercultural e pracer persoal e interesándose por ampliar e diversificar as preferencias musicais propias.
4. Recoñecer as características de diferentes obras musicais como exemplos da creación artística e do patrimonio cultural, recoñecendo as súas intencións e funcións e aplicando a terminoloxía apropiada para describilas e valoralas criticamente.
5. Utilizar de forma autónoma diversas fontes de información –medios audiovisuais, internet, textos, partituras e outros recursos gráficos– para o coñecemento e disfrute da música.
6. Coñecer e utilizar diferentes medios audiovisuais e tecnoloxías da información e a comunicación como recursos para a produción musical, valorando a súa contribución ás distintas actividades musicais e á aprendizaxe autónoma da música.

7. Participar na organización e realización de actividades musicais desenvolvidas en diferentes contextos, con respecto e disposición para superar estereotipos e prexuízos, tomando conciencia, como membro dun grupo, do enriquecemento que se produce coas achegas dos demais.

8. Comprender e apreciar as relacións entre a linguaxe musical e outras linguaxes e ámbitos de coñecemento, así como a función e significado da música en diferentes producións artísticas e audiovisuais e nos medios de comunicación.

9. Elaborar xuízos e criterios persoais, mediante unha análise crítica dos diferentes usos sociais da música, sexa cal sexa a súa orixe, aplicándoos con autonomía e iniciativa a situacións cotiás e valorando a súa contribución á vida persoal e á da comunidade.

10. Valorar o silencio e o son como parte integral do ambiente e da música, tomando conciencia dos problemas creados pola contaminación acústica e as súas consecuencias.

CURSOS PRIMEIRO A TERCEIRO

Contidos

Bloque 1. escoita.

Aplicación de estratexias de atención, audición interior, memoria comprensiva e anticipación durante a propia interpretación e creación musical.

Utilización de recursos corporais, vocais e instrumentais, medios audiovisuais e tecnoloxías, textos, partituras, musicogramas e outras representacións gráficas para a comprensión da música escoitada.

Elementos que interveñen na construción dunha obra musical (melodía, ritmo, harmonía, timbre, textura, forma, tempo e dinámica) e identificación destes na audición e a análise de obras musicais.

Clasificación e discriminación auditiva dos diferentes tipos de voces e instrumentos e de distintas agrupacións vocais e instrumentais.

Audición, análise elemental e apreciación crítica de obras vocais e instrumentais de distintos estilos, xéneros, tendencias e culturas musicais, incluíndo as interpretacións e composicións realizadas na aula.

A música en directo: os concertos e outras manifestacións musicais.

Interese por coñecer músicas de distintas características e por ampliar e diversificar as propias preferencias musicais.

Valoración da audición como forma de comunicación e como fonte de coñecemento e enriquecemento intercultural.

Interese por desenvolver hábitos saudables de escoita e de respecto aos demais durante a escoita.

Bloque 2. Interpretación.

A voz e a palabra como medios de expresión musical: características e habilidades técnicas e interpretativas. Exploración e descubrimento das posibilidades da voz como medio de expresión musical e práctica da relaxación, a respiración, a articulación, a resonancia e a entoación.

Os instrumentos e o corpo como medios de expresión musical: características e habilidades técnicas e interpretativas. Exploración das posibilidades de diversas fontes sonoras e práctica de habilidades técnicas para a interpretación.

Práctica, memorización e interpretación de pezas vocais e instrumentais aprendidas por imitación e a través da lectura de partituras con diversas formas de notación.

Agrupacións vocais e instrumentais na música de diferentes xéneros, estilos e culturas. A interpretación individual e en grupo.

Práctica das pautas básicas da interpretación: silencio, atención ao director e aos outros intérpretes, audición interior, memoria e adecuación ao conxunto.

Experimentación e práctica das distintas técnicas do movemento e da danza, expresión dos contidos musicais a través do corpo e o movemento e interpretación dun repertorio variado de danzas.

Utilización dos dispositivos e instrumentos electrónicos dispoñibles para a interpretación e gravación de pezas e actividades musicais e comentario crítico destas.

Interese polo coñecemento e coidado da voz, do corpo e dos instrumentos.

Aceptación e predisposición para mellorar as capacidades técnicas e interpretativas (vocal, instrumental e corporal) propias e respecto ante outras capacidades e formas de expresión.

Aceptación e cumprimento das normas que rexen a interpretación en grupo e achega de ideas musicais que contribúan ao perfeccionamento da tarefa común.

Bloque 3. Creación.

A improvisación, a elaboración de arranxos e a composición como recursos para a creación musical. Improvisación vocal e instrumental, individual e en grupo, en resposta a distintos estímulos musicais e extramusicais.

Elaboración de arranxos de cancións e pezas instrumentais, mediante a creación de acompañamentos sinxelos e a selección de distintos tipos de organización musical (introdución, desenvolvemento, interludios, coda, acumulación, etc.).

Composición individual ou en grupo de cancións e pezas instrumentais para distintas agrupacións a partir da combinación de elementos e recursos presentados no contexto das diferentes actividades que se realizan na aula.

Recursos para a conservación e difusión das creacións musicais. Rexistro das composicións propias, usando distintas formas de notación e diferentes técnicas de gravación. Valoración da lectura e a escritura musical e dos distintos medios de gravación sonora como recursos para o rexistro e difusión dunha obra musical.

Utilización de recursos informáticos e outros dispositivos electrónicos nos procesos de creación musical.

Sonorización de representacións dramáticas, actividades de expresión corporal e danza e imaxes fixas e en movemento na realización de producións audiovisuais.

Bloque 4. Contextos musicais.

Coñecemento das manifestacións musicais máis significativas do patrimonio musical occidental e doutras culturas.

Recoñecemento da pluralidade de estilos na música actual.

Utilización de diversas fontes de información para indagar sobre instrumentos, compositores e compositoras, intérpretes, concertos e producións musicais en vivo ou gravadas.

O son e a música nos medios audiovisuais e nas tecnoloxías da información e a comunicación. Valoración dos recursos tecnolóxicos como instrumentos para o coñecemento e desfrute da música.

A música ao servizo doutras linguaxes: corporal, teatral, cinematográfica, radiofónica, publicitaria. Análise da música utilizada en diferentes tipos de espectáculos e producións audiovisuais.

O consumo da música na sociedade actual. Sensibilización e actitude crítica ante o consumo indiscriminado de música e a polución sonora.

Criterios de avaliación

1. Recoñecer auditivamente e determinar a época ou cultura a que pertencen distintas obras musicais escoitadas previamente na aula, interesándose por ampliar as súas preferencias.

Con este criterio trátase de comprobar en que medida o alumnado é capaz de relacionar as características que permiten situar no seu contexto unha obra musical e de mostrar unha actitude aberta e respectuosa ante diferentes propostas. A avaliación realizarase a partir da audición de pezas musicais coñecidas polo alumnado ou, eventualmente, doutras con características moi similares que se poidan identificar con facilidade.

2. Identificar e describir, mediante o uso de distintas linguaxes (gráfica, corporal ou verbal) algúns elementos e formas de organización e estruturación musical (ritmo, melodía, textura, timbre, repetición, imitación, variación) dunha obra musical interpretada en vivo ou gravada.

Con este criterio trátase de avaliar a capacidade do alumnado para distinguir auditivamente algunhas das características relevantes dunha obra musical e para expresar o que recoñeceu a través de distintas linguaxes. O criterio aplicarase mediante a audición de diferentes exemplos, explicitar previamente cal ou cales son os elementos que se deben identificar e describir.

3. Comunicarlles aos demais xuízos persoais acerca da música escoitada.

Este criterio permite avaliar a capacidade para comparar e axuizar diferentes tipos de música. Ao mesmo tempo, permite valorar a asimilación dalgúns conceptos musicais básicos necesarios á hora de dar opinións ou «falar de música».

4. Participar na interpretación en grupo dunha peza vocal, instrumental ou coreográfica, adecuando a propia interpretación á do conxunto e asumindo distintos roles.

Trátase de comprobar se o alumnado, independentemente do grao de desenvolvemento técnico alcanzado, participa activamente e con iniciativa persoal nas actividades de interpretación, actuando indistintamente como cantante, instrumentista, bailarín, director, solista, etc., intentando concertar a súa acción coa do resto do conxunto e colaborando na consecución duns resultados que sexan produto do traballo en equipo.

5. Utilizar con autonomía algúns dos recursos tecnolóxicos dispoñibles, demostrando un coñecemento básico das técnicas e procedementos necesarios para gravar e reproducir música e para realizar sinxelas producións audiovisuais.

Con este criterio obsérvase a utilización funcional dalgúns dispositivos electrónicos, audiovisuais e informáticos para a gravación e reprodución de audio e vídeo. Non se trata de avaliar o grao de dominio técnico destes recursos, senón de observar o interese e a disposición a utilizalos de forma autónoma naquelas actividades que o requiren, así como a coherencia do seu uso en relación á finalidade pretendida.

6. Elaborar un arranxo para unha canción ou unha peza instrumental utilizando apropiadamente unha serie de elementos dados.

Con este criterio obsérvase a habilidade do alumnado para seleccionar e combinar distintos elementos musicais co fin de obter un resultado axeitado na elaboración dun arranxo sinxelo para unha peza musical. Partirase sempre de elementos previamente traballados na aula e valorarase tanto o proceso como os resultados obtidos.

7. Ler distintos tipos de partituras no contexto das actividades musicais da aula como apoio ás tarefas de interpretación e audición.

A través deste criterio trátase de comprobar o grao de comprensión dalgúns dos signos e símbolos usados para representar a música e a utilización funcional da lectura musical. O que se valora non é a capacidade para solfexar,

senón a destreza con que o alumnado se desenvolve na lectura unha vez creada a necesidade de se apoiar na partitura para interpretar unha peza musical ou para seguir mellor unha obra durante a audición.

8. Identificar no ámbito cotián situacións en que se produce un uso indiscriminado de son, analizando as súas causas e proponendo solucións.

Este criterio intenta avaliar o grao de concienciación do alumnado ante as situacións de contaminación acústica, especialmente daquelas provocadas por un uso inadecuado da música e a súa capacidade para propoñer solucións orixinais e contribuír activamente ao coidado da saúde e á conservación dun ámbito libre de rúidos molestos.

CUARTO CURSO

Contidos

Bloque 1. Audición e referentes musicais.

A música como un elemento cunha presenza constante na vida das persoas: a audición de música na vida cotiá, nos espectáculos e nos medios audiovisuais.

Audición, recoñecemento, análise e comparación de músicas de diferentes xéneros e estilos.

Utilización de distintas fontes de información para obter referencias sobre músicas de diferentes épocas e culturas, incluídas as actuais, e sobre a oferta de concertos e outras manifestacións musicais en vivo e divulgadas a través dos medios de comunicación.

A música nos medios de comunicación. Factores que inflúen nas preferencias e nas modas musicais.

A crítica como medio de información e valoración do feito musical. Análise de críticas musicais e uso dun vocabulario apropiado para a elaboración de críticas orais e escritas sobre a música escoitada.

A edición, a comercialización e a difusión da música. Novas modalidades de distribución da música e as súas consecuencias para os profesionais da música e a industria musical.

Interese, respecto e curiosidade pola diversidade de propostas musicais, así como polos gustos musicais doutras persoas.

Rigor na utilización dun vocabulario adecuado para describir a música.

Bloque 2. A práctica musical.

Práctica e aplicación de habilidades técnicas en grao crecente de complexidade e concertación coas outras partes do conxunto na interpretación vocal e instrumental e no movemento e na danza.

Interpretación de pezas vocais e instrumentais aprendidas de oído e mediante a lectura de partituras con diversos tipos de notación.

Utilización de diferentes técnicas, recursos e procedementos compositivos na improvisación, a elaboración de arranxos e a creación de pezas musicais.

Planificación, ensaio, interpretación, dirección e avaliación de representacións musicais na aula e noutros espazos e contextos.

Ámbitos profesionais da música. Identificación e descripción das distintas facetas e especialidades no traballo dos músicos.

Perseveranza na práctica de habilidades técnicas que permitan mellorar a interpretación individual e en grupo e a creación musical.

Bloque 3. Música e tecnoloxías.

O papel das tecnoloxías na música. Transformación de valores, hábitos, consumo e gusto musical como consecuencia dos avances tecnolóxicos das últimas décadas.

Utilización de dispositivos electrónicos, recursos da internet e «software» musical de distintas características

para o adestramento auditivo, a escoita, a interpretación e a creación musical.

Aplicación de diferentes técnicas de gravación, analóxica e dixital, para rexistrar as creacións propias, as interpretacións realizadas no contexto da aula e outras mensaxes musicais.

Análise das funcións da música en distintas producións audiovisuais: publicidade, televisión, cine, videoxogos, etc.

Sonorización de imaxes fixas e en movemento mediante a selección de músicas preexistentes ou a creación de bandas sonoras orixinais.

Valoración crítica da utilización dos medios audiovisuais e das tecnoloxías da información e a comunicación como recursos para a creación, a interpretación, o rexistro e a difusión de producións sonoras e audiovisuais.

Criterios de avaliación

1. Explicar algunhas das funcións que cumpre a música na vida das persoas e na sociedade.

Con este criterio preténdese avaliar o coñecemento do alumnado acerca do papel da música en situacións e contextos diversos: actos da vida cotiá, espectáculos, medios de comunicación, etc.

2. Analizar diferentes pezas musicais apoiándose na audición e no uso de documentos impresos como partituras, comentarios ou musicogramas e describir as súas principais características.

Este criterio intenta avaliar a capacidade do alumnado para identificar algúns dos trazos distintivos dunha obra musical e para describir, utilizando unha terminoloxía axeitada, aspectos relacionados co ritmo, a melodía, a textura ou a forma. A análise realizarase sempre en situacións contextualizadas e a partir da audición de obras previamente traballadas na aula ou con características similares a estas.

3. Expor de forma crítica a opinión persoal respecto a distintas músicas e eventos musicais, argumentándoa en relación á información obtida en distintas fontes: libros, publicidade, programas de concertos, críticas, etc.

Este criterio pretende avaliar a capacidade para expresar unha opinión fundamentada respecto a unha obra ou un espectáculo musical, así como a habilidade para comunicar de forma oral ou escrita e argumentar correctamente as propias ideas apoiándose na utilización de diferentes fontes documentais.

4. Ensañar e interpretar, en pequeno grupo, unha peza vocal ou instrumental ou unha coreografía aprendidas de memoria a través da audición ou observación de gravacións de audio e vídeo ou mediante a lectura de partituras e outros recursos gráficos.

Con este criterio trátase de comprobar a autonomía do alumnado e a súa disposición e colaboración con outros membros do grupo, seguindo os pasos necesarios e introducindo as medidas correctivas axeitadas para lograr un resultado acorde coas súas propias posibilidades.

5. Participar activamente nalgúns das tarefas necesarias para a celebración de actividades musicais no centro: planificación, ensaio, interpretación, difusión, etc.

A través deste criterio preténdese valorar o coñecemento do alumnado dos pasos que se deban seguir na organización e posta en marcha dun proxecto musical, a súa iniciativa e o seu interese pola busca de solucións ante os problemas que poidan xurdir.

6. Explicar os procesos básicos de creación, edición e difusión musical considerando a intervención de distintos profesionais.

Este criterio pretende avaliar o coñecemento do alumnado sobre o proceso seguido en distintas producións musicais (discos, programas de radio e televisión, cine, etc.)

e o papel xogado en cada unha das fases do proceso polos diferentes profesionais que interveñen.

7. Elaborar un arranxo para unha peza musical a partir da transformación de distintos parámetros (timbre, número de voces, forma, etc.) nun ficheiro MIDI, utilizando un secuenciador ou un editor de partituras.

Con este criterio inténtase avaliar a capacidade do alumnado para utilizar diferentes recursos informáticos ao servizo da creación musical. Trátase de valorar a aplicación das técnicas básicas necesarias para utilizar algúns dos recursos tecnolóxicos ao servizo da música e a autonomía do alumnado para tomar decisións no proceso de creación.

8. Sonorizar unha secuencia de imaxes fixas ou en movemento utilizando diferentes recursos informáticos.

Este criterio pretende comprobar os criterios de selección de fragmentos musicais axeitados á secuencia de imaxes que se pretende sonorizar e a aplicación das técnicas básicas necesarias para a elaboración dun produto audiovisual.

Segunda lingua estranxeira

A aprendizaxe dunha segunda lingua estranxeira incide na formación xeral e contribúe especificamente a desenvolver as capacidades da linguaxe e da comunicación. Máis especialmente e en relación coas finalidades desta etapa, prepara o alumnado para usar esa lingua nos seus estudos posteriores ou na súa inserción no mundo do traballo. Deste modo, complétanse e ampliáanse as posibilidades de comunicación con outros que proporcionan o resto das linguas que incorpora a etapa e mellórase a capacidade para comprender culturas e modos de ser diferentes aos propios. Ademais, o desenvolvemento das tecnoloxías da información e a comunicación converte as linguas estranxeiras nun instrumento indispensable para a inserción no mundo laboral e a comunicación en xeral.

As linguas estranxeiras son actualmente un elemento clave na construción da identidade europea: unha identidade plurilingüe e multicultural, así como un dos factores que favorece a libre circulación de persoas e facilita a cooperación cultural, económica, técnica e científica entre os países. A necesidade de coñecer varias linguas estranxeiras adquire cada vez máis importancia para poder participar nos campos das relacións internacionais, da cultura, das ciencias, da técnica e do traballo. Ter a oportunidade de coñecer outras linguas permite situarse nun plano de igualdade con persoas doutros países e prepararse para un espazo xeográfico no cal o dominio de varias linguas, ao se converter nun feito habitual, contribuirá sen ningunha dúbida a un maior entendemento entre os pobos.

O Marco de referencia común europeo para a aprendizaxe de linguas estranxeiras establece que, para desenvolver progresivamente a competencia comunicativa nunha determinada lingua, o alumnado debe ser capaz de levar a cabo unha serie de tarefas de comunicación. Este marco, que serve de referente para os contidos e criterios de avaliación da primeira lingua estranxeira, serao tamén para a segunda lingua estranxeira e, en consecuencia, enfocarase a súa aprendizaxe cara ao seu uso co fin de desenvolver a competencia comunicativa en distintos contextos e baixo distintas condicións. A devandita competencia ponse en funcionamento cando se realizan distintas actividades da lingua que comprenden a comprensión, a expresión e a interacción en relación con textos en forma oral ou escrita ou en ambas as dúas e utilizando estratexias apropiadas.

A competencia para se comunicar en varias linguas estranxeiras supón tamén o acceso a outras culturas, costumes e formas de ver a vida e fomenta as relacións interpersoais, favorece unha formación integral e desenvolve o respecto a outros países, os seus falantes e as súas cul-

turas, ao tempo que permite comprender mellor a lingua propia.

Na educación secundaria obrigatoria a segunda lingua estranxeira é unha materia opcional en cuarto curso. Os alumnos que a cursan, non obstante, poden iniciar a súa aprendizaxe como materia optativa en cursos anteriores ou, mesmo, na educación primaria. O currículo para a segunda lingua estranxeira debe ser o suficientemente flexible como para se axustar á diversidade de niveis que pode presentar o alumnado que ten a posibilidade de iniciar e finalizar a súa aprendizaxe en calquera dos cursos da etapa. Polo tanto, este currículo desenvolve os niveis básicos tomando como referencia o currículo xeral de lingua estranxeira que deberá ser axustado tendo en conta as características do alumnado.

Así mesmo, a segunda lingua estranxeira contribúe ao desenvolvemento das competencias básicas no mesmo sentido e coa mesma orientación que o fai o estudo da primeira lingua estranxeira. Son válidas pois, para a segunda lingua estranxeira, as consideracións feitas sobre a contribución da primeira lingua estranxeira ao desenvolvemento das competencias básicas.

Especificacións sobre os obxectivos, contidos e criterios de avaliación

As ensinanzas dunha segunda lingua estranxeira deben ir dirixidas a alcanzar os obxectivos establecidos para a primeira, coa necesaria adecuación ao nivel de partida dos alumnos no cuarto curso da etapa.

En relación cos contidos, o desenvolvemento das habilidades comunicativas na segunda lingua estranxeira supón traballar as destrezas básicas do mesmo modo que coa primeira lingua estranxeira, no nivel que corresponda á situación inicial do alumnado. En particular, e para cada un dos bloques en que se organiza o currículo de lingua estranxeira, cabe facer as seguintes consideracións, que se refiren a contidos que, en todo caso, se deban tratar.

Bloque 1. Comprender, falar e conversar.

Con respecto ás destrezas orais comprender, falar e conversar, as alumnas e os alumnos deben ser capaces de escoitar e comprender mensaxes breves relacionadas coas actividades de aula: instrucións, preguntas, comentarios, etc., así como de obter información xeral e específica en diálogos e textos orais sobre asuntos cotiáns e predicibles. Tamén deberán desenvolver as estratexias básicas de comprensión de mensaxes orais, usando o contexto verbal e non verbal e os coñecementos previos sobre a situación.

Aprenderán a producir textos orais curtos sobre temas cotiáns e de interese persoal con estrutura lóxica e con pronunciación axeitada. Serán capaces de responder axeitadamente ás informacións requiridas polo profesor e os compañeiros nas actividades de aula e participarán en conversacións en parella e en grupo dentro da aula. É importante que desenvolvan as estratexias para superar as interrupcións na comunicación, facendo uso de elementos verbais e non verbais para se expresar oralmente nas actividades de parella e en grupo.

Bloque 2. Ler e escribir.

En relación coa comprensión de textos escritos, traballarase a comprensión xeral e a identificación de informacións específicas en diferentes tipos de textos adaptados, en soporte papel e dixital, sobre diversos temas relacionados con contidos de distintos ámbitos do coñecemento. Así mesmo, desenvolverase o uso de estratexias básicas de comprensión lectora, tales como a identificación do tema dun texto polo contexto visual, o uso dos coñecementos previos sobre o tema, a inferencia de significados polo contexto, por elementos visuais, por comparación de palabras ou frases similares ás linguas que coñecen.

En canto á produción escrita, é importante o recoñecemento dalgunhas das características e convencións da linguaxe escrita e como se diferencia da linguaxe oral. O desenvolvemento da expresión escrita realizarase de modo que permita chegar a redactar textos curtos de forma moi controlada, atendendo aos elementos básicos de cohesión e a distintas intencións comunicativas. O uso das regras básicas de ortografía e de puntuación introducirase progresivamente e sempre asociado ao uso funcional para o logro dunha comunicación eficaz.

Bloque 3. Reflexión sobre a lingua e a súa aprendizaxe.

Os alumnos desta materia tiveron ocasión de incorporar a reflexión sobre a lingua nos procesos de aprendizaxe tanto da ou das linguas propias coma da primeira lingua estranxeira. Esta circunstancia permitirá remitir os contidos deste bloque ás aprendizaxes que neste nivel xa se realizaron sobre estruturas lingüísticas, centrándose, deste modo, en elementos diferenciadores e en todos aqueles aspectos que teñen incidencia directa na capacidade de se comunicar e de comprender outros.

A reflexión sobre a aprendizaxe incluírá, como na primeira lingua estranxeira, a aplicación de estratexias básicas para recordar, almacenar e revisar vocabulario e o uso progresivo de recursos para a aprendizaxe: dicionarios, libros de consulta, tecnoloxías da información e a comunicación. Ademais, iniciaranse na reflexión sobre o uso e o significado das formas gramaticais axeitadas a distintas intencións comunicativas. Por outro lado, deberán utilizar estratexias de autoavaliación e autocorrección das producións orais e escritas e aceptar o erro como parte do proceso de aprendizaxe mostrando unha actitude positiva para superalo.

Bloque 4. Dimensión social e cultural.

Por último, os alumnos e as alumnas deben recoñecer e valorar a segunda lingua estranxeira como instrumento de comunicación na aula, ou con persoas doutras culturas, á vez que valoran o enriquecemento persoal que supón a relación con persoas pertencentes a outras culturas e o respecto cara aos falantes da lingua estranxeira superando estereotipos.

Deben adquirir coñecementos sobre os costumes e trazos da vida cotiá propios dos países e culturas onde se fala a segunda lingua estranxeira e mostrar interese por coñecer informacións culturais diversas de tipo histórico, xeográfico ou literario destes mesmos países.

Criterios de avaliación

A diversidade de posibles niveis iniciais aconsella remitir a avaliación fundamentalmente ao grao de avance que se logrou a partir da situación de partida de cada un dos alumnos. Neste sentido, os criterios de avaliación da primeira lingua estranxeira débense utilizar como referente tanto para a determinación do punto de partida coma para a do nivel final e, en función diso, do grao de avance experimentado por cada un dos alumnos.

Tecnoloxías

Ao longo do último século, a tecnoloxía, entendida como o conxunto de actividades e coñecementos científicos e técnicos empregados polo ser humano para a construción ou elaboración de obxectos, sistemas ou ámbitos, co obxectivo de resolver problemas e satisfacer necesidades, individuais ou colectivas, foi adquirindo unha importancia progresiva na vida das persoas e no funcionamento da sociedade. A formación dos cidadáns require actualmente unha atención específica á adquisición dos coñecementos necesarios para tomar decisións sobre o uso de obxectos e procesos tecnolóxicos, resolver problemas relacionados con eles e, en definitiva, para utilizar os dis-

tintos materiais, procesos e obxectos tecnolóxicos para aumentar a capacidade de actuar sobre o ámbito e para mellorar a calidade de vida.

Xunto a iso, a necesidade de dar coherencia e completar as aprendizaxes asociadas ao uso de tecnoloxías da información e a comunicación aconsella un tratamento integrado nesta materia destas tecnoloxías, instrumento neste momento esencial na formación dos cidadáns. Trátase de lograr un uso competente destas tecnoloxías, na medida do posible dentro dun contexto e, por conseguinte, asociado ás tarefas específicas para as cales estas tecnoloxías son útiles. E este obxectivo lógrase a través da súa presenza no conxunto das materias do currículo da educación secundaria obrigatoria. Pero este tratamento require, ademais, ser completado con determinados aspectos específicos das tecnoloxías da información e a comunicación, que permiten integrar as aprendizaxes obtidas en cada materia, darlles coherencia, mellorar a comprensión dos procesos e, en definitiva, garantir a súa utilización de xeito autónomo.

Esta materia trata, pois, de fomentar as aprendizaxes e desenvolver as capacidades que permitan tanto a comprensión dos obxectos técnicos como a súa utilización e manipulación, incluíndo o manexo das tecnoloxías da información e a comunicación como ferramentas neste proceso.

Unha das características esenciais da actividade tecnolóxica, con maior incidencia no seu papel na educación básica, é o relativo ao seu carácter integrador de diferentes disciplinas. A actividade tecnolóxica require a conxugación de distintos elementos que proveñen do coñecemento científico e da súa aplicación técnica, pero tamén de carácter económico estético, etc. Todo iso de xeito integrado e cun referente disciplinar propio baseado nun modo ordenado e metódico de intervir no contorno.

O valor educativo desta materia está, así, asociado tanto aos compoñentes que integran ese referente disciplinar como ao propio modo de levar a cabo esa integración. O principal destes compoñentes e que constitúe o eixe vertebrador do resto de contidos da materia é o proceso de resolución de problemas tecnolóxicos. Trátase do desenvolvemento de habilidades e métodos que permiten avanzar desde a identificación e formulación dun problema técnico até a súa solución construtiva, e todo iso a través dun proceso planificado e que busque a optimización dos recursos e das solucións. A posta en práctica deste proceso tecnolóxico exige, pola súa vez, un compoñente científico e técnico. Tanto para coñecer e utilizar mellor os obxectos tecnolóxicos coma para intervir neles é necesario poñer en xogo un conxunto de coñecementos sobre o funcionamento de determinados fenómenos e sobre os elementos principais que constitúen as máquinas. Pero tamén se adquiren coñecementos a partir da análise, deseño, manipulación e construción de obxectos técnicos.

A comunicación xoga, así mesmo, un papel relevante na relación entre as persoas e o tecnolóxico. É necesario incidir nela desde o propio proceso de planificación, en que o debuxo facilita o proceso de creación e análise de distintas solucións a un problema e a súa comunicación de forma clara e concisa; pero tamén pola necesidade de lograr que se adquira vocabulario e recursos para describir os problemas, o funcionamento, os usos ou os efectos da utilización da tecnoloxía. Todo iso, ademais, permite analizar tamén mellor o modo en que os avances científicos e técnicos influiron nas condicións de vida do ser humano adaptándose a costumes e crenzas da sociedade en que se desenvolveron.

Os contidos desta materia integrados nos diferentes bloques non se poden entender separadamente, polo que esta organización non supón unha forma de abordar os contidos na aula, senón unha estrutura que axuda á comprensión do conxunto de coñecementos que se pretende ao longo da etapa. En particular, e no que se refire aos

contidos asociados á tecnoloxía xeral, o bloque proceso de resolución técnica de problemas constitúe o eixe en torno ao cal se articula a materia, de modo que o resto dos bloques proporcionan recursos e instrumentos para desenvolvelo. Os contidos relacionados con este bloque trátanse de forma progresiva empezando por procesos moi simples, con propostas concretas e específicas, para avanzar cara a outros máis complexos, detallados e abertos nos seus requisitos. Os contidos seleccionados e a súa organización deben promover a adquisición e aplicación de conceptos e procedementos para conseguir actitudes e valores que sitúen en boa posición ante a toma de decisións. O contexto sociocultural e económico pode ser fonte de información para a selección e elaboración de propostas de traballo. Incídese aquí na importancia de orientar os comportamentos e as propostas de forma que faciliten a adquisición de hábitos de reutilización de materiais e aforro enerxético.

O segundo bloque, Hardware e sistemas operativos, constitúe tamén un eixe en torno ao cal se integran os contidos asociados ás tecnoloxías da información e a comunicación. Preténdese o coñecemento dos elementos fundamentais que constitúen o hardware dun ordenador, destacando os contidos de tipo procedemental, tanto no conxunto de dispositivos electrónicos, como na xestión de documentos, instalación, mantemento e actualización de aplicacións. Estes contidos pódense desenvolver progresivamente, afondando no coñecemento e manexo de diferentes ferramentas informáticas paulatinamente.

En relación ao bloque Técnicas de expresión e comunicación, ao comezo da etapa iníciase o alumnado en técnicas básicas de debuxo e manexo de programas de deseño gráfico que utilizarán para elaborar os seus primeiros proxectos. Os documentos técnicos serán básicos ao comezo, aumentando o seu grao de complexidade, especificidade e calidade técnica ao longo do tempo. Neste proceso evolutivo débese incorporar o uso de ferramentas informáticas na elaboración da documentación do proxecto técnico.

O bloque Materiais de uso técnico recolle os contidos básicos sobre características, propiedades e aplicacións dos materiais técnicos máis comúns empregados na industria. Teñen especial importancia os contidos de tipo procedemental, referidos a técnicas de traballo con materiais, ferramentas e máquinas, así como, os de tipo actitudinal, relacionados co traballo cooperativo en equipo e hábitos de seguranza e saúde.

Os bloques Estruturas, Mecanismos e Electricidade proporcionan elementos esenciais para a comprensión dos obxectos tecnolóxicos e para o deseño e a construción de proxectos técnicos. Preténdese, co primeiro, formar o alumno no coñecemento das forzas que soporta unha estrutura e os esforzos a que están sometidos os elementos que a forman, determinando a súa función dentro dela. O segundo incorpora as aprendizaxes relativas aos operadores básicos para a transmisión de movementos e o terceiro, pola súa banda, céntrase no coñecemento dos fenómenos e dispositivos asociados á fonte de xeración de enerxía máis utilizada nas máquinas. Nos tres casos parece necesario introducir en primeiro lugar os operadores máis sinxelos e necesarios para o funcionamento dun obxecto, aumentando progresivamente o seu grao de complexidade, para finalizar afondando nos principios físicos que rexen o seu funcionamento. Débese fomentar a aplicación práctica destes contidos mediante a elaboración e construción de proxectos técnicos.

Os contidos correspondentes a Tecnoloxías da comunicación. Internet, céntranse na utilización das tecnoloxías da información e a comunicación para obter información e para comunicarse con outros. Trátase dun bloque de carácter basicamente procedemental que parte do coñecemento da estrutura da rede. Preténdese a adquisición de destrezas no manexo de ferramentas e aplicacións

básicas para a busca, descarga e intercambio de información. Estas destrezas deben ir indisolublemente unidas a unha actitude crítica e reflexiva na selección, elaboración e uso da información.

O cuarto curso, de carácter opcional, incorpora algúns bloques que permiten avanzar nos aspectos esenciais recollidos na primeira parte da etapa ou ben integralos para analizar problemas tecnolóxicos concretos. En todo caso, débese sinalar que, aínda cando non existe explicitamente un bloque asociado á resolución de problemas tecnolóxicos, seguen sendo válidas as consideracións anteriores acerca do papel central destes contidos, que serían aprendidos ao comezo da etapa.

No caso do bloque de Instalacións en vivendas, os alumnos deben adquirir coñecementos sobre os compoñentes que forman as distintas instalacións dunha vivenda entendendo o seu uso e funcionamento. Deben recoñecer nun plano e no contexto real os distintos elementos, potenciando o bo uso para conseguir aforro enerxético.

Os contidos de Electrónica fanse necesarios nun mundo que avanza a gran velocidade debido ao uso de dispositivos electrónicos. Os alumnos aprenderán a partir de diferentes compoñentes e do seu emprego en esquemas previamente deseñados as posibilidades que ofrecen tanto no seu uso industrial como doméstico.

O bloque de Control e robótica integra os coñecementos que o alumno adquiriu ao longo da etapa para deseñar un dispositivo mecánico, empregando materiais axeitados, capaz de resistir esforzos e de producir movemento coa información que lle transmite o ordenador a partir das condicións do contorno. O emprego de simuladores informáticos ou tarxetas controladoras facilita o proceso de aprendizaxe con montaxes sinxelas.

O actual desenvolvemento industrial no campo da Pneumática e hidráulica fai necesario que o alumno adquira coñecementos para identificar en esquemas as válvulas e compoñentes dos circuitos, así como entender o seu funcionamento dentro do conxunto. Estes contidos están intimamente relacionados cos contidos de electrónica e robótica dado que na actualidade a industria emprega robots pneumáticos ou hidráulicos controlados mediante dispositivos electrónicos.

A importancia da información fai necesario tratala, almacenala e transmitila. O bloque de contidos de Tecnoloxía da comunicación desenvolve os distintos tipos de comunicación con e sen fíos. Os alumnos adquiren coñecementos sobre o uso e os principios de funcionamento dos dispositivos empregados neste campo.

Co bloque de contidos de Tecnoloxía e sociedade os alumnos reflexionan sobre os distintos avances ao longo da historia, sobre as súas consecuencias sociais, económicas e ambientais. A partir de dispositivos actuais, analizando os seus cambios, obtense información e ideas que se poden plasmar no deseño e fabricación de prototipos propios, na comprensión do papel da tecnoloxía e na análise crítica do uso da tecnoloxía.

Contribución da materia á adquisición das competencias básicas

Esta materia contribúe á adquisición da competencia no coñecemento e a interacción co medio físico principalmente mediante o coñecemento e comprensión de obxectos, procesos, sistemas e ámbitos tecnolóxicos e a través do desenvolvemento de destrezas técnicas e habilidades para manipular obxectos con precisión e seguridade. A interacción cun contorno en que o tecnolóxico constitúe un elemento esencial vese facilitada polo coñecemento e utilización do proceso de resolución técnica de problemas e a súa aplicación para identificar e dar resposta a necesidades, avaliando o desenvolvemento do proceso e os seus resultados. Pola súa parte, a análise de obxectos e sistemas técnicos desde distintos puntos de

vista permite coñecer como foron deseñados e construídos os elementos que os forman e a súa función no conxunto, facilitando o uso e a conservación.

É importante, por outra parte, o desenvolvemento da capacidade e disposición para lograr un ámbito saudable e unha mellora da calidade de vida, mediante o coñecemento e análise crítica da repercusión ambiental da actividade tecnolóxica e o fomento de actitudes responsables de consumo racional.

A contribución á Autonomía e iniciativa persoal céntrase no modo particular que proporciona esta materia para abordar os problemas tecnolóxicos e será maior na medida en que se fomenten modos de se enfrontar a eles de xeito autónomo e creativo, se incida na valoración reflexiva das diferentes alternativas e se prepare para a análise previa das consecuencias das decisións que se toman no proceso. As diferentes fases do proceso contribúen a distintos aspectos desta competencia: a formulación axeitada dos problemas, a elaboración de ideas que son analizadas desde distintos puntos de vista para elixir a solución máis axeitada; a planificación e execución do proxecto; a avaliación do seu desenvolvemento e do obxectivo alcanzado; e por último, a realización de propostas de mellora. A través desta vía ofrécense moitas oportunidades para o desenvolvemento de calidades persoais como a iniciativa, o espírito de superación, a perseveranza fronte ás dificultades, a autonomía e a autocrítica, contribuíndo ao aumento da confianza nun mesmo e á mellora da súa autoestima.

O tratamento específico das tecnoloxías da información e da comunicación, integrado nesta materia proporciona unha oportunidade especial para desenvolver a competencia no tratamento da información e a competencia dixital, e a este desenvolvemento están dirixidos especificamente unha parte dos contidos. Contribuirase ao desenvolvemento desta competencia na medida en que as aprendizaxes asociadas incidan na confianza no uso dos ordenadores, nas destrezas básicas asociadas a un uso suficientemente autónomo destas tecnoloxías e, en definitiva, contribúan a se familiarizar suficientemente con eles. En todo caso están asociados ao seu desenvolvemento os contidos que permiten localizar, procesar, elaborar, almacenar e presentar información co uso da tecnoloxía. Por outra banda, débese destacar en relación co desenvolvemento desta competencia a importancia do uso das tecnoloxías da información e a comunicación como ferramenta de simulación de procesos tecnolóxicos e para a adquisición de destrezas con linguaxes específicas como a icónica ou a gráfica.

A contribución á adquisición da competencia social e cidadá, no que se refire ás habilidades para as relacións humanas e ao coñecemento da organización e funcionamento das sociedades virá determinada polo modo en que se aborden os contidos, especialmente os asociados ao proceso de resolución de problemas tecnolóxicos. O alumno ten múltiples ocasións para expresar e discutir axeitadamente ideas e razoamentos, escoitar os demais, abordar dificultades, xestionar conflitos e tomar decisións, practicando o diálogo, a negociación, e adoptando actitudes de respecto e tolerancia cara aos seus compañeiros.

Ao coñecemento da organización e funcionamento das sociedades colabora a materia de tecnoloxía desde a análise do seu desenvolvemento tecnolóxico e a súa influencia nos cambios económicos e de organización social que tiveron lugar ao longo da historia da humanidade.

O uso instrumental de ferramentas matemáticas, na súa dimensión xusta e de xeito fortemente contextualizado contribúe a configurar axeitadamente a competencia matemática, na medida en que proporciona situacións de aplicabilidade a diversos campos, facilita a visibilidade desas aplicacións e das relacións entre os diferentes con-

tidos matemáticos e pode, segundo como se formule, colaborar á mellora da confianza no uso desas ferramentas matemáticas. Algunhas delas están especialmente presentes nesta materia como a medición e o cálculo de magnitudes básicas, o uso de escalas, a lectura e interpretación de gráficos, a resolución de problemas baseados na aplicación de expresións matemáticas, referidas a principios e fenómenos físicos, que resolven problemas prácticos do mundo material.

A contribución á competencia en comunicación lingüística realízase a través da adquisición de vocabulario específico, que debe ser utilizado nos procesos de busca, análise, selección, resumo e comunicación de información. A lectura, interpretación e redacción de informes e documentos técnicos contribúe ao coñecemento e á capacidade de utilización de diferentes tipos de textos e as súas estruturas formais.

Á adquisición da competencia de aprender a aprender contribúese polo desenvolvemento de estratexias de resolución de problemas tecnolóxicos, en particular mediante a obtención, análise e selección de información útil para abordar un proxecto. Por outra banda, o estudo metódico de obxectos, sistemas ou ámbitos proporciona habilidades e estratexias cognitivas e promove actitudes e valores necesarios para a aprendizaxe.

Obxectivos

O ensino das tecnoloxías nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Abordar con autonomía e creatividade, individualmente e en grupo, problemas tecnolóxicos traballando de forma ordenada e metódica para estudar o problema, compilar e seleccionar información procedente de distintas fontes, elaborar a documentación pertinente, concibir, deseñar, planificar e construír obxectos ou sistemas que resolvan o problema estudado e avaliar a súa idoneidade desde distintos puntos de vista.

2. Dispoñer de destrezas técnicas e coñecementos abondos para a análise, intervención, deseño, elaboración e manipulación de forma segura e precisa de materiais, obxectos e sistemas tecnolóxicos.

3. Analizar os obxectos e sistemas técnicos para comprender o seu funcionamento, coñecer os seus elementos e as funcións que realizan, aprender a mellor forma de usalos e controlalos e entender as condicións fundamentais que interviñeron no seu deseño e construción.

4. Expresar e comunicar ideas e solucións técnicas, así como explorar a súa viabilidade e alcance utilizando os medios tecnolóxicos, recursos gráficos, a simboloxía e o vocabulario axeitados.

5. Adoptar actitudes favorables á resolución de problemas técnicos, desenvolvendo interese e curiosidade cara á actividade tecnolóxica, analizando e valorando criticamente a investigación e o desenvolvemento tecnolóxico e a súa influencia na sociedade, no medio, na saúde e no benestar persoal e colectivo.

6. Comprender as funcións dos compoñentes físicos dun ordenador así como o seu funcionamento e formas de conectalos. Manexar con soltura aplicacións informáticas que permitan buscar, almacenar, organizar, manipular, recuperar e presentar información, empregando de forma habitual as redes de comunicación.

7. Asumir de forma crítica e activa o avance e a aparición de novas tecnoloxías, incorporándoas ao quefacer cotián.

8. Actuar de forma dialogante, flexible e responsable no traballo en equipo, na busca de solucións, na toma de decisións e na execución das tarefas encomendadas con actitude de respecto, cooperación, tolerancia e solidariedade.

CURSOS PRIMEIRO A TERCEIRO

Contidos

Bloque 1. Proceso de resolución de problemas tecnolóxicos.

Fases do proxecto técnico. Elaboración de ideas e busca de solucións. Distribución de tarefas e responsabilidades, cooperación e traballo en equipo.

Realización de documentos técnicos. Deseño, planificación e construción de prototipos ou maquetas mediante o uso de materiais, ferramentas e técnicas axeitadas.

Avaliación do proceso creativo, de deseño e de construción. Análise e valoración das condicións do ámbito de traballo.

Utilización das tecnoloxías da información e a comunicación para a confección, desenvolvemento, publicación e difusión do proxecto.

Bloque 2. Hardware e sistemas operativos.

Análise dos elementos dun ordenador e outros dispositivos electrónicos. Funcionamento, manexo básico e conxicionado destes.

Emprego do sistema operativo como interface home-máquina. Almacenamento, organización e recuperación da información en soportes físicos, locais e extraíbles.

Instalación de programas e realización de tarefas básicas de mantemento do sistema. Acceso a recursos compartidos en redes locais e posta á disposición destes.

Bloque 3. Materiais de uso técnico.

Análise de materiais e técnicas básicas e industriais empregados na construción e fabricación de obxectos.

Madeira, metais, materiais plásticos, cerámicos e pétreos. Traballo no taller con materiais comerciais e reciclados, empregando as ferramentas de forma axeitada e segura.

Bloque 4. Técnicas de expresión e comunicación.

Uso de instrumentos de debuxo e aplicacións de deseño gráfico por ordenador, para a realización de bosquejos e esbozos, empregando escalas, anotación e sistemas de representación normalizados.

Coñecemento e aplicación da terminoloxía e procedementos básicos dos procesadores de texto, follas de cálculo e as ferramentas de presentacións. Edición e mellora de documentos.

Bloque 5. Estruturas.

Elementos dunha estrutura e esforzos a que están sometidos. Análise da función que desempeñan.

Deseño, planificación e construción en grupo de estruturas utilizando distintos tipos de apoio e triangulación.

Bloque 6. Mecanismos.

Mecanismos de transmisión e transformación de movemento. Relación de transmisión. Análise da súa función en máquinas.

Uso de simuladores para recrear a función destes operadores no deseño de prototipos.

Deseño e construción de maquetas que inclúan mecanismos de transmisión e transformación do movemento.

Bloque 7. Electricidade.

Experimentación dos efectos da corrente eléctrica: luz, calor e electromagnetismo. Determinación do valor das magnitudes eléctricas mediante instrumentos de medida.

Aplicacións da electricidade en sistemas técnicos. Circuito eléctrico: funcionamento, elementos, simboloxía e deseño.

Emprego de simuladores para a comprobación do funcionamento de diferentes circuitos eléctricos. Realización de montaxes de circuitos característicos.

Valoración crítica dos efectos do uso da enerxía eléctrica sobre o ambiente.

Bloque 8. Tecnoloxías da comunicación. A internet.

A internet: conceptos, terminoloxía, estrutura e funcionamento.

Ferramentas e aplicacións básicas para a busca, descarga, intercambio e publicación da información.

Actitude crítica e responsable cara á propiedade e a distribución do «software» e da información: tipos de licenzas de uso e distribución.

Criterios de avaliación

1. Valorar as necesidades do proceso tecnolóxico empregando a resolución técnica de problemas analizando o seu contexto, propoñendo solucións alternativas e desenvolvendo a máis axeitada. Elaborar documentos técnicos empregando recursos verbais e gráficos.

Con este criterio trátase de avaliar o coñecemento do alumnado sobre a actividade técnica. Esta capacidade concrétese na elaboración dun plan de traballo para executar un proxecto técnico: conxunto de documentos cunha orde lóxica de operacións, coa previsión de tempos e recursos materiais, con debuxos, cálculos numéricos, orzamento, listas de pezas e explicacións. Débese avaliar a cooperación e o traballo en equipo nun clima de tolerancia cara ás ideas e opinións dos demais. Débese valorar, así mesmo, o emprego dun vocabulario específico e de modos de expresión tecnicamente apropiados.

2. Realizar as operacións técnicas previstas nun plan de traballo utilizando os recursos materiais e organizativos con criterios de economía, seguranza e respecto ao ambiente e valorando as condicións do ámbito de traballo.

Preténdese avaliar a capacidade de construción do alumnado, seguindo a orde marcada no plan de traballo. As pautas para alcanzar o grao de desenvolvemento fixado son: o coidado no uso de ferramentas, máquinas e instrumentos, o aproveitamento de materiais, o uso de elementos reciclados e o traballo respectando as normas de seguranza e saúde. O grao de acabamento débese manter dentro dunhas marxes dimensionais e estéticas aceptables.

3. Identificar e conectar compoñentes físicos dun ordenador e outros dispositivos electrónicos. Manexar o contorno gráfico dos sistemas operativos como interface de comunicación coa máquina.

Búscase valorar a adquisición das habilidades necesarias para administrar un sistema informático persoal. Os alumnos deben ser capaces de conectar dispositivos externos e interconectalos con outros sistemas, personalizar os contornos gráficos, xestionar os diferentes tipos de documentos almacenando e recuperando a información en diferentes soportes. Deberán, así mesmo, realizar as tarefas básicas de instalación de aplicacións, mantemento e actualización que manteñan o sistema nun nivel de seguranza e rendemento.

4. Describir propiedades básicas de materiais técnicos e as súas variedades comerciais: madeira, metais, materiais plásticos, cerámicos e pétreos. Identificalos en aplicacións comúns e empregar técnicas básicas de conformación, unión e acabamento.

Con este criterio búscase avaliar o grao de coñecemento das propiedades mecánicas, eléctricas e térmicas dos materiais empregados nos proxectos; relacionar as devanditas propiedades coa aplicación de cada material na fabricación de obxectos comúns, así como coñecer e utilizar axeitadamente as técnicas de conformación, unión e acabamento empregadas no seu proceso construtivo,

mantendo criterios de tolerancia dimensional e seguranza.

5. Representar mediante vistas e perspectivas obxectos e sistemas técnicos sinxelos, aplicando criterios de normalización.

Trátase de valorar a capacidade dos alumnos para representar obxectos e sistemas técnicos en proxección diédrica: alzado, planta e perfil, así como a obtención da súa perspectiva cabaleira, como ferramenta no desenvolvemento de proxectos técnicos. Preténdese avaliar a adquisición de destrezas para a súa realización tanto a manalzada, como mediante instrumentos de debuxo e aplicacións de deseño gráfico por ordenador. Para iso deberanse seguir os criterios normalizados de anotación e escala.

6. Elaborar, almacenar e recuperar documentos en soporte electrónico que incorporen información textual e gráfica.

Preténdese avaliar as habilidades básicas para a realización de documentos que integren información textual, imaxes e gráficos utilizando follas de cálculo e procesadores de texto. Para logralo débense aplicar os procedementos e funcionalidades propias de cada aplicación para obter documentos progresivamente máis complexos e de maior perfección en canto a estruturación e presentación, almacenándoos en soportes físicos locais ou remotos.

7. Analizar e describir nas estruturas do contorno os elementos resistentes e os esforzos a que están sometidos.

Trátase de comprobar se o alumno logrou comprender a función dos elementos que constitúen as estruturas: vigas, piares, zapatas, tensores, arcos e identificar os esforzos a que están sometidos: tracción, compresión e flexión valorando o efecto dos devanditos esforzos sobre os elementos estruturais dos prototipos fabricados na aula-taller.

8. Identificar e manexar operadores mecánicos encargados da transformación e transmisión de movementos en máquinas. Explicar o seu funcionamento no conxunto e, se é o caso, calcular a relación de transmisión.

Preténdese avaliar o coñecemento dos distintos movementos empregados en máquinas: rectilíneo, circular e de vaivén. Coñecer os mecanismos de transformación e transmisión de movementos, así como a súa función dentro do conxunto da máquina. Os alumnos deben ser capaces de construír maquetas con diferentes operadores mecánicos e de realizar cálculos para determinar a relación de transmisión en sistemas de poleas e engraxes.

9. Valorar os efectos da enerxía eléctrica e a súa capacidade de conversión noutras manifestacións enerxéticas. Utilizar correctamente instrumentos de medida de magnitudes eléctricas básicas. Deseñar e simular circuitos con simboloxía axeitada e montar circuitos formados por operadores elementais.

A finalidade deste criterio é a de comprobar a importancia da enerxía eléctrica no ámbito doméstico e industrial, así como valorar o grao de coñecemento e habilidade para deseñar e construír circuitos eléctricos. O alumno debe adquirir destrezas no uso e manexo do polímetro. Isto implica determinar: tensión, corrente, resistencia, potencia e enerxía eléctrica, empregando os conceptos e principios de medida e cálculo de magnitudes.

10. Acceder á internet para a utilización de servizos básicos: navegación para a localización de información, correo electrónico, comunicación intergrupala e publicación de información.

Perséguese valorar o coñecemento dos conceptos e terminoloxía referidos á navegación pola internet e a utilización eficiente dos buscadores para afianzar técnicas que lles permitan a identificación de obxectivos de busca, a localización de información relevante, o seu almacena-

mento, a creación de coleccións de referencias de interese e a utilización de xestores de correo electrónico e ferramentas deseñadas para a comunicación do grupo.

CUARTO CURSO

Tecnoloxía

Contidos

Bloque 1. Instalacións en vivendas.

Análise dos elementos que configuran as instalacións dunha vivenda: electricidade, auga sanitaria, evacuación de augas, sistemas de calefacción, gas, aire acondicionado, domótica, outras instalacións.

Acometidas, compoñentes, normativa, simboloxía, análise, deseño e montaxe en equipo de modelos sinxelos destas instalacións.

Análise de facturas domésticas.

Aforro enerxético nas instalacións de vivendas. Arquitectura bioclimática.

Bloque 2. Electrónica.

Electrónica analóxica. Compoñentes básicos, simboloxía, análise e montaxe de circuitos elementais.

Electrónica dixital. Aplicación da álgebra de Boole a problemas tecnolóxicos básicos. Portas lóxicas.

Uso de simuladores para analizar o comportamento dos circuitos electrónicos.

Bloque 3. Tecnoloxías da comunicación.

Descrición dos sistemas de comunicación con e sen fíos e os seus principios técnicos, para transmitir son, imaxe e datos.

Utilización de tecnoloxías da comunicación de uso cotián.

Bloque 4. Control e robótica.

Experimentación con sistemas automáticos, sensores, actuadores e aplicación da realimentación en dispositivos de control.

Deseño e construción de robots.

Uso do ordenador como elemento de programación e control. Traballo con simuladores informáticos para verificar e comprobar o funcionamento dos sistemas deseñados.

Bloque 5. Pneumática e hidráulica.

Descrición e análise dos sistemas hidráulicos e pneumáticos, dos seus compoñentes e principios físicos de funcionamento.

Deseño mediante simuladores de circuitos básicos empregando simboloxía específica.

Exemplos de aplicación en sistemas industriais.

Desenvolvemento de proxectos técnicos en grupo.

Bloque 6. Tecnoloxía e sociedade.

Valoración do desenvolvemento tecnolóxico ao longo da historia.

Análise da evolución de obxectos técnicos e importancia da normalización nos produtos industriais.

Aproveitamento de materias primas e recursos naturais.

Adquisición de hábitos que potencien o desenvolvemento sustentable.

Cráterios de avaliación

1. Describir os elementos que compoñen as distintas instalacións dunha vivenda e as normas que regulan o seu deseño e utilización. Realizar deseños sinxelos empregando a simboloxía axeitada e montaxe de circuitos básicos e valorar as condicións que contribúen ao

aforro enerxético, habitabilidade e estética nunha vivenda.

Trátase de valorar a capacidade de interpretar e manexar simboloxía de instalacións eléctricas, de calefacción, aire acondicionado, comunicacións, subministración de auga e saneamento. Para iso débense poñer de manifesto os coñecementos sobre os elementos, normativa básica e as destrezas para a montaxe e a comprobación de instalacións sinxelas. Os alumnos deben ser capaces tamén de analizar os elementos compoñentes das facturas das diferentes subministracións e coñecer e aplicar as técnicas actuais de aforro enerxético.

2. Describir o funcionamento e a aplicación dun circuito electrónico e as súas compoñentes elementais e realizar a montaxe de circuitos electrónicos previamente deseñados cunha finalidade utilizando simboloxía axeitada.

Preténdese avaliar a capacidade para comprender o funcionamento de circuitos electrónicos analóxicos sinxelos e intervir sobre eles para modificalos. Para iso débense coñecer as características e función dos seus compoñentes básicos: resistor, condensador, díodo e transistor, a partir da análise, a simulación e a montaxe de circuitos.

3. Realizar operacións lóxicas empregando a álgebra de Boole, relacionar formulacións lóxicas con procesos técnicos e resolver mediante portas lóxicas problemas tecnolóxicos sinxelos.

Con este criterio trátase de avaliar a capacidade de deseñar circuitos con portas lóxicas para resolver un problema lóxico sinxelo, empregando a álgebra de Boole para obter a función lóxica simplificada que dá solución ao problema. Valorarase o coñecemento e uso da simboloxía e funcionamento das portas lóxicas.

4. Analizar e describir os elementos e sistemas de comunicación con e sen fíos e os principios básicos que rexen o seu funcionamento.

Preténdese valorar a comprensión do principio de funcionamento dos sistemas de comunicación mediante a posta en práctica de distintos dispositivos. Para iso débense coñecer os diferentes medios de transmisión de información e as súas características, tipos de sinais, elementos e procesos de transmisión, transformación e protección da información.

5. Analizar sistemas automáticos, describir os seus compoñentes e montar automatismos sinxelos.

Con este criterio preténdese valorar a capacidade de analizar o funcionamento de automatismos en diferentes dispositivos técnicos habituais, diferenciando os sistemas de control en lazo aberto e pechado. Preténdese, así mesmo, coñecer se se sabe representar e montar circuitos sinxelos, empregando este tipo de compoñentes en sistemas eléctricos, hidráulicos, pneumáticos e mecánicos.

6. Desenvolver un programa para controlar un sistema automático ou un robot e o seu funcionamento de forma autónoma en función da realimentación que reciba do contorno.

Trátase de valorar se se é capaz de desenvolver, mediante linguaxes de programación simples, un programa que execute as instrucións nun dispositivo técnico de fabricación propia ou comercial.

7. Coñecer as principais aplicacións das tecnoloxías hidráulica e pneumática e identificar e describir as características e funcionamento deste tipo de sistemas. Utilizar con soltura a simboloxía e nomenclatura necesaria para representar circuitos coa finalidade de deseñar e construír un mecanismo capaz de resolver un problema cotián, utilizando enerxía hidráulica ou pneumática.

Débese avaliar a capacidade para deseñar e construír sistemas hidráulicos ou pneumáticos sinxelos. Para iso o alumnado debe ser capaz de analizar aplicacións habituais hidráulicas e pneumáticas, coñecer os elementos que compoñen estes sistemas, os seus símbolos e función. Representar esquemas empregando a simboloxía e a nomenclatura

axeitadas e comprendendo os principios físicos de funcionamento.

8. Coñecer a evolución tecnolóxica ao longo da historia. Analizar obxectos técnicos e a súa relación co ámbito e valorar a súa repercusión na calidade de vida.

Con este criterio preténdese valorar a elaboración de xuízos de valor fronte ao desenvolvemento tecnolóxico a partir da análise de obxectos técnicos. Trátase tamén de establecer a capacidade de relacionar inventos e descubrimentos co contexto en que se desenvolven interpretando as modificacións tecnolóxicas, económicas e sociais en cada período histórico.

Historia e cultura das relixións

O fenómeno relixioso foi e é unha das dimensións persoais de moitos homes e mulleres, á vez que un dos elementos fundamentais na configuración dos grupos humanos e das sociedades no tempo e no mundo de hoxe. Ademais de constituír un conxunto de crenzas, preceptos e ritos para os fieis que as practican, as relixións adquiren unha dimensión cultural pola súa influencia no mundo do pensamento e da arte, polas raíces relixiosas de moitas estruturas, costumes e usos sociais actuais, así como por influír nos códigos de conduta individual e colectiva derivados das súas respectivas concepcións do home e do mundo.

Esta perspectiva dota o fenómeno relixioso dun papel relevante no coñecemento das sociedades ao longo do tempo e da súa pervivencia en elementos da cultura presente. Agora ben, no mundo actual asístese, máis que noutras épocas, a un pluralismo que afecta tamén as crenzas. Simultaneamente dáse unha progresiva secularización da sociedade e un incremento do pluralismo relixioso. Deste modo, a realidade contemporánea inclúe unha grande variedade de crenzas relixiosas e non relixiosas e un non menor pluralismo relixioso que mostra, ademais, cambios no papel e importancia das distintas relixións.

A materia de historia e cultura das relixións, que se cursa con carácter voluntario, concibe o estudo das crenzas relixiosas, e máis concretamente das relixións organizadas, como un elemento da civilización. O seu estudo trata de achegar o alumnado ao coñecemento das principais relixións e das súas manifestacións en relación con outras realidades sociais e culturais, así como á comprensión da influencia que cada relixión tivo no pensamento, a cultura e a vida social nas distintas épocas e espazos.

Este coñecemento das características fundamentais das grandes relixións enmarca a expresión relixiosa na súa realidade histórica concreta, coas súas proxeccións positivas e negativas, tanto na configuración das sociedades en que xorden e se desenvolven como nas relacións entre os pobos. Tamén aborda as claves culturais que configuran as manifestacións da relixión e os condicionamentos relixiosos que influíron nos feitos políticos, sociais e culturais de cada civilización.

A materia fai un estudo das relixións cun enfoque non confesional, nin de vivencia relixiosa nin de apoloxía de ningunha delas, tampouco desde unha defensa de posturas agnósticas ou ateas. Preténdese amosarlle ao alumnado o pluralismo ideolóxico e relixioso existente no mundo en que vive, desde o coñecemento dos trazos relevantes das principais relixións e a súa presenza no tempo e nas sociedades actuais, á vez que se dá importancia á liberdade de conciencia e á liberdade relixiosa como elementos esenciais de sistema de convivencia. Así mesmo búscase desenvolver actitudes de tolerancia cara ás persoas con crenzas ou sen elas, no respecto dos dereitos recoñecidos na Declaración Universal dos Dereitos Humanos e no marco da Constitución española. Trátase, en suma, de proporcionar un mellor coñecemento da realidade do mundo en que se vive, á vez que se favorece a convivencia na actual sociedade pluralista.

Nos tres primeiros cursos da etapa pártese da diversidade de respostas ante o feito relixioso e do marco espacial

e cuantitativo na distribución das relixións no mundo actual; o núcleo fundamental constitúe a caracterización das principais relixións e o reflexo destas nas manifestacións artísticas e no modo de vida. A importancia dalgunhas relixións históricas concretas na configuración da nosa cultura e na caracterización do mundo actual exige afondar nas grandes relixións monoteístas e, en particular, naquelas que se atopan na base da maioría das manifestacións artísticas e culturais do mundo occidental.

En cuarto curso abórdase o estudo das relixións desde unha análise que axude a comprensión da influencia que tiveron e teñen na vida social, a interrelación entre as ideas relixiosas e o pensamento científico, a posición da relixión na xustificación ou o rexeitamento á orde social establecida e as súas relacións co poder en diferentes momentos históricos e na actualidade, diferenciando o carácter dos Estados segundo sexa a súa relación coa relixión ou relixións maioritarias no seu territorio e analizando algunhas tensións ou conflitos que inclúen entre as súas causas unha raíz relixiosa.

Tamén se propón a reflexión sobre a relación da relixións cos dereitos humanos e coa Constitución española, que constitúen os referentes comúns dos valores compartidos polas persoas cunhas determinadas crenzas relixiosas e polas que carecen delas.

Obxectivos

O ensino da historia e cultura das relixións nesta etapa terá como finalidade o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Coñecer o feito relixioso nas súas diferentes manifestacións e identificar os trazos básicos das grandes relixións como forma de axudar a identificar e comprender a pluralidade relixiosa existente na sociedade actual.
2. Recoñecer o dereito á liberdade de pensamento, de conciencia e de relixión manifestando actitudes de respecto e tolerancia cara ás crenzas ou non crenzas das persoas e de rexeitamento cara ás situacións de inxustiza e fanatismo, así como calquera discriminación baseada nas crenzas.
3. Comprender o nacemento e desenvolvemento das relixións no contexto político, social e cultural en que xurdiron e relacionalas coa traxectoria dos pobos nas diferentes facetas da súa realidade histórica.
4. Valorar as manifestacións culturais e artísticas e as tradicións relixiosas como parte do patrimonio cultural dos pobos, asumindo a responsabilidade que supón a súa conservación e apreciándoas como recurso para o enriquecemento persoal.
5. Elaborar un xuízo razoado acerca das pegadas que o feito relixioso deixou na sociedade e na cultura.
6. Adquirir un pensamento crítico, desenvolver un criterio propio e habilidades para defender as súas posicións, a través da argumentación documentada e razoada, así como valorar as razóns e argumentos dos outros.

CURSOS PRIMEIRO A TERCEIRO

Contidos

A diversidade de crenzas: as relixións no mundo actual.

As primeiras manifestacións relixiosas. O pensamento animista e a súa pervivencia. Os mitos como explicación da realidade. Politeísmo. Vida despois da morte.

As relixións monoteístas:

Xudaísmo. O pobo de Israel e a relixión xudía. A Biblia e outros libros sagrados. Os rituais na vida das persoas xudías. O calendario e as festas. Espazos e símbolos relixiosos. A situación actual do xudaísmo.

Cristianismo. A figura de Xesús. Dogmas e crenzas. O Antigo e Novo Testamento. Organización da igrexa cristiá. Os rituais na vida das persoas cristiás. Espazos sagrados e símbolos relixiosos. O calendario e as festas. Evolución no

tempo: ortodoxos, católicos e protestantes. O cristianismo na actualidade.

Islam. A figura de Mahoma. Os cinco piares do islam. O Corán e a Lei islámica. O calendario e as festas. Espazos sagrados. Expansión e evolución do islam. O islam no mundo actual.

As relixións orientais: hinduísmo e budismo.

A diversidade de respostas ante o feito relixioso: persoas relixiosas, persoas ateas, persoas agnósticas.

Influencia da relixión nas manifestacións artísticas e na vida cotiá.

Criterios de avaliación

1. Explicar a pluralidade relixiosa no mundo identificando os trazos fundamentais da distribución das grandes relixións na actualidade.

Con este criterio trátase de comprobar que o alumnado tomou conciencia da pluralidade relixiosa existente no mundo, identifica aquelas relixións que teñen maior número de fieis, así como os trazos xerais da súa distribución espacial pero tamén reconece a pluralidade relixiosa existente nos devanditos ámbitos.

2. Describir algúns mitos significativos de distintas relixións establecendo comparanzas entre eles e identificando a súa posible influencia na nosa tradición cultural.

Trátase de avaliar se o alumnado coñece algúns mitos presentes en diferentes relixións, por exemplo, sobre a creación do mundo, do home, a orixe do ben e do mal, etc.; se identifica elementos similares ou diferentes neles e coñece algún exemplo da súa pervivencia en tradicións, contos ou obras literarias.

3. Explicar as relacións existentes entre o xudaísmo, o cristianismo e o islam poñendo de manifesto a súa tradición común e os seus trazos característicos diferenciais.

Con este criterio trátase de avaliar se se identifican os elementos comúns das grandes relixións monoteístas e as tradicións relixiosas que as impregnan, así como se se coñecen os trazos fundamentais das súas doutrinas, os seus preceptos e o seu culto e se é capaz de facer explicitar as súas diferenzas.

4. Recoñecer nalgúns ritos de diferentes relixións a concepción que subxace sobre aspectos significativos relacionados coa vida das persoas, tales como o nacemento, o matrimonio ou a morte e a pervivencia de tales crenzas na tradición cultural dos pobos

Trátase de comprobar que o alumnado coñece algúns dos ritos que adoitan estar presentes nas diferentes relixións, identifica as diferenzas entre eles e a que responden e reconece a pervivencia de determinadas concepcións relixiosas nas prácticas e costumes sociais actuais da poboación en xeral.

5. Caracterizar os edificios sagrados identificativos das diferentes relixións, a súa función e elementos relevantes, reconecéndolos como manifestacións do patrimonio artístico.

Con este criterio trátase de comprobar que se identifican os espazos sagrados presentes nas diferentes relixións igrexas, sinagogas, mesquitas, pagodes, etc., coñécese a función que cada relixión lles outorga e os elementos máis característicos que os integran. Por outra banda, permite comprobar que reconece o valor que teñen como manifestacións artísticas que forman parte do patrimonio cultural dos pobos.

6. Pór exemplos de manifestacións escritas, plásticas ou musicais, de diferentes épocas, vinculadas a crenzas, celebración, ritos ou outras expresións relixiosas, apreciando os seus valores estéticos e valorando a súa contribución ao patrimonio cultural.

Este criterio pretende avaliar que o alumnado coñece producións artísticas vinculadas ao feito relixioso, identificando na iconografía, as imaxes, as fontes escritas ou as obras musicais, o reflexo de determinadas crenzas, particularmente as referidas á relixión cristiá. Igualmente permite

comprobar se reconece nas devanditas manifestacións valores estéticos asociados á súa época e as considera parte do patrimonio artístico que debe contribuír a conservar.

CUARTO CURSO

Contidos

As relixións e a sociedade: influencia na organización social, nos costumes, e nos ritos sociais.

As relixións e o poder político. Estados teocráticos e laicos. Tensións e conflitos de raíz relixiosa.

As relixións e o pensamento científico e filosófico. Interrelacións entre ambos os dous ámbitos. Coincidenzas e diferenzas na interpretación do mundo.

A diversidade relixiosa, factor de pluralidade nas sociedades actuais: relixións, novos movementos relixiosos e crenzas pararelixiosas. Convivencia plural, tolerancia e xuízo crítico.

A relixión e os dereitos humanos. As crenzas relixiosas no marco da Constitución española.

Criterios de avaliación

1. Identificar, a partir da análise de feitos históricos ou actuais, situacións de intolerancia ou discriminación cara ás persoas polas súas crenzas ou non crenzas relixiosas mostrando actitudes de rexeitamento ante estas.

Este criterio permite comprobar se o alumnado, ante a presentación dunha situación real presente ou pasada, é capaz de recoñecer a discriminación que por motivos relixiosos sufriron ou sofren determinadas persoas e se manifesta unha actitude de rexeitamento cara a ela.

2. Identificar a influencia da relixión nalgún aspecto concreto da organización social ao longo do tempo.

Trátase de valorar se o alumnado é capaz de recoñecer no estudo dalgúns elementos concretos situacións en que a relixión estivo na base dunha determinada concepción da vida social: estamentos, castas, etc. ou, se mantiveron posicións de rexeitamento da orde social establecida, caso da escravitude ou de determinadas posicións ante a situación dos indios en América, por exemplo.

3. Caracterizar os tipos de Estado en función da súa relación coa relixión, poñendo algúns exemplos da devandita tipoloxía e explicando a situación de España no marco da Constitución.

Con este criterio trátase de avaliar se o alumno enmarca nas relacións entre relixión e poder político as diferentes situacións que se produciron ao longo do tempo e na actualidade identificando, por exemplo, épocas ou sociedades en que se defende a orixe divina do poder, a separación Igrexa-Estado ou exemplos de países confesionais, aconfesionais e laicos, etc. e se coñece a situación do noso país reconecida no ordenamento constitucional.

4. Describir algunha situación, actual ou histórica, en que ante un mesmo feito se manifeste diverxencia entre a formulación ou a posición relixiosa e a científica facendo explícitos argumentos que apoian unha ou outra.

Con este criterio trátase de avaliar se o alumnado tomou conciencia de que a visión dun determinado feito pode estar condicionada polo punto de referencia desde o que se aborda e os valores que se defendan poden condicionar a aceptación ou non de determinadas realidades. Por outra banda, trátase de valorar que se é capaz de identificar na análise dunha situación deste tipo as razóns que avalan as diferentes posicións.

5. Realizar un traballo, individual ou en grupo, sobre algunha situación de conflito, actual ou do pasado, en que se manifeste tensión de tipo relixioso, indagando as súas causas e formulando os posibles desenlaces, utilizando fontes de información axeitadas.

Con este criterio trátase de avaliar a capacidade do alumnado para abordar, asesorado polo profesor, o estudo dunha situación de tensión relixiosa guerras relixiosas, conflito entre comunidades diferentes, situacións de expulsión, xenocidio ou intolerancia por motivos relixiosos, etc., buscando as causas que a orixinan e identificando as diferentes posicións dos participantes nela. Trátase, tamén de comprobar a iniciativa para planificar o traballo, acceder con certa autonomía a diversas fontes de información, analizar esta e presentar as conclusións de xeito claro e correcto.

ANEXO III

Horario

Horario escolar, expresado en horas, correspondente aos contidos básicos das ensinanzas mínimas para a educación secundaria obrigatoria.

Para os tres primeiros cursos:

Ciencias da natureza	230
Ciencias sociais, xeografía e historia	210
Educación física	105
Educación para a cidadanía e os dereitos humanos .	35
Educación plástica e visual	105
Lingua castelá e literatura	350
Lingua estranxeira	315
Matemáticas	280
Música	105
Tecnoloxías	140
Relixión	140

Para o cuarto curso:

Bioloxía e xeoloxía	70*
Ciencias sociais, xeografía e historia	70
Educación ético-cívica	35
Educación física	35
Educación plástica e visual	70*
Física e química	70*
Informática	70*
Latín	70*
Lingua castelá e literatura	125
Matemáticas	105
Música	70*
Primeira lingua estranxeira	105
Segunda lingua estranxeira	70*
Tecnoloxía	70*
Relixión	35

* O alumnado deberá elixir tres das materias sinaladas.

De acordo co establecido no artigo 6.3 da Lei orgánica de educación, as comunidades autónomas que teñan lingua cooficial disporán para a organización das ensinanzas da devandita lingua do 10% do horario escolar total que deriva deste anexo, non podendo detraer dunha área unha cifra superior a 50 horas no conxunto dos tres primeiros cursos, nin a 20 horas en cuarto curso.

Os contidos referidos a estruturas lingüísticas que poidan ser compartidos por varias linguas nun mesmo curso poderanse impartir de xeito conxunto. Neste caso, se a lingua de ensino destas estruturas comúns fose diferente do castelán, deberase garantir que o alumnado recibe ensinanzas de lingua e literatura castelá ou en lingua castelá nun número de horas non inferior ao que corresponda á devandita materia en aplicación dos criterios anteriores.

MINISTERIO DE INDUSTRIA, TURISMO E COMERCIO

286

ORDE ITC/4096/2006, do 28 de decembro, pola que se aproba o Regulamento de uso do dominio público radioeléctrico da banda cidadá CB-27 («BOE» 6, do 6-1-2007.)

A banda cidadá agrupa unha serie de frecuencias radioeléctricas harmonizadas a nivel europeo destinadas a seren usadas polos cidadáns, en comunicacións relacionadas con actividades de ocio ou entretemento e, en calquera caso, sen contido económico. A Nota de Utilización Nacional UN-3 do Cadro Nacional de Atribución de Frecuencias, aprobado pola Orde ITC/1998/2005, do 22 de xuño, especifica os valores das frecuencias correspondentes.

O artigo 45 da Lei 32/2003, do 3 de novembro, xeral de telecomunicacións, establece, no seu punto 2 a), que o outorgamento do dereito ao uso do devandito dominio revestirá a forma de autorización administrativa se se trata dunha reserva do dereito de uso especial, tendo tal consideración o uso do espectro radioeléctrico por radioaficionados e outros sen contido económico, como os de banda cidadá, establecéndose mediante regulamento o prazo da súa duración e as condicións asociadas exixibles.

O artigo 14 do Regulamento de desenvolvemento da Lei 11/1998, do 24 de abril, xeral de telecomunicacións, no relativo ao uso do dominio público radioeléctrico, aprobado pola Orde do ministro de Fomento do 9 de marzo de 2000, e modificado polo Real decreto 424/2005, do 15 de abril, establece que o outorgamento e a duración das autorizacións para o uso especial do dominio público radioeléctrico, así como as condicións exixibles aos seus titulares, se establecerá mediante orde.

A Conferencia Europea de Administracións de Correos e Telecomunicacións (CEPT), da cal España é membro, adoptou diversas disposicións referentes ao uso de estacións da banda cidadá CB-27, tendentes a harmonizar características e procedementos a escala supranacional, disposicións que é necesario incorporar á regulación nacional.

Por último, á vista da experiencia obtida na aplicación da Orde do 27 de febreiro de 1996, sobre regulamentación da utilización de equipamentos de radio na banda cidadá e das suxestións efectuadas por diversos colectivos de usuarios deste tipo de estacións, considérase necesario o establecemento dunha nova norma que actualice o réxime aplicable ao uso das frecuencias da banda cidadá.

Solicitouse na elaboración desta norma o informe da Comisión do Mercado das Telecomunicacións, de acordo co previsto no artigo 48.3.h) da Lei 32/2003, do 3 de novembro, xeral de telecomunicacións. Así mesmo, realizouse o preceptivo trámite de audiencia a través do Consello Asesor das Telecomunicacións e da Sociedade da Información, ao abeiro do disposto na Lei 11/1998, do 24 de abril, desenvolvida neste aspecto polo artigo 2.b) do Real decreto 1029/2002, do 4 de outubro, polo que se establece a composición e o funcionamento do devandito órgano colexiado.

Na súa virtude, coa aprobación previa do ministro de Administracións Públicas, dispoño: